

ס פ ר

אבן שלמה

תוספתא

אוצר החכמה

אמ"ח 1234567

וְהוּא נוֹסֵד לְפָלֶם דְּרַכֵּי הַתּוֹרָה וְהַעֲבוּרָה בְּמֵאזְנֵי צְדָקָה,
 וּלְפָנֹת מֵהֶם כָּל אֲבָנֵי מִכְשׁוֹל לְבַל יִכְשְׁלוּ בָהֶם תּוֹעֵי-רוּחַ,
 וְגַם עוֹד אֵילוּ עֲנִינִים נִפְלְאִים. וְכָל אֵלֶּה מִיִּסְדִּים עַל מִקְרָאֵי
 קֹדֶשׁ וּמֵאֲמָרֵי חַז"ל כְּפִי מַה שֶּׁבְּאָרֶם לְאַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה
 הָרַב הַדּוֹמָה לְמִלְאָךְ ה' צְבָאוֹת, הַנֶּאֱמָר הַחֲסִיד הָאֲמִתִּי, רֶבֶן
 שֶׁל כָּל בְּנֵי הַגּוֹלָה, אִישׁ אֱלֻקִּים קְדוֹשׁ, הַמְּפָרֵס בְּכָל קְצוֹי
 אֶרֶץ, מוֹרְגוֹ אֱלֵיָהוּ מוֹיִלְנָא זְצוּק"ל. וְהוּא לְקוֹט מִכָּל
 בְּאוּרֵי הַקְדוּשִׁים בְּנִגְלָה וְנִסְתָּר מֵאוֹתָן שֶׁכָּבֵר בָּאוּ בְּדָפוּם
 וְגַם מִמָּה שֶׁנִּמְצָא בְּכַתוּבִים.

ונלוח אליו ביאור על דרך הרמו ומוסר נפלא, וגם אילו הערות מאת הרב הגדול
 המפורסם בתו"כ מוה' שמואל ב"ר אברהם זלה"ה מאלצאן. ואשר הוסיף
 שנית ידו ללקט הרבה פנינים יקרים מכת"ק של תלמידי הגר"א זצ"ל בשמו, עם
 הרבה הערות חדשות טובות ומועילות, וגם נסדר בסדר נכון ומתוקן בפרקים.
 כל ענין וענין פרק בפ"ע. ויצא לאור ע"י בנו ותלמידו מוה' יצחק מאלצאן

הספר נרפס לראשונה בוילנא שנת תרל"ג
 ועתה יוצא לאור מחדש בהידור רב
 מנוקד, מוגה ומתוקן משיבושים, ובתוספת מראה מקומות

פעיה"ק ירושלים תובב"א
 שנת תשמ"ז לפ"ק

יזכור ה' את נשמת

הרה"ח ר' אברהם צבי ב"ר ר' אליעזר וסרשטיין ז"ל

נלב"ע א' תמוז תשמ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

1234567

הונצח על ידי חתנו ובתו

ר' מנחם הלוי קליין ורעייתו חדוה שיחיו אוצר החכמה

תל-אביב

זכות רבינו הק' ותלמידיו הק' תגן עליהם

להתברך בכל טוב סלה אמן

©

כל הזכויות שמורות למהדיר

לפרטים בענין הספר: טל. 02-868713

מפתח הפְּרָקִים

- פְּרָק א** יבאר כל דרכי שבירת המדות הרעות, שהוא שרש כל עבודת השם יתברך.
- פְּרָק ב** יבאר איזה מהמדות הראשיות, שהן: כעס, תאוה וגאות.
- פְּרָק ג** יבאר ענין בטחון והסתפקות וחקדת הממון ומשא ומתן באמונה.
- פְּרָק ד** יבאר דרכי העבודה ועניני מלחמת היצר בדרך כלל להמון עם וביחוד ללומדי-תורה.
- פְּרָק ה** יבאר ענין יראה ואהבה ושמירת המצות.
- פְּרָק ו** יבאר דרכי חנוף וגדול בנים ודרכי תוכחה.
- פְּרָק ז** יבאר ענין דברים בטלים והפכס, שהוא שקידת התורה, והפרש שבין עסק התורה לשאר מצות.
- פְּרָק ח** יבאר דרכי הלמוד ועניני לשמה ושלל לשמה ופנימיות התורה.
- פְּרָק ט** יבאר עניני תפלה.
- פְּרָק י** יבאר ענין פטירת הנשמה מן הגוף, ושכר וענש בעולם הזה ובעולם הבא.
- פְּרָק יא** יבאר עניני ערב-רב וחבלי משיח ועניני גאולה העתידה במהרה בימינו אמן.

הסכמות

אלה מכתבי הגאונים אשר נתנו לי תעודתם ע"ד הדפסת
כתבי הגר"א ז"ל. ויתר המכתבים הם כתובים על ס' ברק
השחר, אמונה והשגחה, מדרש רות, שהוצאתי לאור בעזרת
השי"ת, ושאריתם יבואו אי"ה בחוברות הבאות:

הן איקלע לפה הרב המופלג ושנון י"א מהולל ומפואר מו"ה שמואל במהו'
אברהם ז"ל מסלוצק וספרו בידו הרבה חידושי תורה הנובע מכבוד
רבנו הגאון החסיד רשכבה"ג איש אלהים הגר"א זצוק"ל מווילנא אשר
תעודת גדולים כי ממקום קדוש יתהלכו. וגם הרב המחבר הנ"ל ידבר דברים
נעימים במוסר השכל ודעת בספר אמונה והשגחה כאשר חזיתי ועיינתי
במקצת דבריו המה ערבים לאזן שומעת. ע"כ ידי תיכון עמו לחלות פני
המתנדבים בעם להיות בתומכי הרב המחבר הנ"ל לקבל הספרים בנדיבת לב
למען יתבדרון בעלמא דברי קדשו מפה מפיק מרגליות רבנו הגאון זצוק"ל
וזכות תורתו הק' יגן עלינו להשפיע שפע ברכות בשפעת שלוחה והשקט על כל
המתנדבים כנפש המעתיר המדבר לכבוד התורה.

באעה"ח יום ה' כ' אייר תרכ"ה לפ"ק פה ק"ק קארלין

נאום שמואל אביגדור תוספאה האבד"ק הנ"ל

כן אנכי להעיר לב יראי ה' לתמוך ביד האיש הנוכחי הרב המופלג ודרשן
מפורסם ירא וחרד לדבר ה' למען כבוד התורה להוציא חדשות בארץ
אורות גנוזות המסולאות בפז יקר אמרות מהורות הנובעות ממקורות נאמנים
אשר דלה לנו שר התורה גאון הגאונים מרנא ורבנא אליהו זצוקלולה"ה
וזכותו יגן על כל המסתעפים להיות לעזר להוציא פעל קדשו לאור עולם
לזכות הרבים. כעתירת הכותב למען כבוד התורה ובעליה אשר נתנה לנו
מורשה ועיני העדה הם יגלו לנו כל תעלומות צפוניה בעזר העליון המחדש
אורו תמיד על יראיו.

היום ער"ח סיון שנת יחדש כליל אורו לפ"ק פ"ק פינסק

נאום אלעזר משה הלוי איש הורוויץ חפ"ק הנ"ל

ה אבן הסכמות שלמה ה

הנה נודע ביהודה ובישראל נאמנה. אם כי זה רבות כשנים אשר הורקנו מכלי אל כלי ושבענו נדודים ונתמעטו לבות חזי החכמה וחשכו הרואות בארובות הלכב. אבל בכל זה אלהינו שבשמים הגדיל עלינו חסדו ובכל דור ודור הקים לנו רועים נאמנים רואים בעין נוגה שמש חכמתם בתוה"ק המה המפיקים חכמה ומפיצים דעת רועים צאן קדשים עדת ישורון ומפיהם אנו חיים חיי הנפש ע"י חיבוריהם הקדושים בכל דור ודור. ואף בדורותינו האחרונים דור שלפנינו ג"כ זכינו לאור המאיר בנר מצוה ותורה אור הוא גאון הגאונים רשכב"ה אחרון באחרונים וראשון בראשונים הוא הגאון החסיד מהו' אל"הו זצוק"ל. הוא הארי שבחבורה אריה דבי עילאי. ומי שירחיב בנפשו לכאר גדלו ועצומו בתוה"ק וחסידותו ופרישותו הלא עליו ישחקו אף צעירי הצאן כי מי לא ידע אור נוגה השמש אשרי הדור שזכו להנות מאורו וכו'. והנה מן שמיא קא זכו ליה להרב המופלג בתורה ויראה טהורה נאה דורש וכו' מהור"ר שמואל במהור"ר אברהם ז"ל מק"ק סלוצק, אשר השיג מכתבי הגאון החסיד הנ"ל אשר יש לו להרב הנ"ל עדות נאמנה ויקר סהדותא מגאוני זמנינו אשר הם כתבי קודש של הגאון החסיד הנ"ל וחפצו להביאו לביה"ד בודאי אין לשער מצוה רבה הלזו להיות מעיר לעזור לסעדרו ולתמכו שיוכא לבית הדפוס אשר ישוטטו רבים בתורתו ויהיו שפתותיו דוככות. וזכות הגאון החסיד זצוק"ל יגן עלינו להאיר עינינו בתוה"ק ועינינו תחזינה ירושלים נוה שאנן כחפץ כלל אחב"י וכחפץ נפש נענה עבד לעבדי ה' הנאמנים.

זלמן זאב בהרב הג' המפורסם מהרי"ף זל"ה
מ"מ דמתא ומ"ץ דווילנא

הראה לי הרב המופלג השנון וי"א מרבים ומאושר במדות תרומיות ספריו שהדפוס ספר אמונה והשגחה וספר מדרש רות עם הגהות מהגר"א זללה"ה, והערותיו זעיר שם. גם שמעתיו דורש ברכים ומצאו דבריו חן בעיני והוא שוקד בתורה לשמה ויש לו יד בספרי היראה והחכמה. ולזאת כל התומך ידו ומהנהו בקנית ספריו מסייע הוא להגדיל תורה ולהאדירה. ושכרו רבה. והמקרכו והמסייעו יתברך ברוב ברכות כזה וכבא. מאתי הכותב הבא עה"ח יום ה' ב' מרחשוון תרכ"ז לפ"ק פ"ק איישישאק

נאום **אברהם שמואל** במהו' יהודה זללה"ה מאישישאק

ראה ראיתי כתב שם **משמואל**. כי שמו יקר הולך וטוב והלא היא כתובה על מכתבי תעודה שיש לו מכמה רבנים גדולים וחכמי זמנינו נ"י. הם

יתנו עדיהן כי נאמן שמואל לאלהיו ותוה"ק ושמואל חכם ורבי יתקרי ה"ה הרב המופלג חכם בי"א כש"ת מהו' שמואל מסלוצק נ"י וחכם זה בא גם לכאן וספריה וזייניה עליו הלא זה מה שהוציא לאור עולם הספרים היקרים. מעולפת ספירים. שמחים ומאירים. ממאור הגולה ה"ה רשכבה"ג הגאון החסיד ר"א זצוק"ל ועוד בדעתו לארפוס אדרא איזה ענינים שונים היקרים מפנינים מהגה"ח הנ"ל וכאשר מודעת זאת בכל הארץ וביותר בשערים המצויינים כי כל דבריו הקדושים לאמתה של תוה"ק מכוונים.

ויעתר יצחק לנוכח המוכ"ז היקר נ"י להיות בסומכי נפשו היקרה ומי יוכל לספר כמו את יקר תפארת גודל המצוה את המסייעים לדבר מצוה. ובפרט המחזיקים מעץ החיים של תוה"ק ופה קצר המצע מהשתרע אך אעתיק בקיצור את לשון הירושלמי הובא ברמב"ן על התורה פ' תבא ע"פ ארור אשר לא יקים וכו'. אמר ר"י בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיה ואמר עלי להקים וכו' ועוד שם למד ולימד ושמר ועשה והיה סיפק בידו להחזיק ולא החזיק ה"ז בכלל ארור וידוע שמכלל לאו אתה שומע הן. ומדה טובה מרובה בטובה כפולה ומכופלת בנחת ושובה וכן יבורך גבר אשר יחזיק דברי שמואל הנ"ל ברוב ברכה וטובה כנפשו היקרה ונפש הדורש טוב לעמו ועדתו. הבעה"ח ח' מנחם אב לסדר ולפ"ק אשר יטב לך ותרבון מאד.

נאום יואל יצחק בלא"א מהו' מרדכי זל"ה

דק"ק נאווא אלעקסאנדרסקי

הנה כבוד הרב הדרשן המפואר מהו' שמואל נ"י מסלוצק הוציא לאור הדפוס חמדה גנוזה ס' מדרש רות עם נוסחאות והגהות מרבנו מאור הגולה הגר"א זצוק"ל. גם ס' ברק השחר לקוטים מכ"י המיוחסים לרבנו הגר"א נ"ע. וגם בעצמו חיבר ס' האמונה והשגחה ג"כ עפ"י דרכו ללקוט פנינים מביאורי הגר"א זצוק"ל. מצוה רבה לקחת ממנו מחבורים היקרים הנ"ל בחיבה ולקיים נוצר תאנה וכו'. ובפרט כי מתאמץ הוא להוציא עוד שארי דברים יקרים ונחמדים מפז מכ"י"ק של רבנו הגר"א זצוק"ל. ואולי מפרי עמלו בטהרת הקדש בהדפסת החבורים הנ"ל יוכל להביא ברכה אל בתינו ולהדפיס עוד מכ"י"ק של הגר"א זצוק"ל. ע"כ טהורי לב ראוי לתמוך כבוד להיות משען למפעל הקדוש הזה להגדיל תורה ולהאדירה וכל תומכיה יאושרו בכל משלח ידם באושר ועושר ובאורך ימים בימינה וכו'.

כ"ד הבא עה"ח יום א' כ"ח מנ"א תרל"ב לפ"ק פ"ק דענעבורג

נאום שאול זעליג הכהן חופ"ק דענעבורג

אבן הסכמות שלמה ז

שמחתי מאוד לקראת ספרי רבינו גאון עוזנו רשכבה"ג הגר"א זצ"ל אשר העלה והרים לבי"ה הרב המופלג יר"א מהו' שמואל ז"י אשר כל גדולי דורינו כחותמיהן זכו לו לאשר ולקיים כי הן הם דברים היוצאים מקדוש ישראל וכי גם הרב הנוכחי הקרב לגבי דהינא ואידהן גם הוא בדרכי מוסרים נכונים קבלתי בשתי ידים ספ"ק הנ"ל במחיר. כן אייחל כי שלומי אמוני ישראל יסייעוהו וכחפצו יוכל לגמור גם הדפסת אשר ברוח עמו מכת"ק הגה"ח מרן רשכבה"ג.

אוצר החכמה

פ"ק ראזינאי נאום **מרדכי** גימפיל

גם אנכי קבלתי מיד הרב הדרשן מפואר מופלג בתוי"ר כ"ש מהו' ר"ש מסלוצק את ספרו הנעים אשר הדפים בדרשת יסודי האמונה והשגחה אשר הוא מלא מוסר השכל ודעת ומשולב עם דברי גאון הגאונים קדוש ה' רשכבה"ג מהור"א מווילנא ז"ל. ורבים השיב מעון באמרי פיו הנעימים וגם זכה להפיץ ע"פ תכל מאור הגנוז מתורת רבינו הנ"ל על מדרש רות אשר לא זכינו לאורו עד הנה. ומן השמים הניחו לו מקום להרב הנ"ל להוציאם לאורה לפקוח עינים עורות וגם רצונו עוד להגדיל ולהפיץ תורת רבינו הנ"ל לפני קהל ישורון להעלות דברים היקרים מפנינים על מכבש הדפוס אשר אין קץ וערך לרוממות קדושתם. וכאשר ראיתי הרבה מגדולי הדור יצאו בקן קולמסם לעזר הרב הנ"ל כן גם אנכי באתי להעיר כל אשר נגע יראת ה' בלבם לקבל ספריו ברוח נדיבה וזכותו הגדול של רבינו הגאון הנ"ל יעמוד לכל המתנדבים בעם להצליחם בגוף ונפש.

כ"ד המעתיר **אליהו גאלדבערג** חפ"ק באברויסק

הן כבר יצא טבעו של הרב המופלג דרשן מפואר ויר"א מהו' שמואל מסלוצק אשר הקדיש עתותיו לתורה ולתעודה ולהגות בגנוי כתבי קודש מהגר"א ז"ל והביא לביה"ד כמה כתבי קדש בהגהותיו וביאוריו. וכאשר נכנס לחגותו של בשם ריחו נודף אשר זכה להדפיס גם אמרי דעת אשר נבעו עשתונותיו. אחלי מאת בני עמי אשר יצאו לעזרתו לקבל מאתו את הספרים אשר הדפיס לתמוך את ידיו. וכל המהנה להרב הנ"ל יזכה לרב טוב הצפון אשר עין לא ראתה כי מהראוי לעזרו ולסעדו כל יתרפה ממלאכת שמים.

כ"ד המדבר לכבוד לומדי ושוחרי תושיה פה נאוואהארדאק

נאום **ברוך מרדכי ליפשיץ** חופ"ק הנ"ל

ואלה דברי גאוני ווילנא יצ"ו
אשר נתנו תעודתם על ס' מאורי אור:

הן כבוד האי גברא יקירא. הרב המופלא. ומופלג בתורה וביראת ה' המהורה. עוטה אורה. נאה דורש וכו' כש"ת מהו' שמואל נ"י מק"ק סלוצק יצ"ו. זה איזה שנים אשר קיבל עליו לעבוד את עבודת הקודש. להוציא לאורה הרבה כתבי יד קודש הנמצאים ת"י אשר המה מיוחסות לרבינו הגאון החסיד מאור כל עיני הגולה רבן של ישראל הגר"א ז"ל. בנגלה ובנסתר כאשר יש ת"י כמה כי"ק חידושים נפלאים מרבינו הגר"א ז"ל אשר ראינו ת"י הראויים ליחס אותם לרבינו שבגולה מרן הגר"א ז"ל. וכבר הוציא לאורה כיד ה' הטובה עליו את קונטרס הק' ברק השחר ואמונה והשגחה וזוהר חדש על מגילת רות עם הגהות נפלאות וביאור חדש מהגר"א ז"ל. וראו רבים ויהללוהו כי הדברים מאירים ושמחים כו' וראויים ליחסם לרבינו הקדוש זצ"ל. ועתה הנה יוסף אומץ להאיר לכל דורשי התורה והתושיה וללקט אורות יקרות הנוצצות מבין כל ספרי הקודש של רבינו הגר"א ז"ל אשר כבר יצא לאור ומאשר המה בכתובים עדנה ולעשות ציונים לתורה וקראם בשם מאורי אור כי יאירו באור הגדול של כל תורת רבינו הקדוש הגר"א ז"ל למצוא בהם כל דברי חפץ הנחמדים מפנינים במראה המקומות והציונים ההם. וראוי לחזק נא בידיו להוציאם לאור בעזר ה'. הבעה"ח בזה למען כבוד התורה

יום ה' י"ד סיון לסדר והית לנו עין לפ"ג מק"ק ווילנא

נאום יוסף במהור"ר רפאל זל"ה מפק"ק הנ"ל
ונאום בצלאל בהר"י משה הכהן נ"י מפק"ק הנ"ל

מה טוב ומה נעים מחרוזת מרגליות השוים במראה ובגידול. יגיל וישמח עין הרואה כי תאווה הוא לעינים אף כי בהתאים יחד מאמרים הקדושים של עיר וקדיש משמיא רבינו הגר"א ז"ל אשר לקט הרב המופלג השנון בתו"י הולך תמים יד ושם לו מהו' שמואל נ"י מסלוצק מספרי הגר"א ז"ל לאחד אורות יקרות תאמי צביה המפוזרים אחת הנה ואחת הנה למען יתלכדו יחד. איש באחיהו ידובקו. אמינא לפעלא טבא יישר ויהי אלהים עמדו לבצע את אשר החל ולהוציא כל כתבי יד הקודש של הגר"א ז"ל אשר ת"י. וכל רואיהם יכירום כי המה זרע ברך של הגר"א ז"ל ואשרי לכל מחזיקים אשר יתמכו ידיו לעוזרו ולסעדרו איש איש כברכת ה' עמדו וישולם גמולם מכעל הגמול כלבכם ולבב הבע"ח

ט"ו סיון תרל"ב ווילנא נאום יצחק אליהו לאנדא

אבן הסכמות שלמה ט

חין מליצתי יערב נא על אחב"י גין מעלת כבוד ידיד ה' ואהוב נפשי הרב הדרשן המפורסם מלא חכמה ודעת קרושים כקש"ת מהור"ר שמואל נ"י בעל המחבר ספר האמונה והשגחה. וכבר הפליגו כל גדולי הדור לספר בשבחא דהאי מרגניתא דלית לה טימא. ע"כ הנני לבקש לתמכו ולסעדו בכל המקום אשר תדרוך כף רגלו ולהשתדל עבורו בכל היכולת ולקנות ספריו היקרים המלאים זיו ומפיקים אור נוגה. פה המדבר לכבוד מעלת המחבר הצדיק המפורסם.

נאום חיים אריה ליב מזאלודאק

הקדמה

יְשַׁמְחוּ הַצַּדִּיקִים וְיַעֲלוּ הַחֲסִידִים בְּהַגְלוֹת נְגִלוֹת בִּימֵינוּ אֹרֶךְ בְּהִיר
הַגְנוּ לַצַּדִּיקִים לַפְּקוּחַ עֵינַיִם עוֹרוֹת לְהַאִיר לָהֶם הַדֶּרֶךְ הָעוֹלָה
בֵּית אֵל מֵאֵת אֹרֶךְ יִשְׂרָאֵל וְקִדְוָשׁוֹ אֲשֶׁר כָּל הָאָרֶץ הָאִירָה מִכְבוֹדוֹ
בְּחִכְמָה בְּחִסְדוֹת בְּנְגִלוֹת וּבְנִסְתָּרוֹת הוּא הַגְּאוֹן הַנּוֹרָא מוֹהַר"א ז"ל. וְאִם
כִּי נִמְצְאִים כְּמָה כּוֹכְבִים גְּדוּלִים אֲשֶׁר כָּל אֶחָד מִשְׁפִּיעַ בְּתוֹקֶף אֹרֹ
בְּאִקְלָיִם שְׁלוֹ אֲבָל בְּמָה אֹרֶם נִחְשָׁב מוֹל אֹרֶךְ הַשֶּׁמֶשׁ הַמְּאִיר בְּגִבּוֹרָתוֹ
עַד אֲפִסִּי תָבֵל (ע"י מְגִילָה י"ג א', אֲב כְּתוּרָה כו', וְע"י בְּהַעֲרָה ה' ס"ו ו' פ"א ד"ה כְּמוֹ
שְׁנִיצוּצִי). וְכָל פְּנִינֵי אֲמָרָיו אֲשֶׁר עַד כֹּה הָיוּ סְפוּנִים בְּמִגִּילַת סְתָרִים ת"י
יְחִידֵי סְגוּלָה וְגַם הִרְבֵּה מְאֹד שֶׁכֵּבֵר בָּאוּ בְּדַפּוּס וְנִעְלְמוּ מֵעֵין כָּל
בְּהִיּוֹתָם נְפוּצִים אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וּמִשׁוֹקְעִים בְּעַמְקֵי תְהוֹמוֹת מַיִם
אֲדִירִים הַיּוֹצֵאִים מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים הַשּׁוֹטְפִים עַל שְׂדֵמוֹת כָּל חֲלָקֵי
הַתּוֹרָה בְּנְגִלוֹת וּנְסִתָּרוֹת. הֵנָּה עֵתָּה יִפְּקוּ נֹגְהָ לְעֵין כָּל רַבִּים יִסְעוּ
וְיִלְכוּ לְאֹרֹךְ דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים. כָּל צָרִי גֹלְעַד יִמְצָא בּוֹ מֵאֵת אֲבֵי הַרֹפְאִים
לְחֹלֵי נַפְשׁוֹת בְּמַחִיר לֹא כְּבִיר. מִפְּרֵי מַגְדִּיּוֹ יֵאָכְלוּ עֲנוּיִם וְיִשְׁבְּעוּ וְיֵאִירוּ
עֵינֵיהֶם מִצוֹף דְּבִשׁוֹ.

וְהֵנָּה אֵף כִּי ת"ל לֹא אֵלֶּמֶן יִשְׂרָאֵל מִסְּפָרֵי מוֹסֵר שְׁחִיבְרוּ חֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת
כָּל אֶחָד לְפִי מְקוֹמוֹ וּזְמָנוֹ וְשׁוֹרֵשׁ נִשְׁמָתוֹ (ע"ל בַּס' זֶה פִּי"א ס"ט). אֵךְ
בְּעו"ה אֲנֹ רֹאִים כִּי ע"פ רֹב כָּלֵם מוֹנַחִים בְּקֶרֶן זְוִית וְדוֹרֵשׁ אֵין לְמוֹ אֵף
מִדּוֹרְשֵׁי ה' לְבַד מֵעַט מִזְעִיר מִיְחִידֵי סְגוּלָה. וְכַאֲשֶׁר נִחְקָר עַל עִילַת
הַדְּבָר הַזֶּה נִמְצָא לְזֶה כְּמָה סִיבּוֹת. הָא' הוּא מ"ש הַחֲסִיד הַלּוֹצֵאטוֹ
בְּהַקְדַּמְתוֹ לַס' מִסִּילַת יִשְׂרָאֵל, כִּי אֵף שֶׁעֲנִין הִירָאָה מוֹסְכָם לְכָל שֶׁהוּא
הָעִיקָר הַגְּדוֹל אֵךְ מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאָה בְּעֵינֵיהֶם כִּי הוּא דְבַר פְּשׁוּט וְא"צ לְבָלוֹת
זְמַן עַל עֵיוֹנוֹ וְע"כ דְּרָכֵי הַחֲסִידוֹת הָאֲמֵתִית שֶׁמִּמּוֹ מְבָלִי בְּאֵי שְׁעָרֵיהָ
בְּעֵיוֹן רַב הַנִּדְרֵשׁ לְזֶה וְתִפְשׁוּ דְרָכֵי הַחֲסִידוֹת הַתְּפִלִּים וּבְכַבּוּדֵם יִתִּימְרוּ.
ע"ש לְשׁוֹנוֹ הַזֶּה. וְכֵן נִמְצָאוּ כְּמָה מְלוֹמְדֵי ה' שֶׁמִּשְׁכּוֹ יָדָם לְגַמְרֵי מְלֻמּוֹד

אבן הקדמה שלמה יא

ספרי מוסר ותולים באילן גדול הוא הגר"ח מוואלאזין ז"ל שכ' בספר נפש החיים שער ד' פ"ט למעט בלמוד המוסר וילכו לאחור ולא לפנים כי היו פרועים במדות משחתות להיות לשמצה בפי עוזבי תורה ליתן דופי בהולכי בעקבות רבנו הגדול זצוק"ל ובכל למודי ה' וע"כ בחרו להם ארחות עקלקלות לחצוב להם בורות נשברים. אבל הם כחשך ילכו כי לא רצו לעמוד על תוכן כונתנו של הגר"ח ז"ל (לשום עינם במ"ש שם פ"ד ה' ו' ז' ח'. ועי' בס' זה (פ"א סי' י"א). ועי' מ"ש בסוף הערה י"א סי' י"ב פ"ח) כי לא כתב כן רק לפני הקובעים בהגיון התורה תמיד. ואף גם זאת לא כתב למנוע לגמרי רק שלא להרבות בלמוד המוסר יותר מדי. וכן בספר מעשה רב סי' ס' כתב ללמוד ספרי מוסר כמה פעמים בכל יום.

וכן נמצאו כמה ספרי מוסר הנותנים קול רעם בגבורות יראת העונש והם אינם רצויים לשוגים בהבלי הזמן מפני חוסר דעתם כתינוק הממאן לקחת סמי הרפואות המרים אף כי חייו תלויים בהם. וכן נמצאו כמה ספרי מוסר מחקרים ומחוכמים המתקבלים על הלב כספר חובת הלבבות אבל גם הם עזובים כי נדרש ללמודם זמן רב ודעת צלולה מעומק מושגם ואריכת דבריהם. ומהם כמה ספרי מוסר המקצרים ואין בהם די באר כל הענינים הנדרשים לדרכי העבודה השלמה ומלחמת היצר. וכן נמצאו כמה דרכים שונים בספרי מוסר בעניני העבודה לא ראי זה כראי זה. ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים כי שינוייהם נתלים לפי הענין והמקום והזמן (עי' פרש"י כתובות נו. סד"ה מאי קמ"ל, ובס' זה פ"א סי' ד' ז' ח' ופ"ה סי' א' ופי"א סי' ט') אך מי זה ישים פלס ומאזני משפט ביד כל א' וא' לפלס הדרך הנכונה הנצרך לפי ענינו ובין כך וכך בעו"ה דרכי היראה הולכים הלוך ודלים ויד היצר הולך הלוך וקשה ופרצות הדור רבו כמו רבו ואין גודר גדר ועומד בפרץ. ורכו פריצי עמנו האומרים ערו ערו עד היסוד בה.

והנה אנכי הדל אשר השי"ת גבר חסדו עלי לאין חקר, כי בעו"ה אפפוני חבלי מות פעמים אין מספר וה' ית' שלח לי עזרתו מקדש לחלוץ נפשי מני שחת ובמקהלים אברך ה' ברוך הגומל לחייבים טובות. ועוד הפליא חסדו עמדי והביאני אל גינת ביתן המלך מרן הגר"א ז"ל להשתעשע בין ערוגות מטעיו ולקלוט מעט מריח שמניו לתוך כלי המעטים באיזה ספרים אשר הוצאתי לאור מתורת רבנו ז"ל

יב אבן הקדמה שלמה

ויתנו ריח ניחוח לכל הוגי בם כריח שדה אשר ברכו ה'. ואנכי הייתי עומד ומשתאה על המראה ואען ואומר ה' אלהים מי אנכי כי באתי עד הלום ומי יעמוד על חקר פליאותיך כי כן דרכך מעולם לשום שפלים למרום (עי' פירש"י שמות ל"ה ל"ד), ולספח את האזוב אשר בקיר אל הארו אשר בלבנון (ויקרא י"ד במדבר י"ט).

אחרי כן נתתי לבי לפלס נתיב במים אדירים של ביאורי רבנו ז"ל למצוא בם כל דברי חפץ ורשמתי לי בילקוטי כל דבר למשמרת עד שנצטרף לחשבון גדול. וב"ה כמעט לא נמצא דבר מה שהובא בדבריו הקדושים (בדרכי התורה ותיקון המדות וביאור מקראי קדש ומאמרי חז"ל) שלא נרשם בילקוטי בסדר נכון למצא כל ענין בקל ונקרא בשם "מאורי אור". וגם איזה ענינים שהובאו בהרבה מקומות בביאוריו רשמתי הכל. והמשכיל יבין כי הוא תועלת גדול לירד לסוף דעתו, כי ד"ת עניה במקום זה ועשירה במקום אחר (עי' ביאורו ישעיה ז' כ"ב). והנה אנכי בשורי דלות מצבי כעת לעת זקנותי כי כשל בעוני כחי ורפיון מזוגי הולך ורב, ואומר אוי כי פנה יום כי ינטו צללי ערב ואנכי נעור וריק כי קטונתי מכל החסדים שנעשו עמי (כתרגומו זעירן זכוותי, וכמ"ש כל שעושין לו גם מנכין לו מזכויותיו) ובמה אקדם ה' עד שלא תחשך השמש להשיב לשולחי דבר ביום שידובר בי (עי' בס' זה פ"י ס"י) והנה זכרתי ואתנחם כי אין לך דבר שבו יזכה גבר את ארחו כמו בזכות הרבים בדבר השווה לכל נפש (עי' פרש"י סוטה מט. ד"ה אקדושא דסידרא. וכמ"ש בהקדמה לס' נפש החיים על הגר"ח ז"ל שהיה חביב בעיניו אמירת פרשה חומש בכל יום בפני ההמון עד שהיה מניח בשבילה כל דבריו בקדש) ות"ל אשר מסר בידי מאורי אור לחפש כל גנזי נסתרות בהיכלי מרן הגר"א ז"ל. ואומר לנפשי מה לך נרדם קום כי עליך המלאכה לחפש כל דברי מוסר ותיקון המדות הנמצאים בדברי רבנו ז"ל ולסדרם בסדר נכון ובלשון נקיה וקצרה שיהיה שווה לכל נפש. וה' יהיה בכסלך לבצע כל אשר ברוחך. חזק ואמץ אל תירא מדלות הונך ומיעוט כחך ואל תחת מפגעי בעלי חצים אשר יחפשו עולות לירות במסתרים תם. מהר החלץ חושים ולא תחכה כי לא תדע מה ילד יום. ואחגור שארית כחי לקרבה אל המלאכה הזאת ועיני ראו ולא זר כי יד ה' היתה אתי להצליח מעשי ידי (אשר אין להעלות על הכתב) וזכות מרן הגר"א ז"ל עמדה לי כי במשך איזה שבועות יצא הספר הזה כליל

אבן הקדמה שלמה יג

מ"ד ע"א

בהדרו. ובוזה נתקיימה מחשבתו של רבנו ביותר במה שרצה שביאורו לספרי משלי יודפס בראשונה כי כלו מלא יראה (כמ"ש בהקדמה לס' משלי). ואף כי הספר הזה אשר נקלט בו סולת נקיה מדברי מוסר שנמצאים גם בשאר ביאוריו.

ועתה לכו נא הגברים ועבדו ה' בספר הזה אשר אנכי מגיש לפניכם היום. ישישו וישמחו בו כל מבקשי ה' כי אף אם קטון הוא בכמותו אבל מה מאד גדלה ערכו כי הוא יכיל בתוכו כמעטו כל עיקרי המוסר ותיקון המדות. מגן וצנה וכל כלי נשק הנצרך למלחמת היצר. חצים ואבני קלע לגיו הנחש הקדמוני. והיה כל הנשוק וראה אותו וחי. וכל דבריו מיוסדים על יסודות נאמנים המתקבלים על לב הישר הולך הנובעים ממקור נאמן אשר עיני כל ישראל עליו להוציא לאור כל תעלומה וכל רז לא אנים ליה.

וראיתי לחלק הספר הזה למאמרים קצרים וכל מאמר יכלול כלל גדול מעניני המוסר והמדות. ואקוה לה' כי הספר הזה יהיה מחמדעין וימשוך לבות הרבה בני אדם אליו. כאשר ראינו בלמוד ההלכות אשר מאז יצא לאור ספר חיי אדם רבו ההוגים בו מפני קוצר לשונו וצחותו. ואף כי בלמוד הלכות נמצאו הרבה שאין דעתם נוחה בדרך הזה (ע"ל בס' זה פ"ח סי' ג'). אבל בלמוד המוסרי אדרבה דוקא הדרך הזה הוא הנכון (וכמ"ש בס' נפש החיים שער ד' פ"ט). כי ברגע קטן שיעביר המעיין עינו עליו תיכף ימצא כמה עיקרים גדולים ועצות נכונות בעניני העבודה, ולא תכבד העבודה על הקוראים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר. גם הצמאים לידע דעת רבנו ז"ל באיזה ענין ולא ידעו מקומו איו יהיה להם הספר הזה כלוח המפתחות למצא כל דברי חפץ. גם החפץ למלא את ידו לבאר מקראי קדש ודברי חז"ל ע"פ הקדמות הנמצאים בדברי רבנו ז"ל בלי ספק בהעבירו עין על סימני ספר הזה ימצא בו חיש קל איזה הקדמה יקרה הנצרך לו לפי ענינו. כי נמצאו בו כמה ענינים נפלאים ושיטות חדשות בעניני העבודה אשר לא שערום עד כה כדרכו בקדש בשאר חלקי התורה.

וזאת למודעי כי בהרבה מקומות לא כתבתי את לשון קדשו של רבנו ממש. כי הוא ז"ל כתב דבריו בדרך ביאור לפי ענין נושא המאמר שנתבאר בדבריו. וכן בהרבה מקומות דבריו בלולים יעלו בכל חלקי התורה. וגם בהרבה מקומות קיצר מאוד בלשונו וקשה לירד לסוף

דעתו. וכן כמה פעמים נמצאו כמה ענפים מענין אחד בכמה מקומות בחיבוריו ואנכי ברצותי לחברם לענין א' שלם הייתי מוכרח לשנות הלשון. וע"כ אחלה פני הקורא שאם חלילה ימצא בו איזה ענין שאינו נכון יתלה בי וידינני לכף זכות כי שגיאות מי יבין. וכל הישר הולך יבין גודל עמלי ללקט ולסדר הספר הזה ולבחור לשון ערומים שיהיה מובן לכל.

וראיתי להביא בו כמה דברים בעניני שכר ועונש ועניני גאולה אשר לא שערום עד כה, אשר יתפלא בם לב המעיין ויחודש לו דברים נשגבים. וגם ביאור הפלא ופלא על מגילת אסתר* ע"ד הרמז ומוסר נפלא מכ"י המיוחס למרן הגר"א ז"ל. וראיתי להעתיק גם מאמרי הגמרא המתבארים שם לכל יצטרך המעיין לחפש אנה ואנה. וקראתי שם ספר הזה **אבן שלמה** על שם ענינו, כי הוא אבן שלמה וצדק לפלם בו דרכי העבודה. וגם ע"ש מרן הגר"א ז"ל אשר ממעינות חכמתו שאבתי בששון את הדברים הקדושים האלה וכמ"ש בהקדמה לספר "פאת השלחן" בשם מרן הגר"א ז"ל כי שמו מרומז בתורה בפרשת כי תצא בתיבות "אבן שלמה" שהוא ר"ת אליהו בן שלמה. וכמו שהאל"ף הוא פלא ונעלם כך תורתו נעלמת ולכן שמו בהעלם בר"ת. ועיין בזה דבר נפלא בספר אמונה והשגחה בלקוטים. וה' יגמור בעדי להוציא לאור כל הנמצא ת"י מתורת רבינו ז"ל. וזכות תורתו יעמוד לנו ולכל התומכים בימיני להשפיע עלינו אור חדש ולהעביר את חשכת הסכלות מן הארץ. ועינינו תחזינה ירושלים נוה שאנן וארמון על משפטו ישב ב"ב אמן.

הקדמת בן הרב המאסף והמחבר ז"ל

ברוך ה' אשר לא עזב חסדו עמדי והביאני עד הלום להיות נטפל למצוה הזאת להוציא את הספר היקר הזה לאור עולם, אשר ראוהו שרים ויאשרוהו ובני מדע ויהללוהו ורבים יחפשוהו כמטמונים ואין. ולא אחת שחרו את פני לחדש כנשר נעוריו להביאהו לבית הדפוס אך שלכל זמן ועת לכל חפץ כפי אשר גזרה חכמה העליונה כי חזיתי לדעתי דמר אבא ז"ל שהי' רצונו שיהי' הספר הזה מסודר מחדש ונחלק לפרקים כל דבר מענין בפרק בפני עצמו למען יהיה הספר הזה כשולחן

(* הביאור על מגילת אסתר לא הבאנו במהדורה הנוכחית.

אבן הקדמה שלמה טו

ערוך. וכה היתה עלי פקודת איזה אנשים מיראי ה' שיודפס הספר הזה דוקא באופן זה וכה החל לסדר את הספר בענין זה אך שנטרפה עליו השעה בעו"ה ולא סידר את ההערות כ"ד על מקומן וגם את ההשמטות וההוספות אשר הניח אחריו ברכה היו בלתי מסודרים ועד כה לא עלתה בידי לקרבה אל המלאכה הזאת מסיבות שונות ולא רציתי להוציא מתח"י דבר שאין מתוקן. עד עתה אשר תלי"ת הצליח בידי לסדר את הכל בטוב.

והנה נכלל בספר הזה כל מה שבא בס' אבן שלמה הנדפס מכבר עם הוספות רבות בפנים הספר מלוקט מדברי רבינו ז"ל ופרק ו' מספר הזה מדבר מענין תוכחה וגידול בנים ופרק ט' בענין תפלה רובם ככולם נוספו וגם בשאר הפרקים יש כמה הוספות וביאור הספר המה הערות שלמעלה שם נרשם המראה מקומות שמשם נלקחו הדברים ועתה נוספו שם ג"כ הרבה דברים מועתקים מדברי רבינו ז"ל כלשונם וכמה דברים מכתבי תלמידיו ז"ל. ועוד העתקנו שם הרבה פנינים יקרים מדברי קדמונינו ז"ל ככתבם וכלשונם שחייב אדם לומר בלשון רבו. וגם כי דבריהם היקרים כאשר יהיו נקראים בלשונם הזהב ממש יפעלו הרבה על לב קוראיהם כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב. ולזאת במקומות מעטים אשר הוספתי בפנים מדברי רבינו הגר"א ז"ל נמשכתי מה דאפשר אחר הלשון שממנו העתקתיו. ובהערות השניות שבשולי הדף באו כל ההערות אשר הניח אאמ"ו הרב ז"ל אחריו ברכה בכתובים לברר וללבן דברי רבינו ז"ל לעמוד על תוכן כוונתו ולתריץ את המקומות הנראים כסותרים לכאורה. אם מה שהוסיף באיזה מקומות והעיר ע"ד המוסר. ובחלק הזה הצגתי ג"כ אותן ההערות אשר באו בספר אבן שלמה הנדפס כבר בלולים בתוך דברי רבינו ז"ל בביאור הספר ועתה הצגתי לבדנה בההערות שבשולי הדף להבדיל בין הקודש ובין קה"ק וכן אמרו רבים וכן שלמים. וזכות תורתו וצדקתו של רבינו הגאון ז"ל יעמוד לנו ולכל ישראל ויקוים בנו הבטחתו ית"ש גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ב"ב אמן.

מבוא

אמר המו"ל. ראיתי להקדים מאמר נכבד מספר שערי קדושה לר"ח וויטאל שער א' ושער ב' בקיצור (*), והוא יהיה נר לרגלי המעיין להבין כמה מאמרים סתומים שבאו בספר הזה מדברי רבנו ז"ל, וזה לשונו:

נודע אל בעלי מדע, פי גוף האדם איננו האדם¹, אכל הוא ענין לבוש אחד מתלבש בו נפש השכלית, אשר היא האדם עצמו בעודו בעולם הזה. ואחר הפטירה יפשט מעליו הלבוש הזה, ויתלבש בלבוש זך ונקי, רוחני, וכמו שכתוב (זכריה ג, ד): "הסירו הבגדים הצאים וגו' והלבש אתך מחלצות". והוא הנקרא חלוקא דרבנן. וכמו שלבוש גוף האדם יעשהו האמן בתבנית איברי הגוף, כן עשה הוא יתברך את הגוף — שהוא לבוש הנפש — כתבנית דיוקן הנפש ברמ"ח איברים ושס"ה גידים וכו'². ואחר יצירת הגוף נפח בו נפש חיה כלולה מרמ"ח איברים ושס"ה גידים, ויתלבשו תוך רמ"ח איברים ושס"ה גידים של הגוף. ואז פועלים איברי הנפש פעלתם על ידי הכלים, שהם איברי הגוף, פגרון ביד החוצב בו. והראיה לזה: כי לא יפעלו איברי הגוף פעלתם אלא בעוד הנפש בהם, עין רואה ואזן שומעת וכו'; ובהסתלק הנפש, חשכו הרואות בארבות ונתבטלו כל החושים וכו'³. נמצא, פי האדם בעצמו איננו

(* הבאנו ההשלמות לתועלת המעיין — המלכה"ד.

1. עצמו מצד הגוף, פי זה נקרא בשר האדם, כמו שכתוב (איוב י, יא): "עור ובשר תלבישני, ובעצמות וגידים תשכני". נמצא האדם הוא הפנימיות.
2. המקשרים את האיברים, ולהמשיך על ידם הדם והחיות מאיבר אל איבר, כדמיון צנורות.

3. ועל דרך זה שס"ה גידים רוחניים של הנפש מתלבשין תוך שס"ה גידים שבגוף, וממשיכין מזון הגופני, שהוא הדם, אל רמ"ח איברי הגוף, עם מזון הרוחני פנימי בתוכו, לפרנס רמ"ח איברי הנפש. ואחר הפטירה אין שום חיות נשפע, וגידים הגוף גם כן מתפרקין ומתרכקין כמו רמ"ח האיברים, והיו כלא היו.

כי אם הנפש השכלית אשר מתלבשת בגוף, הנקרא לבוש שלם פעולם הזה.

ודע כי אחר שחטא אדם הראשון ואכל מעץ הדעת טוב ורע חברו נפשו וגופו גם הם כל אחד מטוב ורע. וזו היא ענין זהמת הנחש שהטיל באדם ובחיה. ועל ידי הרע והזהמה שהטיל בהם גרמו להם חלאים ונגעים ומיתה לנפשם ולגופם. וזה שכתוב (בראשית ב, יז): "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" — מיתה הנפש ומיתה הגוף וכו' 4. וכן ארבעה יסודות שנוצר מהם האדם — שהם: אש, רוח, מים, עפר — נתערבו גם הם מטוב ורע. וגוף האדם נוצר מן הטוב שבארבעה יסודות. אמנם מן הרע שבהן נוצרו בגוף ארבע מרות, שהם: הלבנה והשחורה והאדמה והירקה. וכאשר תתגבר איזה מהם מבחינת הרע שבהן על בחינת הטוב שבהם, באים חלאים ונגעים על האדם. ואם תתגבר ביותר, תמית לגוף האדם.

וכן בנפש האדם שחצבה מארבעה יסודות רוחניים, שמהם נוצרו כל העליונים, והם ארבע אותיות שם הוי"ה, ועל זה נאמר (יחזקאל לו, ט): "מארבע רוחות באי הרוח וגו'", וזו נקרא נפש האדם עצמו מצד הטוב. והנה גם את זה לעמת זה עשה אלהים, והוא הנקרא אדם בליעל, כולל ארבעה אבות נזיקין וארבעה מראות נגעים וארבעה יסודות הרעים, ומשם נמשכה נפש רעה אל האדם, הנקרא יצר הרע. וכשתתגבר נפש זו על נפש הטובה, יבואו אליה נזיקין ונגעים וחלאי הנפש. ואם תתגבר יותר, תמיתנו.

והנה נפש הטהורה, שהיא הפרי, כלולה מתרי"ג איברים וגידים, מתלבשת תוך איברים וגידים של נפש הטמאה הנקרא קלפת הפרי, ושתייהן יחד מתלבשות בתרי"ג איברים וגידים של הגוף. ונמצאו איברי נפש הטהורה תוך איברי נפש הרעה, ואיברי נפש הרעה תוך איברי הגוף.

והנה כל אחת משתי נפשות אלו צריכות מזון רוחני להתקיים.

4. ונבאר מה ענין הטוב והרע שנתערב בהם: הנה כאשר חטא בעץ הדעת טוב ורע, גרם תערובת הזה בכל העולמות, ואין לה דבר שאינו כלול מטוב ורע.

ואמנם מזון הרוחני של נפש הקדושה נמשך אליה על-ידי קיום התורה הפלולה מתרי"ג מצוות, כדמיון תרי"ג איברי הנפש, גם הם נקראים לחם, כמו שכתוב (משלי ט, ה): "לכו לחמו בלחמי". וכל איבר מן רמ"ח איברים נזון מן מצוה פרטית מתייחסת לאותו איבר. וכאשר יחסר לאדם קיום איזה מצוה, גם האיבר הפרטי המתייחס למצוה ההיא יחסר ממנו מזונו הנמשך לו מן ארבע אותיות ההי"ה, כמו שכתוב (נחמיה ט, ו): "ואתה מחיה את כלם" וכו'.⁵ ונמצא האיבר שהוא מת לגמרי. ובהסתלק הקדשה ממנו, אז יחלבש רוח הטמאה מן הארבעה יסודות נפש הטמאה בסוד מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (רש"י בראשית כה, כג; זח"ב רלו): לא נתמלאה צר אלא מחרבנה של ירושלים. ונמצא האיבר ההוא נזון לחם טמא מגאל משם. וזהו ענין רשעים בחייהם קרויין מתים, כי נסתלק מהן נפש הקדושה מאלהים חיים, ושורה עליו המות הנקרא אבי אבות הטמאה.⁶

5. ובהם תלויים כל המצוות, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (זח"א כד): "יה עם שמי" — שס"ה, ו"ה עם זכרי" — רמ"ח. וכמו-כן מהם נמשכים ארבעה שרשי יסודות נפשו הקדושה, כנזכר.

6. וכמו-כן כאשר יקים האדם שס"ה מצוות לא-תעשה בהמנעו מלעשותם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין לט): ישב אדם ולא עבר עברה, נותנים לו שכר פעושה מצוה — יש פח אל המזון הרוחני הנזכר, בקימו מצוות עשה, להמשך דרך צנורות, שהם שס"ה גידים של הנפש, להחיות הרמ"ח איברים שלה; וכאשר יעבר על איזה עברה מהם, אז יסתם הצנור הפרטי ההוא, המתייחס אל אותה העברה, על-ידי הזהמא של מזון הקלפה הנדבקת שם. וכשיבש הצנור, גם-כן מתיבש האיבר ההוא, אף-על-פי שלא יוסר לגמרי פענין מי שיחסר ממנו איזה מצוות-עשה, אמנם יפל בו מום.

ולכן צריך האדם לחפש בכל כחו לקיים כל תרי"ג מצוות. וכאשר יקים איזה מצוות-עשה, יכון להסיר מהאיבר הפרטי של נפשו, המתייחס אל המצוה ההיא, זיהמת הקלפה ההיא, ואז תחול על האיבר הקדשה ההיא אחר הסתלק הזהמא, בסוד (יחזקאל לב, כז): "ותהי עונותם על עצמותם", פי כשזה קם זה נופל. וכמו-כן כאשר תבוא לידו איזו עברה, ימנע מלעשותה, ויכון שעל-ידי-כן יסלק הזהמא אשר בגיד הפרטי של הנפש המתייחס לאותה עברה. ואז יוכל להמשך שפע הרוחני, הנמשך דרך הצנור הרוחני, ועל-ידי-כן נעשית נפשו פסא ומרפכה אל

וְהִנֵּה עֲנִין הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְהָרְעוֹת הֵן מִטְּבָעוֹת בְּאָדָם בְּנֶפֶשׁ
 הַשְּׁפֵלָה הַנִּקְרָאת יְסוּדִית ^{אוצר החכמה} 7. וְהֵן כִּסּא וְיִסוּד וְשָׂרֵשׁ אֶל הַנֶּפֶשׁ
 הָעֲלִיוֹנָה הַשְּׂכֵלִית, אֲשֶׁר בָּהּ תְּלוּיִין תְּרִי"ג מִצּוֹת הַתּוֹרָה כַּנִּלְלוֹ. לְפִיכֵךְ
 אֵין הַמִּדּוֹת מְכַלֵּל הַתְּרִי"ג מִצּוֹת. וְאִמְנָם הֵן הַכְּנוֹת עֲקָרִיּוֹת אֶל תְּרִי"ג
 הַמִּצּוֹת בְּקִיּוּמָם אוֹ בְּבִטּוּלָם, יַעַן כִּי אֵין כַּח בְּנֶפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית לְקַיֵּם
 הַמִּצְוָה עַל-יַדֵי תְּרִי"ג אֵיבְרֵי הַגּוּף אֲלֵא בְּאִמְצָעוֹת נֶפֶשׁ הַיְסוּדִית ^{מח"ת 1234567}
 הַמְּחַבֵּרֵת אֶל הַגּוּף עֲצָמוֹ, בְּסוּד "כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְּנֶפֶשׁוֹ הוּא"
 (ויקרא יז, יד). וְלְפִיכֵךְ עֲנִין הַמִּדּוֹת הָרְעוֹת קָשִׁים מִן הָעֲבֻרוֹת עֲצָמָן
 מְאֹד.

וּבְזֶה תִּבִּין עֲנִין מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל: כָּל הַכּוֹעֵס, כְּאִלוֹ עוֹבֵד
 עֲבוּדָה-זָרָה מִפֶּשׁ (זח"א כז: וע"י שבת קה: ורמב"ם דעות פ"ב),
 שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר שְׂקוּלָה כְּכֹל תְּרִי"ג הַמִּצּוֹת. וְכֵן אָמְרוּ (סוטה ה.): מִי
 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גִּסּוֹת-הַרוּחַ הוּא כְּכּוֹפֵר בְּעֶקֶר וְכוּ', וְכֹאֲלֵה רַבּוֹת. וְהֵבֵן זֶה
 מְאֹד. כִּי לְהִיּוֹתָם עֲקָרִים וְיִסּוּדוֹת לֹא נִמְנוּ בְּכִלְלֵי תְּרִי"ג מִצּוֹת
 הַתְּלוּיּוֹת בְּנֶפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית. וְנִמְצָא כִּי יוֹתֵר צָרִיךְ לְזַהֵר מִמִּדּוֹת הָרְעוֹת
 יוֹתֵר מִן קִיּוּם הַמִּצּוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, כִּי בְּהִיּוֹתוֹ בְּעַל מִדּוֹת טּוֹבוֹת
 בְּנִקְלֵ יְקִים כָּל הַמִּצּוֹת.

וּבְזֶה תִּבִּין גַּם-כֵּן דְּבָרִים מִתְּמִיּהִין שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּעֲנִין
 הַמִּדּוֹת, כִּי הָעֲנִנָּה וְהַשְּׁפִלוּת מְבִיאִין לִיַדֵי רוּחַ-הַקֹּדֶשׁ, וְשׁוֹרָה
 עָלָיו שְׂכִינָה. וְאָמַר אֵלָיו זְכוּר לְטוֹב (כלה רבתי פ"ה): אֵין הַתּוֹרָה
 מִתְּפָרֶשֶׁת אֲלֵא בְּמִי שֶׁאֵינוֹ קַפְדָּן, אִף אֲנִי אֵינִי נִגְלָה אֲלֵא לְמִי שֶׁאֵינוֹ
 קַפְדָּן. וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין פח:): שְׁלַחוּ מִתָּם: אֵיזֶהוּ בֶן הָעוֹלָם
 הַבָּא? כָּל שֶׁהוּא שְׁפֵל-בְּרַךְ וְעֲנוּתָן וְכוּ', וְכֹאֲלֵה רַבּוֹת. לֹא זְכָרוּ בְּהֵן
 קִיּוּם הַמִּצּוֹת אֲלֵא הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת. וְשִׁים עֵינֶיךָ לְדְּבָרִים אֵלוֹ וְתִצְלִיחַ
 דְּרַכֶּיךָ בְּלִי סֶפֶק. 8

קִדְשָׁתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְזֶהוּ סוּד הָאֲבוֹת, הֵן הֵן הַמְּרַבֵּה (ב"ר מזו, זח"א קעג).
 7. הַכְּלוּלָה מֵאַרְבַּע בְּחִינּוֹת, הַדּוּמָם וְהַצּוֹמַחַת וְהַבְּהֵמִית וְהַמְּדַבֵּרֵת, כִּי גַם הֵן
 מְרַבֵּבוֹת מְטוֹב וְרַע. וְהִנֵּה בְּנֶפֶשׁ הַזֶּה תְּלוּיּוֹת הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת וְהָרְעוֹת.
 8. וְאִמְנָם, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְבַּעַה יְסוּדוֹת גּוֹפְנִים, הֵם שְׂרָשִׁים שֶׁמֵּהֶם נּוֹצְרוּ הַתְּרִי"ג
 אֵיבְרֵי הַגּוּף, כְּמוֹ-כֵן נִפְשׁוֹת הָאַרְבַּעַה יְסוּדוֹת הָאֵלוֹ הֵם יְסוּדוֹת לְכָל מִדּוֹת טּוֹבוֹת

וְכִמוֹ שְׁאַרְבְּעָה יְסוּדוֹת הַגּוֹפְנִים הַנִּקְרָא חֹמֶר הַיְסוּדוֹת מְרַכֵּב מְטֵב וְרַע, וּמִשָּׁם בָּאִים כַּחוֹת קִיּוֹם הַגּוֹף אוֹ תַחְלוּאֵיו, שֶׁהֵן אַרְבַּע מְרוֹת: מְרָה לְבָנָה, מְרָה יִרְקָה, מְרָה שְׁחוּרָה, מְרָה אֲדָמָה; כְּמוֹ-כֵן בְּנַפְשׁוֹת הַנִּקְרָא צוּרוֹת הָאַרְבְּעָה יְסוּדוֹת הֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה, טוֹב וְרַע, וּמֵהֵן נִמְשָׁךְ בְּרִיאוֹת הַנֶּפֶשׁ הַיְסוּדִית שֶׁבְּאָדָם, שֶׁהֵן מְדוֹת הַטּוֹבוֹת, אוֹ תַחְלוּאֵיו, שֶׁהֵן מְדוֹת הָרָעוֹת, הַנִּמְשָׁכוֹת מֵאַרְבַּע קְלָפוֹת טְמֵאוֹת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הַהִיא. וְכִשְׂיִסְרָם מֵעָלָיו, יִתְלַבְּשׁוּ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֶׁל הַהוֹי"ה, שֶׁהֵן אוֹר הַמְחִיָּה נֶפֶשׁ הַיְסוּדִית וְכוּ' 9. וְלִכֵּן כָּל הַמְדוֹת רָעוֹת מִתַּחֲלָקוֹת לְאַרְבְּעָה מִיָּנִים, וְזֶה פְּרִטִיָּהֵן:

יְסוּד הָאֵשׁ מִמְּנוֹ נִמְשָׁכֶת הַגְּאוּהַ, הַנִּקְרָא גְּסוּת־הַרוּחַ, לְהִיּוֹתוֹ הַיְסוּד הַקָּל וְגִבּוֹהַ מִכְּלֵן. וּבְכֻלָּהּ הַפְּעֵס, כִּי מִפְּנֵי הַגְּאוּהַ מִתְּפַעֵס הָאָדָם כְּשֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ. וְאֵלוֹ הֵיזָה שֶׁפַל־רוּחַ וּמְכִיר חֶסְרוֹנוֹ, לֹא הֵיזָה מִתְּפַעֵס כָּלֵל וְכוּ' 10. וְתוֹלְדוֹתֶיהָ שֶׁלֹּשׁ וְכוּ'. יְסוּד הַרוּחַ מִמְּנוֹ נִמְשָׁךְ דְּבוּר, הַנִּקְרָא שִׂיחָה בְּטֵלָה, לְדַבְרִים שֶׁאֵין בָּהֶם צָרֶךְ כָּלֵל אוֹ נִפְשֵׁי אוֹ גּוֹפְנֵי. וְתוֹלְדוֹתָיו

וְרָעוֹת, אֲשֶׁר בְּאִמְצָעוֹתָם יִקְיָמוּ אוֹ יִתְבַטְּלוּ הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת, שֶׁהֵם תְּרִי"ג, מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת הַהוֹי"ה, כְּנֹזֵכֶר לְעִיל. וְהַמְקִיָּמֵן הֵם נֶפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית הַכְּלוּלָה מֵאַרְבְּעָה הַיְסוּדוֹת רוּחָנִים, אֲשֶׁר מִשָּׁם חָצְבוּ תְּרִי"ג אֵיבָרֵי הַנֶּפֶשׁ הַהִיא. וְהֵבֵן זֶה מְאֹד, אִיךָ הַיְסוּד שֶׁל קִיּוֹם הַמְצוּוֹת הֵם עַל־יְדֵי מְדוֹת הַטּוֹבוֹת, וְכֵן בְּהַפְּכָם. וְזֶה עֲנִינָם כְּכַר נִתְבָּאֵר, כִּי כָל אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים כְּלוּל מְטוֹב וְרַע, זֶה לְעִמַּת זֶה. 9. וְגַם הִיא וְהַגּוֹף שֶׁלָּהּ יְהִי מְרַכְבָּה אֶל קִדְשָׁתוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁבְּעוֹלָם הַעֲשִׂיָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, בְּנֶפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית מִמֶּשׁ, בְּקִיָּמָה הַמְצוּוֹת. וְזִכֹּר וְאֵל תִּשְׁכַּח, כִּי גַם עַל־יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה בְּאַרְבְּעָה פְּרוּשִׁים, שֶׁסִּימָנָם "פְּרִדָּס": פֶּשֶׁט, רִמּוֹ, דְּרוּשׁ, סוּד, יְהִיָּה רוּחוֹ הַשְּׂכֵלִי כִּפְסָא אֶל שֵׁם הַהוֹי"ה שֶׁבְּעוֹלָם הַיְצִירָה; וְכֵן עַל־יְדֵי הַמַּחְשָׁבָה וְהַפְּנִיָּה תִהְיֶה נִשְׁמָתוֹ הַשְּׂכֵלִית כִּפְסָא לְשֵׁם הַהוֹי"ה שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה. וְנִחְזֹר בְּבֵאוֹר אַרְבְּעָה הַיְסוּדוֹת שֶׁיֵּשׁ אֶל קִנְיָן הַמְדוֹת. דַּע, כִּי כָל הַמְדוֹת הָרָעוֹת מִשְׁרָשׁוֹת בְּאַרְבַּע מְדֻרְגוֹת נֶפֶשׁ הַיְסוּדִית מִצַּד הָרַע וְהַקְּלָפָה אֲשֶׁר בָּהּ. 10. נִמְצָא, כִּי הַגְּאוּהַ וְהַפְּעֵס מְדָה אַחַת הֵם, וְתוֹלְדוֹתֶיהָ שֶׁלֹּשׁ: הַקְּפָדְנוֹת בְּלָבוֹ, כִּי לֹא הַגְּאוּהַ לֹא הֵיזָה מִקְפִּיד בְּלָבוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁבְּאַרְנוֹ בְּעִנְיָן הַפְּעֵס. וּבִקְשַׁת הַשְּׂרָרָה וְהַכְּבוֹד לְהַתְּגָאוֹת עַל הַבְּרִיּוֹת. וְהַשְּׂנְאָה לְזוּלָתוֹ עַל הִיּוֹתוֹ גְּדוּל מִמְּנוֹ. וְזֶה עֲנָף מִהַגְּאוּהַ גַּם־כֵּן.

אבן מבוא שלמה כא

ארבע, והן: לדבר דברי חנף, ושקרים, ולשון הרע, ולגלות שבחיו לבריות להתגדל בפניהם.

יסוד המים ממנו תאות התענוגים, כי כן המים מצמיחין כל מיני תענוג. ותולדותיה וכו' 11.

יסוד העפר ממנו מדת העצבות בכל פרטיו. ותולדותיה אחת, והוא העצלות לקיים התורה והמצוות מפני עצבוננו על

השגת קניני הבלי העולם הזה או על היסורין הבאים עליו, ואינו שמח בחלקו בשום דבר, גם עינו לא תשבע עשר.

נמצא כי אבות כל המדות הרעות הן ארבעה: הגאווה והכעס הנכלל ומתדבק עמה, והשיחה בטלה, ותאות התענוגים, והעצבון.

וארבעתן נמשכות מארבע קלפות היצר הרע שבנפש היסודית. והפכן הן ארבע מדות טובות נמשכות מארבעה יסודות הטוב שבנפש

היסודית, והן: הענוה — שהיא תכלית השפלות, מתרחק מכל מיני כעס הבא על ידי גאווה. והשתיקה — כאלם לא יפתח פיו, לבד

בעסק תורה ומצוות או בהכרחי לקיום הגוף ולצורך כבוד הבריות. והמאוס בכל תענוגי הגוף ומותריו המכרחים. והשמחה התדירית

בחלקו, כי כל דעבדין מן שמיא לטב. וגם לזרז עצמו בתכלית השמחה בעבודת קונו, וכמו שכתוב (תהלים קיט, קסב): "שש אנכי על

אמרתך כמוצא שלל רב". ועשה תורתך קבע, ומלאכתך עראי. נמצא כי בהיות מדות הרעות קבועות באדם נמנע הוא מלקיים התורה

והמצוות. וגם אם יקיים, יהיה שלא לשם שמים ובטרח גדול. ועליו נאמר (משלי יא, כב): "גזם זהב באף חזיר"; כי עוד טמאתו בו מלבש

תוף הקלפות, וכמו שאמרו ז"ל (יומא עה:): זכה, נעשית לו תורתו סם חיים; לא זכה, נעשית לו סם המות. וכאשר יתגבר על יצרו, ויסיר

מעליו מדותיו הרעות על ידי טרח, ויקיים התורה והמצוות — יקרא צדיק גמור, ירא שמים, גבור הכובש את יצרו. וכאשר יתנהג וירגל

יותר בזה, עד אשר יוסרו מעליו כל מדות הרעות לגמרי, ולא יתאווה

11. תולדותיה שמים: החמדה, לגזל ממון חברו ואשתו וכל אשר לו להתענג בהן. והקנאה, כי יקנא בחברו אשר לו ממון רב וכיוצא להתענג בו.

לָהֶם נַפְשׁוֹ כָּלֵל, וַיִּקְנֶה הַמַּדּוֹת הַטּוֹבוֹת בְּקִנְיֵן הַטָּבַע, וְלֹא יִצְטָרֵף
לְלַחֵם עִם הַיֵּצֵר הָרָע, כִּי גּוֹפּוֹ וְנַפְשׁוֹ הַיְסוּדִית מְנַקִּים מִכָּל סִיג הַחֹמֶר
וְכוֹ' 12 — אִזּוֹ יִתְלַבֶּשׁוּ בּוֹ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת הַהֲוִי"ה וַיְהִי כִּסֵּא קְדוֹשׁ
לְמַרְפְּכָתוֹ יִתְבַּרֵּךְ. וְזֶה הָאִישׁ נִקְרָא אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם מֵאַהֲבָה, וַיִּקְרָא
חֲסִיד גָּמוֹר הַשָּׁלֵם בְּכָל מִינֵי הַשְּׁלֵמוֹת.

12. כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב בְּמִשְׁנֵה (שְׁמוֹת ג'): "שֶׁל נֶעְלִיף מֵעַל רִגְלִיךָ", כַּנִּזְכָּר בְּסֵפֶר הַתְּקוּנִים
(תִּיקוֹן לֵא, וְתִיקוֹן מַח).

פֶּרֶק א

יְבָאָר כָּל דְּרָכֵי שְׁבִירַת הַמַּדּוֹת הָרְעוֹת בְּדֶרֶךְ כָּלֵל,
שֶׁהוּא שֶׁרֶשׁ כָּל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ:

א כָּל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם תְּלוּי בְּתִקּוּן הַמַּדּוֹת, שֶׁהֵם כְּמוֹ לְבוּשׁ
לְמִצּוֹת וְכִלְיֵי הַתּוֹרָה^א. וְכָל הַחֲטָאִים מְשֻׁרְשִׁים
בַּמַּדּוֹת. וְהַמַּדּוֹת מְשֻׁרְשִׁים בְּאַרְבָּעָה יְסוּדוֹת^ב.

א. משלי י"ד ב'. כ"ב ה'. אסתר י' ג'. שה"ש א' ה'. ישעיה י"א ח' (וי"ש ט"ס) ועי' משלי י"א כ"ב שהכל תלוי במעשה המצות ועל ידם מהפך גם המדות והתורה לטוב וכן להיפך (וכמ"ש לקמן סימן ה' ופרק ה' סימן ז') וע"ש ל"א י"א שהתורה היא כלל הכל כי במדות מי שהוא מוחזק במדה טובה אחת אינו בטוח באחרות. אבל בתורה הוא בטוח מכל המדות רעות (כי היא נר לרגלו לתקן את כולן בכלל) וע"ש ד, יב; כה, כא; אסתר ב, ז.
ב. תאוה ביסוד המים. והדבור ברוח. והכעס באש. והעצלות בעפר (ביאורו על י"א תיקונים אחרונים תיקון ג) (וכמ"ש לעיל במבוא, ועי' משלי טז, ד) ובריש אגדות ב"ק כתב כי עצלות הוא ממים נגד מ"ע שהוא בימין כו' ונגדן ד' דינין עוברין על האדם חיבוט הקבר שמנערין העפר. ונע ונד ברוח והוא על הדבור כו'. וב' מיני גיהנם על מ"ע ומל"ת כו' (של שלג על מ"ע ואש על מל"ת) וכנגדן ד' אבות נזיקין שהן ד' מדות ראשיות והם התאוני וכעסני ושמחה ועצלות. שכ"א מאלו כולל הרבה מאד. ואלו הד' הן מד' מרות (עי' רש"י סוטה ה. ¹ ד"ה אדם אפר דם מרה). הלבנה הוא מיסוד המים. והאדומה כו' ומהן התאוני והכעסני. ומהירוקה השמחה. ומהשחורה העצבות כו' (ועי' ברכות פרק ט' ביאורו ד"ה ת"ר כליות כו', ועי' ת"ז מ"ה ב' והענין כי התעוררות כו' ע"ש דבתחילה הוא

1. ז"ל רש"י: למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה, כלומר כולו הבל לכך אל יתגאה. מרה היא לחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושנוי העתים ולפי המאכל שאוכל, ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות. יש שקוראים בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה. עכ"ל.

אש שמאלו תחת לראשי ואח"כ וימינו כו'. ועי' ת"ז צ"ו א' סד"ה דכל מאן כו').

ובכ"ק על אגדות ברכות (ל"א) על מאמר אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק כו', כתב שיחה הוא סיפור מעשה שהוא צריך כמו סח לו כל אותו המאורע. והן ו' דברים עצלות הוא מרה לבנה. וקלות ראש הוא מרה אדומה. ושיחה הוא מרה ירוקה. וכנגדן במרה שחורה ג'. עצבות ושחוק ודברים בטלים. והוא ²צמאון אשר אין בה מים כו' והוא רביעית של ארבעה אבות נזיקין עכ"ל הזהב בקיצור. ובת"ז (י"ד ג') כתב שהכבוד הוא הגיהנם שהוא התאוה. ומרה הוא אש של גיהנם שהיא הקנאה שכל החליים תלויים בה כמ"ש (ב"מ קז:) על פ' (שמות כג, כה) והסירותי מחלה מקרבך כו'. וכ"כ בביאורו לס' יצירה ע"א ב'. ועוד כתב שם בספ"צ, שהלשון בו תלוי כל הגאווה והכבוד להתפאר עצמו ולגנות אחרים ולהתכבד בקלון אחרים. והן שרשי כל המדות התלוין בלשון. ואלו ג' דברים הם הקנאה והתאוה והכבוד שמוציאין את האדם מן העולם ר"ל מן העוה"ב. והן מדות של בלעם הרשע. עין רעה קנאה. ורוח גבוה כבוד. ונפש רחבה תאוה. שתלמידיו יורשין גיהנם וכו'.

ובביאורו לחבקוק (א' ו') כתב כי מרה אדומה תוליד הכעס כו', והירוקה תוליד מהירות המרוכה. והשחורה תוליד או שימאס בכל העולם כולו או שכל העולם אינו כדאי לו למלא תאותו. ושלשתן רעות זו מזו כי הכועס בארך אפים יפותה אבל הנמהר אין לפתותו. והנמהר אין עושה דבר כי אם לתועלת עצמו. אבל על ידי השחורה שואף לבלוע כל העולם כלו אף שאין לו בזה תועלת כלל כו'. ובספ"צ פ"ו כתב כי מרה לבנה שהוא הריאה הוא קר. וכבד חם. ושניהם רעים כי חום הרבה יוליד כעסן. וקור הרבה יוליד טיפש. ומרה ירוקה ממוצע. וז"ש (ברכות ה'): על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום כו'. ובת"ז פ"ז א' ד"ה מחיבוט הקבר כתב, כבד וטחול הוא כעס ותאוה. ושם ק"נ ד' כתב כי ממרה לבנה שהוא מיסוד המים כל מעשיו במתון. ויש בו ערמומיות לפתות בני אדם וצריך להשמר ממנו והוא מתאחר להזקין. ומירוקה הוא בהיפך שכל מעשיו במהירות. והוא פיקח לעצמו ולא לפתות. שכל מה שיש בלבו שופך לחוץ וממהר להזקין. וע"ש קע"ב ד' ד"ה שם בהג"ה למטה. ושם קמ"ט א'. ושם קכ"ה ב'. ט' ד' ע"א. ובביאורו לתז"ח לז"א א' ב' ויש סימנים להכיר כל אלה כמ"ש בכמה מקומות ועי' אדרת אליהו בראשית על דרך הרמז

אבן פרק א שלמה כה

ב עקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד בשבירת המדות.
ואם לאו, למה לו חיים?³

ג הרוצה לשוב מדרך הרעה, צריך לשקל מדותיו
במאזני צדק. כי מתחלה צריך להתבונן על
מדותיו הרעות ולהפירם היטב, ולחנך את עצמו להטות כל
מדה רעה אל קצה ההפוך, כגון: מפעם אל החמלה,
ומגאווה אל תכלית השפלות (אבל לא ידלג בפעם אחת אל
קצה ההפוך, רק ילך לאט לאט מדרגא לדרגא^ד). אחר-כך
יעמד על נקדה הממצעת לפי התורה, עד שיהיה לו כטבע
ממש. כי אם ילך בתחלה בדרך הממצעת, יחזר, חס ושלום,
לסורו, כי כבר נתגבר יצרו עליו בדרך ההוא^ה.

ד כל אחד צריך לגדר עצמו מן העברות לפי טבע מזגו,

ע"פ³ תוציא הארץ נפש חיה. ויש שם ט"ס מ"ש שם מרה כנגד טחול צ"ל
מרה כבד טחול. ועי' ת"ז ס' ב' שהכל תלוי ברוח (וע"ש ק"כ ב' שכל
העולם תלוי ברוח האדם וכפי רוח האדם בשמחה או בעצבון ושאר מדות
האדם כן הוא בשכינה ובעולם כו' וע"ל סי' ה' ופ"ז סי' ג') כמ"ש רוחי
אשר עליך כו'. וע"ז התחנן דוד⁴ ורוח נכון חדש בקרבי כו' ורוח קדשך
אל תקח ממני. ונכון להתחקות על שרשי מדותיו בכדי שידע לישרם
ולתקנם.

ג. וז"ש החזק במוסר אל תרף נצריה כי היא חייך. כי מוסר נקרא מה
שמשבר מדותיו והולך נגד טבעו משלי ד' י"ג.

ד. וכן א"א לעלות למעלת תחית המתים אלא ע"י י"א דרגין שחשב
רפכ"י (ע"ז כ:) ישעי' ה' י"ז. ועי' משלי כ"ה ט"ז כ"ז. ט"ז ד'. כ"א י"ז.

ה. וז"ש (שבת קי"ד.) איזהו ת"ח היודע להפך חלוקו כדרכו כו'. כי מדות
נקראין בגדים כמ"ש לקמן סי' י"ב משלי כ' כ"ג. ו' כ"ז. ד' י"ד. ב' כ"א.
שה"ש א' ה'. ישעיה י"ב ב'. סוף ביאורו לסבי דבי אתונא.

3. בראשית א, כד.

4. תהלים נא, יב.

אף שאין דרכו נכונה בעיני הבריות שאינם מכירים בטבעו (משלי יד, ב). רק בדבר שהוא נגד התורה לא יסמוך על שכלו, למשל: להתענות בשבת (משלי א, ב, ועיין שם טז, ד י; א, ג).

ה המדות הם לפי טבע הגוף והנפש (ומשתנים לפי מעשיהם בגלגול ראשון), והמעשים הם לפי הרוח. וכמו שהרוכב על הסוס יכול להכריחו לילך בדרך הישר על-ידי גיעה, אף אם הוא סוס רע, כן אף מי שנפשו רעה בטבע במדותיה, העקר תלוי ברוח (ת"ז קט. קנז: עי' משלי יא, כב).

ו מצד הגוף והנפש, האדם הוא גרוע מכל החי, אבל מצד הרוח והנשמה גדול מכלם (א).

ו. ת"ז קנ"ה ג'. עי' יונה ד' ג'.

ז. ישע"י ב' כ"ב. וכ"כ בת"ז קנ"ה ד' דב' מיני אדם הן. א' מצד הגוף והן ע"ה (שאין בהם נפש השכלי) והוא משתלשל מפני אדם שבמרכבה שהוא למטה מג' פני החיות האחרים. והב' מצד הנשמה שהוא משתלשל מדמות אדם שעל הכסא שהוא מושל על כולם כמ"ש המתגאה על חיות הקודש. וז"ש זכה רודה על כולם לא זכה נעשה ירוד מכולם (וז"ש כשהן עולין עד לרקיע וכשהן יורדין עד עפר שהוא פני אדם שבמרכבה שהוא נגד יסוד העפר וכמ"ש שם קנ"ו א' ובת"ז חרש ל"ט ב'. וגם ע"ה יש לו גר"נ אלא שרוחו ונשמתו הוא רוח חיוני ושכל עיוני ביאורו לרע"מ למ"ד א').

(א) ובזה יש לפרש מ"ש (סנהדרין ל"ח) שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך. אין ר"ל קדימה זמניית לבד אלא קדימה במעלה ג"כ מצד הגוף. וכן י"ל מ"ש ברע"מ ד"ב ב' אחור למעשה בראשית וקדם למחשבה וכן כל מה שיגדל מעלת האדם לעומת זה יגדל פחיתת חומר. וז"ש (סוכה נ"ב) שמניח או"ה ומתגרה בישראל, וכן כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. וי"ל שע"כ המינים הם טובים בטבע כמ"ש פ"ד סי' י"ג (ועי' מ"ש בזה בס' אמונה והשגחה בדרוש ליוה"כ) וז"ש יוסיף דעת יוסיף מכאוב מצד הגוף. וז"ש רוב גנבי ישראל וע"כ גוף האדם מטמא במותו יותר משאר בע"ח. וכן קברי עכו"ם אינם מטמאין באהל (ב"מ קי"ד) וכמ"ש (ידים פ"ד מ"ו) לפי חיבתן טומאתן ע"ל פ' ח' הערה י"ג. וכן צואת אדם חמור משל שאר בע"ח. וכן של גדול גרע משל קטן וכמ"ש יוסיף דעת יוסיף מכאוב.

אבן פרק א שלמה כז

ז אף מי שטבעו רע, לא ילך נגד הטבע לגמרי, כי לא יתקיים בידו, רק צריך להתחנף לילך בדרך הישר על-פי טבעו. למשל: מי שנולד במזל מאדים, שהוא מכרח להיות שופך דם, אז יש בידו להתחנף להיות שוחט, שהוא בינוני, או מוהל, שהוא צדיק, ולא להיות לסטים. וזה שפתוב: "חנף לנער על-פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב, ו) (ב).

ח יש מי שנפשו טובה בטבע במדותיה, ואף על-פי-כן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שכרו בעולם הזה, שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר: "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה" (ישעיה ג, ט). אבל מי שנפשו רעה ויש-לו תמיד מלחמת היצר, אז לפם צערא אגרא, ואף אם לפעמים נכשל בעברה, חס ושלום, הקדוש-ברוך-הוא נכנס עמו לפנים משורת-הדין, כמו שאמרו (ברכות יז): גדולה הבטחה שהבטיח לנשים יותר מן האנשים וכו', מפני שהן מסטרא דשמאלא הקרוב לחטא, וכמו שאמרו (חגיגה יב): משל למלך שאמר לעבדיו וכו', למי משבח יותר וכו' (ביאורו לברכות שם) פ.

ח. וז"ש (יומא כ"ב:) שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו. כי דוד היה במזל מאדים כמ"ש (שמואל-א טז, יב) והוא אדמוני (ג) שעל-כן טעה שמואל כשראה קלסתר פניו והוא העביר על מדותיו תמיד.

(ב) ונ"ל שע"כ נתחנך דוד להלחם תמיד מלחמת מצוה כי נולד במזל מאדים וכמש"ל בהערה ח'.

(ג) ואפשר שע"כ תהי' מפלתן של אדום בידי משיח ב"ד כמש"ל פ' י"א הערה א' מפני שעשו הוא אדמוני וע"כ דוד שהוא ג"כ אדמוני מחייבו כמ"ש (יומא ל"ה) הלל מחייב את העניים כו'.

וכמ"ש (ר"ה י"ז). כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו (משלי כ"ב ו') וזהו ג"כ מעלת מלך המשיח (דהוא דוד בעצמו) שכתוב בו (זכריה ט, ט) עני ורוכב על החמור. וחמור מרמז על הגוף⁵ אשר בשר חמורים בשרם וכן מ"ש (ב"מ פ"ד). אבריה דר"י כחמת כו' (ת"ז ק"ט א').

אמר המו"ל: ראיתי כי טוב להציג בזה מאמר יקר מאת רבינו שהועתק מכי"ק וז"ל הוזהב. ענין הלבושים שנעשים מימי אדם (עי' לקמן פ' י' סי' י"ג) כי האדם והזמן הוא זכר ונקבה. וכלל האדם וכל הנשמות שהן גוף א' הוא זכר. וכלל שנות העולם היא נקבה. ועמ"ש בתיקונים ריש תס"ט (קט"ו ד') שהן נפש ורוח. ונפש הוא שותפא דגופא. ולכן נעשו מהימים ושנים גוף לרוח בסוד נקבה תסוכב גבר וכמ"ש בתיקון כ"ב דנוק' גוף לדכורא. ולכן רמ"ח אברים נגד האדם ושם"ה ל"ת נגד ימות השנה (מכות כ"ג) (ולכן נשים חייבות במל"ת שהם בנוקבא. ת"ז קט"ו ד'). והטיבו אשר דברו החכמים שהזמן הוא ריע האדם ואהובתו. וחלקו הזמן לג' חלקים עבר עתיד והווה. שהן נגד נר"ן של האדם בראש בטן גוי'. וכמו שהראש נכבד והולך ומתמעט כן הזמן אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה כו'. כי כן צ"ל כמו בגוף האדם. וכמו שהלב הוא עיקר האדם וכן הרוח. והנשמה אינה אלא מלמדת לאדם שכל להנהיגו כן כל מגמת הזמן אינה אלא בהווה. אבל העבר כבר עבר. והוא רב מלמד להועיל. והעתיד אל תצר צרת מחר. ואין לו לאדם לחשוב בו כי איננו שלו. כן הוא בנפש שאין לחשוב עליו שהוא שותפא דגופא כי תאוה נפשך לאכול בשר. והוא עולם שאינו שלו מחר איננו דהיא אכסניא כו'. וחיבורם הוא בתורה כמ"ש המליץ. והוא השביעי שבת שע"י חיבור לזמן מלמדה התורה שא"א ללמדה אלא בזמן. והתורה הוא כוללת ד' פרד"ס. ג' ראשונות בג' הפנימיות. והן ג' יום השביעי. אבל הפשט אינה אלא כדי לעשות מצות. והי' העשירית מצוה. משא"כ בג' הללו שאינן אלא תורה. אף שכלולין במצוה. והן ג' פעמים ג'. ומצוה כוללת כולם (שהן עשר ספירות דכלילין בנר"ן ובעולם שנה נפש) והעולם הוא התורה כמ"ש בראשית ברא בתורה כו'. ואהי' אצלו אמון כו' וכן בעולם מתחברים האדם והזמן והיא מתחלק לג'. בריאה יצירה עשיה וכן שמים וארץ ואויר. והעיקר האויר שהוא הרוח. והכל זה נגד זה ג' פ"ג כנ"ל וא' כלל הכל והיא התורה שבה נברא הכל והיא העשירית יהיה קדש. ובשבילה נברא הכל. כל עמל האדם לפיהו עמל תורה. והאדם והזמן מחוברים בעולם. והעולם האם המולדת שניהם זכר ונקיבה והנה הכל בג' ג' ומכוונים זה נגד זה כמ"ש בספי"צ. והנה הנשמה כבר היא ברואה קודם יצירת האדם והרוח הוא בנפחת הנשמה לגוף מתילד הרוח (עי' ביאורו לר"מ ע"ג ב' וביאורו לזהר יתרו כ"א ב') אבל הנפש מתגדל מעט מעט כל ימי האדם. וכל עמל האדם הכל בשבילה כמו בכל נוקבא ולהגדילה מעט מעט והוא בג' זמנים קטנה נערה בוגרת ומשנשאת לאיש שסימנה נקבה (ת"ז י"ח א') והוא עיבור לידה כו' וזהו הי' הוה יהי' של הזמן. וכן העולם שוה לו שנר"ן הם מבי"ע שמים וארץ וארץ תוצא הארץ נפש כו'. רוח מאויר

אבן פרק א שלמה כמ

ט כָּל הַטּוֹבוֹת וְהָרְעוֹת בְּעוֹלָם הִזָּה, הַכֹּל עַל-פִּי הָרוֹב לְפִי הַמְּדוֹת (ת"ז קט.)^ט.

י יֵשׁ מִיָּנִי פְּחִיתוֹת בְּאָדָם, שֶׁנֶּצֶל מֵהֶן עַל-יְדֵי עֲשִׂית הַמְּצוֹת, וְיֵשׁ שְׂאִינוֹ נִצּוֹל מֵהֶן רַק בַּתּוֹרָה לְבַד, וְיֵשׁ שְׂאִינוֹ נִצּוֹל מֵהֶן רַק אִם רוֹאֶה לְאֲשֶׁר הַמְּדוֹת עַל-יְדֵי

זהו רוח מרוח. ונשמה בשמים. וכן תיקונם שמים א"צ לתקון האדם כי כבר מושלמת בחלקיה שהן גשמות דילה לכן הם קיימים תמיד. והרוח שהוא האויר נתקן בלידת האדם והארץ בתיקון הנפש. וז"ש לעבדה ולשמרה בתיקון המעשים נתקנה הארץ. וכב"א חלק הרוח הוא העקרי ועל" סובבין הכל שהוא האדם וכן בשנה ועולם שלכן שם הוי"ה כלל הכל ושם העיקרי (כי ג' שמות אקו"ק הוי"ה אדני הם ג"כ נגד אלו הג' דברים וכמ"ש רבינו בספ"צ ע"ב ובתו"ח י"ז ב' ע"ש) וכן בעולם שנה נפש. האדם הוא העיקרי וזהו מאמר שלמה דור הולך. נגד האדם בג' זמנים. הולך אל דרום כו' הרוח הוא העולם שעיקרו הרוח. ואח"כ העשירית שהיא הרביעית (מלכות עשירית האיפה רביעית ההין בסוד אחד דהוי"ה ושמה מפרש שהיא כלל הכל) שהיא התורה כל הנחלים הולכים אל הים כו'.

והנה הנפש לפי הזמן וכפי לידתו וכמ"ש (ת"ז קט"ו ד' ע"ש) אלא שהאדם מושל בבחירתו על הזמן ומערכת להטותו לכל אשר ירצה כמ"ש (שבת קנ"ו) או מוהל' או טבחא כו'. וזהו וכבשוה (כראשית א') וחזקת והיית לאיש מושל ומ"מ אשת חיל עטרת בעלה וכרקב בעצמותיו מבישה. שצריך להלחם תמיד בה וכפום צערא אנרא. ולכן זכה דוד להיות משיח ה' אבן מאסו הבונים כו' מצד הזמן. דהוא נפש דנפש נקרא אבן שתיה אבן בחן. אבל צריך לזהירות גדולה. משא"כ אשת חיל בטח בה לב בעלה. ולכן אמר דוד כמעט שכנה דומה נפשי. וכל תפילותיו וזמירותיו לומר עריצים כשביל בחינתו שהיא נפשו כללות בחי' תחתונה (י' ראדני שהיא למטה מג' בחינות בינה ת"ת מלכות. נפש רוח נשמה. עולם שנה נפש והוא מלכות דידה. אבל לע"ל תעלה לחכמה למעלה מבינה. וזהו לראש פינה למקום דאתגורת שחכמה נקרא ראשית וראש) (ועי' בת"ז חדש ל"ח ג').

ט. ומ"ש (ברכות ז'). צדיק וטוב לו צדיק גמור ר"ל שטוב בנפש ורוח דהיינו במדות ובמעשים וכן מ"ש רשע וטוב לו רשע שאינו גמור ר"ל שאינו רשע במדות. ת"ז שם: (ד).

(ד) וכזה י"ל דלא הדר ביי שם בגמרא לגמרי מתירוץ הראשון דצדיק ורע לו הוא צדיק בן רשע. ור"ל כיון שבגילגול א' היה רשע שזה נקרא צדיק בן רשע כמ"ש פ"ד בהערה ו' בשולי הדף א"כ מוכרח להולד במידות רעות כמ"ש סי' ה' וא"כ ממילא הוא צדיק שאינו גמור. רק אם אעפ"כ יזכך חומרו עד שיקנה בנפשו קנין המידות הטובות מטבע וכמ"ש לעיל סוף המבוא. ע"ז נאמר אין מזל לישראל.

תוכחות-מוסר, להפריש דרכיו הטובים מן הרעים (משלי כב, ה, וליקוטים לרבב"ח).

יא ענין התורה לנפש — דגמת המטר לארץ, שמצמיח
 מה שנזרע בה, סס-חיים או סס-מות. כן בתורה,
 מצמיח מה שבלבו: אם לבו טוב — תגדיל יראתו, ואם
 בלבו שרש פורה ראש ולענה — יגדל הטינא בלבו, כמו
 שכתוב (הושע יד, י): "צדקים ילכו בם ופושעים יפשו בם",
 וכמו שאמרו (שבת פח:): למימינים בה — סמא דחיי,
 ולמשמאילים בה — סמא דמותא. על-כן צריך לפנות לבו
 בכל יום קדם הלמוד ואחריו מעפוש הדעות והמדות,
 ביראת-חטא ומעשים טובים, וזהו מכנה בשם בית-הכסא,
 ועל זה רמזו במה שאמרו (ברכות ח:): בית-הכסא עדיפא
 מפלהו (ה), וכן מה שאמרו (שם נה:): המאריך בבית-הכסא,
 וכן מה שאמרו (שם סב:): השכם וצא, הערב וצא, רוצה
 לומר — בבחירתו וזקנותו, שלא תתרחק מבוראך מרחק
 רב, שלא תוכל להועיל. וצריך למשמש איזה מדה רעה
 גובר בו, ואחר-כך יפנה, לא כאלו בעלי-תאוה, שמתענים,
 והתאוה מתגבר ביותר. וצריך לזה ערמומית גדולה, ערום
 ביראה, נגד הנחש הערום. והמתעצל לחטט אחר כל
 מדה רעה, אינו מועיל לו כל הגדרים והסיגים שהוא
 עושה, כי כל מכה שאינה נרפאת בפנים וכו', ואף גדר
 התורה, שהיא מגנה ומצלה, נהרס בעצלותו (משלי כד, לא;
 יט, טו; כה, ד).

(ה) וכן מ"ש (שבת פ"ב) מאי איזיל לגביה כו'. י"ל ג"כ על דרך הנ"ל שלא היה רוצה
 לבטל זמן לימודו מפני תיקון המידות וע"ז השיבו הוא עסיק בחיי דברייתא כו' וכמ"ש
 כאן שזה עדיף מכולהו.

יב המדות הם בנפש הדבקה לגוף, והם לבושים לנפש השכלית. וכמו שאדם מתכבד על ידי הלבוש

י. וכל ענין ביאת האדם בעוה"ז הוא לתקן את נפש הבהמי שהוא לבוש לנפש השכלי שהוא עיקר האדם. (וכן כתב ת"ז ק"ו ד' קכ"ו ג'). ונפש הבהמי היא נמשכת אחר היצה"ר ובה כל התאות והתענוגים וכל החטאים. וכן כל המצות ושכר ועונש הכל תלוי בה. והיא הלבוש של הצדיקים בג"ע. וקודם חטא אדם הראשון הי' נכלל נפש הבהמי באדם והיתה נקראת ¹²³⁴⁵⁶⁷כתנות אור. וכשחטא נפרדה ממנו ונמסרה ביד הס"א (ועי' ת"ז ק"ז ד' ק"ח א' ב' ג') ונקראת כתנות עור שהוא משכא דחויא ולכן וידעו כי עירומים הם. וזה ענין נשמות דאזלין ערטילאין. כי לבוש שלהן בקליפה וזה ענין הלבושין של אדה"ר שבאו לנמרוד ואח"כ לעשו שהוא נחש ^{אוצר החכמה}הקדמוני שלקח הבגדים מאדם הראשון. ויעקב שהי' דוגמא דאדה"ר (כמ"ש ב"מ פ"ד). ולכן כתיב (בראשית כז, טו) ותקח רבקה את בגדי עשו כו' ותלבש את יעקב כו'. ולכן נתברך ביו"ד ברכות נגד יו"ד קללות של אדה"ר. (עי' מדרש רות החדש בהדרת קדש פ"א אות נ"א) כי הוא תיקן חטא אדה"ר. (עי' ת"ז קט"ו ג'. ק"ד ד'. קי"ח ד') וע"כ נכנס עמו ריח ג"ע וירח את ריח בגדיו (וז"ש תענית ה' יעקב אבינו לא מת).

וזה ענין (שמואל-א ב, יט) ומעיל קטן תעשה לו אמו. וכן קריעת המעיל של שאול ושל ירבעם. ושהקב"ה תפש בבגדו של ירבעם. וענין ושתי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות. ולהיפך באסתר ותלבש אסתר מלכות. וכן מ"ש (זכריה ג') ויהושע הי' לבוש בגדים צואים כו' וילבישוהו בגדים כו' והשטן עומד על ימינו לשטנו הכל הוא על הבגדים הנ"ל שכל קטרוג השטן ואחיזתו באלו הלבושים שלא יתלבש בו האדם. וכן נקראים רגלים (כמ"ש משלי ו' כ"ח ע"ש). וז"ש (זכריה שם) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. שיתן לו גם את הרגלים שהמלבושים והרגלים תולין זה בזה.

וזה ענין הקרבן לתקן סטרא דבהמה שתכלל באדם. וכן הקרבת הנשמה בנהר דינור ואז אדם ובהמה תושיע ה' (ספרד"צ ד' מ"ז מ"ח) והיכלות פקודי ט"ז י"ז) (וזה ענין התחברות שם מ"ה וב"ן להוציא הביורין (מ"ה בגי' אדם וב"ן בגי' בהמה) מ"ה הוא נגד הרוח וב"ן נגד הנפש. (ולכן הקרבנות מבהמה שהם בירורי הב"ן) וסוד המיתה ותחי' הכל בנפש הבהמית כו'. ומזה תבין ענינים גדולים בפגם העוונות שהרוח מסתלקת מהנפש אפי' בחיים חיותו

וּמַעֲלָה עָלָיו חֵן, כֵּן אֵין הַתּוֹרָה מַעֲלָה חֵן עַל לּוֹמְדֶיהָ וְאֵין
 זּוֹכִין לְכָבוֹד רַק אִם יֵשׁ בָּהֶם מְדוּת טוֹבוֹת. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ (שבת
 קיג.): רַבִּי יוֹחָנָן קָרִי לְמֵאנָה מְכַבְּדוֹתָא (משלי יא, טז; יג, טו) (ו).
 יג אַף-עַל-פִּי שֶׁאָמְרוּ (ב"ב קסד): לֹא יִסְפֹּר אָדָם בְּשִׁבְחוֹ
 שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ שִׁבְחוֹ בָּא לְיַדֵּי גְנוּתוֹ,
 מִכָּל מָקוֹם מִי שֶׁמְפָרְסֵם בְּמְדוּת טוֹבוֹת, אֲדִרְבָּה רָאוּי
 לְשִׁבְחוֹ, שֶׁבְּזֶה לֹא שִׁיף מִתּוֹךְ שִׁבְחוֹ בָּא לְיַדֵּי גְנוּתוֹ, שֶׁהַכֹּל
 מְשִׁבְחִין אוֹתוֹ; וְאַף אִם אֶחָד יֹאמֶר עָלָיו דְּבַר-גְּנָאִי, לֹא
 יֵאֱמִינוּהוּ יֵא.

ולכן הרשעים בחייהם קרוים מתים. ולהיפך בן איש חי (עי' ספר"צ
 בליקוטים סי' א'. ס"א א'. וליקוטים שבסוף זהר יתרו) ולעתיד לבוא לא
 ישארו אלא הצדיקים ונפש הבהמית שלהן שזככו אותן לקדושה (ספר"צ
 נ"ט ד'). (ז)

יא. וז"ש (מגילה כה): מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחי' כו'. הוא
 במדות טובות שהכל משבחין אותו. וכמ"ש (יומא פ"ו). ואהבת את ה'
 אלהיך כו' שיהיה שם שמים מתאהב על ידך. והוא מדת תפארת וכמ"ש
 רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת כו'. והוא
 מצות ואהבת כו' (ביאוריו לאגדות מגילה שם).

(ו) וע"ל במבוא. ונראה שרמזו חז"ל במ"ש (שבת קי"ד) ת"ח שנמצא רכב על בגדו חייב
 מיתה ר"ל שאין מדותיו מתוקנים וכמ"ש (יומא פ"ו) מי שיש חלול השם בידו כו'. כגון
 דקא אמרי אינשי שרי לי' מארי לפלניא כו' וכמ"ש (ברכות י"ז) ללומדיהם לא נאמר אלא
 לעושיהם כו'.

(ז) וי"ל שז"ש עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם. ואפשר דהיינו נמי הכונה במ"ש סוף
 הערה אחרונה שלעתיד יהי' היקף לקדושה מעורו של לויתן שהוא עץ הדעת טו"ר. דקאי
 על נפש הבהמית שיזדכך לקדושה. ובזה יש לפרש מ"ש אין כערכך ואין זולתך אפס
 בלתיך כו'. והיינו כי בעוה"ז אף כי נמצאים כמה כחות הטומאה וס"א אבל אינם כערכך
 רק כקוף בפני אדם. וכמ"ש מי כמוך באלים כו' (עי' ריש ת"ז בילקוט ד"ה כתיב אשרך
 כו') אבל לע"ל אין זולתך כי לא ישאר רק הקדושה בעולם כמ"ש ואת רוח הטומאה
 אעביר מן הארץ (זכריה י"ג) ונשגב ד' לבדו ביום ההוא. והאלילים כליל יחלוף (ישעיה
 ב') אפס בלתיך גואלנו כו' הוא כמ"ש ומושיע אין בלתי. ואין דומה לך מושיענו כו'. ר"ל
 אעפ"י שאמרו (סנהדרין צ"ב) מה קדוש לעולם קיים כו' מ"מ אין דומה לך וכמ"ש רש"י

יד תלמיד-חכם צריך להתנהג בענין לפנים משורת-הדין
 (ח) יותר משאר העם. למשל: למחל דמי
 ההזק שעשה לו הפועל שלו — זהו דרך הרבה בני-אדם;
 אבל התלמיד-חכם, לבד מחילת ההזק, צריך לשלם לו עוד
 שכר פעלתו בעבור הדבר שהזיקו, וכעבדא דרבה בר בר-
 חנה (ב"מ פג.) יב.

יב. משלי ב' כ'. דברים א'.

(ויקרא כ"ו י"ב) יכול לא תיראו ממני כו' וכמ"ש למה צדיקים דומין בפני שכינה כנר
 בפני אבוקה (פסחים ב') וע"ל פי"א הערה ז'.
 (ח) עי' ב"מ ס"ז רש"י ד"ה וצורכא מדרבנן כו' וי"ל שז"ש לקמן פ"י ס' ג' צדקה
 ומשפט הם דלתות התורה ר"ל כמו שא"א ליכנס לבית עד שיפתח הדלת כך א"א ליכנס
 לחדרי תורה עד שיעשה צדקה ומשפט. וכמ"ש כל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו
 מתקיימת. ואהבה ויראה הן הפתחים ועי' משלי ח' כ'. וכן כל מה שתרבה חכמתו לעומת
 זה צריך שירבה בדקודקי מצות. דא"כ לא מכביא שאין ביתרון חכמתו שום מעליותא
 אלא אדרבה נחשב לגרועותא. וכמ"ש בתשובת מהרי"ט סי' ק' וז"ל שם שנינו באבות
 במשנה כל שחכמתו מרובה ממעשיו דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין וכו'.
 אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו כו' ומדלא נתן קצבה למעשה אלא לפי שיעור החכמה
 אתה למד שכל הגדול מחבירו בחכמה צריך שיהיו מעשיו גדולים כפי חכמתו כדמייתי
 ממשל האילן שלפי שענפיו מרובין צריך הוא לשרשין הרבה ואלו לא הי' לו ענפים
 מרובים בשרשים מועטין הי' מספיק לו שיתקיים עכ"ל המהרי"ט ע"ש עוד באריכות.
 וכענין מ"ש (ב"מ ל"ג) והגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשה להם כזדונות. ועי'
 ת"ז סוף תיקון נ"ב ותז"ח ל"ד ד' (עי' רמב"ן ריש פ' קדושים ופ' ואתחנן ו' י"ח) וע"ש
 כמהרי"ט מ"ש ליישב מאמר הזהר ח"א קל"ב א' העוסק בתורה א"צ לתת דין וחשבון.
 ולענ"ד אפשר לומר דכוונת הזהר הוא שאם שב בתשובה וגם עוסק בתורה אז יכופר לו
 עונו לגמרי וא"צ למרק ביסורין וכמ"ש פ"ד סי' כ' אבל הלומד מתחילה שלא ע"מ
 לקיים אין זה נקרא לימוד כלל וכמ"ש האומר אין לו אלא תורה אף תורה אין לו ועי'
 ביו"ד סי' רמ"ג סעי' ג' שכתב שם ת"ח שעוסק בתורה ומזלזל במצות ואין בו יראת
 שמים הרי הוא כקל שבצבור. וכמ"ש בזוהר ח"ב ד"ה ריש ע"ב וכל מאן דאשתדל
 באורייתא בהאי עלמא ולא עביד עובדין טבין לא ירית לא האי ולא האי כו'. וע"כ נמשלו
 לאילן וכמו שעיקר מעלת האילן הוא דוקא כשעושה פירות כן בתורה אמרו תלמוד גדול
 שמביא לידי מעשה. וכמ"ש בזהר ח"א י"א א' כמה הוא חילא תקיפא דאורייתא וכו'
 בגין דהוא אחיד באילנא דחיי ואכיל מיני' דהא אורייתא אוליף ליה לב"נ בארח קשוט
 אוליף ליה עיטא כו' (וע"ל פ"ה סי' ו') וכ"ש אם סומך מתחילה ע"ז שעוסק בתורה שלא
 ליזהר מחמת זה במעשה המצות. (עי' ת"ז ב' ד' ד"ה דאתמר ב"י כו'. ועי' נפה"ח שער ד'
 פ"ל) ועי' רש"י יומא פ"ז א' ד"ה אגב שאני. וכ"ש אם יש בזה חילול השם. ועי' יומא

פָּרָק ב

בְּפָרְטֵי הַמְּדוּת הָרְאשִׁיּוֹת

שֶׁהֵן כַּעַס תְּאוּה וְגֵאוּה:

1234567

א כָּלֵל הַמְּדוּת רְעוֹת הֵם, כַּעַס, תְּאוּה וְגֵאוּה, שֶׁהֵן, הַקְּנָאָה וְהַתְּאוּה וְהַכְּבוֹד. וְכֹל אֶחָד כָּלוּל מִשְׁנַיִם, הַיְנוּ, בְּכַעַס — רַע וּמְרָמָה; רַע הוּא בְּהַתְּגַלּוּת, וּמְרָמָה הוּא אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בְּלֵב. וּבַתְּאוּה — תְּאוּה וְחֲמָדָה; תְּאוּה הוּא הַנָּאֵת הַגּוֹף מִמָּשׁ, כְּגוֹן אֲכִילָה וְשִׁתְיָה וְכַדּוּמָה, וְחֲמָדָה — כְּגוֹן כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וּבָתִּים. וּבְגֵאוּה — הוּא גָּאָה וְגֵאוּן; גָּאָה הוּא בְּלֵב, וְגֵאוּן הוּא הַרוּצָה לְשׁוֹרֵר עַל אֲנָשִׁים. וְכֹל זֶה כָּלוּל בַּתְּפִלָּת "אֱלֹקֵי, נִצֹּר לְשׁוֹנֵי מַרְע וְכוּ" ¹. "וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תַדִּים" — הוּא נִגְדַּ גֵאוּה; "וְנַפְשֵׁי כַּעֲפָר לְכֹל תְּהִיָּה" — נִגְדַּ גֵאוּן; "פֶּתַח לִבִּי בַתּוֹרְתְךָ" — הוּא הַפֶּה הַתְּאוּה, שְׁרוּצָה לֵישֵׁב בְּבֵיתוֹ בְּמִנוּחָה לְמִלֵּאת תְּאוּתוֹ, וְכֵן בַּתּוֹרָה צָרִיךְ לֵישֵׁב בְּמִנוּחָה. וְאָמְרוּ בַּמְדָּרָשׁ (תְּנַא דְּבֵי אֵלֵיהּ רַבָּה, כו): עַד שְׂאֵתָה מִבְּקֵשׁ שְׂיִכְנַס תּוֹרָה לְתוֹךְ מַעְיָךְ, בְּקֵשׁ שְׂלֵא יִכְנַסוּ אֲכִילָה וְשִׁתְיָה לְמַעְיָךְ. "וּבְמִצּוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשֵׁי" — הוּא הַפֶּה בְּעֵלֵי חֲמָדָה, שְׂזָה דְרַכְּסָם כְּסָל לְרֹדֵף קָדִים תְּמִיד, כִּי אֵין אָדָם מֵת וְחֲצֵי תְּאוּתוֹ בִּידוּ ^א.

א. משלי ח' י"ג. א' י"א. ב' י"ב. ד' כ"ד. ה' ג' כ'. ו' י"ב כ"ד. ז' ה'. י"ב כ"ה. י"ד א'. ט"ז ל"ב. כ' ט"ז. כ"ב ח'. כ"ג כ"ז. כ"ד י"א. למ"ד יו"ד.

פ"ו א' כגון אנא כו' וע"ל בהערה ו' בשולי הדף ועי' חגיגה ט"ו בכתו של אחר. ועי' נפה"ח שער ד' פ' ט"ו ט"ז י"ז ומהרש"א בח"א סוטה כ"א ד"ה מה אור כו'. אבל התורה מגנא אף לעוה"ב מדינה של גיהנם כו' ובח"א חגיגה ט"ו ד"ה משום דעסק וכו'.

1. הוא רע, "ושפתי מדבר מרמה" — הוא מרמה. ביאור הגר"א ח' י"ג.

אבן פרק ב שלמה לה

עשר חסות

ת"ז קנ"ה א'. ובמשלי ב' ט"ז כתב, אך בלוחות אחרונות כתיב בהיפך אצל אשת רעך לא תחמוד כו'. ואמר לי שנכון הוא ולא זכיתי לשמוע ממנו הטעם. ונראה לע"ד כו' ע"ש שהאריך.

ושם ה' יו"ד י"א כתב, כי החמדה בא מהרוח והתאוה מהנפש. והחמדה נחלק לב' דברים א' הרודף ממדינה למדינה להשיג ממון. ב' הוא היושב ביתו ומיגע עצמו במחשבות איך להשיג חמדתו. וזה נקרא עצבון כו'. ובנפש ג"כ ב' דברים ונקראים נפש וחיה. חיה הוא נפש המחיה את האדם. ונפש הוא המתאוה כמ"ש (איוב ל"ג כ) וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה. ומהחיה יולד הבשר. ומהנפש יולד הקרומין והגידין שמהן התאוה (משלי ה' יו"ד י"א). והם נגד החלב והדם. חלב הוא התאוה. ודם הוא חיה. כמ"ש (איוב לג, יח) יחשוך נפשו מני שחת וחיתו מעבור בשלח. שהוא מיתה וגיהנם. (מיתה הוא תמורת הדם שהוא החיים. וגיהנם תמורת התאוה) וזהו שמקריבין דם למזבח בזריקה וחלב ע"ג אש (ביאורו לאגדות ברכות י"ז ד"ה רב ששת כי הוה מסיים צלותיה).

ובמשלי כ' ד' כתב כי כלל המדות רעות תאוני כעסני ליצני. ור"ל פריקת עול תורה ויראת שמים כו'. (ומ"ש שם ובימי ירידה שובר את ליצנות הוא ט"ס. וצ"ל ישיבה את ליצנים) וז"ל ברכות כ"ט: ד"ה א"ל אליהו כו' לא תרתח ולא תחטא הוא מדת כעסני (וע"ש פ"ה ד"ה אין ארי נוהם ובהערה שלי שם) ולא תרוי הוא תאוני. ונכלל בהם כל המדות רעות כמ"ש (פסחים קי"ג:) ג' הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר. המלך בקונך זו מדה ג' שכתבתי לעיל ליצנות והוא פריקת עול. וז"ל (מגילה י"ג). ד"ה ור"י אמר לעולם כו' ע"ש שכפר בע"ז נקרא יהודי כי ג' דרגין ביצה"ר: התאוני. וכעסני ומיני שכופר בהשם יתברך. והם נגד ג' ראשי עברות ע"ז ג"ע וש"ד. שהן נגד נר"ן נגד ג' דרגין של השם כו'.

ובברכות פ"ט על מאמר הגמרא (שם ס"ג:) אמרי דבי ר' ינאי מאי דכתיב (משלי ל' ל"ג) כי מיץ חלב כו'. במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות וכו' (צ"ל בדיני ממונות ודיני נפשות כ"מ במ"א) א"ר שמואל ב"נ מאי דכתיב (משלי ל' ל"ב) אם נבלת בהתנשא וכו' כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו

ב אף-על-פי שפשהקדוש-ברוך-הוא דן את האדם, דן אותו לפני משורת-הדין, מכל מקום להבעל-גאווה לא ינקה כלל ודנין אותו כמדתו ממש. וגם אפלו מי שיש רק בלבו גבהות, הוא גם-כן מתעב ומשקץ לפני ה' (משלי טז, ה)

ג ברע גופה יש טוב ורע, דהינו תאוה הוא טוב שברע, וכעס הוא רע שברע. והטוב שברע, דהינו תאוה, הוא גרוע מן הרע, פי על-ידי הטוב שבסטרוא-אחרא האדם

להתנשא ואם זמם יד לפה. וז"ל רבנו בכי"ק, חמאה הוא בדרגא ראשונה וכו'. והן נגד ד' יצרין. במי אתה מוצא וכו' שכבש התאוני והתענוגים. ואח"כ הכעסני ששותק על עלבונו. ולפי שהוא כפול נגד וי"ו שהוא כפול. לכן אמרו ב' פעמים² הנעלבים ואינן עולבין שומעין חרפתם ואין משיבים וכו'. לפיכך צריך ג"כ ב' פעמים. ואח"כ נגד החמדה שהוא הכבוד. אם נבלת בהתנשא וכו'. והוא ג' שחשב התנא הקנאה וכו' שהוא הכעסני כמ"ש (איוב ה' ב') כי לאויל יהרג כעס ופותה תמית קנאה. והתאוה והכבוד. ואח"כ נגד הד' (שהוא צמאון) הליצני וביטול. וכבר אמר שעסק בתורה אמר היפוכו³ ואם זמם וכו' ונגד ד' אלו אמר⁴ יחיו מתיך. שממיתין עצמן על ד"ת כנ"ל שמקיא. נבלתי יקומון. כמ"ש אם נבלת בהתנשא. ⁵הקיצו ורננו שוכני עפר. כמ"ש (סוטה ה'). מי שנעשה שכן לעפר בחייו והוא מ"ש (ברכות סג:) הכועס כו'. וכמ"ש (שם יז.) ונפשי כעפר כו'. ⁶כי טל אורות טליך. שלא זמם אלא עסק בטל תורה. וכמ"ש (כתובות קי"א:) במי שעסק בטל תורה כו'. וז"ש ⁷וארץ רפאים תפיל וכמ"ש⁸ כל המרפה עצמו על דברי תורה כו'. ור' יוחנן אמר בע"ז שפורק ממנו כל המצות. וכמ"ש (סנהדרין קי"א.) לבלי חלק וכו'. והוא זמם לעולם אבל אם עסק כו' עכ"ל הזהב בקיצור.

2. גיטין לו:

3. משלי ל, לב.

4. ישעיה כו, יט.

5. שם. 6. שם. 7. שם.

8. כתובות קיא:

נְתַפְתָּהּ². וְכֵן בְּתַאֲוָה וְחֻמְדָּה — הַתַּאֲוָה גְרוּעַ וְצָרִיכָה
הִרְחָקָה יִתְרָה, מִפְּנֵי שֵׁישׁ לָהּ חֻלְקַת-לְשׁוֹן, שֶׁמֵּרָאָה עֲצָמָה
לְאָדָם כְּאוֹהֵב לְתֵת לוֹ תַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה, מֵה שְׂאִין כֵּן
הַחֻמְדָּה, שְׂאִינוֹ מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן, וְאִין לוֹ הִנָּאָה מִמָּשׁ אֶפְלוּ
בְּעוֹלָם הַזֶּה³. וְכֵן בְּרַע וּמְרָמָה — הַמְרָמָה גְרוּעַ. וְכֵן הַתַּאֲוָה
קָשָׁה לְכַבֵּשׁ יוֹתֵר מִן הַכַּעַס, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁרַשׁ בָּהּ מִיּוֹם הַוּלְדוֹ;
וְעוֹד, כִּי כָּל הָאֵיבָרִים נִהְנֵימִים מִזֶּה, מֵה שְׂאִין כֵּן כַּעַס, שְׂאִינוֹ

ב. משלי ב' י"ב. ישעיה ד' ד'. תז"ח יו"ד ב'. ביאורו לזהר יתרו י"ט ע"א
ד"ה תלת חכימין. ובביאורו לר"מ ל"ח ב' ד"ה ומחלוקת. וכן העובדי
כוכבים יותר טובים מרשעי ישראל שהשעה משחקת להם. מפני שישראל
נמשכים אחריהן ממה שרואין בהצלחתן. (ת"ז נ"ט ב' ס"א א' ד"ה דבהון.
ומ"ש שם כי צ"ה הוא ט"ס וצ"ל כיצה"ר קס"ג א' י"א תיקונים אחרונים
קס"ב א') ובקדושה הוא להפך כמ"ש טוב זה יצ"ט מאד זה יצר הרע.
עי' ביאורו לזהר יתרו וז"ל בקיצור. אם ימינא ושמאלא יחד. הגבורות יותר טובים
שהם ממותקים כמו הזהב עם הכסף. רק זהב לכד קשה להוציאה כו'. וכמו מלח
ופלפלין לתבשיל. רק אם הקדיח מלח קשה. וזה סוד בריאת קליפא למוחא. רק
שבחטאם (קלקלו) כו' וזהו בכל לבבך (בב' יצריך) כו'. וכן טוב ורע יחד. והוא
בצדיקים יותר טוב ומועיל לאדם. לא בשביל קיבול שכר לכד. אלא שמחה של מצוה
וחדוה דאורייתא כו' [וזהו ענין מחאת כף בשמחה. כי כל שמחה היא משמאל
כשנתכסם היצה"ר. ליקוט ריש ת"ז ד"ה יתיב. והיכלות ל"ב ד'. ברכות ריש פ"ה.
וע"ל ססי"ב וסס"ג פרק ד' ועי' זהר ח"ג מ' א' וח"ב קמ"ג ב'] וכ"כ בראשית א' כו'
ע"ד הרמז. ועי' בביאורו לת"ז נ"ט ג' בביאור מ"ש (ברכות ל"ג) אפי' נחש
כרוך על עקבו לא יפסיק כו' וז"ל ר"ל אפי' רדוף אחר התאות והרהורי
התאות רודפין אותו. מ"מ לא יתבטל מהתפלה. אבל עקרב כו'. ונקרא
עקרב כעס דכבד כו'. דכעס עקר נשמתא כו'. ואמרו (עירובין ס"ה).
בימא דרתח לא הוה מצלי. וזהו פוסק כו' עכ"ל (א).

ג. משלי ו' כ"ד כ"ה כ"ט. ת"ז קל"ו ד' ד"ה ותלד עדה.

(א) משמע מכאן דכעס קשה מתאוה (ועי' שם מ"ב א'. פ"ד א'. קמ"ו ב'. קנ"ב א'.
וביאור הרע"מ פ"א ב' שפירש קצת באופן אחר) וי"ל דמי שיש בו מדת הכעס באמת
גרע מבעל תאוה. ומ"ש כאן שהתאוה קשה הוא רק במה שקשה להנצל ממנה יותר מן
הכעס וכנ"ל.

רק בפכד, כמו שאמרו (ברכות סא:); ועוד, פי התאווה נצרך קצת לקיום הגוף, וצריך לזה רב התחכמות לשקל במאזני שכלו שלא לקח רק ההכרחי, והוא דומה למי שרוצה ללכד עיר ולהשאיר אותה בחיים, שצריך לזה תחבולות גדולות; אבל פעם דומה למי שרוצה להרג את שונאו, שאין צריך לזה רק גבורה לכד (משלי טז, לב).

ד מי שאין מעצור לתאותו וכעסו, טוב לו לשבת בארץ-מדבר* (משלי כא, יט), (ועין לקמן פרק ד, סימן יט).

ה למוד האגדה טוב לכבש בו יצר הרע של תאוה, ובלמוד הלכות שנמשלו לאש, ונצרך לזה חמום רב, טוב לכבש על-ידו את הפעס^ד. ואי אפשר להרג את היצר הרע אלא בתורה^ה.

ו מי שנמשך אחר התאוה, מפסיד אף מדותיו הטובים שבטבע תולדתו (והם נקראים בגדים). והנמשך אחר החמדה, מאבד המדות הטובות שהרגיל עצמו בהן מנעוריו (ונקראים רגלים) (ועי' בהערה י, פ"א), מפני שאין לו פנאי

ד. משלי כ"ה כ"א כ"ב. ישעיה ה' ז'. עי' אדרת אלי' בראשית ד' כ"ג. איוב ה' ב'. תז"ח ל"א ב'.

ה. תז"ח ל"ג א'. ועי' משלי ל"א י"א ועוד בהרבה מקומות וכ"ש במה שאדם מקדים לקרות ק"ש שהוא גדול מהעוסק בתורה כמ"ש (ברכות י'): וזה מרומז במ"ש (ברכות נ"ח. ס"ב:) הבא להורגך השכם להרגו. ת"ז יו"ד א'. וכן יש לרמז במ"ש (ב"מ ק"ז:) השכם ואכול. וע"ל בהערה ג' פ"ו וכבר הארכתי בזה בס' שערי רחמים סי' כ"ז.

* והסי' בדר ישב מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג מ"ו). כי צרעת בא מתאוה וכעס תולדתה. וראי' לדבר בן סו"מ. כי ממניעת תאוותו יבוא לידי כעס ללסטם את הבריות. ועי' עירכין ט"ו ע"א. ודוק שם בהשבעה דברים שגורמין צרעת ותמצא שם את שתי המדות האלה. כי האש ותולדתה הם מולידים השבעה. המגיה.

אבן פרק ב שלמה 56

לְהִשְׁגִיחַ עַל עֲצָמוֹ מִפְּנֵי טְרָדָתוֹ, וְכָל־שֹׁכֵן שְׁלֵא יִשְׁבֹר
מִדּוֹתָיו מִחֻדָּשׁ (משלי ו, כז-כח).

ז לֹא יֹאמֶר הָאָדָם: אֵלֶיךָ מָעַט אַחַר הַתְּאֻוָה וְהַחֲמָדָה וְאַחֲרֵי־
כֵן אֶפְרָשׁ מֵהֶם, כִּי כִּיּוֹן שְׁמֵתְחִיל לְמִשְׁךְ אַחֲרֵיהֶם,
נִטְרָד וְהוֹלֵךְ מִן הַחַיִּים הַנִּצְחָיִים לְגַמְרֵי, כִּי קָשָׁה מְאֹד לְפָרֵשׁ
מֵהֶם (משלי ב, יט; ה, ו). וְאַף מִי שֵׁש־בּוֹ יֵרָאֶה וְתוֹרָה וּמִצְוֹת,
כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ אַחֲרֵי הַתְּאֻוָה יֵאָבֵד הַכֹּל (משלי כא, כ).

ח לֹא יֹאמֶר הָאָדָם, מֵה שְׂרוּדֶךָ אַחֲרֵי הַתְּאֻוָה וְהַחֲמָדָה,
הַכֹּל הוּא לְשֵׁם־שָׁמַיִם, כִּי פֶלֶס וּמֵאֲזֵנֵי־מִשְׁפָּט לְה'
לְפֶלֶס כַּמָּה כְּוֹנֵתוֹ לְה' וְכַמָּה לְשֵׁם תְּאֻוֹתוֹ (משלי ה, כא).
ט לֹא יִתְכַן עֲבוֹדַת־הַשֵּׁם אֲלֵא לְאַחֲרֵי שֶׁהִמִּית הַתְּאֻוֹת
וְהִנְאוֹת דְּעִלְמָא, וְזֶה נִקְרָא 'שׁוֹנֵא־בְצַע' (דברים א, יג).
וְאִי אֶפְשָׁר לְהִשְׁיֵג מְתִיקַת הַתּוֹרָה, אֲלֵא עַל־יְדֵי הַסְּגוּפִים
וְהִרְחָקוֹת הַתְּאֻוֹת (משלי כז, ז).

י מֵה שְׁמִשְׁיֵג בְּעַל־הַתְּאֻוָה אַחֲרֵי רַב הַשְׁתַּדְּלוּת בְּעֵנִין־רַע,
נִעֲשֶׂה לְתַמִּימֵי־דֶרֶךְ בְּעֵנִין־טוֹב בְּלֹא עָמַל (בראשית ב,
ט). וְכִמוֹ בְּכָבוֹד, שְׁפָל הַבוֹרַח מִמֶּנּוּ — רוֹדֵף אַחֲרָיו (ב, כן
הוּא בְּכָל הַתְּאֻוֹת (ישעיה ז, כב).

יא דֶּרֶךְ הַיֵּצֵר הָרַע לְהִסִּית בְּתַחֲלָה לְלַמֵּד וְגַם לְמַלְאֵת
תְּאֻוֹתוֹ, כִּי אִם יִסִּיתוֹ שְׁלֵא לְלַמֵּד כָּלֵל, לֹא יִשְׁמַע
לוֹ. וְכַאֲשֶׁר יִרְגִּיל עֲצָמוֹ בְּהִנָּאת הַגּוֹף, אֲזַי מִמִּילָא לֹא יִלְמַד,
כִּי טְרוּד תָּמִיד לְמַלְאֵת הִנָּאת הַגּוֹף, וְהַיֵּצֵר הָרַע אוֹמֵר לוֹ,
שִׁיִּזִּיק לְבְרִיאוֹתוֹ כְּשֵׁי־עֹזֵב הַרְגָּלוֹ, וְאַחֲרֵי־כֵן מִתְעַצֵּל לְרֹדֵף
אַחֲרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת (וְאַף־עַל־פִּי שְׁלֵא יִהְיֶה לוֹ עַל־יְדֵי־זֶה

(ב) וכמ"ש יען אשר לא שאלת לך עושר וכו' (מלכים א' ג'). עיי' ספר אמונה והשגחה
סי' כ' וע"ל פ"י ס"ג ועיי' מנחות דף מ"ד אותן המצעות שהציעה לו באיסור כו'.

הַעֲדֵר הַתְּאוּה), וְאַחֲר־כֵּן אֵינוֹ רוֹצֵה לַעֲשׂוֹתָם, אֵף אִם יִזְדַּמֵּן לוֹ בְּלֹא טְרַחַה וְיִגִּיעָה¹.

יב כָּל הַהֲנָאוֹת שְׁאֵדָם נִהְיָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, יִתְהַפְּכוּ לוֹ בַּקֶּבֶר לְמָרָה, וְהַקְּרוֹמִין הַמְּתָאוִים נֶעְנָשִׁים בְּחַבּוּט־הַקֶּבֶר, וְשֵׁם נִדּוּן כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר שֶׁנִּהְיָה בְּעוֹלָם הַזֶּה שְׁלֹא בְּמִצְוָה, וְשׁוֹרְפִין אוֹתוֹ כְּאֶרֶס שֶׁל נֶחֱשׁ. וְגַם הַצְּדִיקִים נֶעְנָשִׁים בְּחַבּוּט־הַקֶּבֶר, אֲבָל הַצְּדִיק הַמְּתַכַּוֵּן בְּהֲנָאתוֹ רַק לְשֵׁם־שָׁמַיִם, אֲדַרְבָּה נֶחֱשֵׁב לוֹ הַהֲנָאָה לְמִצְוָה וְאֲכִילָתוֹ כְּקֶרֶבֶן¹.

1. וז"ש תעינו תעתענו סרנו ממצותיך. כי מתחילה היינו סבורים שנוכל ללמוד וגם למלאות התאוות. ואח"כ תעתענו ממילא אינו יכול ללמוד וכו' ואח"כ סרנו ממצותיך כו'. שאין אנו רודפין אחריהם. ואח"כ ולא שוה לנו. אפי' אם יזדמן בלא טרחא כו'. משלי ז' כ"ז.

ז. משלי י"א י"ז. ו' ל"ג. ז' כ"ב. עלים לתרופה. עי' י"א תקונים אחרונים קס"ב א' ד"ה וכאן אתר.

באדם יש נפש רוח נשמה. הנפש משכנו בכבוד ובו התאוה. והרוח הוא בלבד [עי' ת"ז קי"א ד' שכתב דנפש איהו בלב וכ"כ שם נ"ה ד'. וע"ש ע"ח א' ב'. ק"ל ג' כ"ט ב' ולעיל סי' א' פ"א ברכות פ"ט ד"ה ג' דברים מרחיבין דעתו של אדם] והוא מתאוה כבוד ועושר וכל מדות הקנאה והגאווה ושאר המדות ענפים לאלו. והם מדות של תלמידי בלעם הרשע והם נקראים נפש ורוח הבהמית כי הן ג"כ בבהמה. והנשמה היא חלק אלוה ממעל מתאוה לדברים אלקיים. והיא במוח מקום החכמה והמחשבה דביקות ויראה.

ובנפש ורוח אפי' צדקתן אינן לשם שמים. כי אם בעל התאוה עושה צדקה אינו אלא משירי מאכלו כשאינו יכול להכניס בבטנו. ובעל רוח גבוה אינו עושה כי אם לעשות לו שם בארץ. וכל ספר קהלת שמהביל עניני העוה"ז מדבר מזה החלק. כי חלק הנפש שהוא אכילה ושתייה נצרך לעבודת ה'. כי אין הנשמה שלימה אלא באכילה ושתייה ועי"ז קושר רוחני בגשמי. כי הגוף נהנה במאכל והנשמה בכונת האכילה לש"ש. וזה ענין סעודת לויתן. והזהירו על מדת התאוה ביותר שיהיה לש"ש, ובזה מחבר שמים וארץ (ואפי' בשבת ויו"ט צריך לישר כונתו שלא יהיה להנאת עצמו

אבן פרק ב שלמה מא

יג הַתְּאוּהָ אֵין רְאוּי לִילָף אַחֲרֶיהָ כָּלֵל (ג), אַבְל חֻמְדַּת
הַפְּרָנְסָה וְהַמָּמוֹן, אֵינוֹ אָסוּר לְגַמְרֵי, כְּמוֹ
שְׁפָתוֹב (דברים יד, כט): "לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ"; רַק
שְׂיִהְיֶה בְּאַמוּנָה, וְלֹא יִגַע בְּמָמוֹן שְׂאִינוֹ שְׁלוֹ (משלי ב, טז).

וכמ"ש וקראת לשבת עונג לשבת דייקא היינו הנשמה היתירה שזוכין לה
המשמרים שבת כראוי. ישעיה א, י"ג).

ובימי הילדות אדם שואף לתאוה. ובימי הבחרות רודף אחר עושר
וכבוד שהוא ברוח. ובימי הזקנה שרואה חליפתו במהרה חוזר לעניני
הנשמה. וזה מרומז במ"ש (ברכות ג'). ג' משמרות הוי הלילה כו'. וז"ש
9 שמת בחור בילדותיך שהן עד י"ג שנה שאז הוא ילד כו'.

וז"ש 10 מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש היינו נפש
ורוח שהן תחת הנשמה. ואמר בכל עמלו אפי' עמל תורה ומצות שעושה
בהם אינו כלום. ואמרו (ברכות י"ז). ללומדיהן לא נאמר אלא לעושיהן
כו'. וידוע שיתרון האדם מהבהמה בנשמה לבד כנ"ל. ואם עמלו בנפש
ורוח הוא דומה לבהמה. וז"ש מה יתרון לאדם. ר"ל מה הוא יותר בגדר
האדם בכל עמלו כו'. וז"ש 11 כל הבשר חציר שהם בעלי תאוה מרבה
בשר מרבה רמה. שהן אין עושין חסד כלל כ"א להנאת גופן. וכל חסדו
כציץ השדה. הן בעלי כבוד שעושין חסד אבל הוא כציץ השדה שהן
כלים. 12 יבש חציר נבל ציץ. אבל דבר אלקינו שהוא חלק ג' של הנשמה
יקום לעולם (ברק השחר קהלת וביאורו לסבי דבי אתונא ד"ה בני לן
ביתא) ועי' לקמן פ"ח סי' י"ב.

(ג) ולכאורה אינו מובן במה נשתנה חמדה מתאוה. דממ"נ אם במה שהוא מוכרח לקיום
הגוף גם בתאוה אינו אסור רק שיהי' כוונתו לש"ש. וכמ"ש בהערה ז' כי אין הנשמה
שלימה אלא באכילה ושתייה כו' וכמ"ש בפ"ב ס"ג ואם לענין המותרות הלא גם בחמדה
אין לילך אחריהם כמ"ש בפ"ג ס"ג וכמ"ש בהערה ז' שכל ס' קהלת שמהביל עניני
עוה"ז מדבר מזה החלק. ואפשר דאין ה"נ דאיירי ביותר מן ההכרח רק באופן שלא יהי'
לו עי"ז ביטול תורה דבכהאי גווני בריוח ממון אין בזה שום איסור. אבל בתאוה גם מזה
ראוי להרחיק כמ"ש קדש עצמך במותר לך. וכמ"ש ברכי שאע"פ שהי' עשיר גדול אמר
לא נהנתי מעוה"ז אפי' באצבע קטנה (כתובות ק"ד) וכמ"ש בר"א שהי' מגלה טפח
ומכסה טפח למעט תאותו (נדרים) וכמ"ש המגיד להב"י שאם נהנה ממאכל אחד ישנהו

9. קהלת יא, ט. 10. קהלת א, ג. 11. ישעיה מ, ה. 12. ישעיה מ, ז-ח.

מב אבן פרק ג שלמה

פָּרֶק ג

יְבָאָר עֲנִיָּן בְּטָחוֹן וְהִסְתַּפְּקוּת וְחֻמְדַּת הַמָּמוֹן
וּמִשָּׂא וּמִתָּן בְּאֲמוּנָה:

א בְּטָחוֹן וְהִסְתַּפְּקוּת הֵמָּה כָּלְלִים לְכָל הַמַּדּוֹת טוֹבוֹת,
וְהֵם הַפֶּךְ תְּאֵוָה וְחֻמְדָּה*. וְעַקֵּר הַכֹּל הוּא
הַבְּטָחוֹן^ב, וְמִי שֶׁהוּא מְחַסֵּר בְּטָחוֹן, אֵין תּוֹרָתוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ
(דברים לב, כ).

ב כָּל הָעֵבְרוֹת וְהַחֲטָאִים בָּאִים מִחֻמְדָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, פִּי
"לֹא תַחְמַד" כּוֹלֵל כָּל הַדְּבָרוֹת וְכָל הַתּוֹרָה;
וְהִסְתַּפְּקוּת, שֶׁהוּא הַהֶפְוֶךְ, הוּא יְסוּד שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה. וְהוּא —
אֲמוּנָה שְׁלֵמָה, שֶׁלֹּא לְדַאג דְּאֵגַת מְחָר. וְמִי שֶׁלְבוֹ טוֹב בְּמַדַּת
הַבְּטָחוֹן, אֶף-עַל-פִּי שֶׁעוֹבֵר עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת, הוּא יוֹתֵר טוֹב

א. בטחון הוא היפך החמדה. והסתפקות היפך התאוה. (חבקוק ב' ד').
ושם כתוב להיפך ונראה שהוא ט"ס.

ב. משלי כ"ב י"ט. למ"ד ה'. ישעיה יו"ד כ'. וז"ל שערי קדושה לר"ח
וויטאל ח"ב שער ד'. החמדה אב הטומאה כי מביאה לשנאה ומביאה לידי
גזל ושבועת שקר ולידי רציחה. והיא העשירית שבעשרת הדברות שקולה
ככולם כו'. והוא כופר בהשגחה ואינו מאמין שהכל ע"י השגחתו יתברך
כו'. אבל הבטחון אין מעלה כמוה. ע"ש לשונו הזהב.

למאכל אחר שאין הנאה כ"כ. ומ"ש גבי רבי (ע"ז י"א א') שלא פסק מעל שולחנו לא
צנון ולא חזרת. זה הי' לו הכרח ליקר נשיאותו כמ"ש בס"י פ"ג ועי' ביאור הגר"א או"ח
סי' רל"א. אבל תירוץ התוס' שכתבו דבני ביתו לא פסקו מעל שולחנם אינו מובן
לכאורה. דאיך הניח לב"ב להתנהג כ"כ ברכנות היפך מהנהגתו ולא כן אמרו ז"ל דמושל
מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים וכמ"ש בהלל ששמע קול צוחה אמר מובטח
אני שאין זה בתוך ביתי. וכמ"ש המפרשים דר"ל שכ"כ הנהיג ב"ב במידת הבטחון שלא
ידאגו על שום דבר וע"ל הערה ז' דאפי' בשבת ויו"ט צריך ליישר כותנו שלא יהי'
להנאת עצמו.

אבן פרק ג שלמה מג

מְמִי שְׁמַחֲסֵר בְּטַחֲוֹן, שְׁעַל-יְדֵי-זֶה בָּא לְיַדִּי קִנְאָה וְשִׁנְאָה,
אָף-עַל-פִּי שְׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּבְגַמְלֵי-חֲסָדִים, שְׁכַל זֶה אֵינוֹ
אֶלָּא לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם.^ג

ג. לקוטים לרבב"ח בביאור לסכי דבי אתונא סוף ד"ה אייתי בודיא. וכתב עוד שם כי ענין סימני טהרה שני סימנים¹ מעלה גרה ומפרסת פרסה. והענין כמ"ש הקדמונים כי בעוף אמרו² כל העוף הדורס טמא והענין כי מאכילת הדבר כפי מזג המאכל כן יהיה טבע האוכל. כי אבר מחזיק אבר וז"ס נפש הבהמית שבאדם כו'. וכל העבירות וחטאים הכל מחמדה כמ"ש כי לא תחמוד כולל כל הדברות וכל התורה כמו שהאריכו בזה. ועי' בדבריהם וכל העוף הטורף טרף הוא סימן שאין בו מדת ההסתפקות. וכמ"ש (מכות כ"ד.) בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב') והוא ההסתפקות וכן הוא בבהמה סימן מעלה גרה שמסתפק במאכל שבקרבו וכן מפרסת פרסה הוא סימן שאינו דורס וטורף טרף אלא גדל על אבוסו.

ז"ש מעלה גרה ונ"ל למה גרה והענין כי ודאי מי שיש לו הרבה מאוד יותר על מידת סיפוקו והוא מסתפק בהם בודאי אינו ממידת הסתפקות רק מי שמסתפק כדי סיפוקו זה הוא מדת הסתפקות ונאמר (שמות למ"ד) עשרים גרה השקל ומתרגמינן עשרין מעה, ואמרו³ כי מעה הוא שני פונדיונים ופונדיון הוא ב' איסרין. נמצא כי מעה ד' איסרין. ואמרו (פאה פ"ח) מאימתי כל אדם מותרין בלקט כו' אלא כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבעה איסרין. שהוא מזונות לו ולאשתו ליום אחד כמ"ש הר"מ והר"ש ע"ש שהוא חשבון מככר בפונדיון כו' ע"ש. וזהו מעלה גרה שהוא מדת מזונו בצמצום לעני ביום א' כמ"ש (סוטה מ"ח:) כל מי שיש לו פת בסלו ואמר מה אוכל למחר כו' וכמ"ש (שמות י"ו) דבר יום ביומו כו' כידוע.

ובגמל וארנבת ושפן סימן טהרה שלהם מעלה גרה וסימן טומאה שאינו מפריס פרסה ובחזיר להפך. והענין כמ"ש במדרש רבה (שמיני פ' י"ג) גמל זו מלכות בבל ארנבת כו' 4 ע"ש היטב כמ"ש (תהלים פ')

1. ויקרא יא, ג.

2. חולין נט.

3. קידושין יב.

4. ארנבת זו מלכות יון, שפן זו מלכות מדי, ואת החזיר זו אדום. ע"כ.

יכרסמנה חזיר מיער כמ"ש (פסחים קי"ח:) ע"ש 5. ואמרו (יומא ט'): ראשונים עדיפי או אחרונים עדיפי ואמרו ראשונים עדיפי אדרבה אחרונים עדיפי דעסקי בתורה ואמרו תנו עיניכם בבירה כו'. והענין כי ראשונים שנתגלו עונם נתגלה קיצם. אחרונים כו' והטעם כי הראשונים היו מעשיהם הטובים טמונים. ועונותיהם גלויים. כי לבם הי' טוב. ואחרונים להיפך. ורחמנא ליבא בעי כמ"ש (סנהדרין ק"ו:) רבותא למבעי בעי בשני דרב יהודא כו' ע"ש 6. ואמרו 7 ראשונים שהי' בהם ע"ז וג"ע וש"ד אלא שתלו בטחונם בהקב"ה. נמצא כי מעשיהם רע מאד שכולן ביהרג ואל יעבור עבירות חמורות שבתורה ולבם הי' טוב מאד שמעלת הבטחון על כולם כנ"ל. ואחרונים עסקו בתורה ובג"ח ומפני מה חרבה מפני שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כו' כמ"ש איזה פרשה קטנה כו' ואהבת לריעך והוא מחוסר הבטחון שכל הקנאה והשנאה ממנו ולכן ראשונים הגלו בג' מלכיות שסימן טהרה שלהם מבפנים וסימן טומאה שלהם מבחוץ ואחרונים בגלות אדום 8 שנמשלה לחזיר שהוא בהפך והוא פושט טלפיו להראות סימני טהרה שלו. ושבע תועבות בלבו. וכן הוא בגלות הזה מדתן של ע"ר ונעשה לנו שם כנ"ל. וז"ש 9 טובה ציפרנן של ראשונים סימן טומאה שלהן מכריסן של אחרונים והבן עכ"ל (א).

(א) עי' בס' אמונה והשגחה באורך. ואעתיק לך פה בקיצור ממ"ש שם. וז"ל שם וכמו בחולי הגוף מי שאברים הפנימים שלו הם בריא אולם אף שבאברים החיצונים אין בו מתום מכף רגל ועד ראש. מ"מ יוכל להרפא בקל בזמן קצוב. כי יוכלו להביט עליו בכל יום בעינא פקחא איך לחבוש רטיה לכל מכה לפי מה שהיא ולהוציא ממנה מוגלא עד שיתרפא. וגם הלב שהוא בריא אולם מסייע ברפואתו בהתפשטות כח החיוני כמ"ש (משלי י"ח) רוח איש יכלכל מחלהו וכו'. לא כן מי שנתקלקל אצלו הלב ושאר אברים הפנימים אף שבחיצוניות הוא בריא אולם. אז רפואתו קשה בודאי ואין קצבה לזמן מחלהו. כן בדורות הראשונים שהי' לבם נאמן במדת הבטחון שהוא שורש כל המצות (כמו בענין הגוף שהלב משפיע חיות בכל האיברים כמש"ל) שע"כ היו קרובים לתשובה. וגם מפני שעונם הי' בגלוי היו קרובים לקבל תוכחה והיו יכולים לראות ולתקן את המעוות וגם היו מתביישים ממעשיהם. ואמרינן (ברכות פ"ק) כל העובר עברה ומתבייש

5. רש"י שם ד"ה חזיר מיער — זה אדום שכתוב בה אכלה ומדקה ושאר אברגלה רפסה (דניאל ז'), וזה דרכו של חזיר עכ"ל.
6. רש"י שם ד"ה רבותא למבעא בעיי — וללמד תורה, רחמנא לבא בעי דהא בשני דרב יהודה וכו' כל הגמ' שלהן לא הוה אלא בסדר נזיקין שלא היו מרבין כ"כ לדרוש עכ"ל. ורב יהודה שליף מסאני ואתא מטרא, ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן. ע"כ הגמ'.

7. יומא ט': 8. במהדורות הרגילות הגירסא: ישמעאל. 9. יומא ט':

אבן פרק ג שלמה מה

בה מוחלין לו על כל עונותיו. והיה די להם לעמוד באבלם ע' שנים להתם חטאת ולכפר עון. לא כן עתה בגלות הזה שבהתגלות אנחנו טובים ומדקדקים במצות ואין אנו מרגישים בנגע הטמון בלבנו שאין לנו מדת הסתפקות. וכמ"ש (משלי למ"ד) דור טהור בעיניו ומצואתו לא רוחץ. ואיך נשוב מדרכינו. ואיך נקבל תוכחה. ואיך נתבייש במעשינו. כיון שלפי דעתנו אנחנו זכים בלי פשע. וכל מה שאנחנו רודפים איש את רעהו נחשב לפנינו למצוה רבה. וכן כל מה שעושים עול באונאה ¹²³⁴⁵⁶⁷ והשגת גבול כו' יש לנו ע"ז תירוץ הגון. כי אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. וחי בהם כתיב. אף לצבור כעפר כסף ולבנות עליות מרווחים. הכל הוא בכלל וחי בהם. והנה שכחנו שם אלקינו (אשר בידו לבד ניתן מפתח הפרנסה ולא מסרו לשליח כמ"ש (תענית ד' כ') וכל מזונותיו של אדם קצובין לו וגם חסרונותיו וכמ"ש (יומא ל"ח) בשמך יקראוך כו' ומשלך יתנו לך כו' וכמ"ש"ל) ונפרוש כפינו לאל זר. הם השתדלות בדרכים עקלקלות מתועבים ומגואלים לשמים ולבריות. ואיסורים החמורים מאד נעשה להם כהיתר גמור ע"י שעברו ושנו עליהם הרבה פעמים כגון מדות ומשקלות שאמרו חז"ל המודד נקרא דיין וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין המטה דין כו' (עי' רש"י פ' קדושים) ואמרו ז"ל (ב"ב פ"ח) קשה עונשים של מדות מעונשין של עריות. וכן המסורות אשר אמרו ז"ל (ר"ה ז') שהוא מאותן היורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות. וכן הונאת הגוי שיש בו חילול השם ג"כ שהוא קשה מע"ז כמ"ש בילקוט (יחזקאל כ') ואמרו ז"ל בתנודב"א ואהבת את ה' שתהיה מאוהב על הבריות כו' שכל הגונב מגוי סופו לגנוב מישראל. וכל המכחש לגוי כו'. ונגם זה הוא סיבה המארכת הגלות שאנו צריכים לקדש השם שיתרבו המתקרבים לה' כמ"ש (פסחים פ"ז ע"ב) ע"פ וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע כור אלא להכניס כמה כורים] וכן להתכבד בקלון חבירו. אשר אמרו ז"ל שאין לו חלק לעוה"ב. והוא מהדברים המעכבין את התשובה. וכן נכשלים בלשון הרע שהוא ככופר בעיקר ושקול כעכו"ם וג"ע וש"ד. ובעוה"ר יש הרבה מהיראים המתקדשים והמטהרים אחר דקדוקי מצות שאין בהם רק חומרא בעלמא לשרידיים היושבים לפני ה'. ובאלו האסורים החמורים פרקו עול ונעשה להם כהיתר גמור עד שמעולם לא עלתה על דעתם הרהור תשובה עליהן ואדרבה לפעמים נחשבין להם כמצוה רבה. ועושיין מעשה זמרי ומבקשין שכר כפינחס. ויכולים לטהר את השרץ בק"ץ טעמים [עירובין י"ג] ולא יבקרו אלא במומי חביריהם. וכאשר ימצאו עליהם תנואות כחוט השערה ידמה בעיניהם כהר הגדול וישישו בתקלתם לפרסם קלונם ברבים אף אם יהיה מתופשי התורה. ולא כן אמרו ז"ל אם ראית ת"ח שעבר עבירה כסהו כלילה. אולם נגעי עצמם ונגעי המחזיקים בידם אין רואים אף אם יהיה כעבותות העגלה ידמה בעיניהם כקורי עכביש (עי' ישעיה נ"ט הן לא קצרה כו' ע"כ רחק משפט כו' וכן מניעת הצדקה יש לנו ע"ז תירוץ הגון כי חייך קודמין ואין קץ לשיעור חייך. כי מי שיש לו מנה מבקש מאתים וכן עד אין קץ. והכל מפני ביטול מצות ואהבת לרעך כמוך אין מרגישים בצער העני ועוברים על כמה לאוין ועשיין. לא תאמץ לא תקפוץ פתוח תפתח כו'. ואמרו כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז וכאילו שופך דמים וחייב מיתה כמ"ש וקבע את קובעיהם נפש. ואמרו ז"ל עשירי בבל יורדי גיהנם הם. וכ"א מורה היתר לעצמו באיסור חמור הזה ואין נשאלים למורה איך לצאת במצוה רבה הלזו. ורק במצוה שיהיה להם לכבוד ולתפארת כגון לקנות עליות מכובדים לס"ת. או להיות סנדק או לקנות אתרוג מהודר יותר משל חבירו כל מקום לפי מנהגו ע"ז יפריזו על מדת הותרנות בגופם ומאודם. וכן מי שאין ידו משגת ליתן צדקה משלו ויכול להיות מהמעשים שהוא גדול מהעושה וכמו ששכרו גדול כך עונש ביטולו

ג בְּמִצְוֹת הַחֻמְדָּה נִלְכָּדִים לְפַעֲמִים גַּם בְּנֵי תוֹרָה וַיִּרְאֶה,
מִפְּנֵי שֶׁבִּתְחִלָּה הִיא מֵרְאֶה פָּנִים לְדַבְרֶיהָ שֶׁהִיא
נִצְרָכֶת לִישׁוּב הָעוֹלָם, וְטוֹב תוֹרָה עִם דְּרָךְ-אֶרֶץ, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ
אֲחֵר הַמוֹתְרוֹת וְאוֹמֵר, שֶׁהַכֹּל צוֹרֵךְ לוֹ בְּכַדֵי שְׂיוּכָל לְלַמֵּד
בְּהִרְוָחָה וּלְהִבִּיא טָרֶף לְבֵיתוֹ (משלי ו, כה). וְאַחֵר שֶׁמִּשְׁיֵג כָּל זֶה
יֹאמֵר, כִּי נִצְרָךְ לוֹ לְהֵנִיחַ לִימֵי הַזְּקֵנָה אוֹ הַחֲלִי, אֲבָל רַבּוֹת
מִחֲשָׁבוֹת בְּלִב-אִישׁ וְכוּ' (חֲבִקוּק ב, ט).

ד שְׁנֵי מִיָּנֵי גְבוּרָה נִמְצָא בְּעוֹבְדֵי-הַשֵּׁם, וְנִקְרָאִים גְּבוּרִים
וְאַנְשֵׁי-חַיִל. גְּבוּרָה הִיא הַכּוֹבֵשׁ אֶת יָצְרוֹ בְּעֵת שֶׁפָּאָה
הָעֵבֶרָה לְיָדוֹ, וְאַנְשֵׁי-חַיִל הֵם אֲבִירֵי-הַלֵּב בְּשִׁלְמוֹת הַבְּטָחוֹן
לְהַגּוֹת בַּתוֹרָה יוֹם וְלַיְלָה וְשָׁלָא לְהַשְׁגִּיחַ עַל בְּנָיו וּבְנֵי-בֵיתוֹ
הַצּוֹעֲקִים לְלָחֶם, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ (עִירוּבִין כב.): "שְׁחֹרוֹת פְּעוֹרֵב"
— שֶׁמִּשְׁשִׁים עֲצָמוֹ אֲכָזְרֵי עַל בְּנָיו פְּעוֹרֵב ד'. וְמָה עוֹשֶׂה לוֹ

ד. כִּי בִטְלוּ כָל אַהֲבוֹתָיו נִגַּד אַהֲבַת ה'. וְכִמִּי"ש (דְּבָרִים ל"ג ט') הָאוֹמֵר
לְאֲבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו וְגו' וְכִמִּי"ש (תְּהִלִּים מ"ה י"א) שֶׁכַּחַי עִמָּךְ וּבֵית
אֲבִיךָ וְגו' (וְזֶהוּ הַיֶּפֶךְ מִבְּעֵלֵי תַאוֹת שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם גְּבוּרִים לְשִׁתּוֹת יֵין
וְאַנְשֵׁי חַיִל לְמִסוּךְ שֶׁכָּר) כִּי אִי אִפְשֵׁר לְלַמּוֹד הַתּוֹרָה אִם יֵהִי לוֹ דַּאֲגַת
אַחֵרִים בְּלִבּוֹ (דְּבָרִים ל"ג ט'). מִשְׁלֵי כ"ג ל'. ו' ח') וְע"ז נֹאמֵר (תְּהִלִּים

גְּדוּל. וְכ"א אוֹמֵר שְׁלוֹם עֲלֶיךָ נִפְשִׁי כִּי אֵינִי מַחֻיֵב לְהַמִּיר כְּבוֹדִי בְּקִלוֹן בַּעֲבוּר הַעֲנִי
הַנְּבִזָה הַלִּזָּה וְלֹא יֵשִׁים אֶל לְבוֹ לְלַמּוֹד מִעֲגֻלָּה עֲרוּפָה. שְׁאַחֵר כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁהַצְּרִיכָה
הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת הַמַּפְלִיאִים וּמַחְרִידִים לֵב רוֹאִיהֶם. הַצְּרִיכָה הַתּוֹרָה סְלִיחָה וְכַפְרָה כִּמִּי"ש
וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם [כִּי הִיָּה לָהֶם לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים וְכִמִּי"ש בְּכַה"ג וְכַעֲבוּדָא דְרִיב"ל דֹּאכַל אֲרִיא
לְהִהוּא גְּבֵרָא וְכוּ' וְלֹא אֲשַׁתְּעִי אֲלֵיהֶוּ בְּהַדִּיָּה מִכּוֹת י"א] וְאֵיכָכָה נוֹכַל לְהַתְּעַלֵּם מִשְׁמוֹעַ
שׁוֹעֵת עֲנִיִּים אֲשֶׁר בַּעִיר גּוֹעֵז מִבְּלֵי אוֹכַל וְכִסּוֹת בְּקֶרֶה וְאִם יֹאסֵף אֶחָד מֵהֵמוֹן עֲנִים הֵהֵם
בְּלֹא עֵתוֹ הָאִשֶׁם עַל כָּל הָעִיר אֲשֶׁר לֹא יוֹכְלוּ כַּפְרָה. כִּי הֵם כְּשׁוֹפְכֵי דָמִים וְלֹא יוֹכְלוּ לְאֹמֵר
יִדְּיָנוּ לֹא שִׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה. וְכִמִּי"ש חֲז"ל וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעַתְךָ שׁוֹקֵנִי ב"ד שׁוֹפְכֵי דָמִים
הֵם אֲלֹא שְׁלֹא רִאִינוֹהוּ וּפְטֵרְנוֹהוּ בְּלֵי מְזוֹנוֹת וְכֹלָא לְרִיָּה. וְאֵיךְ לֹא יִבוֹשׁ וְלֹא יִכְלֵם לְגַנוּב
דַּעַת הָעֲלִיוֹנָה לְהַתְּחַטֵּא לְפָנָיו אֲבִינוֹ שֶׁבְּשָׁמַיִם לוֹמֵר לְפָנָיו בְּנוֹסַח הַתְּפִלָּה וְתָן שֶׁכָּר טוֹב
לְכָל הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמַּת וְכוּ' כִּי בֶךְ בְּטַחְנוֹ וְאִי אִפּוֹא בְּטַחְנוֹנוֹ בְּאֲכַלְנוֹ מִגּוֹאֵל
בְּדַרְכֵים מִכּוֹעֲרִים כְּאַלְהָה. (לְכֵן אֵין לְהַתְּפַלֵּא עַל הָעֵלֶם קֶץ הַפְּלֹאוֹת).

אבן פרק ג שלמה מז

הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא? מִזְמִין לוֹ אָדָם לְהַחֲזִיקוֹ כִּי־שֹׁשְׁכָר וְזָבוּלוֹן ה'.

ה מי שְׁהָיָה רָשָׁע בְּגִלְגוּל רִאשׁוֹן, מוֹרִידוֹ הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּחֶסֶד הַלְבָנָה, וְאָז הוּא בְּחֶסֶד כָּל יָמָיו, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא עֲכָשׁוּ צַדִּיק גָּמוּר, וְזֶהוּ: "צַדִּיק וְרַע לוֹ", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּזֶהר. וְעַל זֶה אָמְרוּ¹⁰: לָאוּ בְּזָכוֹתָא תְּלִיא מְלִתָּא, אֲלָא בְּמִזְלָא תְּלִיא מְלִתָּא. וְהִנֵּה דֶרֶךְ הַיֵּצֵר הָרַע לְהִטִּיל קִנְאָה בְּלִבּוֹ בְּרֵאוֹתוֹ אֲנָשִׁים כְּגִילוֹ שֵׁישׁ לָהֶם טוֹב הָעוֹלָם הַזֶּה, וּמְסִיתוֹ לְפָרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה לְעֶסֶק בְּמִשְׁאֵל-וּמִתָּן. וְכֹאֲשֶׁר הָאָדָם יַעֲמֵד לְהִלָּחֵם כְּנֶגְדּוֹ בְּזָכְרוֹ, כִּי יָפָה שָׁעָה אַחַת קִרְת־רוּחַ

קמ"ז ט') נותן לבהמה לחמה. אלו בני אדם שערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה (חולין ה'): (שאינן לה דאגת מחר). לבני עורב אשר יקראו הוא המשים עצמו אכזרי כעורב.

ה. וזה מרומז במ"ש (שמות ט"ו כ"ג) ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים כו' ר"ל שנוולד במזל רע ולא יכול ללמוד מחמת דוחק. ויורהו ה' עץ כו'. הוא עץ החיים המחזיק ת"ח. וע"ז רמז במ"ש (בראשית ל"ב כ"ה) וירא כי לא יכול לו. ר"ל שלא יכול לת"ח לבטלו מלמודו מה עושה ויגע בכף ירכו, הם המחזיקים מסית אותם שלא יחזיקו עוד. ואל יאמרו מפני עול דרך ארץ, הלא אמרו ז"ל (אבות ג, ו) כל המקבל עליו עול תורה שהוא להחזיק ת"ח מעבירין ממנו עול דרך ארץ (רבב"ח מאמר פושקנצא ועי' זהר ח"ג כ"ט א' ושם קכ"ה בר"מ).

ועי' ברמב"ם ז"ל הל' שמיטה ויובל (פי"ג הי"ג) וז"ל ולא שבט לוי לבד אלא כל איש ואיש מכל באי עולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדיל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והולך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעליו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם ה"ז נתקדש קדש קדשים ויהי ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזוכה לכהנים ללוים הרי דוד ע"ה אומר (תהלים ט"ז ה') מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי עכ"ל.

10. מועד קטו כח.

בְּעוֹלָם הַבָּא מְכַל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲזַיִּשִׁיב אֶמְרֵי לֹו כְּמֵאֲמַר
 חֲכָמֵינוּ ז"ל (ברכות ח.): גְּדוֹל הַנְּהַנְּהָ מִיְגִיעַ-פֶּפוּ יוֹתֵר מִיֵּרֵא-
 שָׁמַיִם. וְאַף שֶׁהָאָדָם שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתוֹ וְגַם מְקַיֵּם כָּל-מַה שֶׁאָמְרוּ
 (נדה ע:): מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וַיִּתְעַשֶּׂר? יִרְבֶּה בְּסַחֲוֹרָה, וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן
 בְּאֲמוּנָה, וְגַם הוּא מְרַבֵּה בְּתַפְלָה, וְהַכֹּל אֵינוֹ מוֹעִיל לְמִי
 שֶׁנּוֹלַד בְּמִזְל־רַע (וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (תנחומא פר' מטות): "כִּי לֹא
 מִמוּצָא וּמִמַּעֲרָב" 11 וְכו'), וְנִשְׂאָר קָרַח מְכָאן וְקָרַח מְכָאן
 וְכו'. עַל-כֵּן אֵין לְשִׁמְעַ לַעֲצַת הַיֵּצֵר הָרַע וְלְדַחֵק הַשְּׂעָה.¹
 וּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּגִיהָנוּם: 'שׁוֹחָה עִמָּקָה' לְחֻמְדָּה, בְּשִׁבִיל
 שְׂרָצָה לְהַגְבִּיחַ עֲצָמוֹ; וְ'בְּאֵר צָרָה' לְתַאֲוָה, בְּשִׁבִיל
 שְׂרוּצָה לְהִרְחִיב נַפְשׁוֹ. וְהַפְּכָם בְּקִדְשָׁה: "וְהִרְפַּכְתִּיךְ עַל בְּמַתִּי
 אֶרֶץ, וְהֵאֱכַלְתִּיךְ נַחֲלַת יַעֲקֹב" 12 — נַחֲלָה בְּלֵי מְצָרִים, הַפֶּךְ
 ה'בְּאֵר צָרָה' ח.

ו. ולפעמים כאשר האדם דוחק השעה והמזל א"א לשנות. אז נוטל
 הקב"ה מחלקו בג"ע ונותן לו בעוה"ז כעובדא דרבי חנינא בן דוסא
 (תענית כ"ה. וע"ל מגילת אסתר פ"ו ד"ה א"ל ר"נ א"כ כו') והאדם שמח
 מאד בזה. ואח"כ חוזר הקב"ה ונוטל ממנו להראות לו שאין טובת עוה"ז
 כלום. ואז האדם מתרעם על הקב"ה ונשאר קרח מכאן כו' (ומה שהקב"ה
 מורידו בחסרון הלבנה. אפשר שהטעם הוא מפני שכל הטובות והרעות
 בעוה"ז הוא ע"פ רוב לפי המדות כמש"ל פ"א סי' ט' והמדות משתנים
 לפי גלגול א' כמש"ל סי' ה' פ"א).

ז. ביאורו לרב"ח במאמר דנשקי ארעא ורקיעא. וביאורו לסבי דבי אתונא
 ד"ה שקל סיכתא. יונה ד' א'.

ח. משלי כ"ג כ"ז. ביאוריו לאגדות ב"ק ו' ב'. ועיין משלי כ"ז כ'. ה' כ"ג
 ל"ב. ליקוטים לרבב"ח מאמר ע"כ יאמרו המושלים. ועי' משלי ו' ל"ב
 שכתב שם כי בתאוה וחמדה משחית נפשו לגמרי כי נידון בגיהנם במדור
 הנקרא באר שחת וכו'.

11. תהלים עה, ז. 12. ישעיה נח, יד.

אבן פרק ג שלמה מט

ז בַּעֲוֹן מַשְׂאֵ-וּמִתָּן שְׁאִינוּ בְּאֻמוֹנָה, גּוֹנְבֹת קְלַפְת־נִגְהָ,
רַחֲמָנָא לְצִלָּן, נִפְשׁוֹת וְשַׁפַּע מְזוֹנוֹת מִן הַקְּדוּשָׁה

(בְּאוּרוֹ לְרִבְהָ בַר בְּרַחֲמָנָה בְּמֵאֲמַר 'הֵיכָא דְנִשְׁקִי אֶרְעָא וְרִקִּיעָא וְכוּ').

ח הַגּוֹזֵל מִחֻבְרוֹ, וְלֹא הֶחְזִיר לְנַגְזֵל עַד כְּלוֹת יְמֵיהֶם,
מִכְרָחִים לְבוֹא בְּגִלְגוּל^ט.

ט עֶסֶק הָעוֹלָם הַזֶּה בִּירָאָה הוּא מוֹעִיל לְתוֹרָה וּמִצְוֹת
כְּזָבֵל לְגֵן (ב) (אגדות ברכות פ"ט, ד"ה הרואה). וְהָעוֹבְדִים

ט. הגוזל והנגזל וע"כ הגורם להציל את הנגזל מן הגזלן מטיב לשניהם
(משלי י"ד כ"ה) (ג).

(ב) ומה נמרצו דברי המשל הזה דכמו בזבל שהוא בעצמו דבר נמאס וכל תועלתו אינו רק בהיותו נטפל לגן. ואם יעלה על לב איש שלא לזרוע ולפתח ולשדד אדמתו ותמיד כל היום לא יעסוק רק למלאות גינתו זבל הלא יעלה באשו ותעל צחנתו. כן בעסק העוה"ז אף שהוא בעצם דבר הבל כמו שכל ספר קהלת מלא מזה מ"מ אם אינו עושה מזה עיקר רק להיותו נטפל לעבודת השי"ת שהוא עסק הגן עד שבשביל זה שולח האדם בעוה"ז כמ"ש ויניחיהו ה' בג"ע לעבדה ולשמרה זה מ"ע ול"ת כמ"ש"ל אסתר פ"י. ובאופן זה הי' לתועלת אבל אם עושה מזה עיקר אז אוי לו ואוי לנפשו ר"ל. וכמ"ש דורות אחרונים עשו תורתן ארעי ומלאכתן קבע וזה לא נתקיימה בידן. וכ"ז מרומז במ"ש (משלי למ"ד) תחת שלש רגזה ארץ וגו' ושפחה כי תירש גבירתה ופי' בזהר ח"ג רפ"ב א' שפחה זבל גבירתה גן.

(ג) וע"כ ראוי לנגזל למחול לו היכי דנתיאש לגמרי לגבות ממנו. שלא יצטרך לבוא בגלגול. ועוד דאמרינן בגמרא (שבת קמ"ט) כל שחברו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה כו': והנה מה מאוד יחרד לבב האדם על גודל חומר איסור גזל החמור בעיקרו מכל העבירות שבתורה שלכולם יש תקנה ולגזל אין שום תקנה שאפי' יביא כל אילי נביות וגם יענה בצום נפשו הרבה מ"מ אין לו כפרה עד שישיב הגזלה. וגם אפי' בית האסורים הגדול הגיהנם אשר שמה יזדככו כל החוטאין מעונותיהם ג"כ לא יספקו לו לנקותו מעונותיו עד שישוב שנית לזה העולם בגלגול וישיב לאשר אשם לו. ואל יתפתה לב האדם לומר מה איכפת לי אם אשוב שנית ואראה זה העולם. אעתיק לך מ"ש בקונטרס שפת תמים וז"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לאחד שהיה יורד מנכסיו ועזב את אשתו ובניו הקטנים במר נפשו והלך למדינה רחוקה בא"י הים כמה אלפים פרסאות מביתו לבקש טרף ביתו והיה שם כמה שנים ולא הרויח כ"א לחם חקו והתמרמר כמה פעמים על רוע מצבו שמוכרח להיות גלמוד ולא לראות בניו החביבים לו כנפשו. אך אחר כך כמשך השנים הצליחו הקב"ה ונעשה עושר גדול ותיכף הודיע זה לאנשי ביתו וכישרם שיבוא לביתו במשך שבעה חדשים שהוא מוכרח לנסוע על שבעה ימים כל ים מהלך חודש שלם וישמחו כל אנשי ביתו שמחה גדולה וגם כל קרוביו

ומשפחתו שמחו ע"ז ותיכף קבץ את כל ממונו ויחל לנסוע לביתו ובעת החל לנסוע ויפגע בו אחד ממיודעיו ויאמר לו עצתי שתראה לעלות על זכרוןך ולהתבונן אולי מגיע למי מאנשי המדינה ממך מעט מעות ולהחזיר לו כדי שתשאר כל ממונך נקי מגזל ואז תלך לבטח ותשוב בשלום לביתך ובלא זה יעכבוך הפרוטות הקטנות באמצע הדרך ויהי כמצחק בעיניו וישם לדרך פעמיו ויודיע לביתו כי החזיק בדרך ובא יבא ליום המוגבל. ויהי בכלות הז' חדשים ובא אותו יום המוגבל יצאו בבוקר כל אנשי ביתו וכל משפחתו לחוץ לעיר עד מקום הקף החומה שהיתה מפסקת בין העיר ובין הים כדי לקבל את פניו בשמחה בעת בואו מן הים לחומת העיר וימתינו שם כמה שעות ויכלו עיניהם להמתין שם על ביאתו ובתוך כך ראו שבאת ספינה על שפת הים וישמחו שמחה גדולה כי חשבו שתיכף ירד אביהם להם אבל שמחתם נהפך לתוגה שפתאום ראו שנסגרה החומה וימתינו שם עד בוש וישמעו את קול אביהם שהוא מתנפל לפני השרים ושופטי המדינה שירשוהו לילך לביתו וישיבו לו כי בתוך כך בא להם ידיעה ממקום המדינה שהיה שם איך שלפני עשר שנים עשה שם עולה לאדם בממון ונכתב זה שם בספר הזכרונות וזה המעשה היה שם באחד מן האיים שאין מקום לבי דואר לילך שם ולהשיב את הגזילה ע"כ מן המוכרח הוא לשוב בעצמו שם ולפרוע חובותיו ואח"כ יוכל לבוא כאן. והשומע זה התחיל לבכות עד מאד ויתחנן להם כי זה יותר מעשר שנים שלא ראה את בני ביתו והוא מתרצה להשיב עתה הגזילה עשר פעמים אך שירשוהו לחזור לביתו וימאנו ליתן אוזן קשבת לדבריו ויאמרו לו אחרי שלא יגיע מזה תועלת להנגזל מה יועיל אם יקנס את עצמו בכפלים. גם הוכיחוהו על פניו ויאמרו לו הלא אנו יודעים שהתרו בך בעודך במקומך שלא תוכל לצאת מן הים ליבשה עד שתפרע לכל אחד ואחד את המגיע לו. וכראותו שאין דבריו עושים פרי התחיל לבקש תרשוני עכ"פ לירד בביתי ולהיות שם חודש ימים לשמוח עם אנשי ביתי ואח"כ תשיבוני למקומי הראשון וג"ז לא הטו אוזן לדבריו ויבך עד מאוד במר נפשו ואמר תרשוני על זמן מה לראות את אנשי ביתי כי זה ז' חדשים שסכנתי עצמי על הים בשבילם ומי יודע מתי אראה אותם עוד. ויענו לו ויאמרו כן הדבר אבל לא תרד לשם רק נפתח דלת החומה ותראה אותם מרחוק והנה כאשר נפתח דלת החומה וישמחו אנשי ביתו עד מאוד כי חשבו שהורשה לו לירד לביתם אבל כעבור זמן מועט והשוטרים אצים לאמור חזור בך למקומך הראשון. מי יוכל לשער גדל הצער והבכי שנעשה לו ולהם אז באמרם שזה כמה שנים שחכו לו וביותר ז' חדשים האחרונים שיום לשנה היה לו ולהם אז ועתה הוכרח לחזור לגירותו ולסכנתו על הימים ומי יודע אולי עוד הפעם ישאר בידו ממון אחרים באיזה ענין ויצטרך לחזור עוד. כן הדבר אחי הנה עיקר ירידת האדם מהעולם העליון לפה הוא אך להשתכר מעט תורה ומצות כדי להאיר אח"כ באור הנצח בעולם העליון והוא צריך להתנהג בזה כמו גר בארץ אחרת שבא שם רק על עסקי סחורה שאינו חושב רק בעניני סחורתו איזה לקנותה ואיזה שלא לקנותה אבל לא על שאר ענינים אחרי דשלא להשתקע בא שם. אך מסכת היצה"ר ועוד כמה ענינים שוכח האדם בנערותו על מה בא לפה ויחשוב כי תושב הוא ולא גר אך בבוא ימי הזקנה מתחיל להרגיש בגירותו ומתחיל לקבץ סחורותיו לתיבתו [הם התורה ומע"ט שעשאם בימי חייו] וככלות ימיו מתחיל לנסוע לביתו. והנה איתא בהזהר הקדוש שז' דינין עוברין על האדם עד שיבא למקום מנוחתו ומי יוכל לשער כח מכל דין ודין דהלא ידוע מאמר הגמ' על פסוק עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו שמורידין דמעות כמעין של שיתין קודם שהולכין לגיהנם והוא אחד מז' דינין ומסתמא צער חיבוט הקבר וכן שאר הדינים ג"כ לא נקלים המה ובודאי בכל דין ודין כלו עיניו

אֶת הַשֵּׁם גַּם בְּמַאֲדָם, מְלֹאכְתָן נַעֲשִׂית עַל-יְדֵי אַחֲרִים; אֲכַל
הַעֹבְדִים רַק בְּכָל לְבָבָם, מְלֹאכְתָן נַעֲשִׂית עַל-יְדֵי עֲצָמָן, כְּמוֹ
שֶׁכָּתוּב¹³: "וְאִסַּפְתָּ אֶת דְּגַנְךָ".

י טוב לְהִתְחַבֵּר עִם הָעֲנִיִּים וְהַמְתַּנְהֲגִים בְּשִׁפְלוּת וְלִישֵׁב
עִמָּהֶם, כִּי עַל-יְדֵי-זֶה יִקְנֶה בְּנַפְשׁוֹ מִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת
וְלִהְיוֹת שְׂמִיחַ בְּחֻלְקוֹ. מֵה שְׂאִין כֵּן הַמְתַּחַבֵּר עִם הָעֲשִׂירִים,
אִף אִם יְרוּיחַ הַרְבֵּה, לֹא תִשְׁבַּעֲנָה עֵינָיו תָּמִיד מִלְרֹדֶף אַחֲרֵי
הַהֶבֶל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ¹⁴: אֵין אָדָם מֵת וְחָצִי תַאֲוֹתוֹ בִּידוֹ (משלי
טז, יט).

יא טוב לו לְאָדָם שֶׁיִּקְבֹּץ רַק מְעַט מָמוֹן וְיַעֲשֶׂה צְדָקָה,
שְׂאֵז הוּא יוֹצֵא יְדֵי חוֹבֵת צְדָקָה בְּקָל, וְאֶפְשָׁר הוּא

י. ולכן בפ' שמע כתיב ובכל מאדך שיעבוד בשלשתן. אבל בוהיה אם
שמוע שמדבר לרבים וברבים לא שכיחי הא כמ"ש (ברכות ל"ה:) הרבה
עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. לכך לא אמר רק לבבכם ונפשכם ולא
מאודכם לכך הוא מדה כנגד מדה שצריכין בעצמן לעבוד עבודתם. שאם
היו עובדים אף במאודם היתה נעשית ע"י אחרים. וא"ת א"כ יקשה מאי
שכר טוב הוא על מאי דפתח והי' אם שמוע. לזה אמר ואספת דגנך ולא
של אחרים. ובזה מתורץ מ"ש שם בגמרא ולא עוד אלא שמלאכת אחרים
כו' שהוא מיותר לכאורה ועוד דקדוקים כו' (אגדות ברכות שם).

ליחל מתי יגמר הדין ויצא ממות לחיי נצח בג"ע ולהתראות שם עם מעט מצותיו שהם
הם עיקר תולדות שלו כאמרם עיקר תולדותיהן של צדיקים מע"ט וישמח בהם יותר ממה
שהאדם שמח עם בניו בעולם הזה וככלות כל הדינים וכל הענינים אך שנמצאו בידו עון
עשק וגזל לא יניחוהו הכרובים שומרי הפתח לכנס בג"ע על מקומו בשום אופן רק
יניחוהו מרחוק לראות את מקומו אם יש לו זכות גדול אבל לא יניחוהו לכנוס בפנים
ולהשתקע שם והוא בוכה כמר נפשו ע"ז שמוכרח לירד עוד בגולה בעולם השפל ולחזור
ולהבראות ולמות ולסבול עוד הפעם חיבוט הקבר ושאר דינים ומי יודע אם יזכה אולי
יקלקל עוד יותר ויותר ח"ו.

13. דברים יא, יד — "ואספת דגנך".

14. קהלת-רבה א, יג.

נב אבן פרק ג שלמה

נוֹתֵן יוֹתֵר מִהָרְאוּי לוֹ, מִמָּה שְׁיִהְיֶה לוֹ הַרְבֵּה וְלֹא יִתֵּן
 כְּמִשְׁפָּטוֹ הַצָּרִיף לִתֵּן כְּפִי עָרְכוּ (משלי טז, ח) (ד).
 יב אָף-עַל-פִּי שָׁגַם מִדַּת הַפְּזָרְנוֹת יוֹתֵר מִדֵּי אֵינוֹ עַל
 צַד הַיּוֹתֵר טוֹב, אָף לְפַעְמִים יוֹכֵל לְצַמֵּחַ
 טוֹבָה מְזֵה; אֲבָל מִדַּת הַכִּילוֹת בְּיוֹתֵר הוּא אָף לְמַחְסוֹר לְעוֹלָם
 (משלי יא, כד) "א.

יא. וז"ל ס' הישר לר"ת שער ו'. כשתהי' הנפש נדיבה נכללים בה רוב
 המדות ובהיפך אם יהי' אדם כילי אין זאת המדה הרעה בו לבדה רק
 אחרות מלבד אלה וזאת עולה כל כולנה. וע"כ אומר כי המדה הזאת
 תשחית העבודה כי כל מי שיהי' כילי לא יעשה צדקה בעתה ולא יעזור
 אביון כ"א בעל כרחו וכל מצוה אשר יכיר בה תועלת יעשנה כמשפט ואם
 יכיר בה אפי' הפסד מעט מהונו יקל בה ויביא ראיות עליה עד שיתירנה
 ויעשה בה חרטה ופשרה כגון אם יקנה כבש וישחטנו וימצא טריפה ויוכל
 להביא הלכות וראיות להכשיר אותה יעשה וכן אם יכנס עליו שבת ויזדמן
 לו עסק שאם לא יעשנו יאבד לו ממון יביא ראיות כי הוא מותר לעשותו
 וישים ראייתו¹⁵ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וכל זה יבוא מכח
 הכילות וע"כ אי אפשר לכילי להיות עובד אלקים בשביל רוע לבכו ועיניו
 אשר בשביל פרוטה יתיר כל איסור וכ"ש בינו לבין עצמו כי לא ישמור
 לא איסור ולא היתר כלל בדבר תועלת וע"כ צריך לעובד אלקים לבל
 ילכד במוקש הכילות כי ירמה אלוהיו בחלק שפתיו ויראה לו תכלית
 החסידות וכשיזדמן לו שום תועלת או ריוח על מנת שיתיר איסור או
 יאסור המותר יעשה. וכן כשיזדמן לו אבוד ממון לא יניח עצה ותחבולה
 אשר לא יעשה כדי להציל הונו והכסיל ההוא לא ימלט נפשו. ועכ"צ
 לכילי להסיר עצמו מן המדה ההיא ואל ימכור עבודת אלהיו בעבור מחיר

(ד) א"ה מזה נראה טעות האנשים החושבים כי בשביל עניותם אבד שברם ובטל סיכויים
 כי אין יכולים לעשות צדקה וגמ"ח ואין להם במה לזכות לעוה"ב ונהפוך הוא כמ"ש
 כאן. ועוד כי העשיר יש לו לפחוד ביותר אולי הוא חלילה מאותן שנאמר עליהן ומשלם
 לשונאיו אל פניו כו' משא"כ עניות שמצלת מדינה של גיהנם כמ"ש חז"ל הקדושים.
 ועי"ל מגילת אסתר א' ו' ד"ה א"ל ר"נ כתב שם כי כל מה שמטיבין לאדם בעוה"ז
 מחסרין לו בעוה"ב וע"כ טובה גדולה לצדיקים שמחסרין להם בעוה"ז עכ"ל ע"ש.

פֶּרֶק ד

כְּעֵינַיִן כָּלֵל דְּרַכֵּי עֲבוֹדַת הַשֵּׁם וְכָל עֵינַיִן
מְלַחֶמֶת הַיֵּצֵר בְּדֶרֶךְ כָּלֵל, לְהַמּוֹן-עַם
וּבִיחֻד לְלוֹמְדֵי-תוֹרָה:

א כְּמוֹ שֶׁהַשְּׂמָרִים הֵם שְׂמור לִיִּין כְּשֶׁהוּא שׁוֹקֵט עַל
שְׂמָרָיו, אֲבָל כְּשֶׁהַשְּׂמָרִים עוֹלִים לְמַעְלָה, אֵין הֵיִן
רְאוּי לְשִׁתְיָה, כִּף הַיֵּצֵר הָרַע, בְּזִמְן שֶׁהוּא כְּפוּף לַיֵּצֵר טוֹב
מוֹעִיל לְיִשׁוּב הָעוֹלָם, אֲבָל כְּשֶׁעוֹלָה לְמַעְלָה מְקַלְקֵל הַכֹּל
(ישע"י ה, ז; מדרש-רות החדש פ"א, אות א, ע"ש).

ב שְׁנַיִן נְקֻבִים בְּלֵב: אֶחָד מְלֵא דָם, וְעָלְיו שׁוֹרָה הַיֵּצֵר הָרַע,
וְאֶחָד סְגוּר בְּרוּחַ. וּבְזִמְן שֶׁהֵן מְסַכְּיִמִים לְדַעַת אַחַת,
מִתְפַּשְׁטִים מֵהֵם כָּל הַמְּדוּת טוֹבוֹת שְׂכָלִיּוֹת וּמַעֲשִׂיּוֹת. וְעַקֵּר
הָעֲבוּדָה הוּא בַּיֵּצֵר הָרַע א (א).

נבזה כי כל מי שישמור מצות אלהיו לא ישית לב לאבוד ממון עליה וכן
לא ישמח בתועלת שתבוא בחילול המצוה וזה נקרא ירא ה' עכ"ל שם.

א. משלי ט"ו י"א בראשית א' כ"ח ע"ד הרמז. וכשהרג דוד היצה"ר
כמ"ש (תהלים ק"ט כ"ב) ולבי חלל בקרבי אז הי' רוח צפונית מנשבת
בכנור (ברכות ג'): רמז לרוח הקודש. כי כנור רמז על הנשמה ע"פ מ"ש
(משלי כ' כ"ז) נר הוי"ה נשמת אדם נר הוי"ה בגי' כנור (ביאוריו לאגדות
ברכות שם) ועי' תז"ח ט"ז ג'.

(א) וי"ל שבכולל השמאלי ששם שורה היצה"ר שמשם רתיחת הדם אם ישתמש עם
רתיחת הדם לעבודת ה' יתברך אז יוכל להגיע למדרגה עליונה וכמ"ש בפינחס תחת אשר
קנא לאלהיו. וכן דוד זכה להיות משיח אלהי יעקב כי מלחמות ה' אדוני נלחם והיתה
נפש אדוני צרורה כו' וי"ל שע"כ מקום שבע"ת עומדין כו' וכמ"ש בהערה שנמתק
מעולה כו' וכמ"ש ל שבכ"ד הפנימיות שלו היפך החיצונות וע"כ הצדיקים גדולים מן
המלאכים וכמ"ש (שבת פ"ט) כלום יצה"ר יש בכם.

ג כל עסקי עולם הזה ותאוותיו לבצע בצע הוא מן הטחול, ורוח הכוסף לעולם הבא הוא בלב. אבל בצדיקים — מן הטחול הוא שמחה של מצוה (בראשית א, ד, ע"ד הרמז) ב.

ד אין דרך היצר הרע מתחלה להפציר לעברה, אלא מתחיל להראות לאדם אהבה. וכשרואה שאינו מתגבר עליו אלא הולך ומתדבק עמו, אז מתחיל למשכו ברשתו ומסיתו לעשות מצות שיש בהן הנאת הגוף, כגון אכילה ושמחה של מצוה. וכאשר הוא רגיל בתענוגי מצוה, אז מתחיל להמשיכו אחר תאוות עולם הזה, ואומר לו, שיעשה אחר-כך תשובה מאהבה, שיעשו לו מהעברות זכיות, כמו שאמרו (יומא פו:); ולמה תניח תענוגי עולם הזה בחנם, כי התורה בלאו-הכי לא תוכל להשיג פעת אף ביגיעה רבה, וכמו שפתיב (איכה ב, ט): "מלכה ושריה פגוים אין תורה", וכן המצות אינן פעת בשלמות. ואחר שמדקה אותו מדרך-חיים, אז אין צריך עוד לפתותו, כי הולך אחריו מעצמו (משלי ז). וכאשר הרגל לילך בשרירות לבו, מתאנה גם לדברים שאין בטבע האדם להתאוות להם, כגון מה שפתיב (ויקרא יח, כב-כג) וכדומה (דברים כט, יח).

ה כל-זמן שהאדם עוסק בעבודה, היצר הרע רובץ במנוחה, וכל מגמתו הוא רק ללכד האדם במצודתו בשעה שהוא פוסק מעבודה ג.

ו אין יצר הרע שורה אלא במקום פגום (כ), לכן נמשל

ב. ע"י ביאור ברכות פ"ט ד"ה ת"ר כליות.

ג. בראשית ע"פ לפתח חטאת רובץ. ע"י משלי ז' י"ב. ל"א י"א.

אבן פרק ד שלמה נה

לְזָבוּב (ברכות סא.), שְׁאִינוּ שׁוֹרָה אֶלָּא עַל-גְּבֵי מְקוֹם רָעִי.
וְהַצְדִּיקִים אֵינָם מְנִיחִים אֶת עַצְמָם לְהַתְּפֹתוֹת מֵיִצָּר הָרָע
אֶפְלוּ כְּחוּט-הַשְּׁעָרָה. וּבָזָה נִסְתָּר טַעֲנַת הָרָשָׁעִים הָאוֹמְרִים
שְׁאִינָם יְכוּלִים לַעֲבֹד הַשֵּׁם מִפְּנֵי הַתְּגַבְרוֹת הַיִּצָּר הָרָע^ה (ג).
ז יֵשׁ עֲוֹנוֹת שְׂפָאִים בְּאִנָּס וְשׁוּגָג, וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן נִעְנָשׁ
עֲלֵיהֶם (ד) כִּי עֲבָרָה גֹוֹרֶרֶת עֲבָרָה¹, וְאָדָם מְטַמָּא
עַצְמוֹ מֵעַט וְכוּ'², (כִּי מִסְתַּמָּא הַנִּיחַ מִתְּחִלָּה פֶּתַח לַיִצָּר
הָרָע לְכָנֶס בּוֹ).

אמ"ת 1234567

ח מָה שְׁאָדָם מוֹנֵעַ מְלָקִים מְצוֹת-עֲשֵׂה, גֹוֶרֶם לוֹ אַחֲר־כֶּן
לַעֲבֹר עַל לֹא-תַעֲשֵׂה (ה) (משלי יב, ו, כא).

ד. ביאורו לאגדות ברכות שם.

ה. ביאורו לרכב"ח במאמר בין גלא לגלא ש' פרסה.

ו. וזה מרומז במ"ש (ב"ק ט'): הכשרתי במקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו
כהכשר כל נזקו. ביאורו שם. ועי' משלי י"ג ו' ולקמן פ"ד סי"ב.

(ב) ובזה יתישב מה דקשה לכאורה איך שמע אדה"ר לעצת הנחש כיון שקודם אכילת
עה"ד לא היה בו יצה"ר. אלא צ"ל דגם מתחילה הי' בו איזה נטיה ליצה"ר דאל"כ לא
היה כח ביד היצה"ר להטותו מדרך הישר.

(ג) והוא כעין מ"ש (יומא ל"ה) הלל מחייב את העניים עי' ביאור אסתר פסוק לעשות
כרצון איש ואיש.

(ד) עי' שבת נ"ה תוס' ד"ה אין מיתה כו' הוריות ד' יו"ד מאי הו"ל למיעבד כו'.
וסנהדרין צ"ה על ידך נהרג נוב עיר הכהנים כו'. ומדרש אסתר ויקרע מרדכי את בגדיו
מפני שהי' מבנימין שגרם לשבטים שיקרעו שמלותם. וכן בעוזה ויכהו שם על השל. וכן
בב"ק אדם מועד לעולם. וע"ל סי' ח'. וז"ש על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון וכן
בזרזין ובשגגה. ועי' ס' אמונה והשגחה סי' ג'. וכמ"ש רגלי חסידיו ישמור. ועי' יומא כ"ב
מפני מה נענש שאול כו' ונדרים ל"ב מפני מה נענש אברהם. ופעמים מצינו שאדם נענש
על איזה פעולה שנצמח ממנה רע. הגם שכוונתו היתה לטוב וכמ"ש בזהר גבי רחל
בגנבת התרפים.

(ה) וכענין זה מצינו גבי שאול שנמנע מלקיים מ"ע של מחיית עמלק ואח"כ נכשל
בהריגת נוב עיר הכהנים וכמ"ש (יומא כ"ב) ע"פ אל תצדק הרבה כו'. ויש להוכיח דאפי'
היכי דיש לו אמתלא על מניעת המ"ע וכמ"ש שם גבי שאול ע"פ וירב בנחל.

1. אבות ד, ב. 2. יומא לט.

ט אִם אֵין הָאָדָם מִשְׁתַּדֵּל לְעֲלוֹת תָּמִיד מֵעֲלָה מֵעֲלָה (*),
עַל-כְּרַחוּ יֵרֵד מִטָּה מִטָּה.¹

י פְּעָמִים שְׁאָדָם מִתְחִיל לֵילֵךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר וְאַחֲרֵי-כֵן
פּוֹרֵשׁ, מִפְּנֵי שֶׁקָּשָׁה לוֹ מְאֹד, וְהוּא מְתַרְעַם עַל
ה', שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ סִיעָתָא דְשִׁמְיָא; אָבֵל בְּאֵמַת הוּא בְּעֲצָמוֹ
קִלְקַל בְּמַה שְׁרָצָה לְקַפֵּץ בְּפַעַם אַחַת לְמִדְרָגָה עֲלִיוֹנָה (משלי
יט, ג).

יא הַתְּלַמִּיד-חֲכָם צָרִיךְ שְׁמִירָה יְתָרָה מֵיֵצֵר הָרַע, מִפְּנֵי
שֶׁבוֹ מִתְגַּרְהַ בְּיוֹתֵר², כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
(סוכה נב.). וְזֶהוּ אֶחָד מִטַּעֲנוֹת הַפְּתָאִים הַפּוֹרְשִׁים מִלְמוּדָם

ז. וז"ש אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה. משלי ט"ו
כ"ד. וכ"כ בביאורו להיכלות בראשית (כ' א') כי כל זמן שאין מוסיף
חכמה מתמעט והולך וחסר. ועי' אדרת אליהו בראשית ד' ז' וכ"כ משלי
י"ט ט' כ"א כ"ח³ כי מי ששנה ופירש יאבד את הראשונות כמ"ש⁴ אם
תעזבני יום יומים אעזבך וע"ל הערה ט"ז פ"ח.

ח. וכמו באדם שכל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. כן במצות ותפלות
כל דבר שהוא יותר גדול לעומת זה היצה"ר יותר גדול וצריך להזהר יותר.
וז"ש לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה⁵ כו' ת"ז ע"ב.

(* והרמו בא על זה בתורה דברים (כ"ח י"ג) והיית רק למעלה ולא תהיה למטה מילת
רק בא להורות שלא יפסיק אף רגע אחת מלעלות למעלה ואימתי יהיה כך כי תשמע וגו'
לשמור ולעשות. כדרך השומר שאסור להעלים עין אף רגע אחת מהדבר אשר הוא שומר.
ולהיפך ח"ו בא ברמו הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה רצונו הגר הוא הגוף
וכל עבדיו הם התאוות וכל הבלי העולם יעלה עליך הוא על עצמותך רצונו על העצם של
אדם שהוא השכל והנשמה הנתונים באדם אשר הם צריכים להיות בקביעות תמיד כי
בלא המה אין אתה אדם בעצם כי עצם האדם הוא השכל וז"ש ואתה בעצמותך וגו' וז"ה
אומרו מי יעלה וגו' נקי כפים וגו' וק"ל: מהמגי'.

3. ועי' ילק"ש משלי סוף פכ"ד, ועי' פסחים מט:
4. ספרי עקב כ"ב ע"פ מגילת חסידים.
5. שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה — ברכות ו:

אבן פרק ד שלמה נז

בְּאִמְרָם, שְׁקֹשֶׁה לָהֶם לַעֲמֹד בְּמִלְחָמַת הַיֵּצֵר הָרָע. אֲבָל
בְּאִמְתָּ אֵין זֶה רַק בְּתַחֲלֵת לַמוֹדֵם, אֲבָל כְּשֶׁמִּתְגַּדֵּל בְּתוֹרָה,
נִצּוֹל מֵיֵצֵר הָרָע לְגַמְרֵי ט, וְגַם אֵין צָרִיךְ לְפָנֵס לְקִדְשָׁה בְּדַחֲק,
וְגַם יוֹכֵל לְקַפֵּץ בְּקַל מִמְּדִרְגָּה לְמִדְרְגָּה י וְכָל הַתְּחַבּוּלוֹת שֶׁל
הַמִּדּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כד, ו): "בְּתַחֲבּוּלוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ
מִלְחָמָה", וְהוּא כָּל מַסְכַּת אָבוֹת, הֵכֵל בְּמִי שְׁאֵין תּוֹרָתוֹ
אֲמֵנוֹתוֹ, אֲבָל כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה לְשִׁמָּה, זוֹכֵה לְדַבְרֵים הַרְבֵּה
וְכֹוּ וּמִלְּבַשְׁתּוֹ עֲנֹה וַיִּרְאֶה וְכֹוּ י"א.

יב פְּעָמִים יֵשׁ צָדִיק שֶׁעוֹשֶׂה חֲטָא גָדוֹל, וְהוּא בְּשָׁבִיל
שֶׁמִּשְׁרַשׁ בְּטַבְעוֹ מִמַּעֲשֶׂה אָבוֹתָיו (ת"ז קיח, א ג
ד), אוֹ שֶׁכָּבַר נִכְשֵׁל בְּזֶה בַּגְּלָגוֹל הָרֵאשׁוֹן (ו) (יונה ד, ג).

ט. משלי כ"ב י"ג. ט"ז ז'. ט"ו י"ט. זהר שלח ק"ס.

י. משלי ד' י"ד. וגם מגין עליו מיצה"ר החיצון שהם הבריות המלעיגים
עליו (משלי י"ח י"א).

יא. כ"כ רבינו בביאורו לאגדות ברכות פ"ט ד"ה המקיז דם על מ"ש (ב"ב
נ"ח): בריש כל מרעין אנא דם ר"ל ראש כל החטאים. ובריש כל אסוון
אנא חמר. ר"ל התורה כמ"ש (אבות ה' כ"ז) הפך בה והפך בה זכולא בה
כו' וכמ"ש (קידושין ל'): ושמתם סם תם כו' באתר דלית חמר תמן
סממנים מתבעין. ר"ל שכל התחבולות כו'.

(ו) ובאמת ב' הענינים הם קרובים להיות א' כי המגולגלים נחשבים לבנים לגלגלם
הראשון שהם חלק מנפש. וכמ"ש בביאור יונה ד' א' בשם הזוה"ק כי צדיק בן רשע הוא
שהי' רשע בגלגול ראשון. וכמ"ש האלשיך פ' אמור על מאמר ג' ספרים נפתחים בר"ה.

6. ובאר הגר"א שם וז"ל: מפני שיצה"ר מתגרה מאד בת"ח הלומדים תורת ה'
ובתורה יש שני חלקים, חוץ והוא פשט, ודרש הנקרא רחובות כמו שפ"ל
שהתורה נקראת אור והיא מצלת שני הנזכרים לעיל שהם נגד נפש הבהמיות
ורוח הבהמיות, וא"כ ה"חוץ" והוא הפשט מצילו מחיה רעה ו"רחובות" מצילו
מלסטים, וכאשר יגדלו הת"ח בתורה אז יהיו בטלין מהם, לכך יתגרו בהם מאד
לבל יבוא כלל לתורה וכו' ע"ש.

7. אבות ו. א.

יג רב המינים והחוטאים בין אדם למקום הם לפי הנראה טובים בטבע. וזו היא אחת מתחבולות היצר (ז) לפרש רשת לפני תועי-רוח להמשך אחריהם (משלי יא, ט; יב, יב).

יד פעמים תכף פשמתחיל ללמד ולילך בדרך הישר, מכניס היצר הרע גאות בלבו לומר, שפכר הגיע למעלה עליונה ושפכר נתבטל ממנו שליטת היצר הרע, ועל-ידי הגאווה בא לכלל פעם. אבל באמת התורה נמשלה למקוה (ברכות טז.), וכמו שמים אינן מטהרין עד שכל גופו עולה בקן, כך בתורה — עד שכל גופו יכתש בקן כחרדל (באורו לרבה בר-ר-חנה, מאמר 'בין גלא לגלא').

טו האדם נכשל בעברה מפני שני דברים: א. שהפה בסנורים עד שנדמה לו עברה לפעמים שהיא מצוה, או שנעשה לו כהתר על-ידי שעבר ושנה בה. ב. פעמים שאדם יודע שהיא עברה חמורה ואחריה מרה כלענה, רק שאי אפשר לו לפרד מחברת פועלי-און, פי עזה כמות אהבתם, או שקשה לו להנזר מתאותו אשר הרגל בה יג. וזה שפתוב (תהלים נא, יד): "לב טהור בקרא לי אלהים,

יב. עי' ישעי' ט' ט"ז. יו"ד ו'. י"א ד' (ולהפך בת"ח הוא מתגרה ביותר כדי להרחיק מהם. ע"ל סי' י"א).

יג. וז"ש דוד לב טהור כו' ורוח נכון חדש בקרבי. לב טהור הוא נגד המין הב' שיודע רבונו ומתכון למרוד בו מחמת תאות לבו וזה נקרא באמת לב טמא. ורוח נכון הוא נגד מין הא' שלא יהי' לו ח"ו רוח עושים. רק יבחין

(ז) ועוד יש לתת טעם כמ"ש גדול המצוה ועושה ממי שאינה מצוה ועושה והטעם הוא כי המצוה ועושה יש לו מלחמת היצה"ר [עי' ש"ך ביו"ד סי' רמ"ו ס"ק ז'] וע"כ המינים שאינם עושים מצד המצוה רק מצד הטבע אין להם גירוי יצה"ר.

אבן פרק ד שלמה נט

וְרוּחַ נְכוֹן וְכוּ" – 'לֵב טְהוֹר' הוּא נֶגֶד הַמִּין הַשְּׁנִי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (סוּכָה נב.): "טְהוֹר" – מְכַלֵּל דְאִיכָּא טָמָא; "וְרוּחַ נְכוֹן" – הוּא הֶפֶךְ דְּעוֹת פּוֹזְבוֹת. וְזֶה שֶׁאָמְרִים: "וְטְהַר לְבָנוּ לְעַבְדְּךָ בְּאֵמֶת" – "וְטְהַר לְבָנוּ" הוּא נֶגֶד לֵב טְהוֹר, וְ"לְעַבְדְּךָ בְּאֵמֶת" הוּא הֶפֶךְ הַדְּעוֹת הַכּוֹזְבוֹת. וְזֶה שֶׁכְּתוּב (תהלים נא, יט): "זָבַחַי אֱלֹהִים רוּחַ נְשַׁבְּרָה, לֵב נִשְׁבָּר וְכוּ" – הוּא נֶגֶד שְׁנֵי דְבָרִים הַנִּ"ל. וְלִשְׁנֵי עֲנִינִים אֵלּוּ צָרִיךְ מוֹסֵר וְתוֹכְחָה, הֵינּוּ מִתְחַלֵּה צָרִיךְ לִיָּסֵר אֶת עֲצָמוֹ בְּדְבָרִים הַמְּכַנִּיעִים וּמְשַׁבְּרִים אֶת לְבוֹ, לְנִתְק מוֹסְרוֹת הַהֲרַגְל וּלְהַשְׁלִיךְ אֶהֱבֵת הַמְדַמָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ברכות ה.): 'לְעוֹלָם יִרְגִּיז אָדָם יֵצֵר טוֹב עַל יֵצֵר הָרַע', וְזֶה נִקְרָא מוֹסֵר. וְאַחֲרֵי־כֵן צָרִיךְ לְפַקֵּחַ עֵינָיו וּלְבַרֵּר מַעֲשָׂיו שֶׁהֵמָּה לֹא טוֹבִים, וְזֶה נִקְרָא תוֹכְחָה. וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא פָּרַשׁ עֲצָמוֹ מִהֲרַגְלוֹ הָרַע, לֹא יוֹעִיל לוֹ הוֹפְכוֹת יָד.

טז הַיֵּצֵר־הָרַע בָּא עַל הָאָדָם בְּשֵׁתֵי טְעָנוֹת: אַחַת, שֶׁעֲבוּדַת הַשֵּׁם אֵי אֶפְשָׁר לְעַמֵּד בּוֹ; וְהַשְּׁנִיָּה, שֶׁמֵּרָאָה לוֹ הַתָּרִים (בראשית ג, א) (ח).

בין טוב לרע. וזה מאמר הכתוב (ישעי' מ"ט ט') לאמר לאסורים צאו כו' כלומר בני אדם האסורים ת"י יצה"ר החוטאים מחמת התאוה ומכונים למרוד בו ח"ו. ולאשר בחשך הגלו אלו בני אדם שחוטאים מחמת שאינן מבינים ונראה להם כהיתר אז יתגלה להן דרך הישר. וז"ש וטהר לבנו לעבדך באמת. וטהר לבנו הוא נגד לב טהור. ולעבדך באמת הוא היפך דעות הכוזבות. (ליקוט מכ"י ונדפס עתה באדרת אליהו פ' דברים). יד. ובביאורו לשה"ש ע"פ הראיני את מראיך כו' כ' כי מתחילה צריך לצאת ממאסר היצה"ר ע"י מעש"ט ואח"כ צריך לפקוח עיניו ע"י אור התורה.

(ח) ועיקר ב' הטענות בא לאדם מחסרון ידיעת התורה כי תמיד מחדשים לו ספיקות

וצריך להחמיר בכל דבר תמיד. וע"כ קשה לו לעמוד בעבודת השי"ת וכמ"ש כל המוסיף גורע. והוא כענין מ"ש את אשר הקלת החמרתי ואת אשר החמרת הקלתי כי מפני שמחמיר תמיד יבוא עי"ז לעקור את הכל. אבל מי שיודע כל דין על בוריו יקל עליו העבודה (עי' מהרש"א בח"א חולין מ"ד ד"ה הרוואה טריפה לעצמו) ועוד כי ע"פ רוב יוכל למצוא בכ"ד כמה אופנים שיוכל לעשותו בהיתר. וזה מצוי הרבה מאוד בכל חלקי התורה ובפרט בעניני שבת וגזל וריבית הדבר מצוי הרבה למאד שכל מי שיודע ובקי הלכותיהן על בורין חוזר על כל צידי צדדים עד שמוצא האופן המותר. אבל השני שאיננו בקי כמוהו. ויען כי הדבר הוא לו צורך גדול. ואיננו יודע שיש בדבר צד היתר הוא נכשל ח"ו באיסורין חמורין ועושה ככל העולה על רוחו. ולא נחדל מלהזכיר בזה דמיונים (גם כי לא יספיק הגליון להביא אף מעט דרך דוגמא לגודל אריכות הענין) ד"מ מי שהוא חולה וצריך להניח על בשרו סדינין שרוין בשבת הנה מה מאוד נקל לו להכשל ח"ו באיסור דאורייתא באיסור שבת החמורה מאוד אשר באמת אין מותר כ"א בחולה שיש בו סכנה וגם איסור דרבנן לא בכל האופנים הותר כ"א בדרכים מיוחדים. ואמנם אילו הי' לומד הל' שבת על בורים או היה בא אל המורה לשאול כי אז היה נותן לו עצה אשר יעשה הרפואה כתיקונה וגם לא יחלל שבת (ויתכן שהיה מורה לו לשרות המפה ביין וחלב ושאר משקין אשר בהן אין אומרים שרייתו זהו כבוסו או היה נותן לו עצה אחרת לפי ערך המחלה). או ד"מ שקרה לו הפסד פתאום כגון שמרדו בהמותיו וברחו להן בשבת או אווזין ותרנגולים מה מאוד נקל לו להכשל באיסור צידה דאורייתא וגם אמירה לנכרי לא הותר בכגון זה ואילו הי' לומד הדין הי' יודע אופן המותר והיינו שיאמר כל המציל אינו מפסיד. או ד"מ שקרה שנדלקה המפה שעל השלחן בשבת הנה אדם בהול על ממונו יתכן שימהר לכבות גם כי יודע שהוא אסור והכל מפני שאינו יודע אופן המותר. ואם הוא י"ש יתכן שישפוך מים על מקום שלא אחז האש או יקרא לעובד כוכבים לכבות — אשר בכל זה לא פלט עדיין מחילול שבת. אמנם אילו היה יודע הדין כראוי כי אז הי' לו עצה לשפוך שאר משקין על מקום שלא נדלק עדיין שזה מותר. או להניח (אם לא נעשית בסיס לד' האסור) המפה על מקום שלא יזיק שם האש וכהנה רבות לאלפים אשר ע"י ידיעת הדין ימצא אופן המותר (לבד מה שמצוי פעמים אין מספר אשר מחמת חסרון ידיעת הדין או חסרון התבוננות נכשל באיסורין גם כי אין לו צורך כלל בדבר) וכבר העיד בנו הגאון בעל או"ת בס' יעה"ד כי א"א כלל במציאות להנצל מאיסור שבת אם לא ילמוד כל הדינים על בוריים היטב ויטב וכ' בש"ת הר"י סי' קל"ב ומן הדברים אשר ינעם למוכיחים להזהיר ולהעד בעם עליהם ולשמור ארחות פריץ במצות השבת על אודות אבות מלאכות ותולדות כי רבות מהנה נעלמו מעיני רבים אף אין מגיד אף אין משמיע עכ"ל. ואנן מה נעני בתרי' ובעו"ה לא אכשיר דרי ונהפוך הוא כמובן לכל יודע. לזאת מה מאוד ינעם למוכיחים להעד בעם ולתקן ולכוון חברות בכל עיר ועיר ללמוד ש"ע הל' שבת וגם אותן אשר מחמת טרדות הפרנסה לא יהיו יכולים לצלול במים אדירים להעלות פניני ההלכה הברורה עכ"פ יועיל להם הלימוד להיות מסתפק ושואל ולהסיר מכשול מדרכם. וגם כמה דינים אשר יוכלו להבין בקל. ועוד כי גם אותן הדברים אשר לא נעלם איסורם ועוברים עליהם בשאט נפש ר"ל מחמת ההרגל או סבות אחרות. הנה ארוכת תעלה טובה לזה ללמוד ההלכות השייכים לזה בעיון כמ"ש הגאון האמתי החסיד מוהרי"ס זצ"ל באגרת המוסר וז"ל שם. היסוד העיקרי והעמוד הנכון להכין את עצמו לשמירה מהעבירות ועשית המצות הוא רק הלימוד הרב בהלכה זו הנוגעת לעבירה זו או למצוה זו ובפרט בעיון הדק היטב כי זה הלמוד עושה

קנין חזק כנפש להיות העבירה מרוחקת ממנו בטבע. וכאשר האדם נכשל באיזה עון ונעשה לו כהיתר ר"ל. עיקר רפואתו (לבד התבוננות היראה והמוסר מאגדות ומדרשי חז"ל וס' מוסר השייכים לזה) הוא לימוד ההלכות השייכים לזה בעיון ובפרט ע"מ לעשות זאת תתן פריה לאט לאט לתת עוז כנפש להשמר מעט משאול תחתית לכה"פ מלעשות את העבירה בבחינת להכעיס. עד אשר תוכל תת כחה ע"י עסק רב בהלכות השייכים להעבירות הרגילות לקנות טבע אחר לבל יעלה על לב לעבור עליהם גם אם יכבד הדבר עכ"ד הקדושים. ולזאת בזמנינו זה אשר בעו"ה נרפה אצלנו ענין שבת בפרט לפי גודל וחומר ענינה (אם לאיזה אנשים רפה אצלם ענין שבת בכלל ולאיזה אנשים איזה אבות ותולדות מיוחדות אם מצד הרגל אם מצד חסרון ידיעה) ראוי ביחוד להלומדים בעמנו ללמוד בעיון הל' שבת ולהעמיק כם לעמוד על חקר עניניהם לברר וללכך מצפוניהם (ובש"ע לא נכתב כל הדינים מהם וכ"כ הטור ריש הל' שבת כי לא כתב רק מעט הדינים מהל' שבת ולא כולם גם לא נתבאר שם איזה ד' אסורים מדאורייתא ואיזה מדרבנן ונ"מ לענין חולה ולענין אמירה לנכרי במקום הפסד) וצריך ללמוד היטב בעיון לדעת כל הדינים על בורין אשר זאת היא עצה נכונה ותועלת גדולה לכל הנ"ל. וכן שמעתי מפה קדוש של הגאון הנ"ל אשר כהיום צריך ללמוד ולשנן בה' שבת יותר מדורות שלפנינו וכנ"ל.

הגהה: וגם ינעם למוכיחים להזהיר לעם בדרשותיהם בפרטים ידועים שנכשלו בהם באיסורי שבת אם מצד חסרון ידיעה אם מבלי שום על לב. ועינינו הרואות כי באיזו מדינות אשר פרקו מעליהם עול התורה והמצות ר"ל הנה זה החילם לעשות לזלזל בעניני שבת ומשם נסעו וירדו אחורנית בכל התורה כולה [והמזהירים והמחזיקים מה שיוכלו שכרם גדול עד אין קץ] וכן הדבר בענין מו"מ באמונה הנה מחמת חסרון ידיעת הדינים וגם חסרון התבוננות נדמה להאדם שא"א כלל להזהר בו ע"פ התורה. אמנם אם ילמוד האדם הדינים השייכים לזה והלמוד יהי' על מרכז איסור והיתר אך לעשות ולקיים ויתבונן תמיד הן בשעת הלמוד יתבונן איך יתנהג כאשר תקראנה אותו כאלה למעשה. וכן בשעת מעשה להתבונן תמיד. הנה כמה פעמים נקל לו להנצל מאיסור גזל באופן קל מאוד. ד"מ כאשר יעשה איזה מסחר עם חבירו או ישכור אותו לפעולתו וכיו"ב הנה עצה טובה ונכונה לחשוב מתחלה הסכסוכים והתרעומות אשר יוכלו להולד בעסק זה ויתנה מתחילה עם בע"ד ע"מ כך וכך כענין שמצינו רפ"ז דב"מ ברכי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם ע"מ שאין לכם עלי אלא פת וקטניות בלבד וכהנה רבות מאוד וכן בכל חלקי התורה. אולם גם אם ידע האדם כל הדינים היטב אך לא ישים לבו לקיימם ולא יתבונן היטב על כל פרטי מעשיו ועלילותיו אם הם ע"פ התורה הנה אצלו הלימוד והידיעה שני ענינים נפרדים ולא יתן הלימוד פריו הטוב למעשה [וע"ז אמרו כל האומר אין לו אלא תורה אף תורה אין לו כ"כ הגאון בעל חיי אדם בהקדמה לס' זת"מ] ויתכן שיעבור על כמה איסורין חמורין גם אם י"ש הוא. אם אינו משים עינו ולבו על דרכיו כראוי. ונזכיר בזה פרט לדוגמא. הנה ידוע הדבר לכל לומדי למד כי אסור להניח ס' נביאים על תורה כמבואר מגילה כ"ז ופ"ק דב"ב י"ג ב' ועכ"ז נכשלו רבים מבלי הדעת להצניע ניירותיהם ומכתביהם בתוך הספר שלומדים (גם אותם אשר נזהרו שלא להניח נביאים על תורה) או להניח הנייר על הס' בעת שרוצים לכתוב איזה דבר. או להניח את הראש על הס' לישן או להניח אצילי ידיהם על הס' אשר כ"ז איסור גמור כמבואר ביו"ד ואו"ח סי' קנ"ד. ורעה עוד מזאת כי יש אשר בעת שלובשין את הטלית מניחים את המצנפת שלהם דוקא על הספר גם שכל השולחן פנוי

יז כָּל דַּרְכֵי הָאָדָם נִמְשָׁכִים אַחַר הַרְצוֹן הָרָאשׁוֹן, וְכִמוֹ
שְׁעוּלָה עַל רוּחוֹ בְּרָצוֹן הָרָאשׁוֹן הוּא זָךְ וְיָשָׁר
בְּעֵינָיו, אֲךָ תוֹכֵן רוּחוֹת ה', וְהוּא יוֹדֵעַ אִם לֹא הִיא פְּנִיָּה
כָּלֵל בְּרָצוֹן הָרָאשׁוֹן. וְמִי זֶה יֹאמֵר זְפִיתִי לְבִי וְאִין בְּרוּחִי
רְמִיָּה כָּלֵל, כִּי אִישׁ כְּזֶה הוּא דְבוּק מִמֶּשׁ בְּמַדוּתוֹ שֶׁל
הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא. אֲבָל אִם, חֵס וְשָׁלוֹם, יֵשׁ בְּלִבּוֹ שֶׁרֵשׁ
קָטָן שְׁפוּרָה רֹאשׁ וְלֵעֲנָה, אָז אִם יִתְנַהֵג עַל-פִּי רוּחוֹ וְדַרְכֵי-
אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו, יִפֹּל מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ עַד אֲשֶׁר לֹא יוּכַל לְקוֹם,

ולא ישימו על לב גם להרהר בתשובה על העון החמור הזה. צא ולמד כמה החמיר הכתוב בבזיון דברים קדושים כמה שמצינו בענין בני עלי (שמואל א' ב') אשר ענין חטאם היה בבזיון קדשים כמבואר שם בכתוב ובמס' שבת וכאשר אביהם לא מיחה בהם (גם שמיחה בהם כמבואר בפסוק אבל לא כראוי לו) יצא עליו גז"ד ומשפט חרוץ עד מאד באמרו אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה עד עולם.

וידוע הדבר שקדושת הספרים שנכתבה עליהם דת תוויתנו הקדושה גדולה עד מאד (עי' לשון הרמב"ם סוף הל' מעילה וזה קצת לשונו ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנוהג בה מנהג חול מעל בה וגם אם היה שוגג צריך כפרה כו' וכן י"ל לענינינו) ומצינו שקדושת כתבי הקודש חמורה מכל הקדושות שאפ"י רק תשמישי קדושה כמו תיק הספר וכדומה צריך ג"כ גניזה ואסור לנהוג בהן מנהג בזיון ולא להשתמש בהן לצרכו. עאכ"ו הספרים עצמם. ורק מפני חסרון שימת עין על דרכיו יכשל בזה וכיו"ב. וע"כ צריך להזכיר איש את חבריו בדברים כאלה והדומה לדבר זה. ועוד חמור ממנו הוא ענין כתיבת ש"ש באגרות הרשות אשר מבואר בפוסקים שאין חילוק בין בלה"ק בין בכל לשון שקוראים האומות והובא בתומים ונה"מ סי' כ"ז שאסור לכתוב תיבת "גאט" במכתבים. וכתבו שם וז"ל: ובעו"ה רוב המון עם אין נזהרים בכינוי וחושבים כי מה שכתוב או מדובר בלשון לע"ז אינו תואר השמן וטועים הם וכותבים באגרות השם בל"א והוא מוטל באשפה. וכבר קבעו חז"ל יו"ט על שבטלו לכתוב ש"ש בשטרות (ר"ה י"ח) וכעת בעו"ה חזר הדבר לקלקולו ביותר. וזה המרי הוא הגורם אשר בעו"ה וידל ישראל מאוד במקום שש"ש מצוי וכפרט בכזיון ועל חנם. וצריך התחכמות ושקידת חכמי הדור לבטל זה עכ"ל. וכן לא נזהרו רבים בעו"ה להזכיר תיבת "גאט" על חנם עד שנעשה להם כעין אשגרתא לומר ווי גאט איז דיר ליב או "מיט גאטעס הילף" "אך מיין גאט אונ פאטער" וכהנה רבות והעון חמור מאוד. ובפרט כי מחמת ההרגל יכשלו ג"כ להזכיר במקום שאין נקי והעצה היעוצה לכל זה ללמוד פרטי דיני כל הנ"ל באר היטב לכד התבוננות היראה ממאמרי חז"ל. והנזהרין והמזהירין והמזכירין מכל זה יקויים בהם מאמר הכתוב וזרחה לכם יראי שמי (אלו בני אדם שיראים להוציא ש"ש לבטלה כמ"ש בנדרים) שמש צדקה ומרפא בכנפיה.

אבן פרק ד שלמה סג

וְיִסּוּר מְדַרְכֵי ה' וְהוּא לֹא יִדַע בְּעֵצְמוֹ, עַל-פֶּן אֵין לְסִמּוֹךְ פֶּלֶל
עַל שֶׁכֵּל הָאָנוּשִׁי [רוֹצֶה לֹאמֹר, שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיט עַל נִקְלָה כְּפִי
שֶׁנֶּרְאָה לוֹ בְּשִׁכְלוֹ, רַק שֶׁיִּרְאֶה וַיַּחֲפֹשׂ הַיֵּטֵב בְּחֻדְרֵי-רוּחוֹ
הַיֵּטֵב מֵאֵין בָּא לוֹ הַתְּחַלֵּת הָרְצוֹן הָרָאוּן, אִם לֹא הָיָה לוֹ
אֵיזָה פְּנִיָּה וְנִטְיָה לְזָה], רַק לְרֵאוֹת שֶׁיְהִיָּה הַמַּעֲשִׂים
וְהַמַּחְשְׁבוֹת לְפִי רְצוֹן הַשֵּׁם (משלי טז, ב-ג-ד) (*).

יח כְּמוֹ שֶׁבְּחָלִי הַגּוֹף נִמְצְאוּ שְׁלֹשָׁה מִיָּנִי רְפוּאוֹת:

(* וטהורים אמרי נועם אשר שמעתי מאחד מחכמי דורנו שליט"א על מאמרם ז"ל אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה יוסף קטן של שבטים היה לא יכלו אחיו לעמוד בתוכחתו כשיבא הקב"ה ויוכיח את כל אחד ואחד לפי מה שהוא שנאמר "אוכיחך ואערכה לעיניך" עאכ"ו עכ"ל המדרש. וצריך להבין ענין אמרם לפי מה שהוא. אמנם הענין הוא כי הנה מצאנו באבותינו הקדושים שנכשלו באיזה דברים וחלילה לנו להעלות על דעתינו מחשבת פיגול שידעו שיש בזה צד מרי רק שהלכו אחר יצר לבם. אך שהי' בזה הטעאת השכל ולכן נענשו. ד"מ הנה מצינו ששאל רדף את דוד בודאי צדיק וחסיד כמוהו משיח ובחיר ה' לא הי' עושה זה אם לא הי' לפי דעתו ושיטתו מוכרח ומחויב לעשות כן. אך לפני השי"ת נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שבחודרי רוח האדם פנימה הנה נגלה לפניו כי התחלת הדבר אשר הביאה אותו לשפוט כן היתה ע"י נטיה דקה מן הדקה (עד כי חדל להראות גם לאיש רם המעלה כמוהו) כי היה מביט עליו בעין רע. ובשמים נרשם רק קצה ותכלית תמצית הענין "כפי מה שהוא" באמת. לא כפי מה שנדמה להאדם. וע"כ סיפר לנו הכתוב בקיצור הדברים ויהי שאל עוין את דוד מהיום ההוא והלאה. לומר כי סוף כל סוף בא למדה זאת לרדוף אותו ע"י שהי' עוין אותו. ועתה נבין הענין ג"כ במחלוקת יוסף ואחיו. הנה בודאי הי' מאושר ומקויים אצל כ"א שהוא עושה לש"ש כפי חובתו לעשות. והנה סברת אחי יוסף היתה לשנוא אותו ע"י שהי' מביא דבתם רעה אל אביהם והי' מגלגל עליהם רעה רבה לפי דעתם כי יראו מאוד מקללת אביהם ומדכריו. ויען כי ידעו בעצמם כי הם חפים ונקיים מפשע. גלל כן שנאו אותו כמוציא ש"ר. אך סברת יוסף היתה כי הוא יספר לאביהם את אשר ראה בעיניו והוא יבחר וישפוט אמתת הענין. והנה עד שלא נתודע יוסף אל אחיו הי' כל אחד מחזיק בדתו ושיטתו שהוא עושה בדין וכשורה. אך כאשר נתודע יוסף אל אחיו אשר ראו והכירו צדקת יוסף (מגדולת ההשגחה עליונה עליו ומנהגתו עמהם מראש ועד סוף) אז ברגע זו תיכף הכירו אמתת הענין כפי מה שהוא כי התחלת שנאתם אותו עד שלבסוף עשו מה שעשו היה מחמת קנאה כמו"ש הכתוב ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו. וע"כ כאשר נודע להם כ"ז נכהלו מפניו ולא יכלו לענות אותו. וע"ז אמר המדרש כשיבוא הקב"ה ויוכיח את כל אחד ואחד לפי מה שהוא היינו כאשר יסיר את פני הלוט הלוט המסכה הנסוכה המעורת את עיני שכל האדם ויראה ויכיר אמתת הענינים כפי מה שהם באמת מאיזה מקור הם נובעים מעשיו ודרכיו. וכי כבגד עדים כל דמיונותיו אשר חשב להצטדק ולהתכסה בהמה עאכ"ו. ודעהו והבינהו.

א. שְׁמִסִּיר הַסִּבָּה וּמִנְקָה הַפְּסֻלֹת הַנִּמְצָא בָדָם, אֲזִי יִתְרַפֵּא
הַמֶּכֶה לְגַמְרִי. ב. שְׁמוּצִיא הַלְּחָה הַנִּרְאָה מִבְּחוּץ. ג. שְׁמֶרְכֶּךָ
הָעוֹר וְהַמְרָסָא שְׁנִתְקַשָּׁה, וְהַטֵּבֵעַ דּוּחָה מֵאַלְיָה כָּל רָע. ד. כֵּן
בְּרִפּוּאת הַנֶּפֶשׁ שֶׁלֹּשׁ רִפּוּאוֹת: א. שְׁמִזְכֶּךָ הַשֶּׁכֶּל עַד שֶׁלֹּא
יִתְאַוֶּה לְעֵבְרָה. ב. שְׁמִתְנַהֵג לְסוּר מִרַע בְּדֶרֶךְ גָּדֵר וְהִרְחָקָה,
עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ כְּטֵבֵעַ. ג. שְׁמֶרְכֶּךָ יִצְרוּ בְּסִגּוּפִים וּבְזִכְרוֹן יוֹם
הַמִּיתָה וְגִדְל הָעֲנָשׁ (ישעיה א, ו; משלי כ, ל).

יט לְהַכְנִיעַ הַיֵּצֵר הָרַע הַחִיצוֹנִי, צָרִיךְ לְהִתְרַחֵק מִלְּהַבִּיט
בְּתַאוֹת עוֹלָם הַזֶּה וּמִחֲבוּרַת אַנְשִׁים
הַמְּבַטְלִים מִתּוֹרָה טו, וְלִישֵׁב בְּהִתְבּוֹדָדוֹת. וְהַיֵּצֵר הָרַע
הַפְּנִימִי, צָרִיךְ לְהַכְנִיעוֹ בְּזִכְרוֹן יוֹם־הַמּוֹת (דברים א, א).
כ לְעַנִּין הַתְּשׁוּבָה צָרִיךְ שְׁנֵי דְבָרִים: א. תְּקוּן עַל הָעֵבֶר.
ב. עַל לְהִבָּא. וְעַל הָעֵבֶר הוּא טוֹב יוֹתֵר מִכָּל
הַסִּגּוּפִים לְעֵסֶק בְּתוֹרָה וּגְמִילוּת־חֲסָדִים, וּבְזֶה יִכְפֹּר עוֹנוֹ;
וְעַל לְהִבָּא הָעֵצָה, שְׁיִשִּׂים יִרְאת־הַשֵּׁם עַל פָּנָיו, שֶׁהַקְּדוֹשׁ־
בְּרוּךְ־הוּא מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְעוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֶה מַעֲשָׂיו

טו. ראוי שאעתיק לך פה מאמר א' יקר ונחמד ממאמרי הרמב"ם ז"ל.
וז"ל (במאמר קידוש השם) והעצה שאני יועץ לנפשי והדעת שאני רוצה
בה לי ולאהובי ולכל מבקש ממני עצה שיצא מאלה המקומות (ר"ל באיזה
מקומות בזמנו לא הניחו את בני"ל לשמור את הדת בשלימות) וילך למקום
שיכול להעמיד דתו ולקיים תורתו בלא אונס ולא יפחד ויעזוב ביתו ובניו
וכל אשר לו כי דת ה' שהנחיל אותנו גדולה וחיובה קודם לכל המקרים
הבזויים בעיני המשכילים שהם אינם עומדים ויראת ה' היא שעומדת ולא
עוד אלא אפי' היו ב' מדינות מישראל אחת מהם יותר טובה במעשיהם
ובמנהגותיהם ויותר מדקדקים ונכנעים למצות יותר מן האחרת שחייב ירא
ה' לצאת מאותה שמעשיה אינם כ"כ נכונים לאותה מדינה טובה וכבר
הזהירונו רז"ל אל ידור אדם במדינה שאין בה עשרה חסידים והביאו ראיי'
ע"ז מסדום עכ"ל הזהב. וברפ"ו מה' דעות כ' ג"כ כדברים אלה עש"ה.

אבן פרק ד שלמה סה

הַמְגַעְעִים, וְאִיךָ לֹא יְבוֹשׁ מִפְּנֵי לַעֲבֹר עַל רְצוֹנוֹ בְּפְנֵי מִשׁ
(משלי טז, ל).

כַּא הַקְדָּשָׁה צְרִיךְ יְגִיעָה רַבָּה לְהַשְׁיִגָּה, אֲבָל הַסְטָרָא־
אֲתָרָא הוּא לְהַפְּדוֹ מִי.¹²³⁴⁵⁶⁷

כַּב בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם צְרִיךְ לְדַרֵּשׁ אֶצֶל הַחֲכָמִים, אֲבָל בְּמִלְחָמַת
הַיֵּצֵר אֵין דִּי לוֹ בְּעֵצָה לְבַד, רַק לַעֲשׂוֹת
תְּחִבּוּלוֹת מַעֲצָמוֹי.¹²³⁴⁵⁶⁷

פז. משלי י"א כ"ז. ה'. ג'. ט' י"ג. כ' י"ד. כ"ז ז'. י"ג י"ט. ביאורו
לרבב"ח מאמר הורמיז בר ליליתא (וז"ש הוי רץ למצוה קלה ובורח מן
העבירה) [ועי' בזהר פ' תרומה ד' קכ"ח א' בגין דרוחא מסאבא איהו זמין תדיר כו'
ורוח קודשא לאו הכי אלא באגר שלים ובאשתדלותא רב וסגני. ובאתקנותא דגרמי'
ובאתדכותא דמשכנא וברעותא דליבא ונפשא. ולוואי דיכול למרווח לי' דישוי מדורי'
עמי'. ועכ"ד דיהך בארח מישור דלא יסטי כו' וא"ל מיד כו'. וכתב ע"ז רבינו בביאורו
למס' ברכות פ"ט ד"ה כל המרפה עצמו מד"ת כו' וז"ל ואמר באגר שלים וברעותא
דליבא ונפשא. כמ"ש ואהבת כו' ובאשתדלותא רב וסגני כמ"ש והיו הדברים כו'
ושננתם כו'. ובאתקנותא דגרמי' כמ"ש וקשרתם כו'. ובאתקנותא דמשכנא
כמ"ש וכתבתם כו'. והן ד' דברים שצריך כמ"ש אז ראה כו' עכ"ל הזהב]. וע"כ
נדמה עבודת ה' לעלית ההר כמ"ש⁸ מי יעלה בהר ד' כו' וכן⁹ צדקתך
כהררי אל משפטיך כו'. שלהעליה צריך יגיעה רבה משא"כ בירידה. וע"כ
צריך לאט לאט כמ"ש סי' ג' פ"א וכן אם אינו משתדל לעלות למעלה
ע"כ ירד למטה כמ"ש סי' ט' פ"ג.

יז. משלי כ' י"ח. ונ"ל בהרחבת ביאור דבריו הקדושים שהענין הוא
כמש"ל סי' ט"ו שהאדם נכשל בעבירה מפני ב' דברים. הא' שהיצה"ר
מראה לו היתרים. והב' שמתגבר עליו. והנה לענין הא' שחשכו עיניו
מראות דרך הישר צריך להתיעץ עם ההולכים לאור החכמה. אבל במה
שגם הוא יודע כי רע ומר דרכו צריך לעשות תחבולות מעצמו כל אחד
ואחד לפי טבעו והתגברות יצרו. ע"ל פ"א ס"ד ועי' משלי כ"ד ו'. כי
במ"ע ול"ת צריך ללחוס ביצרו אבל בתיקון המדות צריך לרוב יועצים
ויועץ א' עליהם (ומ"ש שם הסודות נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל במדות) ועיין
משלי י"א י"ד.

8. תהלים כד, ג. 9. שם לו, ז.

פָּרָק ה

בְּעֵינַי יִרְאֶה וְאַהֲבָה וְקִיּוּם הַמְצוֹת:

א אַף-עַל-פִּי שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמְצוֹת עֲצָמָם אֲהוּבִים וְטוֹבִים
 לְפָנַי הַשֵּׁם מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ¹: לְעוֹלָם יַעֲסֹק
 אָדָם בְּתוֹרָה אֲפִלוּ שְׁלֹא לְשִׁמָּה וְכוּ', מִכָּל מְקוֹם שְׁלֵמוֹת
 הָעֲבוּדָה בְּדַרְכֵי-הַשֵּׁם הוּא בְּדַחֵילוּ וּרְחִימוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
 (פסחים נ:): כְּתִיב²: "עַד שָׁמַיִם וְכוּ'", וְכְתִיב³: "עַל שָׁמַיִם
 וְכוּ'". כָּאֵן בְּעוֹשֵׁינִי לְשִׁמָּה וְכוּ'. וְאָמְרוּ⁴: "אֲרֹךְ יָמִים בִּימִינָהּ
 וְגו'"⁵ — לְמִימֵינִים בָּהּ וְכוּ', וְכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי י, כג): "כִּי
 נִרְמָזוּ וְגו' וְדָרְךְ חַיִּים תּוֹכַחוֹת מוֹסֵר וְגו'". וְדַרְכֵי הָעֲבוּדָה
 וְהַמוֹסֵר (א) שֶׁל כָּל אֶחָד לֹא נִגְלָה אֶלָּא לְמֹשֶׁה מִפִּי הַשֵּׁם
 יִתְבָּרַךְ, מִפְּנֵי שֶׁזֶה תְּלוּי בְּלִבּוֹ, וְהוּא יִרְאֶה לְלִבּוֹ, וְכֵן בְּכָל־לֵם
 עַל-פִּי הוּא יִסְעוּ וְגו' (דברים א, יג). וְכִשְׁהָיוּ נְבִיאִים בְּיִשְׂרָאֵל, הָיָה
 הַנְּבִיא אוֹמֵר לְכָל אֶחָד (ב) הַדָּרְךְ אֲשֶׁר יִלְךְ-בָּהּ לְפִי שֶׁרֵשׁ
 נִשְׁמָתוֹ וְלְפִי טַבַּע גּוֹפּוֹ. וְכִשְׁבִּטְלָה הַנְּבוּאָה, הָיוּ מוֹדִיעִים
 בְּרוּחַ-הַקֹּדֶשׁ. אֵף כְּעֵת אֵין לָנוּ רַק לְקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמְצוֹת
 בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת, וּבְזֶה יִתְקַנּוּ גַם הַמְּחַשְׁבוֹת (משלי טז, ד).

(א) דרכי העבודה הוא כגון קדש עצמך כמותר לך וכדומה. והמוסר הוא בענין מלחמת היצר ושבירת המדות והם ב' דברים הנזכרים בפ"ד סי' כ' ואע"פ שבטלה הנבואה טוב להתייעץ עם החכמים וכמ"ש בסי' כ"ב פ' הנ"ל.

(ב) ופשוט דהיינו דוקא בדברים שאין בהם חיוב בהחלט כענין קדש עצמך כמותר לך וכ"כ בסמוך (עי' רמב"ן ריש פ' קדושים) אבל בכל מ"ש בתורה כבר אמרו חז"ל ע"ז שאין נביא רשאי לחדש דבר. עי' רמב"ם פ"ט מהלכות יסודי התורה הלכה א' ב' ולעיל פ"א ס"ד ובביאורו לברכות פ"ט ד"ה צדיקים יצ"ט שופטן ונפש החיים ש"א פכ"ב.

1. סנהדרין קה: פסחים נ: 2. תהלים נו, יא. 3. תהלים קח, ה. 4. שבת סג. 5. משלי ג, טז.

ב הַמְרַבִּים לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת וְאֵינָם שְׁתוּלִים ^{אוצר החכמה} עַל פְּלָגֵי מֵי
הַתּוֹרָה וְהִירָאָה, עֲלֵיהֶם נֹאמֵר: "לָמָּה לִּי רֹב
זְבַחֵיכֶם" (ישעיה א) (* (ג).

(* הגה א"ה אני בעניותי לא מצאתי כן בישע"י א' כמ"ש אמ"ו ז"ל פה בפנים כי נאמר על המרבים לעשות מצות כו' כי שם כתב רבינו ז"ל על הלומדים שלא ע"מ לעשות או לקנטר שהלמוד שלהם אינו רצוי וכן לענין המתפלל בלא כונה שבכ"ז יש חסרון בעצם המצוה. כי מתנאי הלמוד שיהי' ע"מ לעשות ומתנאי התפלה שיהי' בכונה אבל היכא שאין חסרון בעצם המצוה אין לנו שיהי' ההעדר טוב יותר. ואולי הוציא אמ"ו ז"ל זה ממקום אחר ונשמט מהדפוס. ובמשלי י"ט ב' כ' כמו האדם אשר יתענג בכל המעדנים אם לא יאכל לחם יהי' רעב כן אם יעשה המצות כולם אם לא ילמוד התורה ואם לא יהי' לו יראה ג"כ לא טוב עכ"ד שם. אבל לא אמר אשר מצותו תהי' עוד לחטאה. איכרא שהרמב"ם ז"ל פ"ז מה' תשובה ה' ז' כתב כמה מעולה מעלת התשובה אמש הי' זה מובדל וכו' עושה מצות וטורפין אותם בפניו שנ' מי בקש זאת וכו' ע"ש. אבל לענ"ד אין כוונת המאמר למנוע עשיית המצות מהחוטא אבל הכוונה הוא שייטיב מעשיו שכ"ז שהוא חוטא גם מצותיו אינם ערכים ורצוים לפניו ית' (וקאי גם על מצות חיוביות כ"ג מלשון הרמב"ם וכ"ג מהכתובים בישעיה שחשב שם גם דברים חיוביים) אבל מ"מ אין לו להחוטא למנוע מלעשות מצות וכמ"ש הרמב"ם במאמר קידוש השם שהועתק פה שירבעם בן נבט נפרעין ממנו ג"כ על ביטול עירובי תבשילין. ונראה לכאורה מדבריו שם במאמר ההוא שגם ממצות שאינם חיוביות אין לו למנוע. ונראה דדוקא גבי קרבנות מיעט הכתוב שלא לקבל מן המומר אבל לא לענין שאר מצות ועי' ש"ך יו"ד ס"ס רנ"ט. וכ' הר"י בש"ת סי' מ"א כי גם שארז"ל עבירה מכבה מצוה אבל כשיעשה תשובה אז תתעורר זכות המצוה שעשה כבר ותאיר נרה עכ"ד. וכמו כן כאשר יתפרע מעונותיו בגיהנם אז ג"כ יתעוררו זכות המצות כמ"ש רבינו הגר"א ז"ל במשלי י"ט ע"פ כל אחי רש שנאוהו כי המצות לא יתראו לאדם אלא בכלות עונותיו עי"ש. ע"כ אין לו להרשע למנוע מלעשות מצות. מיהו נראה דהיינו דוקא בחוטא לתאבון ומאמין במי שצוה על המצות. אבל מי שעושה להכעיס ודרך כפירה ע"ז אמרו חז"ל כי שתיים רעות עשה עמי שעובדים כו"ם ומשתחויים להיכל וכן מתבאר מד' הרמב"ם ז"ל שם. ובספ"ח מה' מלכים כ' הרמב"ם ז"ל כל המקבל עליו שבע מצות ונזהר לעשותן ה"ז מחסידי או"ה וי"ל חלק לעוה"ב והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן אבל אם עשה מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי או"ה עכ"ל. (ע"כ הג"ה).

(ג) ומסתברא דהיינו דוקא במצות שאין בהם כ"כ חיוב לעשותם כדוגמת הקרבנות וכמ"ש למה לי רוב "זבחיכם" דייקא דאל"כ וכי מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום כו' וכמ"ש זבח רשעים תועבה זבח דייקא (וע"ל בהערה ד"ה ואפשר לומר כו' ושמעתי שפעם אחד נסע רבינו בדרך ונכנס למלון והיה שם ישראל פוקר אחד ונטל י"ש לשתות בפני רבינו וא"ל רבינו לברך והשיב לו מה תועלת בכרכה זו? הלא כבר פרקתי מעלי עול הדת והשיב לו שאעפ"כ יקבל שכר על ברכה זו ואם לאו יענש עליה כי על כל

ג תורה ומצות יש ביד האדם להשיגן, אבל יראה ואתה
 פנימית, זה אין ביד האדם, והוא מתת-אלהים;
 אלא כשאדם עושה את שלו, אז ה' לא ימנע טוב להולכים
 בתמים*.

א. משלי י"ט י"ד. ע' ישעיה י"א ב'. רוח דעת ויראת ה' הוא נשמתא וזהו
 מתת אלקים וע' ביאורו לר"מ ט"ז ב' שכתב כי ע"י למוד רזי תורה יגיע
 ליראה פנימית. וישתדל שלא ע"מ לקבל פרס כו' [וז"ש (ירמי' ט' כ"ג)
 השכל וידוע אותי ר"ל מתחילה השכל שהוא סודות התורה כמ"ש ת"ז
 פ"א ג' ואח"כ וידוע אותי שהוא לשמה. וכן מתחילה כלל הבשר חציר כו'
 ע"ש ד"ה לגבי' שכינת'. וז"ש והאר עינינו בתורתך דקאי על פנימית

עבירה יקבל עונש בפ"ע ושמע לקולו וברך ועי"ז חזר בתשובה (א"ה כן נמצא מפורש
 בדברי הרמב"ם ז"ל במאמר קה"ש וז"ל שם ישנים בין עיניו לקיים מן המצות מה שהוא
 יכול ואם אירע לו שעבר הרבה או שחלל שבת לא יטלטל מה שאין מותר לטלטל וצריך
 האדם לידע עיקר מעיקרי הדת שירבעם כן נבט והדומים לו נפרעים ממנו על עשית
 העגלים ועל בטול ע"ת וכיו"ב שלא יאמר האדם קלב"מ שזה לא נאמר אלא בדיני אדם
 עכ"ל) ועיין שבועות י"ב וחולין ה' מכאן אמרו כו' כדי שיחזרו בתשובה משמע דאי לאו
 האי טעמא לא היו מקבלין מהן וע"ש ע"ב רש"י ד"ה דלכפרה וד"ה דלאו חיוב כו'
 דמוכח מזה דמה שאינו לכפרה ולדורון מקבלין מהם ואף צדקה נראה שמקבלין מהם
 ואע"פ שמעכ"ם אין מקבלין וכמ"ש בהגהת אשרי פ"א דב"ב סי' ל"ו היינו משום
 ביבוש קצירה תשברנה מה שא"כ בישראל ועיין ש"ך ביו"ד סוף סי' רל"ד ובב"י סי' ת"ט
 ד"ה ובשורש קכ"ח כו' ועיין מג"א סי' קנ"ד ס"ק י"ח ובמה"ש שם. ולפי מ"ש כאן
 אפשר לומר דלא פליגי הס"ח שהובא במג"א שם וכן תשובת מביט על מ"ש בהג"ה
 דהג"ה לא מיירי רק כמה שהוא בתורת נדבה ואין בו חיוב כגון נרות לביה"כ או מגורה
 וכה"ג אבל בס"ח דמיירי לענין כתיבת ס"ת שהוא מצוה חיובית וכן בתשובת מביט מיירי
 לענין צדקה לעניים או לבנין ביה"כ שהוא מהדברים שכופין עליהן כמ"ש באו"ח ריש
 סי' ק"נ בזה כו"ע מודו דמקבלין ובעובד כוכבים הוא להיפוך כמ"ש שקלים פ"א מ"ה
 זה הכלל כל שנדר ונידב מקבלין מהם כו' ולפ"ז אם התנדב עובד כוכבים אבנים או
 מעות לבנין בה"כ אין מקבלין מהם וכמ"ש במשנה הנ"ל ראייה ממקרא מפורש לא לכם
 ולנו לבנות בית לד' ומ"ש שם ביו"ד אם מנדבין דבר לביה"כ מקבלין מהם היינו מגורה
 וכיוצא בו וכמ"ש שם סי' רנ"ט ס"ד ואפשר שכן הוא דעת הא"ר שהובא שם במחצית
 השקל (ספר א"ר אינו תחת ידי לעיין בו) ובוה יש לפרש מ"ש עירובין ו' א' כאן בתחילה
 כאן בסוף ור"ל בתחילה מה שהוא הכרחיות אין מקבלין אבל בסוף מה שהוא רק
 לתוספת הידור מקבלין אלא דלא משמע שם כן בגמרא.

ד כָּל רָצוֹן וְאַהֲבָה וְדִבְקוּת מִקְבֵּל הָאָדָם מִלְמַעְלָה. אָף
 שֶׁתְּלוּי הַכֹּל בְּאָדָם, מִכָּל מְקוֹם צָרִיף לְקַבֵּל מִלְמַעְלָה,
 רַק הַהֲכָנָה תְּלוּי בְּאָדָם, וְהִרְעוּתָא בָּא מִלְמַעְלָה כְּפִי עֵרֶף
 הָעֵבוּדָה וְכוּ'.² וְזֶה שֶׁאָמְרוּ⁷: "וְהִתְקַדְּשֶׁתָּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים
 וְגו'".⁸ שֶׁלְעוֹלָם יִפְנֶה מִחֲשַׁבְתּוֹ לְמַעְלָה בְּקִדְשָׁה, וְעַל-יְדֵי-
 כֶּף מִמְשִׁיף כַּח מִלְמַעְלָה וּמִשְׁפִּיעִין לוֹ קִדְשָׁה מִלְמַעְלָה
 וְכוּ'.²

התורה. ועי"ז ודבק לבנו כו' ויחד לבכנו כו' וכן מ"ש הוא יפתח לבנו
 בתורתו וישם בלבנו אהבתו כו']. וז"ש (אבות ג' כ"א) אם אין חכמה אין
 יראה קאי על חכמת הקבלה ויראה פנימית. ומ"ש אם אין יראה אין חכמה
 קאי על יראה חיצונית ופשוטי התורה. וי"ל דדא ודא א' היא דהשגת רזין
 גופי' הוא מתת אלקים כמ"ש (שם ו' א') ומגלין לו רזי תורה. (עי' מדרש
 רות ד' י"ז א' ב' ות"ז מ' ד' ד"ה ואי תימא).

ב. היכלות פקודי ד' נ"ג א'. ועי' משלי א' כ"ג אביע לכם רוחי כו'.
 ג. ספד"צ ד' ס' א' [ועי' יומא ל"ט. ובס' מסילת ישרים פ' כ"ו] כתב רבינו
 בליקוט ריש ת"ז ע"ד. דהראשונים בכל מקום קיבוצם להשראת שכינה לא
 רצו שיהי' בבית שהוא מעשה ידי אדם שמא הי' בו מעשה אחד שלא
 בכוונה קדושה. וע"כ הסתופפו בין האילנות תחת מעשה ה' משום דאין
 השכינה שורה אלא על פועל צדק. וכמ"ש ב"מ פ"ה: בר' חייא דשדינא
 כתנא כו' ראה שיהי' מתחילה ועד סוף בפועל צדק עכ"ד. ועי' ספורנו
 ריש פ' פקודי. ושמעתי שהגר"ח מוואלאזין הי' אומר שהלומדים בספרים
 שנדפסו בדפוס אדם שאינו הגון אין להם הצלחה בלימודם. ועי' בס'
 חסידים סי' תש"ע. ועי' גיטין מ"ה: ס"ת שכתבו מין ישרף (ד) כו'.

(ד) ומכאן תוכחת מגולה על הבחורים המעיינים בספרים שחברו אנשים שאינם מהוגנים
 אשר תוכם רצוף מרורת פתנים. ודברי עגבים המשחיתים את המדות [אשר כידוע גם רוח
 הממשלה הרוממה אין נוחה מהם] ונכנס בקרבם כארס בכעוס ואף אם לו יהי שאין
 בתוכם שום דברי מינות (וכ"כ הגאון בעל חיי אדם בס' בית אברהם שספרים כאלה אף
 כי נראה שהם ד' מוסר ומדות טובות מ"מ אסור להשהותם בביתו) הא לא עדיף מס"ת

7. יומא לט. 8. ויקרא יא, מד.

ה יִרְאֵת הָעֹנֵשׁ מִבִּיאָה לְיַדִּי חֲכָמָה, וְחֲכָמָה מִבִּיאָה לְיַדִּי
יִרְאֵת הַרוּמָמוֹת ד'.

ו כָּמוֹ שְׁעָקֵר הָאֵילָן הוּא הַפְּרִי, כֵּן לֹא הַמְדַרְשׁ עָקֵר אֶלָּא
הַמַּעֲשֵׂה (ת"ז צט, ד; קט, א), וְאֵין נִקְרָא צְדִיק אֶלָּא
בַּמַּעֲשֵׂה הַמְצֹות, וְעָלְיוֹ הָעוֹלָם עוֹמֵד (ביאורו לאגדות ב"ק ו, א).
ז מִי שֵׁשׁ-לוֹ מְדוֹת טוֹבוֹת וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְצוֹת הוּא פְּנֹזִם-
זָהָב בְּאֶף חֲזִיר, שְׁמַטְנֵף אוֹתוֹ בְּאֶשְׁפָּה, כִּי כֹאֲשֶׁר
מַעֲשֵׂיו רָעִים, אִזּוֹ הוּא מְהַפֵּף גַּם הַמְדוֹת וְהַתּוֹרָה לְהָרַע (משלי
יא, כב).

ד. משלי ט"ו ל"ג (ועי' ביאורו לר"מ ט"ז כ' והובא לעיל בהערה א' פרק זה) וז"ש⁹ אם אין יראה אין חכמה היינו יראת העונש. ואם אין חכמה אין יראה היינו יראת הרוממות. ועי' משלי ב' ה'. ט' יו"ד. שפירש שם באופנים אחרים.

שכתבו מין שטעונה שריפה. כי הוא מזיק אפי' בראיה. וגם שקר קצת דברי האומרים כי כל דבריהם ודעותיהם הנפסדות לא יכו שורש בלבם. כי כבר אמרו חז"ל האי לישנא בישא אע"ג דלא מהני כולי מהני פלגא. ואף אם לו יהיה כדבריהם שאינם מאמינים כלל בהם וכדבריהם. מ"מ גם המחשבה והציור לבד בהכרח שתפעל על הנפש ברב או כמעט. וגדולה מזו מצינו שלפעמים תפעל המחשבה גם על הגוף. כענין שאמרו חז"ל ע"פ ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי קרי בלילה. וכן ידוע מה שכתבו החוקרים הטבעים כי כן נתאמת אצלם בנסיגות רבות המעידות על אמתת הדבר. והוא ממה שקרה לתלמיד א' שהי' להתחכם באהערהאוו בחכמת הרפואה אשר כ"כ הפעילו עליו מחשבותיו שחשב בדבר פרטי המחלות עד שכל המחלות עברו עליו ונתדבקו בגופו. וכן קרה לא' שראה בעלה א' ממגידי החדשות שבמקום א' נשך כלב לאיש ועי"ז שחשב הדבר בלבו תקפתו מחלת תיעוב המים (וואסר שאיי) כמו להנשוך ומי לא יבין כי הרבה יותר יפעלו המחשבה והדמיון על הנפש (הקרובה אל המחשבה) מאשר על הגוף. ולכן שומר נפשו ירחק מהם ולא יעסוק בהם כלל. וגם אם המחבר לא הי' כעצמו מין רק שבהספר נמצאים דברים ריקים וד' חשק ג"כ אסור וז"ל ש"ע או"ח סימן ש"ז סעיף ט"ז מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק כו' אסור לקרות בהם כו' משום מושב לצים ועובר משום אל תפנו אל האלילים וכדברי חשק איכא תו משום מגרה יצר הרע ומי שחיברן ומי שהעתיקן וא"צ לומר המדפיסים מחטיאין את הרבים עכ"ל.

ח בְּכָל מַעֲשֵׂה צָרִיף שְׁלֹשָׁה דְבָרִים. כְּגוֹן בְּגִדוּלֵי־קֶרֶקַע, צָרִיף זְרִיעָה, וּתְפִלָּה לְמָטָר, וּלְנֶכֶשׁ הָעֹשֶׁבִים הָרָעִים. וְכֵן בְּמַעֲשֵׂים טוֹבִים צָרִיף לְמַעֲשֵׂה וּזְרִיזוֹת, וְעֵקֶרֶת הַמַּחְשְׁבוֹת הַפְּסוּלוֹת מִמֶּנָּה, וּתְפִלָּה לְמָקוֹם ה', כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד (תהלים קיט, ה): "אֲחֲלִי יִפְנוּ דְרָכַי וְגו'", וְעוֹד בְּהֶרְבֵּה מְקוֹמוֹת. וְכֵן: תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה וְצַדִּיקָה (צַדִּיקָה — נְגִד

ה. ביאוריו לאגדות ברכות נ"ד: על מאמר ג' דברים המאריך בהם מאריכין לו ימיו ושנותיו. המאריך בתפלתו ובשולחנו ובביהכ"ס כו' (והוא בג' עלמין כו') וכן באדם. התפלה בחלק העליון בפה. ובזה גדר האדם מדבר להתפלל לפני קונו. דרגא ב' האכילה בזה הוא כבהמה. ג' לזבל והוא רזא דתיבה תחתים שנים ושלישים תעשיה נגד ג' עלמין דידיה כידוע עליונים לאדם כו'. והן ג' הצריך לכל מעשה וכו' (כמ"ש בפנים) וכן נצרף אברהם באור כשדים ונפק העופרת לבד (לבר) ותיקן תפלה. והאכיל רעבים וכמ"ש כאן דילמא אתי עניא כו'. וכן לא אתקשר במהימנותא ואתבשר ביצחק עד שירד בגלות ולמצרים ונצרף. ואח"כ התפלל ¹⁰ה' אלקים מה תתן לי כו' וכשהאכיל למלאכים אז נתבשר. ובג' מקומות אלו נתבשר. אבל כאן היתה הפקודה. וכן כל האבהן כו' וכן המה בפסוק ¹¹ועבדתם את ה' אלהיכם זו ק"ש ותפלה. וברך את לחמך ואת מימך (זהו אריכת השלחן) ואח"כ והסירותי מחלה מקרבך. מקרבך דייקא כמ"ש (ישעי' נ"א י"ד) מהר צועה להפתח כו'. ואמרו (ב"מ קז:): מאי מחלה דא צואה דאמר מר צואת החוטם וצואת האוזן רוכן קשה כו' ר"ל גם אלו אבל עיקר של בטן כמ"ש בסוף סוטה. שאמר האי מאן דנפיש זיבלי' חולה מעיים הוא למנ"מ כו' עכ"ל בקיצור. וכן לפי הרמז כמ"ש בביאורו לאגדות ב"ק פ"ח דפסוק זה וברך את לחמך מרמז על תורה. לחמך ומימך זו הלכות ואגדות. ואמר וברך כמ"ש (ברכות ל"ב:): מתוך שחסידים הם (שמאריכים בתפלה) תורתן משתמרת כו'. וז"ש וברך את לחמך כו'. והסירותי מחלה הן ב' יצרין של צינה וחמה שמהם באה החימום על ל"ת וצינה למ"ע כו'. שלכן אדם נידון בגיהנם ו' חדשים באש ו' בשלג.

10. בראשית טו, ב. 11. שמות כג, כה.

הזריעה, כמו שכתוב (הושע י, יב): "זרעו לכם לצדקה",
ותשובה — נגד הנכוש (ה).

ט מניעת קיום מצות עשה הוא מרבה ממה שאדם עובר
על מצות לא-תעשה, כמו שאמרו חז"ל: ישוב
אדם ובטל ממצות עשה, עובר עליה בכל רגע, אבל בלא-
תעשה אינו עובר אלא בשעת מעשהו.

ו. ישעיה ה' י"ח. משלי ה' כ"ב. כתב בס' ר"ח פ' המצות (וכד' האלה
כתב החרדים והשל"ה מס' יומא בשם ספר שושן סודות) לפי שפירשה
התורה עונש מצות לא תעשה כל אחת כפי ענינה מהן במלקות ומהם
בכרת כו' ולא פירשה עונש ביטול מצות עשה אלא פסח ומילה בלבד
שהם בכרת על כן טעו מקצת בנ"א ונבערו ואת ה' לא דרשו ורפו ידיהם
להחזיק במצות כי חשבו שהמבטל מצות עשה לא יקרהו עון רק אם עשה
מצוה תכתב בספר זכיותיו ואם נתרשל ונתבטל לא הרויח ולא הפסיד
וגרם להם זה להקל בפניהם ביטול המצות ומי שנזדמן לו עשיית מצוה
בלי יגיעה וטורח יעשנה ואם יקשה בעיניו עשייתה בין מטרחת גופו בין
מצד חסרון כיסו מתעצל ונמנע מלעשותה ואינו מחשב הפסד מצוה בגופו
או בממונו כנגד שכרה. לכן ראו להוכיח ביטול סברא זו מן המושכל ומן
הכתוב ומן הקבלה כי הפסד שכר מצות עשה קשה מעונש העובר על לא
תעשה כו'. כי המבטל מצות עשה היא סבת התרשלותו ועצלותו בה מצד
פריקת עול ומזלזולו וקלותו בעבודת הבורא כו'. וענין בטול מ"ע הוא
הפסד שאין לו חלף וחסרון שאין מתמלא ואבידה שאין לה השבה לעולם
[וגם אם יעשה האדם תשובה גמורה מיראת ה' ופחד עונשו וגם יענה
בצום נפשו וישלים חוק התשובה בכל תנאיה הנה ארז"ל (יומא פ"ו): כי
תשובה מיראה עונות נעשים לו כשגגות ולא יועיל רק להקל העונש אבל
לא יהי' לו שכר כאילו עשה בפועל והפסד שכר המצוה הוא חסרון אשר
לא יוכל להמנות ד"ז שמעתי מגדול אחדן לפיכך חסידים הראשונים היו
סובלין הרבה עמל וחסרון כיס כדי שלא יגרע להם כלום מן השכר הגנוז

(ה) וממילא מוכן כמו בגידולי קרקע לא יועיל תפילה לחוד בלא זריעה וניכוש. כן
בעבודת ה' לא יועיל תפלה לחוד בלא שקידת התורה וקיום מצותיה ולימוד ספרי מוסר
להיישיר המדות שהוא במקום הניכוש. וע"ל בס' ה' בהערה ד'.

פֶּרֶק ו

בְּעֵינַי גְּדוּל וְחֲנוּף הַבָּנִים וְעֵינַי תּוֹכָחָה:

א מֵאֵד צָרִיף אָדָם לְהִשְׁגִּיחַ עַל בְּנָיו שְׂיִלְכוּ בְּדַרְכֵי-הַשֵּׁם,
 כִּי, חֶסֶד וְשָׁלוֹם, בְּקִלְקוּל בָּנִים, יַעֲנֹשׂוּ אָב וְאִם
 מְאֹד. וְאִף אִם הָאָב צַדִּיק, אִם יִשְׁלוּ בֵּן רָשָׁע, אִזּוּ נוֹטְלִין
 אוֹתוֹ מִגֶּן-עֵדֶן לְגִיהֵנוֹם לְמַעַן יִרְאֶה בְּיַסּוּרֵי בְּנוֹ. אֲבָל
 כְּשֶׁמִּיִּסַּר אֶת בְּנוֹ וּמְדַרְיֵכּוֹ, אִזּוּ פּוֹדֶה הַבֵּן אֶת אָבִיו מִגִּיהֵנוֹם
 וְגַם מְבִיאוֹ לְגֶן-עֵדֶן*.

לעוה"ב בזכות מעשים בעוה"ז כו'. ועוד כי העבירה אינה נודעת בעובר השם יתברך כשישב בטל ונזהר מן העבירות. אבל העבודה נודעת כשרואים אותו עוסק במצות וע"ז נאמר (מלאכי ג') ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. ומדברי קבלה יתבאר זה הענין והגמרא מלא ממנו והראיות ברורות יוכיחו כו'. ויסוד גדול מיסודי האמונה שיאמין האדם שמוטב לו שיבקש עונש חמור בעוה"ז או בגיהנם ממה שיפסיד כלום משכר העוה"ב וראי' מאלישע (אחר) דאמר עליו ר"מ (חגיגה ט"ו:) מתי אמות ואעלה עשן מקברו וכי יעלה ע"ד שר"מ רצה להעניש את רבו. וכ' עוד השל"ה משם ס' שושן סודות וז"ל ובכ"ל דע כי לא יבול הפה להוציא עונש מ"ע לכן לא נכתב עונשו והוא דומה לעוה"ב עין לא ראתה כו' ודע זה עכ"ל. ובמד"ר פ' משפטים ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה (ישעיה ס"ד) וכי מעולם לא שמעו אלא אין העולם יכול לשמוע מהו מתן שכרן של מצות עכ"ל המדרש. וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"י המשנה, כי מעיקרי האמונה שכל העושה מצוה אחת כל ימיו מתרי"ג מצות כתקנה וכמאמרה לשמה מאהבה מבלי שישתתף בה כונה לד"א כגון להתפאר בה או לבקש שכר עליה זוכה בשבילה לחיי עוה"ב וכ' ע"ז בר"ח שם ש"א ולא תתכן זכות זו אלא למי שקובע לעצמו מצוה אחת ולא עבר עליה מימיו כגון מי שקבל על עצמו שלא יבטל תפילה במזיד לעולם או שלא יבא לידו פרוטה מגזל וכו'. והלשון הזה הוא לקוח מס' האמונות והדעות לר"ס גאון ז"ל שכ' שם ג"כ כנ"ל. א. משלי כ"ט י"ז. כתוב בשל"ה שער האותיות מאמר ד"א, וז"ל עיקר

ויסוד גידול בנים התורה אמרה¹ ולמדתם את בניכם כי זהו התכלית של פו"ר להיות לו בנים וב"ב עד עולם עוסקים בתורה ומצות. וידוע כי² אדם עיר פרא יולד³ ויצר לב האדם רע מנעוריו ע"כ צריך להרגילו ולחנכו במדות ישרות מעת שיוכל לדבר וכמ"ש רז"ל⁴ תינוק היודע לדבר אביו מלמדו שמע ישראל כו' תורה צוה כו'. האב והאם לא ימנעו מוסר תיכף מימי נערוֹתו ולהוסיף תמיד דבר יום ביומו כפי אשר יוכל שאת כפי הבנתו ולא ימנעו ממנו שבט מוסר כמ"ש⁵ חושך שבטו שונא בנו וכל המדות הרעות שראוי לאדם השלם להתרחק מהם כגון השבועות והקללות והכעס ואכזריות והגאווה והעזות והקנאה והשנאה והתאוה ורכילות וליצנות ולה"ר ודברי המותר וכיוצא בהם אלף אלפים. וכן המדות הטובות שראוי לאדם השלם להתדבק בהם והיינו היפך ממדות הנ"ל והמורא והבושה והשתיקה ואלף אלפים כיו"ב ועל כולם ידיעת השי"ת כפי כחו ולהיות תמיד דברי קדושה יוצאים מפיו והרבה כאלו בכל שאר המדות צריך למסור גופו שיעשה אותו קנין בנפשו. ויוכיחנו תמיד בכל יום ויום⁶ הוכח יוכיח אפי' ק' פעמים דבר יום ביומו ולא ינוח ולא ישקוט עד שיהיו נקנים בנפשו.

ויתחיל בו מבן ב' וג' שנים להדריכו בכל ויתחיל להדריכו בקטנותו מצד ב' טעמים. הא' כי אמרו חז"ל⁷ ינקותא כלילא דורדא כל מה שקנה בנפשו בילדותו נשאר כן בטבע קיים כל ימיו וז"ש⁸ חנוך לנער ע"פ דרכו בעודו נער קטן ינהיגו במדות טובות ואז גם כי יזקין לא יסור ממנה. הב' כי כשמתחיל האב להוכיח את בנו בשבט מוסר ובמורא גדול בעוד הנער קטן שיהי' לו עמו תוכחת מגולה ואהבה מסותרת אז יהיה לעולם מורגל במורא האב להיות ירא וחרד כי ישמע לאביו גם כי יזקין. אבל אם בנערותו הראה לו אביו חבה יתירה⁹ ולא עצבו אביו ח"ו אז אח"כ כשנתגדל מסיר אזנו משמוע לאביו ולאמו. והמשילו דבר זה לנטיעה בעוד שהיא ילדה יוכל האדם לנטותה ולישרה כפי רצונו. אבל אם נתגדל האילן בעקמימות א"א לישרו אח"כ. כן משפט הנער. וע"ז אמר דהמע"ה¹⁰ אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם כו' וע"ז רמזו חכמי המשנה¹¹

1. דברים יא, יט: ולמדתם אתם את בניכם. 2. ע"פ איוב יא, יב.
3. בראשית ח, כא. 4. עיין סוכה מב. 5. משלי יג, כד.
6. בבא מציעא לא. 7. שבת קנב. 8. משלי כב, ו.
9. ע"פ מלכים א, ו. 10. תהלים קמד, יב. 11. אבות ג, י.

אבן פרק ו שלמה עה

ב מי שמונע מליסר ולהכות את בנו על דבר שראוי ליסרו ומחפה עליו, הרי זה שונא את בנו, כי לסוף יצא לתרבות רעה. אבל מי שאוהב את בנו, לא די שמיסר אותו על הראוי לו, אלא שדורש עליו פן עשה נדנוד קל ומיסר עליו. ולכן אמרו (מכות ח:): אפלו גמיר, נמי מצוה מה שמכה אותו. והינו, שלא יהיה בו נדנוד-רע כלל¹². וכל מי שאהבתו גדולה יותר, תוכחתו מרבה.

באזהרת שנה של שחרית ופשוטו אמת אבל ג"ז אמת שיהיה האב נזהר שלא ישן השחרות כלומר הינקות וכן כ"א ואחד ירגיל עצמו בילדות ויתעורר בהתעוררות רב.

והנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב ויותר מהם מטעם שהן פנויות ומצויות יותר בבית ואמרו¹² הני נשי במאי זכיין באקרויי בנייהו לבי כנישתא ויען כי טבע הנשים רכות ע"כ החיוב מוטל על הנשים ללבוש כלי גבר ר"ל להיות לאביר לב ולהוכיח בשבט מוסר ולהכות אותו בטוב גם כי יזעק וישוע לבלתי שמוע עד שיסור מדרך הרע. ודרך רמו אני אומר¹³ ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וכו'.

כלל גדול יהי לאב המיסר את בנו שיהי בטוב ושיהא הבן הולך בדרך הישר אפי' בסתר יראה בכל כחו להדריכו במדת האמת כמ"ש¹⁴ למדו לשונם לדבר אמת ויגדיל עונש השקר אפי' בשיחה בטלה ויפאר לו שכר הגדול לאומר אמת ויטיל מורא גדול עליו אם יצא מפיו דבר שקר ויתרה בו התראות גדולות נמצא כשיהי' מדה זו של אמת תקועה בלב הבן אז יקיים הבן כל מצות אביו כי יראה שישאלנו עשית כך וכך וישיב לו מפני היראה אמת כי ירא הוא אולי יאחז ונמצא בדאי ועונשו מרובה ומכח שמוכרח לומר אמת יהי' לעולם סור מרע ועושה טוב עכ"ל הזהב. ב. כמ"ש בעק' משל לאשה שרואה במראה כשהיא מתקשטת ומרחצת טינופיה היא בוררת מראה היותר יפה שמראה את כתמיה הדקין לגדולים והיינו מפני שרוצה להסיר את כתמיה הדקים מאוד בכדי שתהא נראית יותר יפה. כן האוהבו יותר דורש יותר על אולתו אשר עשה ומיסר אותו ע"ז בכדי שלא יעשה עוד אף הדבר הקטן [משלי י"ג כ"ד].

12. ברכות יז. 13. איכה ד, י. 14. ע"פ ירמיה ט, ד; ועי' סוכה מו:

ג גם את הפנות צריך להדריך תמיד, שלא יצא מפיהם קללה ושבועות וכזב ומחלקת, לשון הרע ורכילות, ושמירת כל המצות. ואם לא ישמעו, צריך להכות אותם שלא לרחם עליהם כלל. וגם צריך להדריכם, אשר בשבת-קדש ובצרות הפנאי יהיו עוסקות בספרי-מוסר (עלים לתרופה).

ד כשמכה את בנו, לא יפה אותו מפת-אויב דרך פעם על העבר, רק פונת ההפאה תהיה להצילהו מן העתיד ולא יעול¹⁵ עוד דרכיו. ולכן אל יפה אותו הרבה בפעם אחת, רק מעט מעט לפי דרכו ולפי הנאות לו. וכשרואה שרבה חמתו עליו, לא יפה אותו כלל בעת ההיא (משלי יט, יח-יט).

ה וצריך להוכיח את הפנים הרבה בדברים רבים, בדברי-מוסר המתישבים על הלב, והעקר בחינוך והרגל. והדבור והמהות צריך הרגל רב, וההרגל על כל דבר שלטון (א). וכל ההתחלות קשות, ואחר-כך: "ואזל לו אז

(א) א"ה וזאת היא הסיבה אשר בעו"ה רבים לא נזהרו מלהוציא מפיהם שבועות שוא ושקר ודברי כזב וליצנות וקללות ולה"ר וזהו באשר הורגלו כן מנעוריהם. והאנשים אשר הורגלו מנעוריהם שלא להוציא מפיהם שבועה וקללה אפי' כאשר יהיה להם צורך גדול בדבר לא יכשלו בזה. וכשל"ה שער האותיות אות ד' כ' בחסיד אחד אחר שהרגיל את בנו תמיד במדת אמת והיה כ"כ רגיל בדבר. עד כי אפי' יהבי לו כל חללי דעלמא לא הוי משנה בדבורו. וכן מי שנתגדל במדינה אשר אין נזהרים שם ח"ו באיסור הוצאה בשבת או לאכול בלא נט"י יקל בעיניו האיסור ויקשה עליו להזהר בו גם שהוא נזהר במלאכות אסורות ושאר איסורים והכל מפני גודל כח ההרגל (ועי' גיטין נ"ד באתרא דר"י חמירא להו שביעית משבת ועיין רא"ש פ"ד דבכורות ויו"ד ס' קי"ט ס"ה) וכן מי מהחרדים אשר הרגיל עצמו להזהר בדבר שאין המון העם נזהרים בו (בין אם יהי' קל או חמור כי הבאנו רק לדוגמא בעלמא) בין אם יהי' בשוא"ת כמו שלא להוציא בשבת גם במקום שיש עירוב לחוש לד' המחמירים או לאיסור חדש. בין אם יהי' דבר שהוא קום ועשה ד"מ להזהר במים אחרונים. או ליטול ידיו לדבר שטיבולו במשקה. אז הוא נעשה בעיניו

15. בביאור הגר"א על משלי: לבל ימער עוד בדרכיו.

יְתִהֲלֵל¹⁶ (פְּרוּשׁ, כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְבֵית-עוֹלָמוֹ, אֹז יְתִהֲלֵל, אֵף כִּי מִתְחַלֵּה יְגִיעָתוֹ רַבָּה וְצַעְרוֹ גָּדוֹל (משלי כ, יד)). כִּי הָרָשָׁע בְּעַצְמוֹ יוֹדֵעַ, שָׁרַע וְמַר דִּרְכוֹ, אֵף שֶׁשָּׁשָׂה לוֹ לְפָרֵשׁ. עַל-כֵּן הָעֶקֶר בְּחִנוּךְ מְקַטְנוּתוֹ, וְקִלְפַת הָאָגוּז יִרְקָה — נוֹחָה לְהִסִּיר (עלים לתרופה).

ו מֵה שֶׁהָאָדָם מְדַקְדֵק בְּלְמוּדוֹ, מוֹעִיל לְתִקּוּן הַמְּדוּת

כטבע ממש ככל הדינים והאזהרות שבתורה. וכן בפרטי איסור אחד ג"כ מתחלק לפי ההרגל. כי כאשר יקרא לאחד אשר ידליק נר או יכבה בשבת בשגגה או יחרד ויכהל מאד יותר מאשר יקרה אשר יצוד תרנגולת בשגגה. או ימרח רטיה. או יכשל באיסור ברירה כמאכלו בשבת. גם כי יודע הדין שחומר שניהם שוה מכל זה ראינו כמה גדול ועצום כח ההרגל. ומה רב כח החינוך. כי את אשר נצרך להאדם הגדול יגיעה רבה ועמל גדול. נקל להשריש בטבע הקטן על נקלה אשר יהיה ע"ז מוכרח כל ימיו. וכן הענין במדות ה"ט. כאשר האדם נער ורך נקל להסירם ממנו ועקבותיהם לא נודעו כמשה"כ אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקה ממנו. משא"כ כשמתגדל האדם צריך יגיעה גדולה ועצומה לשנות לטוב מדותיו הרעות. והוא בדמיון המזיק הנורא התנין אשר בים הנקרא (קארקאדיל) אשר תטיל ביצותיה על שפת הים ובעוד שלא נתפתחה קליפת הביצה תעבור בריה קטנה וחלושה ותדוש ברגלה ותשימן לאל ולאפס. אולם אח"כ כאשר נתבקעה ביצת הצפעוני אז תוכל להזיק כמה אלפים אנשים ואין מידם מציל. ומזה תראה כמה נואלו האנשים אשר בגלל אהבתם הבהמית הדמיונית. (כאשר היא שנאה באמת כמ"ש החכם מכל אדם חושך שכטו שונא בנו) יפקירו את בניהם לבאר שחת ולאבדון עולם. ולא שמו לב לתקן מדותיהם הנשחתות וטבעיהם הרעים. ויש אשר ימנעו מלהשגיח על בניהם מחמת טרדה ועצלות וע"ז יומלץ מאמר הכתוב גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית כמ"ש לעיל. ויש אשר יאמרו כי להנער הטוב א"צ חינוך כי יהי מעצמו טוב ולהנער הרע לא יועיל חינוך וזה טעות נגלה מן הכתובים ומן הקבלה ומן השכל ומן החוש. ומבואר מכמה כתובים במשלי כי החינוך ותוכחת מוסר לנער הכרח גדול מאוד ומאמרי חז"ל בכמה מקומות אין מספר וכמש"ל בשם השל"ה והגר"א ז"ל כי לכל אחד ואחד צריך חינוך לפי מה שהוא ע"כ ישים כל אדם עיניו ולבו ע"ז אם בעל נפש הוא. (ויש אנשים אשר המעט מהם כי לא ימלאו את ידיהם להוכיח את בניהם כדת וכשורה. אבל עוד יעקלו את הישרה להצדיק רשעת בניהם עקב שוחד אהבת עצמם ואהבת בניהם וכל אשר יעשו בניהם יהי מה שיהי' יאמרו כזה ראה וקדש כי היא הדרך הנכוחה יען כי לא ימצאו מנוחה לעצמם בג"ע אם בניהם יהיו כגיהנם וכאשר בניהם לא יאבו לשנות את דרכם ירצו המה לשנות את המציאות בהכלי דמיוניהם וזה מטעות האנשים הרוצים להמשיך המציאות כפי רצונם. וכל עוד אשר הבנים יסלפו יותר את דרכם. כן ימשכו האבות אחריהם ללכת אחורנית מדחי אל דחי (כי לא ירצו להאמין אשר בניהם יהיו כגיהנם) עד לאין מרפא ר"ל והחי יתן אל לבו.

16. משלי כ, יד.

עח אבן פרק ו שלמה

וְהַמַּעֲשִׂים טוֹבִים. וְכָל-שֶׁפֶן אִם הָאָדָם מִקְדִּים לְלַמַּד (ב) בִּילְדוּתוֹ, אִם-כֵּן אֵין יֵצֵר הָרַע שׁוֹלֵט בּוֹ אַחֲר־כֶּף (ג). וְעַל זֶה אָמְרוּ¹⁷: חֲבָרְיוֹ רָצִין אַחֲרָיו וְאֵין מַגִּיעִין אוֹתוֹי. וְצָרִיךְ לְחַנְּכֶם בִּילְדוּתְכֶם לְלַמַּד לְשֵׁם-שָׁמַיִם. וְאַל יִשְׁגִּיחַ עַל הָאוֹמְרִים כִּי הִנֵּעַר אֵין צָרִיךְ לָזֶה, חֶסֶד וְשְׁלוֹם, אֲדַרְבָּה "חֲנֹךְ לִנְעַר עַל-פִּי דַרְכּוֹ, גַּם וְכוּ", וְעַקֵּר הַכֹּל הוּא (עלים לתרופה). ז לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם לְהוֹכִיחַ אֶת חֲבָרְיוֹ עַל דְּבָרֵי שְׁעוֹשָׂה לֹא טוֹב, כִּי אִם יִשְׁמַע לוֹ וַיִּיטִיב אֶת מַעֲשָׂיו, אֲזַי כָּל הַמַּצּוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה הֵם עַל-יָדוֹ, וַיִּטַּל שְׂכָר כְּמוֹ הָעוֹשֶׂה בְּעַצְמוֹ. וְאִם לֹא יִשְׁמַע לוֹ, אֲזַי נוֹטַל אֶת הַטוֹב מִמֶּנּוּ¹⁸, שְׁעַל

ג. וע"ז רמזו ז"ל בב"ק צ"ב: שיתין רהיטי רהיט ולא מטו לגברא דמצפרא כריך ואמר (ב"מ ק"ז): השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה שלא יקדימו אותו הב' יצרים העצלות והחמה למ"ע ול"ת ביאורו לאגדות ב"ק ד"ה שיתין תכלי.

ד. ובמשלי ט' ו' כתב עזבו פתאים וחיו. אפי' להוכיח אותם שילכו בדרך הישר כי פן יטו אותך להיות כמותן וכן בפסוק י"ב כתב שיהא הולך לבדו. ולא בדרך רשעים אפי' להוכיח אותם וצריך לדעת למי יוכיח ולמי לא.

(ב) ע"ל פ"ח ס"א ומה טוב ונעים ללמד את הנערים בילדותם להיות בקי היטב בס' קיצור חרדים אשר שם באו כל המצות הנהגים בזה"ז ונתחבר למטרה זו ללמד עם הילדים וכ' שם בהקדמה וכן יעשו להזהיר את המלמדים שילמדו אותם עם תלמידיהם לאחר שלמדו שיעורם וכו' וכי אפשר להיות עבד למלך אם לא ידע כל חובותיו וגזרותיו עכ"ל. ולימוד הילדות עושה רושם חזק בנפש משא"כ מי שלא ילמוד בילדותו נדמה לו על כמה גופי מצות אשר הם רק יתרון הכשר או מדת חסידות מצד גודל ההרגל.

(ג) ע"י אדר"ג פכ"ג הלומד תורה בילדותו דומה לעגלה שכבשה כשהיא קטנה כו' וז"ש מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (הוא התורה) למען צורריך (הוא היצה"ר) וכמש"כ בהקדמת קל"ח פתחי חכמה להחסיד הלוצאטו בביאור פסוק זה ונדפס בס' מסילת ישרים בדרך עץ החיים ע"ש וע"כ הפליגו במעלת הבל תנוקות של בית רבן (שכת קי"ז) וי"ל שזה מרומז ג"כ במ"ש הבא להורגך השכם להורגו ר"ל להקדים בילדותו להרוג היצה"ר.

17. כתובות נ. 18. בביאור הגר"א על משלי בשמו של האריז"ל.

אבן פרק ו שלמה עט

זֶה נֶאֱמַר (חגיגה טו.): זָכָה — נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֶלְקַת חֵבְרוֹ בְּגֵן-
עֵדֶן, וְהִרְשָׁע נוֹטֵל חֶלְקוֹ בְּגֵיהֲנוֹם (משלי יב, יד) ה'.
ח נִמְצְאִים שְׁנֵי מִיָּנֵי מוֹכִיחִים: אֶחָד, שְׂמוּכִיחַ בְּדַבָּרִים
קָשִׁים וּמְבֹזָה אוֹתָם, וְעַל-כֵּן אֵין דְּבָרָיו
מִתְקַבְּלִים. אֲבָל הַחֶכֶם בָּא בְּדַבָּרִים טוֹבִים וְנַחוּמִים וּמְקַרְבֵּן
לְתוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ¹⁹ בְּאַהֲרֹן. וְאַף-עַל-פִּי-כֵן הִרְשָׁעִים אֵינָם
נִכְנָעִים אֲלָא לְפִי שְׁעָה¹²³⁴⁵⁶⁷ (משלי י, כ). וְכֵן יֵשׁ שְׂמוּכִיחַ בְּדַבָּרִים
קָשִׁים וְאֵינוֹ אוֹמֵר אֵיךְ לְתַקֵּן הַמַּעֲוֹת, אֲבָל הַחֶכֶם מוֹרָה דֶּרֶךְ
אֵיךְ לְתַקֵּן וּלְרַפְּאֵת חֲלֵי-הַנֶּפֶשׁ. וְזֶה שְׂפָתוֹב: "יֵשׁ בּוֹטָה
כְּמִדְקָרוֹת חָרָב, וּלְשׁוֹן חֶכְמִים מְרַפָּא" (משלי יב, יח).

ה. כתב רבינו בביאורו על אגדות ב"ק פ"ח ד"ה קרית לחברך כו' בשם
הזוהר דפעם ראשון צריך להוכיח את החוטא כסתר וכ' בפני קרוביו וג'
בשוק ובד' הנח לו והוא מהזוהר פ' קדושים והובא בראשית חכמה פרק
ה' משער הענוה וכתב הזוהר עוד שם ותו תוכיח אי הוא בר נש דיכסיף
לא יימא ליה ולא יוכיח ליה אפי' בסתרא אלא יימא קמי' כמאן דמשתעי
במלין אחרנין ובגו אינון מלין ידכר מאן דעבד ההוא חובא הוא כך וכך
בגין דאיהו ידע בגרמיה וישתבק מההוא חובא עכ"ל הזוהר.

ו. והיינו מפני שלבם רך ונוח לחזור לסודו וז"ש תענית ד'. כל ת"ח שאינו
קשה כברזל כו' כי הברזל אחר שנעשה בו נקב אינו נסתם כו' משלי שם.

19. סנהדרין ו:

פָּרָק ז

בְּעֵינַי דְּבָרִים בְּטָלִים וְהִפָּכָם, שֶׁהוּא שְׂקִידַת
הַתּוֹרָה, וְהִפְרֵשׁ שְׁבִין עֶסֶק הַתּוֹרָה לְשָׂאָר מְצוֹת:

א עַל-יַדֵּי שְׂמִירַת הַפֶּה, מִשְׁתַּמֵּר הַנֶּפֶשׁ מִכָּל חַטָּא. אָבֵל
הַמֵּרְחִיב שְׂפָתָיו, אֶף-עַל-פִּי שֵׁשׁ-לוֹ נֶפֶשׁ טוֹבָה
וְעוֹשֶׂה מְצוֹת הַרְבֵּה וְכַמָּה גִּדְרִים, יִהְיֶה לוֹ מְחַתָּה לְכָל עַל-
יַדֵּי פִּיו, וְכָל תְּשׁוּקָתוֹ לְדַבֵּר-מְצוּהָ מִתְבַּטֵּל עַל-יַדֵּי זֹאת.^א
וְעַד יוֹם-מוֹתוֹ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְיַסֵּר, וְלֹא בְּתַעֲנִיתִים
וְסִגּוּפִים, רַק בְּרִסְקֵי-פִיו וּבִתְאַוּתוֹ, וְזֶהוּ הַתְּשׁוּבָה, וְזֶה כָּל פְּרִי
הָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (מִשְׁלֵי ו, כג): "כִּי גַר מְצוּהָ וְגו'".
אָבֵל "דֶּרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוֹסֵר", וְזֶהוּ יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנִיתִים
וְסִגּוּפִים שְׁבַע-עוֹלָם. וְכָל רָגַע וְרָגַע שְׂאָדָם חוֹסֵם פִּיו, זוֹכֵה
בְּשִׁבְלֵי לְאוֹר הַגְּנוּז, שְׂאִין מִלְּאָף וּבְרִיָּה יְכוּלִים לְשַׁעֵר.^ב
ב כָּל הָעוֹלָם כֵּלּוֹ תְּלוּי בְּשֵׁנֵי דְבָרִים:^ג בַּעֲשִׂיָּה וְדַבּוּר,
אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, וְכְמוֹ שְׂפָתוֹב (בְּרֵאשִׁית א, ו): "וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ וְכו'. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים וְכו'", וְכֵן בְּכָלֵם. וְכֵן
בַּתּוֹרָה.^ד וְכֵן הוּא בְּאָדָם, שְׂמִכָּל דְּבַר שֶׁל אָדָם (א) נוֹצֵר
יְצִירָה אַחַת^ה (ב), וְכֵן מִכָּל מַעֲשֵׂה הָאָדָם,^ו וְכֵן הוּא בְּכָל דְּבַר

א. משלי י"ג ג'. ב. עלים לתרופה. ג. וכ"כ ת"ז קי"א ב' קמ"ג ד'.
ד. ר"ל שנתנה ג"כ בדיבור ובמעשה כמ"ש (שמות כ' א') וידבר אלקים
את כל הדברים האלה וגו' וכתוב (שם ל"ב ט"ז) והלוחות מעשה אלקים
המה וגו'. עי' סי"צ ה' ב' ט"ז ב'.
ה. כמ"ש בזוהר פ' שלח קכ"ח ב' תלתא קלין כו'.

(א) וז"ש (עירובין נ"ד). כי חיים הם למוצאייהם כו' אלא למוציאייהם בפה כו'.
(ב) עי' היכלות ד' ס"ח ב' על מ"ש וכל מעשיך בספר נכתבים הוא האויר שהוא ספיר

אבן פרק ז שלמה פא

פִּי־דוֹעַ (ד). וְלִכֵּן נִתַּן הַתּוֹרָה לְאָדָם לְתַקֵּן בְּדַבּוּר, וְהַמְצוֹת —
בְּמַעֲשֵׂה י'.

ג כִּמוֹ שֶׁהַמָּטָר וְכָל מַעֲשֵׂה הָעוֹלָם הֵזָה תְּלוּי בְּאֲדָיִם
הָעוֹלָיִם מִן הָאָרֶץ, כֵּן כָּל מַעֲשֵׂה הַשְּׂכִינָה וְהַנְּהַגַת

ו. וכמ"ש מקול הכאת המטה.

ז. מ"ע כנגד יד ימין ול"ת נגד יד שמאל ימין מקרבת ושמאל דוחה. (ועיין משלי י"ד א' ישעיה ט' ט"ז בלק כ"ב כ' מהדורא ב'. כ"ג כ"א מהדורא ד'). (וזהו ספר סופר וסיפור) ונגדם ברגלים וברית. אלא שאלו תיקונים נשאר בעוה"ז ואותם בעוה"ב (לקוטים כ"י) (ועי' ת"ז סוף תי"ג ושם נ"ג ג' ותז"ח מ"ה ד' ד"ה דביה זכ"י). והם כנגד נפש ורוח. והם ב' בריתות ברית התורה וברית המילה וז"ש (ערכין ט"ו). גדול האומר בפיו יותר מן העושה מעשה (ג) (באונס ומפתה נ' שקלים ובמוציא שם רע מאה. שהם פגמו במלת המעור. ומוציא שם רע פגם במלת הלשון ספד"צ כ"ג ד'). וז"ש (ב"ק צ"ג). כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה. שזה חטא במעשה וזה בלשון. וז"ש שם אוי לו לצועק יותר מן הנצעק כו'. (ביאוריו לאגדות ב"ק שם). וז"ש ב"מ ל"ג. אבדת רבו ואבדת אביו אבדת רבו קודמת שזה מוליד בגוף ונפש וזה ברוח וברי"ת הוא תרי"ב מצות והוא הכוללן (סי"צ ע"ג ג').

וכל מעשה או דיבור נחקק באויר. (וכעת נדע זה גם כן לחכמי הטבע איך כל מעשה או דיבור נחקק באויר ואכ"מ להאריך) כי והאויר הוא חיוני ונעשה בריה שלימה והוא פועל האדם כו'.

(ג) וכענין זה מצינו גבי רבי ואנטונינוס (ע"ז י'). שרמז לו במעשה אבל בדבור לא רצה להשיב לו אפי' ברמז וכמ"ש (ב"ב ד') כי עוף השמים יוליך את הקול כו'.

(ד) ובזה יש לפרש מ"ש (עמוס ד') כי הנה יוצר הרים כו' ומגיד לאדם מה שיחו. דלכאורה אינו מוכן מה שייכות רישא דקרא לסיפא אמנם בא לומר שלא יקל בעיני האדם להוציא מלין מפיו לומר במה נחשב הוא כי כל עצמו אינו רק גוש עפר אף כי הכל פי שאין בו ממש ע"ז בא הכתוב לומר לו יהי כדברך אך הנה מצד הנשמה הלא נבראת בצלם אלקים. וכמו שהקב"ה ברא הכל במאמר וכל דיבור שיוצא מפיו נברא ממנו מלאך (חגיגה י"ד) כן כל דברך אינם שבים ריקם כי נבראים מהם מלאכים וקיימו עליך כי כסלי לעוגיא וכמ"ש (חגיגה ה') על מ"ש מה שיחו אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת מיתה. ומ"ש כאן ובורא רוח היינו מלאכים וכמ"ש עושה מלאכיו רוחות ועיקר הדיבור שבאדם הוא מצד הנשמה כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ותרגומו לרוח ממללא.

העולם הזה תלוי בהבל פיו של אדם, הן לטוב או להפך. ד החכם ממעט אפלו בדברים הנצרכים לו. ועוד מדרגה מעלה מזו — מי שמושל אפלו במחשבתו מלחשב מחשבות בטלות, שכל מעשי האדם הולכים אחר מחשבתו.^ט

ה החכם לא ישמיע קולו בשחוק, פי לכבודות חכמתו אפלו ^{אוצר החכמה} כל רוחות ההתול שבעולם אין מזיזין אותו ממקומו, כאילן-מאכל, שמפני כבודות פרותיו לא ישוב מפני הרוח. אבל הכסיל, רוח ההתול וליצנות כל-שהוא יניע את לבבו למלאת שחוק פיו בקולי-קולות (ואש הגיהנום תוקד בפיו) כאילן-סרק, שמפני קלותו נדף מרוח כל-שהוא. וזה שכתוב (קהלת ז): "פי כקול הסירים תחת הסיר (של הגיהנום) בן שחוק הכסיל" (ישעיה ז, א).

ח. ת"ז ק"ל ב' ג'. והגאון בעל חיי אדם בשם רבינו ז"ל על מארז"ל (יומא כ"ב:) שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו. ודקדק ז"ל וכי משא פנים בדבר ותי' כי ידוע כי מכל דיבור שיוצא מפי הקב"ה נבראו פ"ה אלפים רבואות עולמות וכולם יש להם חיות לקיום ע"י מי שמקיים הדיבור. והנה יש מצות כלליות ומצות פרטיות. ר"ל מצות כלליות שמצווים בהם כל ישראל או אנשים פרטים ומצוה פרטית הוא כשיצוה לאיזה אדם לעשות. והנה כשיעבור אחד על איזה מצוה אף שפוגם בשורש נשמתו מ"מ אינו מפסיק החיות מן העולמות כי יש אחרים שמקיימים הדיבור. משא"כ כשהמצוה היא לאדם יחידי. אז גדול עונו מנשוא כי הוא מבטל כל העולמות. ובזה א"ש כי דוד עבר רק על מעשה אוריה והסתה שהם רק מצות כלליות משא"כ שאול שעבר על מצוה פרטית שאמר לך והחרמת עמלק לכן נענש עכ"ד בס' שערי רחמים. ט. משלי י"ז כ"ז. ט"ז ל"ב.

י. וכן לענין הפחד ממקרי העולם מי שהוא קל מן המצות ינוע לבבו מרוח כל שהוא כאילן סרק וכמ"ש (ישעיי' ל"ג י"ד) פחדו בציון חטאים (ע')

אבן פרק ז שלמה פג

ו מִשְׁלֵשׁ סְבוֹת הָאָדָם מְבִטֵּל מִן הַתּוֹרָה: א. טְרִדַת
הַתְּאוּוֹת, שְׁסוּבֵר שְׂוָהוּ עֲצָם הַטּוֹב וְלַעוֹלָם
יִתְקִים אֲצִלוֹ. ב. מִפְּנֵי שְׁנִמְשָׁף אַחַר דְּבָרִים בְּטִלִּים וְקָשָׁה לוֹ
מְאֹד לְפָרֵשׁ מֵהֶם. [עֲנִין גְּדֹל הַתְּאוּוֹה לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּטִלִּים
וְלִיצְנוּת, אִף שְׂאִין בָּהֶם הִנָּאת הַגּוֹף — מִפְּנֵי שְׁבָכַל דְּבַר
שְׂאָדָם עוֹשֶׂה נוֹתְנִים לוֹ רוּחַ מְמָרוֹם, וְזֶה הָרוּחַ אֵין לוֹ
מְנוּחָה עַד שִׁיעֲשֶׂה עוֹד דְּבָרִים כְּאֵלֶּה, וּבְזֶה יִשְׁלוֹ נַחַת־רוּחַ,
הֵן בְּמִצְוֹה וְהֵן בְּעֵבְרָה. וְזֶה שְׂאָמְרוּ (אבות ד, ב): מִצְוֹה גּוֹרֶרֶת
מִצְוֹה, וְעֵבְרָה גּוֹרֶרֶת עֵבְרָה. וּלְפִי עֶרְךָ גְּדֹל הַמִּצְוֹה אוֹ
הָעֵבְרָה, כֵּן יִגְדֹל כַּח הַהִמְשָׁכָה שֶׁל הָרוּחַ. וְעַל־כֵּן בְּלִמּוּד
הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא גְּדוֹל מְכָל הַמִּצְוֹת, יִגְדֹל כַּח הַהִמְשָׁכָה שֶׁל
רוּחַ הַקְּדוּשָׁה; וְלִהְפֹךְ בְּדְבָרִים בְּטִלִּים וְלִיצְנוּת, שֶׁהוּא הֶפְךָ
הַתּוֹרָה וְהוּא גְּדוֹל מְכָל הָעֵבְרוֹת, וְעַל־כֵּן גְּדֹלָה מְאֹד כַּח
הַהִמְשָׁכָה שֶׁל רוּחַ הַטְּמֵאָה, וְהַהִנָּאָה גְּדוֹלָה מְכָל הָעֵבְרוֹת
(משלי א, כג) [(ה). ג. מִפְּנֵי שְׂרוּצָה לְהַשִּׁיג הַתּוֹרָה בְּלֹא עֲמָל

ברכות ס"ב. ובספר אמונה והשגחה ד' ו' בהערה בשם הגר"א ז"ל)
ומצאתי כתוב בכתבי תלמידי הגר"א ז"ל על מ"ש (ברכות ס"ב) על כל
מושב שב חוץ מן הקורה. פי' אפי' רחבה הרבה ומיירי שמונחת במקום
גבוה. לכך אין להלך על נסרים שמונחים במקום גבוה אפי' רחבים הרבה.
כי תיכף שבא לאדם שום פחד מתחיל השטן לקטרג. ועוד מצאתי כתוב
שם על מ"ש (ברכות ס"ב) שעיר בשעיר מיחלף. שהמפחד בלילה כשולן
בשדה בין הבהמות. לא ישכב בין העצים רק בין הכבשים ואז יתוסף לו
שמירה. וזו קבלה.

(ה) וכ"ש שימנע מלהביט בדברים שאינם הכרחים לו כי שוריינא דעינא באובנתא דליבא
תלי (ע"ז כ"ח) וכל מה שאדם רואה נשאר רישומו בעין כמש"ל פ"י ס' כ"ב ע"ש. וכן
ימנע משמוע דברים שאינם הכרחים לו כי גם זה תלוי בלב כמש"ל הלב רואה הלב שומע
כו'. וע' (כתובות ה') ת"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים כו' וידוע דד' חושים

ויגיעה, וכשוראה שאינו מוצא בה טעם, עוזב אותה. והנה סבה הראשונה צריך לרפאתה בזכרון יום-המיתה וכו'. ולענין השני, שאין בו הנאת הגוף ממש, רק מפני כח ההמשכה של רוח הטמאה — צריך להתבונן, כי אם יתדבק בתורה וישיג על-ידה רוח-הקדוש, בודאי יהיה ההנאה יותר גדולה מרוח הטמאה, מפני שהיא הנאה אמיתית. ולענין השלישי — אם ירצה לעמל על התורה, אז ירגיש בה מתיקות, ועל-ידי-זה ישיג אהבת התורה (משלי א, כב-כג).

ז כמו שהרעב, כשאוכל בעת רעבו, אז הוא לו להועיל, ואם לאו, עבר השעה ונכחש פחו ואינו מועילו, כן בדברי-תורה לא תאמר כשאפנה אשנה וכו'.¹ וכן בעת שרוצים ללמד ממך (ו), ללמד עמהם, שלא יאבד תורתך, כמו שאמרו²: שחבריך יקימוה בידיך, ואל בינתך אל תשען, וכמו שאמרו³: מתלמידי יותר מכלם. וכל-שכן שצריך ללמד עם בני-ביתו, שהם מצויין אצלו תמיד, ואם ישפח, יזכירוהו. ומי שאינו עושה כן, ינחל רוחי^א. ואפלו אותו שאינו ראוי לכך, רק שיש לו חדושי-תורה מאביו או מרבו, אפלו הכי ילמד לאחרים ולא יאמר עדין אינו ראוי^ב.

יא. משלי (י"א כ"ט).

שבראש שהוא רשר"ד הם נגד ד' אותיות הוי"ה ב"ה. וכולם צריכין להיות נקיים מן החומריות וכל זאת נכלל במ"ש קדושים תהיו וכמ"ש שם הרמב"ן ז"ל.

(ו) וי"ל שזה נכלל ג"כ במ"ש (ב"מ ל"ג) כל המקיים בעצמו כך כו'. וכמ"ש המפרשים על מ"ש אל תחזיק טובה לעצמך כו' ר"ל שלא תחזיק התורה רק לעצמך שלא ללמדה לאחרים. וכן מ"ש וכשאני לעצמי כו'. ועי' (סנהדרין צ"א) כל המונע הלכה מפני תלמוד כו'.

1. אבות ב, ד. 2. אבות ד, יג. 3. תענית ז.

ח לְלַמֵּד בְּעֵצְמוֹ — קוֹדֵם לְמַעֲשֵׂה הַמְצוֹת, אֲבָל לְלַמֵּד
לְאַחֲרֵים — מַעֲשֵׂה קוֹדֵם יג.

ט כָּל תְּבָה וְתֵבָה שְׁאָדָם לוֹמֵד הִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל
הַמְצוֹת. ¹²²⁴⁵⁶⁷אם־כֵּן, כְּשֶׁלוֹמֵד לְמַשָּׁל דָּף אֶחָד, מְקַיֵּם
כְּמָה מְאוֹת מְצוֹת, שְׁכָל אַחַת בְּפָנָי עֲצָמָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד
שָׂאָר כָּל הַמְצוֹת יד.

י שְׂכַר הַתּוֹרָה — עֵץ־חַיִּים, וְשָׁל מְצוֹת — גֵּן־עֵדֶן;
וְהַפֶּכֶם הוּא חֲרָבוֹ שֶׁל מְלֶאכֶת־הַמּוֹת וְגִיּה־נּוֹם ^{אוצר החכמה}טו.

יב. וזה מרומז במ"ש (ברכות ס"ב:) אדכפנת אכול כו'. ואמרו ⁴כל אכילה
ושתיה כו' בדברי תורה כו'. וכן מ"ש (ברכות שם) בר מזבין תאני קאי על
דברי תורה של אביו כמ"ש ⁵כי נוצר תאנה יאכל פריה כו' (ביאורו שם).
יג. וז"ש (ב"ק י"ז) הא למיגמר הא לאגמורי ⁶(ביאורו שם).

יד. וע"כ אין מבטלין מת"ת לקיים שאר מצות רק במצוה שאי אפשר
שתעשה על ידי אחרים כמ"ש ביו"ד סי' רמ"ו סי"ח (שנות אליהו פ"א
מ"א). מכל דיבור שאדם לומד נברא מלאך קדוש והם מליצים עליו
(משלי י"ט ד). וע' תז"ח ו' ג', שמהבל ודיבור וקול של הצדיקים
שעוסקים בתורה נעשה גוף ונפש ורוח להתלבש בהם הצדיקים שכבר
מתו לרדת בהם לעוה"ז.

טו. שה"ש ג' ז' ח'. וכן כתב באגדות ברכות על מ"ש שם ל"א. וי לן
דמיתגן וי לן דמיתגן כי ב' מיתות הן כמ"ש ⁷מות תמות. מות ושאל. שהן
נגד עץ החיים וגן עדן וכו' וז"ש (ברכות שם) הי תורה והי מצוה דמגני
עלן. כי תורה עץ חיים היא וכו' והיא קולטת מן המיתה. ומצות מצילין
מן הגיהנם. כמ"ש ⁸כי נר מצוה וכמ"ש במדרש רות כל פקודא ופקודא
כו' (עיין מדרש רות החדש פ"א אות ג') ובשכילם זוכה לארץ החיים
וכמ"ש ⁹ועמך כולם צדיקים וכו' והוא במיתה לנפש וגיהנם לנשמה וכו'.

4. קהלת־רבה פרשה ח, פסוק טו: כל אכילה ושתיה שנא' במגילה הזאת בתורה
ובמע"ט הכתוב מדבר.

5. משלי כו, יח. 6. עיין שם בתוספות. 7. בראשית ב, יז.

8. משלי ו, כג. 9. ישעיה ס, כא.

יא הַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְכֵן הַמְחֲזִיק תְּלִמֵד-חֶכֶם מִי, נִצּוֹל
מִסְפִּין פְּגוּם דְּמִלְאֵף-הַמּוֹת, וְאִינוֹ שׁוֹלֵט רַק עַל
הַגּוֹף י"ז.

יב שְׂשֵׁה מְדוֹרוֹת בְּגִיהָנוּם, וְכֹל אֶחָד כָּלוּל מֵעֲשָׂרָה,
וְהַשְּׂשֵׁי כָלוּל מִכָּלֶם וְנִקְרָא מּוֹת, וְנִדּוּן בּוֹ י"ח מִי
שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לְלַמֵּד וְלֹא לְמַדִּים.

פז. ע' זוהר ח"א קל"א ב'. דמ"ב א'. והמתרפים לעשות ג"ח וצדקה עם בעלי תורה נקראים רפאים ועליהם נאמר (ישעי' כ"ו י"ד) רפאים כל יקומו. תז"ח ז' א' ב'. ומי שהוא קמצן שאינו מחזיק ידי לומדי תורה, אף שהוא בעצמו לומד תורה הקב"ה שונא אותו ואת תורתו. כמ"ש (יבמות ק"ט:) כל האומר אין לו אלא תורה אף תורה אין לו (וכמ"ש בירושלמי והובא בתוס' סוטה ל"ז: ד"ה ר' שמעון אפי' למד ולימד והיה בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור). וכמ"ש (ע"ז י"ז:) כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. ת"ז ב"ב (ז).

יז. ליקוטים לרבב"ח אחר מאמר ע"כ יאמרו המושלים וע"ש סוף מאמר אקרוקתא. ר"מ למ"ד א'. וע' ת"ז מ"ב ד' ד"ה דאיהו כו' ולא עוד אלא כו'.

יח. וז"ש (ב"ק צ"ב) שיתין תכלי מטייה לככי דקל חכריה שמע ולא אכל (ביאורו שם).

יט. וז"ש ג' הקב"ה בוכה עליהן בכל יום כו' וענין הבכיה הוא התגברות הדינין (וכ"כ בנפה"ח) וכמ"ש (סנהדרין מ"ו). בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת כו'. וע' ת"ז פ"ד ד' שעונש ביטול תורה הוא שיעבוד מלכיות ועונש ביטול מ"ע ומל"ת גיהנם של שלג ואש. וע' ריש אגדות ב"ק ולקמן

(ז) ואף המרכים להוציא מעות על בנין בתי כנסיות ואינם מחזיקים כראוי לת"ח עונשם גדול. וז"ל הירושלמי (סוף פ"ה דשקלים) ר' חמא ב"ר חנינא ור' הושעיה רבה הוי מטיילין באילין כנישתא דלוד אמר ליה ר"ח לר' הושעיה רבה כמה ממון שיקעו אבותי כאן א"ל כמה נפשות איבדו אבותיך כאן מי לא הוון בר נש דילעון באורייתא ר' אוון עבדו ליה תרעא לסדרא רבה נחית ר' מני לגביהון אמר חמי מאי דעבדית א"ל וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות מי לא הוון בר נש דילעון באורייתא עכ"ל. וכל הקמצנים ואינם מחזיקים התורה הם מערב רב. ת"ז י"ח וע' תז"ח ל"ז ד' ר"מ פ' נשא וע"ל בהערה ט"ז.

יג הַר־סִינִי וְחֹרֵב — נֶגְדַת תּוֹרָה וְעִבּוּדָה, דְּבוּר וּמַעֲשֵׂה,
 כִּי בְהַר־סִינִי נִתְּנָה תּוֹרָה, וּבְחֹרֵב עָמַד הַמְּשָׁפָן
 כִּי שִׁקְיָה מְכַפֵּר עֲוֹנוֹתֵיהֶם כֹּא (ח).

סי' ג' פי"א וע' ב"ב (ע"ט). הפורש מד"ת נופל בגיהנם וע' מדרש רבה ע"פ צלמות ולא סדרים שאינו עושה תלמודו סדרי סדרים. וע' במדרש משלי פ"י והובא בס' אמונה והשגחה ד' כ"ז ע"ב. וע' משלי כ"ו כ"א. דמי ששנה ופירש נידון בגיהנם של מעלה וע"ה באש של גיהנם ונשמותיהם שמחרחרין ריב בכף הקלע. וע' רע"ם כ"ו א'.

כ. ע' רמב"ן דברים א' ו'.

כא. בלק כ"ב ו' מהדורא ד'. דברים א' ו'. ל"ג ח' ט"ז. שה"ש ד' ח'. וע"כ נמנו ב' פעמים. מתחילה פקדו משה ואהרן ונשיאי ישראל במדבר סיני כמ"ש (במדבר א' י"ט) ויפקדם במדבר סיני. ופעם שני פקד הקב"ה בעצמו באוהל מועד. כמ"ש (שם ב' ב') איש על דגלו כו' סביב לאוהל מועד כו'. נמצא פקודים א' לאורייתא וא' למשכנא כדי להשלים כל המדרגות כו'. ביאורו לזהר במדבר קי"ז מכי"ק.

(ח) ואפשר לומר שז"ש בכל יום ב"ק יוצאת מהר חורב ומכרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה כו'. ולא אמר מהר סיני (שהוא היותר מורגל). דבא לאפוקי מטעות הסוברים דבמה שעוסקים תמיד באמירת תחינות ובקשות כבר הגיעו בזה למדרגה עליונה להיות מכני עליה וכתר תורה בעו"ה מונח בקרן זוית (וי"ל מ"ש וחכמת סופרים תסרח הוא מלשון וסרח העודף. ור"ל שנדמה בעיניהם שאין בזה שום יתרון בחשבם כי כבר מצאה ידם להיות מבני היכלא דמלכא אף בלא הגיון התורה ואמרו חז"ל (ב"ב י"ב) קודם שיאכל אדם יש לו ב' לבבות כו'. ר"ל קודם שיאכל מלחמה של תורה כמ"ש לכו לחמו בלחמי (משלי ט') יש לו ב' יצרים א' מיעצו לטובה כו'. ואח"כ משלים עמו היצה"ר ונעשה יצ"ט כמ"ש בכל לבבך בשני יצרך כו'. לקוטים לרב"ב חנה על פסוק כי תצור וע' לעיל פ"ד הערה י"א ופ"ו הערה ג'. ע"כ דקדוק התנא בלשונו הקדוש לומר מהר חורב שהוא מורה על עמוד עבודה להורות שגם עליהם נאמר אוי להם מעלבונה של תורה (וז"ש שכל מי שאינו עוסק בתורה כו'. בא לרבות במלת כל. אפי' מי שעוסק תמיד בעמוד העבודה. וז"ש נזם זהב כו' שמדמה עמוד העבודה לנזם זהב (וע"ל ס' ג' וסוף הערה א). וכמ"כ מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. ומ"ש מסיר אזנו כו'. ולא אמר מסיר פיו מללמוד תורה. לומר שאף מי שא"א לו ללמוד בעצמו עכ"פ צריך להטות אזנו לשמוע ד"ת. וכל יאמר בלבבו מה בצע בשמיעתי כי אין לי לב להבין. כי אמרו ז"ל (ע"ז י"ט) ליגמור אינש אע"ג דמשכח אע"ג דלא ידע מאי קאמר. וז"ש ובקשתם משם את ד' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך. ויש לדקדק דפתח בלשון

יד תורה היא פלחם, שהוא עקר סעד־הלב, ונצרך תמיד;
ומצות היא כמרקחת, שפל מצוה אינה רק בזמנה
(משלי יט, ב; ד"ה ב, ד).

טו שִׁכַּר הַתּוֹרָה נִמְשָׁל לְטָל, שֶׁהֶפֶל אָחַד, וּשְׂכַר הַמְצוֹת
נִמְשָׁל לְמָטָר, שֶׁפֶל מְצוּהָ הִיא בְּפָנָי עֲצָמָה,
כְּטָפוֹת הַמָּטָר כִּי (ט).

כב. שה"ש ה' ב'.

בקשה ולשון רבים. ומסיים בלשון דרישה ולשון יחיד. ונראה שהענין כמ"ש בביאור הגר"א (משלי א' כ"ח. דה"י א' ט"ז) על פסוק "דרשו ד' ועוזו" כו'. דמילת דרישה מורה על עסק התורה ביגיעה. ומלת בקשה מורה על ענין התפלה. והנה כג' דברים שהעולם עומד דהיינו תורה ועבודה וגמ"ח. מצינו שהעיקר הוא עמוד התורה וג"ח. ועבודה הוא טפל כמ"ש כי חסד חפצתי ולא זבח. ודעת אלקים (דהיינו תורה כמ"ש שם בביאור הגר"א ע"ש) מעולות. ואף בתפלה שהיא גדולה יותר מן הקרבנות כמ"ש (ברכות ל"ב) מצינו שזולת ב' העמודים הנ"ל אינו כלום. וכמ"ש אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה. וכן בתורה כתיב מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. וכמ"ש אז יקראונני ולא אענה כו' תחת כי שנאו דעת כו' (משלי א') וכן תורה בלא ג"ח אינו כלום וכמ"ש (ע"ז י"ז) העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. וע"ל סימן ג' פ"י ח"ש דרשו ד' (היינו מדותיו של הקב"ה מה הוא רחום אף אתה רחום כו'. דהיינו ג"ח) ועוזו (היינו תורה שנקראת עוז) ואח"כ בקשו פניו שהוא התפלה (ונכדו של הגר"א שם בדה"י השיאו לד"א). והנה בענין התפלה ב"ה כמעט כל ישראל נזהרים. אבל בני עלייה ההוגים בעו"ה מועטים המה. ואף מי שהזוגה בתורה אינו רק אם יש לו לחם חקו בהרוחה. אבל למעט מפרנסתו בשביל עסק התורה ולעסוק מתוך הדחק זה אינו מצוי בעו"ה (ע"ל פ"ג סימן ג') (ועי' ברכות ה') ג' מתנות טובות נתנו לישראל ולא נתנו אלא ע"י יסורים כו'. (ועי' פ"ג סימן ג') ואז"ל (סוטה מ"ט) העוסק בתורה מתוך הדחק תפלתו נשמעת כו'. אף אין הפרגוד נעל בפניו. וז"ש "ובקשתם" בלשון רבים שכולכם תבקשו רחמים. אבל אנכי לא אהיה מצוי רק ליחיד העוסק בתורה וז"ש ומצאת כי תדרשנו כו' בלשון יחיד (ומ"ש בצר לך כו'. ר"ל מתוך הדחק). וכמ"ש בתז"ח ו' ב'. מאן דישתדל באורייתא אית ליה חירו כו'. וישראל כד נפקו ממצרים נפקו כיונה דברחה ונץ הוה רדיף אבתרה. הכי אית צלותא כו'. וסמאל וחיליה רדפין אבתרה כו'. כד צלותא דאיהי יונה סליקא באורייתא מה כתיבא בה. כי לא בחפזון תצאו כו'. ואילין אינון צלותין דמארי דאורייתא דסליק כנשרא דלא דחלת מכל עופין דעלמא כו'. וז"ש גם כן התנא כאן ואומר והלוחות מעשה אלהים כו' אל תקרא חרות אלא חירות (עי' ת"ז ט"ז ג' קס"ח א' וע' בליקוטים ריש ת"ז).

(ט) ומה יומתק לכאר בזה מאמר חז"ל (תענית ז') את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש דהיינו גשם והקב"ה אמר אהיה כטל לישראל וכו'. כי המצות אינן

פֶּרֶק ח

בְּדַרְכֵי הַלְמוּד, וְעִנְיָנִי לְשִׁמָּה וּפְנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה:

א כְּמוֹ שֶׁבְּאֲמֵנוֹת צָרִיף לְלַמֵּד אֲמֵנוֹת נִקְיָה (שְׂאִין בָּהּ גִּנְבָה וְאֶסוּר) וְקֵלָה (כַּמֶּשֶׁשׁ בְּרֻכּוֹת סג.), כֵּן בַּתּוֹרָה יִבְקֹשׁ לְמוֹד קָל, שֶׁלֹּא יִהְיֶה יוֹתֵר מִיְכַלְתּוֹ וַיִּקְוֶן בָּהּ; וְנִקְיָה — שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ פְּנִיָּה (בִּיאוּרוֹ לְבְּרֻכּוֹת שם). וְכֵן הַתִּינוּקוֹת, לֹא יִכְפִּידוּ עֲלֵיהֶם, כִּי אִם בְּנִחַת, וְלִתַּת לָהֶם פְּרוּטוֹת, כִּי הַלְמוּד אֵינוֹ נִקְבָּע בְּאָדָם כִּי אִם בִּישׁוּב וּבְנִחַת. וְצָרִיף שֶׁיִּלְמְדוּ מִקֵּדָם ¹²³⁻⁴⁵⁶⁷ כָּל הַחֲמָשׁ, שֶׁיְהִיוּ רְגִילִים כְּמַעֲט בְּעַל-פִּיהָ (עֲלִים לְתֵרוּפָה) (א).

ב מִתְחַלְּקָה צָרִיף לְמַלְא כְּרִסוֹ מִקְרָא, מִשְׁנָה (וְאֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לְפָרֵשׁ הַמִּתְנִיתִין — יִלְמַד כְּלוֹ) א, וּגְמָרָא בְּבִלִי, יְרוּשְׁלָמִי, תּוֹסְפָתָא, מְכַלְתָּא, סְפָרָא וְסַפְרֵי וְכָל הַבְּרִיתוֹת, וְאַחַר-כֵּן לְעֶסֶק בְּפִלְפוּל חֲבָרִים, וְזֶהוּ הַדְרָה שֶׁל תּוֹרָה. אָבֵל הַמִּשְׁנָה סֵדֶר הַלְמוּד, שֶׁלּוֹמֵד תְּחִלָּה לִידַע אֵיךְ לְפַלְפֵּל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִשְׁנָה אַחַת כְּצוֹרְתָהּ, יֵאבֵד גַּם מִקְצַת הַתּוֹרָה שֶׁשָּׁמַע בְּנַעֲרוּתוֹ ב.

א. בִּיאוּרוֹ לְסַבֵּי דְבֵי אֲתוּנָא ד"ה א"ל הֵהוּא גְבֵרָא דְאִזִּיל לְאֲגַמָּא.

ב. וְע"ז רִמְזוּ רַז"ל בֶּן שְׁלֹשִׁים לְכַח. לְחִזּוֹר תְּמִיד מֵה שֶׁשָּׁמַע מִרְבּוֹתָיו. וְאֲחִ"כ בֶּן אַרְבַּעִים לְבִינָה. לְהַבִּין וּלְפַלְפֵּל. וְמִי שֶׁהוּא גַם רוּחַ תִּיכָף בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן שֶׁמִּתְחִיל לְלַמֵּד נִדְמָה לוֹ כְּאִילוֹ כִּבְר עֲלֵה אֶל תְּכִלִּית הַגְּדוּלָה

רק כ"א בזמנה כמ"ש סימן י"ד וישראל מבקשין להגאל בזכות המצות אבל באמת הגאולה הזאת לא תהיה רק ע"י תורה כמש"ל סימן ג' פי"א.

(א) מכאן תוכחת מגולה על המעמיסים על נערים קטנים את עול למוד הגמרא בטרם ידע הנער לקרות פסוק א' כהוגן וזה גורם לקוץ בתלמודם כשיגדלו מעט קט. וכבר האריכו בזה הספרים עיין תולדות אדם פ"ג.

ג הלומד קצור-דינים, סוף שישבח הכל^ג (משלי י, ד; כג, ה).
 ד החכם נהנה בעת למודו במה שמקיים מצות בוראו, אף
 שעדין לא ידע, וחוזר תמיד ומוצא בו טעם.
 אבל הפסיל אינו נהנה עד שייסיים הספר, ואף וממהר לסימו,
 ועל-כן אין בו סימן ברכה^ד.

1234567

וצועק ומפרכס כמו הגדולים אשר בארץ. וכאשר רואה שאינו יכול לנצח את הת"ח אז הוא מבאיש ריחו. כי כן דרך המקנא כשאינו יכול להגביה עצמו אז הוא מבאיש ומטנף את חבירו. אבל כל הפוסל במומו פוסל ורקב עצמות קנאה כו' ועונשו הוא שנטבע בנהר דינור כשמטבילין אותו שם (כמ"ש לקמן פ"י סי' ט"ז י"ז). ביאורו לרב"ח מאמר אורזילא.

ג. כתב רבינו בת"ז קס"ו ע"ב דכעת אין אנו סומכין על פסקי הלכות אלא בראיות ופולפולא ופסק הלכות אינן אלא לע"ה. אבל לע"ל ילמדו מפי משה הלמ"ס בלי קושיא ופולפול כלל.

אוצר החכמה

ד. משלי כ' כ"א. י"ז כ"ד. י"ג כ"ה. כ"ג ה'. כמו בענין האכילה יש טע"ם (ר"ת טוב ערב מועיל) ערב הוא למלוי הכרס מועיל הוא שכוונתו להברות הגוף לעבוד ה' ואם היה אפשר בלא אכילה היה טוב יותר. וטוב הוא שבאכילה גופא עובד ה'. כן בלימוד יש שלומד מחמת שהוא ערב שנהנה מהחכמה. ומועיל הוא שלומד בשביל שיהי' בקי וכל זמן שאינו בקי אינו נהנה מלימודו. וטוב הוא שנהנה תיכף וז"ש (ברכות ח'). גדול הנהנה מיגיעו יותר מי"ש. פי' שנהנה מלימוד או מאכילה (שנות אליהו בליקוטים). ובכ"ק כתב בביאור המאמר גדול הנהנה מיגיעו כו'. פי' שזוכה לעבוד את בוראו מאהבה ונהנה מיגיעו. וי"ש שאינו עובד כ"א מיראת העונש או זולתם. אשריך בעוה"ז. ע"ד שאמרו¹ עולמך תראה בחי"ך. וטוב לך. פי' צפון לך לעוה"ב וז"ש ואילו גבי י"ש לא כתיב וטוב לך. שאין לו בעוה"ז שום תענוג וקאי אשרי על עוה"ב (ב).

(ב) והכי מוכח מגמרא דסוטה ספ"ה מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. משמע שהוא צפון לעוה"ב אבל באידך כתיב לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך. משמע אפי' בעוה"ז ירננו ויעלצו. ובוזה יתישב קושית התוס' (יבמות מ"ח) ד"ה שאין עושין כו' ע"ש. די"ל דיראה דהתם הוא ג"כ לשבח רק שאין מקבלין עליה שכר בעוה"ז כמ"ש רבנו כאן דקאי אשרי

1. ברכות יז.

אבן פרק ח שלמה צא

ה מי שאומר פשטים ודרושים מפארים שאינם לאמתה של תורה בכדי להתפאר, ענשו גדול מאד (משלי כ, יז; ע"ל סי' ב).

ו כמו שסתורה שהיא עתה בזול טוב לקנותה, שסופה להתניק (ג), כן בתורה, דבר שאין העולם לומדים אותה, עין עליה ולמד אותה, שסופה להתבקש ממך. ^{אוצר החכמה} ז טוב לאדם שילמד מעט וחוזר תמיד וידע כל דבר על בריו, ממה שילמד ויקבץ הרבה, ואינו יודע הדין על בריו (משלי יג, כה; טז, ח).

ח מה שאמרו (אבות ג, יא): כל שיראת-חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, הענין: פי כשיש בו יראת-חטא, אז הוא מחפש בלמודו לידע את הדרך ילך-בה. וטבע האדם, כשמוצא דבר שחפש ביגיעה רבה, הוא חביב עליו מאד ושמור בזכרונו; אבל מי שאין בו יראת-חטא, אף כשלומד כמה פעמים אינו מוצא, כי אינו חביב בעיניו, ומלתא דלא רמי עליה דאנש, לאו אדעתה (משלי א, ז) ¹.

ה. ביאורו לברכות על מאמרם שם (ס"ג). זלת קבוץ קנה מינה. ו. ובענין הזכרון יבחן חביבת התורה בעיניו. כמו למשל מי שחייב לו חברו פרוטה א' אינו זוכר זמן רב דלא רמי אנפשי' כ"כ. אבל אם חייב לו דינר ימשך יותר בכח הזכרון שלו. וכל מה שיגדל החוב יותר יגדל על עוה"ב. וזהו שדייק הגמרא שם לומר מפני מה גרים "בזה"ז מעונים כו' ור"ל דכשיש צדיקים הרבה כדור אז גם העושים מראה אוכלים פירות בעוה"ז כמש"ל פ"י ס"א.

ג) נראה בהרחבת הביאור קצת דר"ל כמו סתורה שהיא בזול מפני שאין לה קונים ומפני כך כשיצטרכו לאחר זמן לה יהיה קשה להשיגה וירבה מחירה. כן בתורה דבר שאין מצוי לומדים לבסוף כשיצטרכו לזה יהיו הכל שוקדים על דלתיך כי לא יוכלו להשיגה אצל אחרים. ויש לכלול דבר זה במ"ש במקום שאין אנשים השתדל להיות איש. ומ"ש במקום יש לפרש דר"ל בענין. כמו מה מקום לתפלה זו (ברכות כ"ח). וכמו אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ (ע"ז י"ט).

ט כְּשֶׁלּוֹמֵד אֶצֶל רַב, אֵל יֹאמֵר לְפָנָיו חֲדוּשֵׁי-תוֹרָתוֹ
 (לְהִתְפָּאֵר לְפָנָיו), אֶךְ יִרְאֶה תָּמִיד לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ
 תוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב²: "וְאֵת צְנוּעִים חֲכָמָה" (משלי כה, ו).
 י כְּמוֹ שֶׁבְּאֲכִילָה הַגִּשְׁמִית צָרִיךְ שְׂיִטְחֵן הַיֵּטֵב בְּשָׁנִים,
 שְׂיִהְיֶה הַגּוֹרֵף, כֵּן בְּלִמּוּד צָרִיךְ לְטַחֵן הַיֵּטֵב דְּקְדוּקָי
 תוֹרָתָנוּ הַקְּדוּשָׁה לְהוֹצִיא הַדִּין לְאַמְתּוֹ. וְאִם אֵינוֹ מִיַּגֵּעַ עַל
 זֶה, אֵינוֹ מוֹצִיא הַדִּין לְנִכּוֹן. וְזֶהוּ: אִם אֵין קָמַח וְכוּ' – אֵין
 הַתְּמַצִּית שֶׁל תוֹרָה¹. וּמָה שֶׁהָאָדָם מְדַקְדֵק בְּלִמּוּדוֹ, מוֹעִיל
 לְתִקּוּן הַמְּדוּת וְהַמְּעֻשִׁים טוֹבִים^ח (ע"י לעיל פ"ו, ס"ו ו).
 יא כְּמוֹ שֶׁבְּלָחִים הַגּוֹפְנֵי יֵשׁ תֶּבֶן וּמוֹץ וְסִבִּין וּמְרֹסֵן וְכוּ',
 וְצָרִיךְ לְכַמֶּה מְלָאכּוֹת עַד שְׂיַעֲשֶׂה לָחִם, כֵּן
 בַּתוֹרָה, שֶׁפְּתוּב בָּהּ³: "לָכוּ לַחֲמוּ בְּלַחְמֵי". וְזֶהוּ כָּל עֲמַל
 הַתוֹרָה – לְהוֹצִיא הַלְּכָה בְּרוּרָה (וְזֶה שֶׁפְּתוּב⁴: "וְקוֹץ
 וְדַרְדַּר תִּצְמִיחַ לָךְ (ד), וְאֲכַלְתָּ אֶת עֵשׂוֹב הַשָּׂדֶה. בְּזַעַת אֶפִּיךָ
 תֹאכַל לָחִם") (תז"ח לז, ב). וְהַלּוֹמֵד לְשִׁמָּה דוֹמָה לְמִי שֶׁאוֹכַל
 פֶּת נִקְיָה לְשִׁבְעַ, כֵּן הוּא עַל-יְדֵי לְשִׁמָּה זוֹכֶה לְהַשִּׁיג אֲמַתַּת
 הַתוֹרָה (ה), וְגַם תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מגילה ו:): לְאוֹקְמֵי

הזכרון. כן הוא בד"ת כל מה שהדבר חביב ביותר זוכר לזמן רב וזהו פשוט.

ז. ביאוריו לאגדות ב"ק על מאמר שיתין תכלי. וברק השחר משלי ל"א כ"ז. וע"י מ"ש משלי ח' ו'.

ח. ביאורו לאגדות ב"ק שם.

(ד) וז"ש פסחים (ק"ח) שזלגו עיניו של אדם הראשון דמעות. ואמר אני וחמור נאכל באבוס אחד. והכוונה על שהתאונן על שנתמעט לבו בהשכלת התורה.
 (ה) וכמ"ש וה' עמו שהלכה כמותו.

2. משלי יא, ב. 3. שם ט, ה. 4. בראשית ג, יח.

אבן פרק ח שלמה צג

גִּרְסָא, סִיעֵתָא דְשִׁמְיָא. אָבֵל הַלּוּמֵד שְׁלֵא לְשִׁמָּה דּוּמָה לְמִי שְׁאוּכַל הַתְּבֵן וְהַמוּץ, וְגַם לֹא לְשִׁבְעָא. (וְזֶה שְׁפָתוֹב⁶: "יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה, עוֹמֶדֶת לְעֵד" — שְׁבַלְמוּד בִּירְאָה שְׁתִּי מְעֵלוֹת: שְׁהִיא טְהוֹרָה בְּעֵת הַלְמוּד, וְגַם עוֹמֶדֶת לְעֵד).

יב מַה שְׁאָמְרוּ⁷: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת שְׁלֵא לְשִׁמָּה וְכו', הִינּוּ שְׁאִינוּ מְכִינֵן לְשׁוּם דְּבָר, רַק מְנַהֵג אַבוּתָיו בִּידֵיו, אָבֵל לֹא בְּמִי שְׁעָקַר לְמוּדוֹ לְשֵׁם כְּבוֹד. וְכֵן אִם הֵיָצַר מִסִּית אוֹתוֹ שְׁלֵא לְלַמֵּד כָּלֵל, וְאִם יִרְצָה לְלַמֵּד

ט. משלי כ' י"ג. ברק השחר משלי ל"א כו' (עי' משלי כ"ג ג'. ל' ט') וכענין זה מ"כ בשמו על מ"ש (ברכות ס"ג:) במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו. והענין הוא כמו בחלב יש ששותהו עם הנסוביא ויש שמטריח לעשות חמאה. כן בתורה יש שלומד בפשוט ויש שמטריח ללבן ההלכה ולזה צריך יגיעה להקיא חלב שינק משדי אמו. ושמעתי שאחד שאל מאת רבינו מי תיקן לו סדר הלימוד. והשיב לו ר"מ. ופי' הגר"ח מוולאזין כוונתו למאמר התנא. ⁵ר"מ אומר כל העוסק בתורה לשמה וכו' ומגלין לו רזי תורה וכו'.

י. וכמ"ש (פסחים נ'): שפל ונשכר וכו' ע"ש בתוס' ד"ה וכאן בעושים. כן מצאתי בכתבי תלמידיו ודלא כמ"ש תוס' ברכות י"ז. תענית ז'. נזיר כ"ג: וע' בשו"ע או"ח סי' תקס"ה ס"ו ולקמן סי' י"ד ט"ו (ו).

(ו) והביאו רא"י מירושלמי פ' אין דורשין (והובא שם בב"י) ההיא איתתא דמיתא הוה נפיק לה אור של גיהנם מאודנא לאודנא כו'. משום דמשתעיא לאחרינא מתענא אנא. וכ"כ ביו"ד סי' רמ"ט סי"ג לענין צדקה שאם מתפאר בה לא די שאינו מקבל שכר אלא שנענש עליה. והוא מגמרא דב"ב דף יו"ד וכל המתיהר נופל בגיהנם כו'. ועי' מהרש"א בח"א כתובות ס"ז א' ד"ה אבא לכבודו כו'. ותוס' חגיגה ט"ו ד"ה שובו כו'. ולפי שלא היתה כוונתו כו'. (והכי מוכח להדיא ממ"ש (סוטה כ"ב) לא תתני פרוש מאהבה כו'. משמע דבשאר הפרושים דשם לא אמרינן מתוך שלא לשמה בא לשמה וע"ש רש"י ד"ה מעשה שכם ותוס' ד"ה לעולם. ומה דקשה לכאורה ממ"ש (שבת ל"א) גייני ע"מ שתשימני כה"ג עי' תוס' (יבמות ק"ט ד"ה רעה) כו'. ובזה יתיישב ג"כ עובדא דר"י פזאי שהובא בזהר ח"א פ"ח בסתרי תורה.

5. אבות ו, א. 6. תהלים יט, י. 7. פסחים נ:

לְשִׁמָּה לֹא יָכוֹל לְעַמֵּד בְּמִלְחַמַּת הַיָּצָר, אֲזִי יִתְחִיל לְלַמֵּד אֶף
שְׁלֹא לְשִׁמָּה, וּמִתּוֹךְ שְׁלֹא לְשִׁמָּה יָבֹא לְשִׁמָּה יֵא.

אוצר החכמה

יא. וז"ש (סוכה נ"ב:) אם פגע בכך מנוול זה (ר"ל שרוצה לבטלך מן התורה לגמרי) משכחו לביה"מ ר"ל שתלמוד שלא לשמה. כי אם תרצה להתחיל תיכף ללמוד לשמה לא יניח לך. אבל בשלא לשמה סובר שלא תתקיים רק לפי שעה ואח"כ יפתה אותך שלא ללמוד כלל אבל באמת יהיה בהיפך שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ולבסוף גם היצר יסכים עמך כי ⁸ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. משלי כ"ה כ"א (ו).

(ו) ולכאורה זה סותר למש"ל סי' י"ח ע"ש. ויש לחלק בזה כענין מ"ש בס' מסילת ישרים פ' ט"ז דמי שאינו עובד לשם עבודה כלל רק לשם עושר וכבוד. הוא הרע שבכל עניני שלא לשמה. (וכמ"ש בסי' י"ד ומ"ש בסי' י"ח לשם הנאה או רבנות. היינו ליהנות מן הבריות) אך מי שעיקר עבודתו לש"ש רק שאינו יכול לעמוד במלחמת היצר שתהיה עבודתו זכה בלי שום פניה. וכן העובד ע"מ לקבל פרס ע"ז אמרו מתוך שלא לשמה. וכענין מש"כ בס' נפה"חי פ"ג בפרקים שאחר שער ג' על מ"ש לעולם יעסוק אדם וכו' ר"ל במ"ש לעולם. היינו בקביעות תמיד יום ולילה ואף אם לפעמים בתחלת לימודו ודאי יפול במחשבתו איזה פניה לשום כבוד וגיאות וכדומה. עכ"ז כל יתרפה ממנה ח"ו. אלא ^{אדרבה} יתחזק מאוד בעסק התורה ויהיה נכון לכו בטוח שבדאי יבוא מתוך כך לשמה. ואסור לבזותו ח"ו וכו'. וגם אם נראה שתמיד היה עסקו בה שלא לשמה ג"כ חייב לנהוג בו כבוד וכ"ש שלא לבזותו ח"ו וכו'. כי אין הפי' מתוך שלא לשמה בא לשמה שאח"כ יעסוק בה תמיד לשמה. אלא שבכל פעם שלומד בקביעות כמה שעות רצופות בלתי אפשר כלל שלא יכנוס בלבו באמצע איזה זמן מועט כונה רצויה לשמה. ובזה נתקדש כל הלימוד שהוא שלא לשמה עכ"ל בקיצור. מוכח מזה דאופן הלומדים שלא בקביעות ושלא לשמה אינם בכלל זה (ועי' משלי ג' י"ז) כ"ש מי שאין בו יראה כלל ח"ו אזי תורתו נמאסת. כמ"ש מפרסמין את החנפים מפני חילול השם ועי' תז"ח ו' ד' ד"ה הב לן עותרא. ועוי"ל דלקמן סי' י"ח מירי שיכול ללמוד אותה שעה בס' מוסר וע"כ יותר טוב להניח אז תלמודו. ואף אם עי"ז ימעט מלימודו (וכמ"ש סי' י"ח) אבל אם לא אפשר בס' מוסר יותר טוב ללמוד שלא לשמה משלא ללמוד כלל. ועוי"ל דמי שהיצה"ר מסיתו שלא ללמוד כלל א"כ בזה שלומד שלא לשמה ג"כ כופה את יצרו ומזה יבוא לבסוף לשברו לגמרי וללמוד לשמה. אבל מי שהיצה"ר תוקפו לשלא לשמה א"כ אדרבה מגרי יצה"ר אנפשי' ביותר בלמוד שלא לשמה. וע"ל סי' י"ז ובביאור אסתר ע"פ כי איככה אוכל וראיתי ברעה וגו'. ולפי"ז אפשר דאף אם א"א לו ללמוד אז בס' מוסר יותר טוב שלא ללמוד כלל באותה שעה משום דע"י הלמוד ההוא יגדל הטינא בלבו וכמש"ל פ"ח סי"א. ומ"ש כאן שיתחיל ללמוד שלא לשמה כו'. שאני התם דבאמת אין שום טינא בלבו ומה שלומד שלא לשמה אינו רק לשחד היצה"ר שיניחו ללמוד. ועוד אפשר לומר דהשל"ל דהכא היינו שלומד לקבל פרס וכמ"ש בסי' טד"ו.

אבן פרק ח שלמה צה

יג מה שאדם לומד לשמה, אף שהוא מעט, הוא יותר טוב
ממה שלומד הרבה והוא מלא מחשבות פסולות,
כגון כבוד וכדומה (משלי טו, טז-יז; טז, ח; יז, א; יג, כה).
יד ארבעה דברים יש בענין שלא לשמה: א. שהשם
יתברך יתן לו חיים. ב. שיהיה לו גדלה.
ג. להתייחר. ד. לקנטר וכו' (והן ד' סטרין וכו'). והראשונה
אינה קשה, וקרובה לקדשה. לכן בישראל האומר: סלע זו
לצדקה בשביל שיחיה בני ובשביל שאזכה בה לחיי עולם
הבא, הרי זה צדיק גמור. ושלשה, נגד הקנאה והתאוה
והכבוד יב.

יב. והם הד' דברים שאמרו תלמידי ריב"ז (כ"ב יו"ד) ביאורו שם (ח).

(ח) ומ"ש שם בדברי ר"א להתגדל בו. ר"ל לחיות כמ"ש מהרש"א וכמו שמסיים שם
ומצליין לחיי מלכא. וקשה לי מ"ש כאן וכן בר"ה (ד') דבעכו"ם אפי' המין הא' של שלא
לשמה ג"כ לא טוב. ובמסכת נזיר (כ"ג) מייתי ראייה לעסוק בתורה שלא לשמה מבלק
הרשע (ועיין רש"י הוריות יו"ד ב' ד"ה מדקאמר) ועוד יותר תמוה ששם היתה כוונתו
לדעה קלל את ישראל וכמ"ש (סוטה מ"ז). אך קושיא זו יש ליישב קצת במ"ש תוס'
סוטה כ"ב ב' ועי' תוס' תענית י"א ד"ה אמר שמואל כו' וי"ל כו'. ובזה יש ליישב קצת
גם קושיא הנ"ל דבישראל האומר סלע זו לצדקה כו' ה"ז צדיק גמור ואין בזה שום חטא
כלל. אבל בעו"כ כה"ג איכא חטא וכמ"ש שם וחסד לאומים חטאת כו'. אבל מ"מ איכא
בזה נמי מעליותא שיוכל לבוא מזה ללשמה (אך יש להפליא כיון דבעו"כ הוא חטאת
איך יוכל לבוא מזה למדרגת לשמה הלא אין קטגור נעשה סנגור) וכן בעובדא דבלק אף
שבא מזה למדרגת לשמה מ"מ הי' בזה ג"כ קלקול במ"ב ילדים כמ"ש (סוטה מ"ז).
וכדמות ראי' לזה ממ"ש (סנהדרין ק"ג ע"ב) גדולה לגימא כו'. ומשרה שכינה על נביאי
הבעל זה חבירו של עדו הנביא כו'. אלמא דאפי' בכה"ג שעבר על לפני עור לא תתן
מכשול וגרם מיתה לעדו הנביא ואף על פי כן קיבל שכר עבור הלגימא. וכן אפילו
הלומד על מנת לקנטר משמע לקמן שיש לו חלק בגן עדן רק שמקבל שם בושה. וכן
להיפך כשהמעשה הוא רע רק שכונתו הוא לטוב. וכמ"ש בזוהר (ח"א קס"ד ב') וכן
בעובדא דאחר דא"ר מאיר מתי אמות ואעלה עשן מקברו (כדי ליתן לו שכר אח"כ)
ואפשר דשאני אחר. משום דהרהר תשובה בלבו קודם מותו כמ"ש תוס' שם ד"ה שובו.
אך קשה ממ"ש ביו"ד סימן רמ"ט ס"ג לענין צדקה שאם מתפאר בה לא די שאינו מקבל
שכר אלא שנענש עליה כו'. ועוד יש לומר על הך קושיא דבלק הנ"ל דמה שאמרו גבי
עכו"ם איכא חטא כשאומר בשביל שיחיה בני. היינו משום דסתם עכו"ם הוא תוהא על
הראשונות אבל בלק לא היה תוהא על הראשונות ולכך בא למדרגת לשמה.

טו מה שאמרו⁹: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על-מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על-מנת לקבל פרס — לכאורה תמוה, דבתחלה אמר לשון אזהרה: 'אל תהיו', ואחר-כך אמר לשון יצה: 'אלא הוו'. ועוד, שהוא כפל-לשון. והענין — דשלשת מיני מעשים יש: א. הלומד בשביל פניות; 'אקרא בכדי שיקראוני רבי' וכו', והוא מפני כבוד ועשר. ב. שלומד בשביל בוראו, שימצא חן בעיניו ויתן-לו שכר טוב בעולם הבא. ג. הוא רק טוב ביראת-השם, כאשר צונו לשמר ולעשות, ולא לשום פניה כלל. ולזה אמר תחלה לשון אזהרה ושלילה: 'אל תהיו' וכו' — על פניה הראשונה, ועל פונתו השלישית אמר: 'אלא הוו' וכו', שתשתדלו עצמכם לבוא לידי-כף ללמד בלי פניה כלל¹⁰. טז שלשה ענשים בגן-עדן: מי שלומד על-מנת לקבל פרס — יש-לו חפה בגן-עדן, אף הוא נכוה מחפתו של חברו שלמד לשמה. והשני, שלמד על-מנת שיקרא רבי, והינו בשביל כבוד — מתביש שם מעצמו.

יג. וז"ש¹⁰ שקר החן שעושה בשביל למצוא חן בעיני ב"א כי לא נתקיימה בידם והמעשה בעצמה היא שקר וכו'. והבל היופי שמיפה את עצמו נגד הקב"ה אף שמעשה העצמה היא טובה כמ"ש חז"ל¹¹ האומר סלע זו לצדקה בשביל כו' ה"ז צדיק גמור. מ"מ היא הבל. וכמ"ש¹² ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש. ופי' כמ"ש בגמרא (פסחים נ':) על שמים חסוך וכו' עד שמים וכו' בעושין לשמה וכו' שלא לשמה וכו' כי העושין שלא לשמה הוא תחת השמים וזהו ואין יתרון תחת השמש (ברק השחר משלי ל"א).

9. אבות א, ג. 10. משלי לא, ל. 11. בבא בתרא י: 12. קהלת א, יד.

אבן פרק ח שלמה צו

ומי שלמד לקנטר — יתבזה מאחרים שם (משלי יב, ח).
יו הצדיקים גם האכילה ושאר עניני הגוף אצלם קדש,
¹²³⁴⁵⁶⁷שעושים הכל לשם-שמים. אבל יש בני-
אדם, שגם תורתם ומעשיהם הטובים אינם אלא להתפאר,
והם בני גיהנום, מסטרא דערב-רב יד. והנה קשה מאד
ללמד תמיד בחשק לשם-שמים, אך צריך ללמד מן
הרשעים הללו, שלומדים בשקידה רבה שלא לשם-שמים,
כך ילמד בלבב שלם לשם-שמים. וזה שכתוב¹³: "מלפנו
מבהמות ארץ" — פרוש, מן הרשעים שדומים במעשיהם
לבהמה (לשון רבנו בבאורו לרבה בר בר-חנה, מאמר הורמיז).
^{אוצר החכמה} יח כשהיצר הרע מסית את האדם ללמד לשם הנאה או
רבנות, ואינו יכול לעמד כנגדו, אזי יותר
טוב ללמד בספרי-מוסר באותה שעה, עד שילך היצר הרע
מפנו ואז ילמד. וכן הרב שעינו רעה ואינו לומד אלא
למלאות פניתו בשביל ממון או לדבר אחר, אין ללמד מפנו,
כי יפסיד על-ידו אף מה שלמד מקדם^{טו}. וכן להפך, אם
התלמיד הוא רשע, יכול לשבש את הרב אף-על-פי שלומד
לשמה (משלי כה, ה; כא, כ).

יט מה שאמרו חז"ל (ברכות נה.): אין הקדוש-ברוך-הוא
נותן חכמה אלא למי שיש-לו חכמה — פי ברכה

יד. וע"ז אמרו (ר"ה י"ז). ופניהם דומין לשולי קדירה ואמר רבא ואינון
משפירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם. פי שפירי. כל מעשיהם
אינם אלא להתנאות בהם וקורדום לחפור בהם. ע"כ לשון רבינו בביאורו
לרבב"ח מאמר הורמיז.

טו. משלי כ"ג א' ב' ג' ו' ז' ח'.

עֲלִיוֹנָה אֵינָה שׁוֹרָה עַל דְּבַר רִיקָן. וְהַטַּעַם יָדוּעַ, כִּי מִפְּנֵי
דְקוּתָהּ אֵינָה יְכוּלָה לְשָׂרוֹת עַל הָעוֹלָם הַזֶּה, רַק עַל דְּבַר
אֲמָצְעֵי בְּדָקוֹת קְרוֹב. לָכֵן כָּל מִי שֶׁמִּזְכֵּן יוֹתֵר (ט), זֹכֵה
יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב¹⁴: "יִהְיֶה חֲכָמָתָא לְחַפְיָמִין" וְכוּ'. וְזֶה
שֶׁאֲמָרוּ (שם מ.): אֲבָל רִיקָן אֵינוֹ מְחִזִּיק, רוֹצֵה לֹאמֵר, שֶׁהַשֵּׁם
יִתְבָּרַךְ יָדוּ פְתוּחָה לְהַשְׁפִּיעַ לְכָל, רַק מִי שֶׁאֵינוֹ לֹמֵד מְעַצְמוֹ
אֵינוֹ יְכוּל לְקַבֵּל הַשְּׁפָעַת הַחֲכָמָה מִלְמַעְלָה. וְזֶה שֶׁאֲמָרוּ:
"אִם שָׁמוּעַ מִלְמָטָה, תִּשְׁמַע" מִלְמַעְלָה^{טז}.

טז. ואמרו (שם מ.). ד"א אם שמוע בישן תשמע בחדש ואם יפנה לבבך
שוב לא תשמע. שאפי' שפתח לבו מכבר רק שלא חזר עליו לזכור אותה.
שכלי מלא שנתרוקן הוא יותר קשה ומתעבה יותר שנאחות שם הס"א.
(ע"ל פ"ד סי"א) וז"ש¹⁵ קשה עתיקא מחדתא. (עי' ביאורו לזהר יתרו ד'
ט"ז א' ד"ה וכדין). וזה טעם כל הטומאות שבתורה. וז"ש¹⁶ שנה ופירש
וכו' וזהו¹⁷ כל השוכח ד"א ממשנתו וכו'. שנא¹⁸ רק השמר וכו' עכ"ל
הזהב (ברכות שם) עי' ת"ז מ"א ב'. ויש להמתיק הענין יותר במ"ש רבנו
לקמן על מאמרם (שם ג"ט). הני ענני דצפרא לית בהו מששא וכו' לא
קשיא הא דקטיר בעיבי הא דקטיר בענני. כי ענני הם חושך. ובוקר מדחה
אותם בחזקו שאז יוצא האור בגבורתו שלכן יוצא אדום כידוע. אבל אי
קטיר בעיבי שמתגבר על האור אז האור מוסיף ביה. כי כל דבר שא' יוצא
לקראתו ואינו יכול לנצח אז הוא מתגבר. כמו מעט מים על האש או אבן
רותחת. וכן בכ"ד כידוע לחכמי הטבע. והענין כי בכ"ד הפנימי שבו להפך
(וע' ת"ז ד' ע' ע"ד שכן הוא גם בחלקי האדם. וע' תז"ח ד' ב' ד"ה דיליה

(ט) וכזה יתיישב מה שהקשו על מאמר הגמרא הנ"ל דא"כ חכמה הראשונה מאין תמצא
אצל האדם [עי' בס' נפה"ח ש"ד פ"ה בהגה"ה]. ולפי מ"ש רבנו כאן יתיישב שפיר. כי
חכמה הראשונה הוא מה שיש בכח האדם להשיג ע"י יגיעתו ועי"ז יוכל לקבל שפע
החכמה מלמעלה גם מה שהוא למעלה משכל אנושי כפי ערך יגיעתו. וע"י מדרש רות
החדש ד' י"ד (י"ז) ד"ה פתח ואמר כו' כד עייל בר נש לשמשא כו' ואתער ביה בחכמתא
עילאה כו'. וז"ש בטר עניא אזלא עניותא אין עני אלא בדעת.

14. דניאל ב, כא. 15. עיין יומא כט. 16. פסחים מט: שנה ופירש יותר מכולן.
17. אבות ג, ח. 18. דברים ד, ט.

אבן פרק ח שלמה צט

כָּל חֶכֶם עוֹלָה נִשְׁמָתוֹ בְּכָל לַיְלָה לְמַתִּיבְתָּא שֶׁל מַעְלָה
לְהַשְׁיֵג שֵׁם מַה שְּׂאֵי אֶפְשָׁר לְהַשְׁיֵג בְּהַקְיֵץ, וְזֶהוּ כָּל
תְּכָלִית בְּרִיאַת הַשָּׁנָה י"ז.

כא מה שִׁמְחַדֵּשׁ עַל-פִּי פְּשׁוּט, צְרִיף לְהִיּוֹת מְכוּן עַל-פִּי
הַסּוּד. וּכְשֶׁמִּתְגַּלֶּה לְהַחֲכֶם סוּדוֹת הַתּוֹרָה, אֲזַי מִבֵּין
שְׁגָם מַה שְּׁחַדֵּשׁ בְּיַלְדוּתוֹ עַל-פִּי פְּשׁוּט, גַּם-כֵּן אֱמֶת נְכוּן,
וְכָל זְמַן שְׂאִינוֹ מִבֵּין הַסּוּד, אֶפְלוּ הַפְּשֻׁט אֵינוֹ בְּרוּר בְּיַדוּיָא.
כב מְקוֹדֵם צְרִיף לְלַמֵּד הַלְכוֹת וְלִקְיָים אוֹתָם, שֶׁהֵם פְּלֻחִים
לְבַב אָנוּשׁ יִסְעָד, וְאַחֲרֵיכֵן יַעֲסֹק בְּלַמּוּד
הַסּוּדוֹת, שֶׁנִּמְשָׁלוּ לִיָּין וְשִׁמּוֹן. וּמִי שֶׁמֵּהִפֵּךְ הַסְּדֵר לֹא יַצְלִיחַ,
כִּי יֵאָבֵד אֶת הַכֹּל (מִשְׁלֵי כ"א, י"ז; ע"י ר"מ טז, ב, ד"ה ואית) י"ב.
כג אֲגָדוֹת וּמוֹסָר נִצְרָף לְכָל, כְּפֶסֶף שֶׁנִּצְרָף לְעֵנִיִּים
וְלְעֵשִׁירִים ^{אוֹצֵר הַחֲכָמָה} (מִשְׁלֵי ח, י; כ).

שכן הוא גם באורות העליונים וע' ספד"צ ד' כ"ד ע"ד א"ל גבריאל כו')
כי ביסוד המים הפנימי הוא אש ואם אין החיצון יכול לעשות פעולתו
כשכלה החיצון אז הפנימי עושה פעולתו. והפנימי יותר חזק מהחיצון
שבאש וכן בכ"ד עכ"ל הזהב. וכן כאן בת"ח היצה"ר יותר גדול כמש"ל
סי' י"א פ"ד וכמ"ש צדיקים נדמה להם כהר. רק שבעסקו בתורה מתגבר
הקדושה אבל מי ששנה ופירש ר"ל וכו'. וכן להפך כמ"ש בר"ע שהי' בן
גרים. וכמ"ש בדוד שבא מרות המואבי' וע' מדרש רות החדש ד' ה' ע"ג
וד' ו' ע"ג וע' סי' ח' פ"א בהערה.

יז. משלי ו' כ"ב. י"ט כ"ג. כ"א כ"ב. ברק השחר משלי ל"א י"ד ט"ו.
ספד"צ בהקדמה. וע' זהר ח"א ק"ל א' (וכן הוא גם באורות העליונים וכמ"ש
ספד"צ כ"ו ג' ד"ה אתחשכת כו' ובהסתלקותו לעילא מביא חו"ג יותר מאירים כו'
ושם ע"ב ד"ה אתא מפתחא כו' אפיל דורמיטא כו').

יח. משלי בהקדמה ושם ה' י"ח. כ"ה י"א. ב' ט'.

יט. וכל המתקרב יותר ממדרגתו הוא נשרף בנהר דינור. בסוד שם קברו
את העם המתאוים (היכלות בראשית ל"ב ב').

כד כַּל-אֶחָד לְפִי מָה שְׁמַלְמְדִין אוֹתוֹ בְּבִטָּן-אָמוֹ, בֵּן
 יֵשׁ יְכַלֵּת בְּיָדוֹ לְהַשִּׁיג. וּמִי שֶׁהָיָה יָכוֹל
 לְהַשִּׁיג סוּדוֹת הַתּוֹרָה וְהוּא לֹא הִשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׁיגָן, נִדוּן בְּדִינֵין
 קָשִׁים, רַחֲמָנָא לְצַלָּן (היכלות פקודי יז, א-ב) ^ב.
 כה מֵעַת חֲרַפְּן בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ נִתְעַרְבַּ הַכֹּל טוֹב בְּרָע. וְלָכֵן
 כָּל שְׁמוּשֵׁי קַבְּלָה מְעַשִּׂית הוּא עוֹן פְּלִילִי, וְהוּא

כ. עי' ת"ז ק"ס ג' לכל ינוקא אתחייין ליה בפום דרגי' כו' ואי אשתדל בה
 אדכיר ליה כל מה דהוו אולפין לי' במעי' אמיה כו' וע"ל סי' י"א פ"י
 והג' שלמד כו'. וכתוב בהיכלות שם שהעוסקים בסודות התורה שכרם
 גדול מאוד בעוה"ז ובעוה"ב. עי' זהר ח"א ק"ל ב' וע' ביאורו דברים א'
 יו"ד ושם ל"ב נ"ב ולקמן ד' מ"ג ב'. ועי' במדרש משלי פ"י בא וראה
 כמה קשה יום הדין כו'. בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה הקב"ה
 הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברים בו כו'. בא מי שיש בידו ב'
 סדרים כו'. בא מי שיש בידו תלמוד הקב"ה א"ל כו'. צפית במרכבה כו'.
 ושמעתי שפעם א' נסע רבינו ז"ל אצל בית א' שנשמע שם קול כלי שיר
 ונכנס א' מתלמידיו לשם וראה שפוקר א' הולך במחול עם נכריות ואמר
 רבינו ז"ל גם הרשע הזה סופו ליתן דין וחשבון על שלא עסק במעשה
 מרכבה. אך כמה תלאות יעברו עליו וכמה צירופים יצטרך ליצרף עד
 שיעלה לזו המדרגה שלא יחסר לו רק צפיית מרכבה ע"כ שמעתי (י).

(י) והענין כי מ"ש שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה אין הכוונה שלרשעים
 מוותר להם עברות קלות חלילה. וכמ"ש (ב"ק נ"ג) כל האומר הקב"ה וותרן יוותרו
 מעוהי וכמ"ש עבר שרבו שוקל לו קלות כחמורות כו' וכמ"ש בזה משלי ט"ז י"ב ובס'
 מסילת ישרים פ"ד. אך הענין הוא כמ"ש ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז לא בעוה"ב
 כו'. והיינו מפני שהם נצרכים להתעלות תמיד ממדרגה למדרגה (וכמ"ש מגילת אסתר
 פ"ה ד"ה וח"א הושיבן בחצר כו') וכפי ערך מעלת העולה כן יגדל מתחילה הצירוף
 והזיכרון [א"ה וכן מצאתי בשל"ה במאמר בית חכמה שכתב כן על מאמר ת"ח אין להם
 וכו' הנ"ל ושמעתי שכן מפורש ג"כ בכתבי האר"י ז"ל] וע"כ הרשעים שהם עדיין
 במדרגה שפלה אין מדקדקין עמהם רק על החמורות ומניחין היותר קלות לאחרונה אחר
 שיצרפו ויעלו למדרגתם כפי שורש נשמתם בעוה"נ"ש. וכמדומה לי שמצאתי כתוב בשם
 האר"י ז"ל שע"כ המנהג להתענות בכל שנה יאצ"ט מפני שבכל שנה מעלין המת ביום
 מיתתו למדרגה היותר עליונה וע"כ דנין אותו מחדש לפי ערך מדרגת העליה ההיא.
 ומעשה בחסיד א' שדנהו אחר כמה שנים מעת פטירתו על שהסיח דעתו פ"א מתפילין
 שהי' לבוש בהם עי' בס' משנת חסידים מסכת גלגול הנשמות פ"א משנה ר' ז'.

אבן פרק ח שלמה קא

דומה לחטא אדם הראשון, שאכל מעץ הדעת טוב ורע. רק היודעים לכון פונות ויחודים על ברין, בכל מצוה פונה המיחדת ומקבלת, כל שם איך יוציא משם הוי"ה וכו', וההוי"ת משנות בנקדות וכו', והכל בכוננתו, וזהו עץ החיים. לאפוקי שמושים לצרכי האדם הוא בעץ הדעת טוב ורע (ת"ז קיג, ב, ע"ש; קיב, ג-ד).

כו האגדות שלפי הנראה, חס ושלום, הם דברים בטלים — בהם גנוז כל הסודות כ"א. וזה מרמז במה שכתוב (ישעיה נג): "והוא מחלל מפשעינו" כב.

כו פנימיות התורה הם חיים לפנימיות הגוף, שהוא הנפש; והחיצוניות — לחיצוניות הגוף (משלי ד, כב; ג, כב). והעוסקים ברמז וסוד, אין יצר הרע יכול להתגרות בהם (משלי ז, יב; כב, יג) (יא).

כא. ת"ז מ"ג ד'. היכלות פקודי מ"ח ב' משלי ח' ו'.

כב. שפרשה זו נדרש על משה (סוטה י"ד). 19 ור"ל מפני חטא מי מריבה נגזר עליו שמתחלל קדושת תורתו להתלבש בדברים כאלו שעי"ז ניתן מקום לליצני הדור להתלוצץ בהם. וזהו שביקש משה שלא יגזר הסוד באלו הדברים ולא ניתן לו וזה ענין מיתת משה וקבורתו בחו"ל. ולעתיד יתגלה הסוד שבתוכו וזהו התורה החדשה שיתגלה לעתיד. ע"ל פי"א בהערה ה' ד"ה התורה וד"ה כמו. ועי' זהר ח"ג רט"ז א' וביאורו לרע"מ כ"ח א' ד"ה האדם.

(יא) ועיין ביאורו לת"ז ק"ז ג' משמע דוקא העוסקים בסוד. ואפשר דהעוסקים ברמז שהוא קרוב לחלק הסוד שליטתו מועט. ונחשב כמו שאינו.

19. סוף פ"ק על הפסוק ישעיה נג, יב: לכן אחלק לו ברבים וכו' תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה וכו'.

בעניני התפלה:

א שני דברים צריך האדם לעלות התפלה: אחד, שלא יהיה במארי דצלותין חובין; השני, שהתפלה עצמה תהיה נקייה. וזה שכתוב¹: "מי יעלה בהר ה'. נקי כפים" — מן העברה, "ובר לבב" — בתפלה. וזהו: "אשר לא נשא לשוא נפשי", שהוא התפלה, "ולא נשבע למרמה" — במעשיו, שמשביעין אותו קדם לדתו (נדה ל:), ועל ידי התפלה "ישא ברכה וכו'" (וזה שכתוב²: "על לא חמס בכפי ותפלתי זכה") (תז"ח כח, א).

ב במה שכתוב³: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו וכו'" מרמז מה שכתוב⁴: "האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו וכו'", וכן מה שכתוב⁵: "שמעי בת וראי וגו' ושכחי עמך ובית אביך"; רוצה לומר, שיהיה לבו ונפשו אחר התורה תמיד בלא מחשבה אחרת, וכמו שכתוב⁶: "באהבתה תשגה תמיד"; וכן בתפלה, כמו שאמרו⁷, שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר, רוצה לומר, בלא מחשבה אחרת, שלא יהיה דבר חוצץ בין דבורו לקירות לבו⁸. וזהו ענין יחוד קדשא-בריך-הוא ושכינתה,

א. איתא בתנא דבי אליהו פ"ח כשבא סנחריב והקיף את ירושלים עמד יחזקיהו בתפלה לפני הקב"ה שנאמר⁸ ויתפלל יחזקיהו לפני ה' ויאמר ה' אלקי ישראל יושב הכרובים וגו' הטה ה' אזנך ושמע פקח עניך וראה ושמע את דברי סנחריב וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה ה' אלקים לבדך.

1. תהלים כד, ג. 2. איוב טז, יז. 3. בראשית ב, כד. 4. דברים לג, ט. 5. תהלים מה, יא. 6. משלי ה, יט. 7. ברכות ה: 8. מלכים ב, יט, טו.

אבן פרק ט שלמה קג

שְׁפָה וְלֵב הוּא קִדְשָׁא-בְרִיךְ-הוּא וְשְׂכִינְתָּהּ (ת"ז קג, ג; קיג, ב-ג;
רע"א ב, א, ד"ה דשכנתא).

ג קִדְּם הַתְּפִלָּה צָרִיךְ לַחֲשֹׁב עָלֶיהָ, כְּדֵי שֶׁתֵּהָא שְׂגוּרָה
בְּפִיּוֹב.

ד כְּמוֹ בְּאָדָם, שְׁכָל הַגְּדוֹל מִחֲבָרוֹ יִצְרוּ גְדוֹל הַיְמָנוֹ, כֵּן
בְּמַצּוֹת וּתְפִלוֹת, כָּל דָּבָר שֶׁהוּא יוֹתֵר גְּדוֹל, לְעֵמֶת
זֶה הַיִּצָּר הָרַע יוֹתֵר גְּדוֹל וְצָרִיךְ לְזַהֵר יוֹתֵר. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ¹¹:
לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם זֶהִיר בְּתְפִלַּת-הַמְּנַחָה וְכוּ' (ת"ז ע, ב).
קְרִיאַת-שְׁמַע צָרִיךְ לְהִיּוֹת בְּאַהֲבָה, וּתְפִלָּה צָרִיכָה לְהִיּוֹת
בְּיִרְאָה. וְזֶה עֲנִין סְמִיכַת גְּאֻלָּה לְתְפִלָּה, לְחַבֵּר אֶהְבָּה וְיִרְאָה,
שֶׁהוּא שְׁלוֹב הַיְיָ וְאֲדַנִּי — יֶאֱקֻדְוֹנֵק"י (ת"ז מח, ג-ד).

ה חֲסִידִים הָרָאשׁוֹנִים, עַל-יְדֵי שֶׁהָיוּ מְאָרִיכִין בְּתְפִלָּה,
הִיָּתָה הַתּוֹרָה מְשֻׁתְּמָרֶת וּמְתַבְּרָכֶת¹² בְּקִרְבָּם
(ת"ז ע, ב).

ו לֹא יִרְבֶּה בְּתְפִלָּה יוֹתֵר מִשְׁלֹש שְׁעוֹת (משלי כה, יז¹³).

נראה שהי' חזקיהו מדבר עם הקב"ה כאדם שהוא מדבר עם חבירו מיד
נחה רוח אלקים על ישעי' הנביא וא"ל ישעיה הנביא לחזקיהו המלך והלא
אדם שהוא מדבר עם מי שהוא גדול ממנו הלא מרתיע כל גופו ונודדועין
כל איבריו. המדבר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה עאכ"ו שיהי' מדבר
באימה ויראה ברתת ובזיע. לפיכך חלה חזקיהו חולי גדול שנאמר⁹ בימים
ההם חלה חזקיהו למות וגו' ע"כ לשון התדב"א. והמשכיל אשר נפקחו
עיניו יוחקו הדברים האלה בלבבו ויבואו חדרי רוחו.

ב. ת"ז מ"ח ג'. זהר ח"ג ריש כ"ו א'. א' שאל מהגר"א תיקון למחשבות
זרות שבתפלה. והשיב לו ע"ד צחות.¹⁰ ובבואה לפני המלך אמר עם
הספר ישוב מחשבתו הרעה. ר"ל להתפלל מתוך הסידור.

9. מלכים-ב, כ, א. 10. אסתר ט, כה. 11. ברכות ו:

12. עי' ברכות לב תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת. 13. עיין שם.

קד אבן פרק ט שלמה

ז עֶקֶר הַתְּפִלָּה הוּא לְשֹׁבֵר גְּאוֹתוֹ וְלְשׁוֹב אֶל הַשָּׁם (משלי טו,
ח; כא, כז; רע"מ ל, ב).

ח עֶקֶר הַתְּפִלָּה צָרִיף לְהִיּוֹת עַל כָּל־יִשְׂרָאֵל (שנות-אליהו
ברכות רפ"ה; ת"ז מח, ג).

ט הָאָדָם צָרִיף לְבַקֵּשׁ מִהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שְׁנֵי דְבָרִים:
הֵינוּ, שְׁיִשְׁמַר אוֹתָנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה מִן הַחַטָּא,
וְשִׁיחֶיהָ מְסִיעַ אוֹתָנוּ לְעוֹלָם הַבָּא. וְזֶה שְׁאוֹמְרִים: "שְׁנִשְׁמַר
חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְנִזְכָּה וְנַחֲיֶיהָ וְכוּ"; וְהוּא נֶגֶד נַפְשׁ
הַבְּהֵמָה וְהַשְּׂכָלִי (לקוטים לרבב"ח, מאמר א"ת-ב"ש).

י בְּכָל יוֹם-הַמוֹסֵף יִשְׁלוּ לְאָדָם נְשָׂמָה יִתְרָה, וְהוּא
תוֹסְפוֹת רוּחַ-הַקֹּדֶשׁ (ת"ז מ"ט, ג).

יא רַב הַתְּפִלוֹת הֵם בְּלִשׁוֹן-נִסְתָּר, מִפְּנֵי שְׂאִין לְדַבֵּר אֶל
הַמֶּלֶךְ בְּלִשׁוֹן נוֹכַח (איוב א, יא).

יב כָּל אֲמוֹנָתָנוּ הוּא בְּשֵׁם הַיְיִ"ה בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא שֵׁם
הָעֶצֶם, שְׂאִינוּ מוֹרָה מִפְּעֻלָּה, רַק מוֹרָה עַל הַיְיִתוֹ
תָּמִיד וְהַיְיִוֹתוֹ מֵעֶצְמוֹ. מֵה שְׂאִין כֵּן הָעֶכוּ"ם אֵינָם מְשִׁיגִים
רַק בְּשָׂאֵר שְׁמוֹת, שְׂאִינָן רַק מְשַׁתְּפִים וּמְשַׁאֲלִים מִפְּעֻלוֹתָיו,
לְכֵן אֵינָם דְּבָקִים בְּשֵׁם יִתְבָּרַךְ (היכלות פקודי יב; ע' ס' אמונה
והשגחה סי' ז).

יג אֶף שֶׁהַכֹּהֲנִים מְקַרְיָבִים קְרִבְנוֹת, מְכַל מְקוֹם הַתְּפִלָּה
מִטָּל עַל הַכֹּל, שֶׁהַקְּרִבָּן הוּא בְּיִשְׂרָאֵל, וְכֹהֲנִים
שְׁלִיחוֹתֶיהוּ קָא עֲבָדִין (ת"ז סט, ד; ע"י נדרים לה, ב).

יד מֵה שְׂאֵמְרוּ (ברכות לד.): הַמְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ,
אֵינוֹ צָרִיף לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ — הַטַּעַם הוּא, כִּי בְּזֶה
מְקַבֵּל הַתְּפִלָּה יוֹתֵר, שְׂאִין מְעִינִין עָלָיו (ביאורו שם).

אבן פרק י שלמה קה

טו שְׁנֵי דְבָרִים בְּקֶרְבָּן: שְׁחִיטָה וְהִקְרָבָה. הִקְרָבָה הוּא נֶגֶד הַתְּפִלָּה, וְשְׁחִיטָה — נֶגֶד הַיְסוּרִים שְׁסוּבֵל בְּגִלוּתָא בְּזִמְן הַחֶרֶבָן. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ¹⁴: שְׁחִיטָה כְּשֶׁרָה בְּזֶר, שֶׁהוּא עַל-יְדֵי זָרִים, מָה שֶׁאֵין כֵּן בְּהִקְרָבָה (ת"ז סו, ג; ע"י רע"מ ל, ב, ד"ה דלא וד"ה בגין).

פֶּרֶק י

בְּעֵינַי שָׁכַר וְעֵנֶשׁ וְגֵן-עֵדֶן וְגִיּהֵנוֹם, וְהַדִּינִים אֲשֶׁר יַעֲבֹרוּ עַל הָאָדָם עַד בּוֹאוֹ לְמָקוֹם מְנוּחָתוֹ:

א כָּל עֶשֶׂר עוֹלָם הִזָּה הוּא מְטַרְפֵי אֵילָנֵי דְגֵן-עֵדֶן^א. וְאֵין צְדִיק אוֹכֵל פְּרוֹת בְּעוֹלָם הִזָּה אֶל־אֶם-כֵּן יֵשׁ צְדִיקִים הַרְבֵּה בַּדּוֹר^ב, וְדוֹקָא אִם הוּא טוֹב לְבָרִיּוֹת (ישעיה ג, י-יא; איוב ד, ז; משלי יג, ב; כב, י; יד, יט; שה"ש ה, ב).
ב הַפְּרוֹת שֶׁל הַצְּדִיק אֵין נוֹתֵנִין לוֹ, רַק לְבָנָיו (משלי יג, כב).

א. יונה ד' ו'. וז"ש וּמַעֲלִיו אִישׁ טוֹב ר"ל מֵהַעֲלִין. דהיינו אִם אֲפִשֶׁר לַעֲשׂוֹת מֵהַפִּירוֹת קֶרֶן אֵין נוֹתֵנִין לוֹ בַּעוֹה"ז רַק הַעֲלִין.
ב. ע"י בִּיאורוֹ לַת"ז קמ"ח ב' ד"ה וּבִזְמַנָּא דַּאִיסְתַּלְק. וד"ה בַּהוּא זְמַנָּא בְּנֵי וְכו' וְשֵׁם צ"ח א' ד"ה מִזּוֹנֵי דִּילָהּ נְעִי קְדוּשִׁין מ' א'. וְשֵׁם ל"ט ב' בַּמְהַרְש"א ד"ה הִרִי שֶׁא"ל כו'. הַרְשַׁע לְבַד מֵהַ שְׁמַקְלֵק לַעֲצָמוֹ בַּמַּעֲשִׂי הַרְעִים פּוֹגֵם גַּם לַמַּעֲלָה וְלִכְלֵל הָעוֹלָם וְגַם הַצְּדִיקִים סוֹכְלִים עֲבוּרוֹ בַּעוֹה"ז כַּמ"ש (ישעיה נ"ג) וּבַחֲבוּרָתוֹ נִרְפָּא לְנוֹ. וְלַעֲוֹמַת זֶה מְנַכִּין לַעוֹה"ב מִחֲלָק הַרְשַׁע וְנוֹתֵנִין לַצְּדִיק וְזֶה מְרוּמֵז בַּמ"ש (ב"ק ט') כְּשֶׁהִזִּיק חֵב הַמְזִיק לְשֵׁלֶם תְּשִׁלוּמֵי נֹזֶק בְּמִיטַב הָאָרֶץ. אַעֲפ"י שֶׁלֹּא הִפְסִידוּ רַק זִיבוּרִיּוֹת שֶׁהוּא הַעוֹה"ז מְשִׁלֵּם בְּמִיטַב שֶׁהוּא עוֹה"ב (בִּיאורוֹ לַאֲגוּדוֹת ב"ק).

14. ברכות לא:

1. משלי יד, יד.

ג צְדָקָה וּמִשְׁפָּט הֵם דְּלֹתוֹת הַתּוֹרָה (א) (משלי ח, לד; וע"ל סי' יד, פ"א). וּשְׂכַר הַצְּדָקָה — עֶשֶׂר. וּשְׂכַר מִשְׁפָּט־אֱמֶת הוּא מְמֻשָּׁלָה. וּמִי שְׁאִינוֹ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה, מִפְּסִיד אֶף הָעֶשֶׂר וּמְמֻשָּׁלָה שְׁמַגִּיעַ לוֹ מִמְצוּה אַחֲרָתָי.
 ד כָּבוֹד הוּא עוֹלָם הַזֶּה הַגְּרוּעֵי. וְעֶשֶׂר שְׁעוֹשֶׂה בְּעֶשְׂרוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים, הוּא יוֹתֵר טוֹב מֵעוֹלָם הַבָּא (משלי כא, כא). וּפְעָמִים שֶׁהַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן מָמוֹן לְאָדָם כְּדִי לְפַדּוֹת עֲצָמוֹ מִן הַיִּסּוּרִים.^ד
 ה לְצַדִּיקִים מִצְּפִינִים גַּם שְׂכַר הַפְּרוֹת לְעוֹלָם הַבָּא לְטוֹבָתָם (משלי ח, יט; יד, יד; לא, לא)^ה.

ג. לקוטים לרבב"ח על מאמר א"ת ב"ש. וי"ל שהוא ע"ד מצוה גוררת מצוה. כי בעד צדקה יזכה לעושר שעיי"ז יוכל לעשות יותר צדקה. ובעד משפט אמת יזכה לממשלה. שעיי"ז יוכל לשכר מלמענות עול ולכוף ע"ד המשפט.

ד. ת"ז ל"ח א' משלי י"ג ח'. עי' ישעי' י"ב ד' ה'. דה"י א' ט"ז. ה. ופעמים שהקב"ה שולח עניות לאדם ברב חסדו להצילו מגילגול וממיתה בעוה"ב דעני חשוב כמת (עי' משלי י"ג ח'). ופעמים ניצול עיי"ז גם מיסורים שנתחייב בהם. אבל למי שאינו נותן לו עניות נותן לו עניות דאורייתא שהיא קשה מהכל שנאמר בה ג' פליאות. כמ"ש (ישעי' כ"ט)

(א) ר"ל כמו שא"א ליכנס לבית עד שיפתח הדלת כך זאת א"א ליכנס לחדרי תורה עד שיעשה צדקה ומשפט וכמ"ש כל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת. ואהבה ויראה הן הפתחים. ועי' משלי ח' כ'. ועי' ת"ז ל"ו ג' ס"ה ב' דשבת הוא דוגמת העני דלית ליה מדיליה כלום ומצווים אחרים לפרנסו. כן בשבת מצווים כל הימים לפרנסו כמ"ש מחד בשביך לשבתך [ועי' רע"מ למ"ד ד"ה צריך איהו כו'] וכמו שמשבת נמשך ברכה לכל ימי השבוע כן בעני. כמ"ש כי בגלל הדבר הזה יברכך כו' וכמ"ש יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב [ואפשר שע"כ מצוה להאכיל לעני בשבת ויו"ט מפני שמוכח מזה שאינו מכויץ באכילתו להנאת עצמו רק כמו שמאכיל להעני אבל אם אינו מאכיל לעני נאמר עליו וזריתי פרש על פניכם מפני שמוכח מזה שאינו מכויץ לשם מצוה רק להנאת עצמו].

אבן פרק י שלמה קז

ו שֶׁכֶּר הַמְצוֹת הוּא בְּלִתִּי תְּכָלִית, וְגַמּוּל עֲוֹנוֹת הוּא
בְּתְּכָלִית (משלי י, כד).

ז הַסְּטֵרָא-אַחֲרָא מִתְּחִלָּה נִרְאִית לוֹ כְּאוֹהֵב, וְהִפְתִּי
הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ כָּל יָמָיו. וְכֹאֲשֶׁר הִיא
יורֶדֶת לְטֹל נִשְׁמָתוֹ (כ), אֲזִי הוּא סוֹבֵר שְׁבָאת עֲכָשׁוּ גַם-כֵּן
לְמֵלֵא תְּאֹתוֹ, אֲבָל הִיא הוֹפְכֶת לוֹ עֶרְף וּמְמִיתָה אוֹתוֹ.

לכן הנני יוסיף להפליא כו' ואבדה חכמת חכמיו. ועני כזה ודאי חשוב
כמת שהוא חלל בחייו וסוכל חלאים ומיתה לעוה"ב. ורפואתו הוא לעסוק
בתורה (ת"ז ע"ג ד"ה ע"ד א') [ועי' מדרש קהלת על פסוק ¹²³⁴⁵⁶⁷זראה זה
מצאתי אמרה קהלת. וכ"א (פסחים קי"ח). אר"ח מאי דכתיב הודו לה' כי
טוב כו'].

ו. משלי ז' יו"ד כ"ב. כ"ו כ"ה ברק השחר איכה. עי' משלי ח' י"ז. זוהמא
שהטיל נחש בחוה. הוא היצה"ר שבאדם וכל התאות שהוא שאור
שבעיסה והוא נקרא אין. שהוא סיבת העדר של אדם. וזה מרומז במ"ש
(ע"ז כ'): בשעת פטירתו של אדם עומד מלאך המות מעל מראשותיו
וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו כו' ממנה מת ממנה מסריח
כו'. והטיפה רומזת על מה שאדם זורק הטיפה בתאוה שהוא יסודו של
יצה"ר. (וכמ"ש ⁴הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי) שהוא סיבת מיתתו
וסרחונו. וע"כ נולד בערלה והיא עצמה היא הטיפה של מרה. וכמ"ש
(משלי ה') כי נופת תטופנה שפתי זרה כו' ואחריתה מרה כלענה חדה
כחרב פיות שהוא החרב והטיפה של מלהמ"ו. וז"ש ⁵מאין באת מטיפה

(ב) אפשר להסביר קצת הענין כי הרשע כשרואה כל ימיו שהוא מצליח בתאותיו וכמ"ש
כי הלל רשע על תאות נפשו הנה אף קודם מיתה כשרואה כי כלתה אליו הרעה [שעי"ז
מתחיל לבוא בלבו התעוררות תשובה כמש"ל מגילת אסתר פ' מ"ו סובר ג"כ להתאמץ
למלאות תאותיו ושבוה ינצל ממוקשי מות וע"כ אינו מתחשק לעשות תשובה וזהו ענין
המלחמה הכתוב בסי' ח' [וע"ל מגלת אסתר פי"ב ד"ה שלחה לו וד"ה אשתטי מחמרא
כו']. אבל נהפוך הוא כי מלוי תאותיו הם הם הגורמין לו מיתה משונה וחמורה רח"ל
כמ"ש סי' י' וע"כ נדמה מיתת הרשעים לפיטורי בפי ושט שהוא נתון שם בדוחק
וכשרוצים למשכו משם מוכרח לנתק החבל ולחלבו כן נשמת הרשע אדוק בגופו וא"א
להפרידו משם אלא ע"י יסורים קשים ר"ל.

3. קהלת ז, כז. 4. תהלים נא, ז. 5. אבות ג, א.

ח הַרְשָׁעִים אֶפְלוּ בְשַׁעַת מִיתָתָן מִקְשִׁים עָרְפָם וְלוֹחָמִים
 עִם הַמְּלֶאכֶת הַמּוֹת. אֲבָל הַצְּדִיקִים פּוֹשְׁטִין
 צְוָאָרֶם כִּיּוֹנָה' (שְׁמֵת־פְּוֹנִים לְקַיִם בְּזֶה רְצוֹן הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ) (ד).

סרוחה מאין רומז על ההעדר של אדם שהוא היצה"ר (ת"ז ס' ג' ד' צ"ו ב' קט"ו ג'). ובביאורו לאגדות ברכות ד'. על מאמר ומהמ"ו בשמונה, כתב ששמונה סיבות המיתה על האדם הם. אחת מחמת חטא אדה"ר. וז' מחמת ז' ראשי עבירות שהם גרם כל העבירות והם הקנאה והתאוה והגאווה שהוא הכבוד והכילות שהוא עין הרע. והזנות שהוא היצה"ר והשנאת הבריות והבטלה (והיא שביעית נוק' לשבת בית (ג) ובה כלולין ד' כידוע. והוא מ"ש שיחת הילדים כו'. וישיבת בתי כנסיות כו'). וז' שמות יש ליצה"ר הידועות וז' מדורות ז' ראשי תנינים וז' קשרים דס"א וז' של להט החרב המתהפכת צבוע זכר כו' (עי' ביאורו לאגדות ב"ק ט"ו) וז' עונשין של התורה ד' מיתות ב"ד וכרת ומיתה ביי"ש ומלקות. ובשעת המגפה שאז אינו מבחין כמ"ש (ב"ק ס':) דבר בעיר כנס רגליך כו' ואינו רק מחמת חטא אדה"ר.

ז. לקוטים לרכב"ח אחר מאמר אקרוקתא וקודם סבי דבי אתונא ביאורו לאסתר א' י"ב ע"ד הרמז. עיי' ביאורו לרכב"ח במאמר הורמיז בר ליליתא ומ"ש (דברים ל"ב) ומות בהר אשר אתה עולה שמה. שמיתתו היתה

(ג) נראה להסביר קצת דבריו הקדושים. דדבר שהוא בשב ואל תעשה מכתנה בשם נוק'. מפני שרוב העסקים נעשים ע"י אנשים אבל האשה צריכה להיות כלואה בבית כמ"ש כל כבודה בת מלך פנימה. וכמ"ש (עירובין ק') וע"ז נאמר (ישעיה מ"ד) כתפארת אדם לשבת בית. וכן בעניני אישות האשה היא קרקע עולם כמ"ש (סנהדרין ע"ד). והנה אותן ו' דברים שחשב התנא שמוציאין מן העולם דהיינו הקנאה והתאוה והכבוד. וכן עין הרע ויצה"ר ושנאת הריות. גודל עונשן הוא על גודל רוע המעשה שלהם. אבל אותן ד' שחשב התנא שינה של שחרית כו' הנה בעצם המעשה אין החטא גדול כ"כ שיהי' ראוי לעונש חמור כזה. ועיקר העונש הוא מפני שעיי"ז מתבטל מתורה כמ"ש באדר"נ פר"א. וכל אותן ד' דברים טעם א' להם לכך אין נחשבין אלא לא'. ומ"מ היא קשה יותר מכולם כמ"ש הספמ"ס וז"ש בכמה מקומות שבס"א הנוק' שליט על דכורא יותרת על הכבוד ובקדושה הוא להיפך. אף שאמרו ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה מ"מ עיקר השכר הוא בעד עשיית מצוה. וע"כ עשה דוחה ל"ת.

(ד) והדבר מוכן שהוא באמת קשה מאוד לפנות מחשבתו ולחשוב מחשבה היקרה הזאת בעת טירוף הדעת מביעותותא דמהמ"ו בפרידת הנשמה מן הגוף. וע"כ ראוי לכל השם

אבן פרק י שלמה קט

רצונית והוא עפ"י צווי שגם במיתתו הי' עובד השי"ת וקיים מ"ע ולכן נאמר לו ושמה לא תבוא שהוא מל"ת כדי להוסיף שכר כו' (דברים ל"ב) (ה) וכן כשהקב"ה מוסר את ישראל ביד איזה אומה צריך להכניע לה ולקבל באהבה. ומזה ישימו לב לדרוש ה' בכל לב וז"ש והעם לא שב עד המכה ואת ה' צבאות לא דרשו (ישעיה ט' י"ב) ועי' בליקוטים שנדפסו סוף ספד"צ והובא בספרי אמונה והשגחה ד' י"ג כי ענין החורבן והגלות הוא בכלל ישראל כדמיון המיתה וע' ברק השחר איכה. וזה הי' סיבת חורבן הבית וגלותינו שלא שמעו בקול ירמיה להכנע למלך בבל (כמ"ש ירמיה כ"ז י"ב) וכן בית השני חרב ע"י רשעת הפריצים שלא שמעו לקול החכמים להכנע להרומיים כמ"ש (גיטין נ"ו.) ובס' יוסיפון. וכ"ש מלכי חסד שאנחנו חוסים כעת תחת צל כנפי חסדם אנו צריכים לקבל עולם עלינו באהבה ולהתפלל עבור שלומם כמו שהיו עושים גם בזמן הבית כמ"ש (עזרא ו') די להוון מקרבין כו' ומצליין לחיי מלכא ובנוהי. וכמ"ש במד' שיר השירים רבה ע"פ השבעתי אתכם בנות ירושלים שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו על המלכות.

דרכו להיות מחשבה הזאת שגורה במחשבתו תמיד בכדי שיהי' נקל לקיימה לעת מצא (זו מיתה. ברכות ה') (וכענין מ"ש המפרשים על מ"ש (ברכות ס"א) א"ל תלמידיו רבינו ע"כ. א"ל כל ימי הייתי מצטער כו' ר"ל שהם שאלוהו איך זכה למדרגה מעולה כזאת לקבל עליו עול מ"ש באהבה בעת שסרקו בשרו במסרקות של ברזל והשיב להם כי ע"י שתמיד הי' מצייר במחשבתו לקבל עליו להצטער צער כזה עבור אהבת השי"ת ע"כ היה נקל לו לקיים בפועל) ובזה יקיים ג"כ מ"ע של ואהבת את ה' אלהיך כו' ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך (ברכות שם) דלפי פשטי' דקרא לא קאי דוקא על מסירת נפש על קידוש השם רק על מיתת כל אדם (וכענין מ"ש (שם נ"ד) בכל מאורך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך) ור"ל שתהי' אהבת ה' תקועה בלבו עד שאפי' בשעה שנוטל את נפשו לא יזוז מלבטל רצונו מפני רצון הבורא ולקבל המיתה באהבה. ועי"ז יתקיים מ"ש כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך שתהי' מיתתו כמשחל בניתא מחלבא (ברכות ח'). ומה טוב לקיים רצון הבורא ברגע אחרונה מכל ימי חייו כי הכל הולך אחר החתום ובזה תהיה מיתתו כפרה על כל עונותיו [ועי' ברכות ה' יכול אפי' לא קבילו מאהבה כו'] [ועי' יו"ד סי' של"ח] וממילא יקיים בזה ג"כ מ"ש ז"ל והובא בס' ש"ק לר"ח וויטאל חלק ב' ש"ב לעולם אל יליזו מעיניך יום המיתה ויום הקבר ויום הדין הגדול כאילו אתה רואה אותו וכאילו אתה עומד בו וכאילו אתה נכנס לדין הרי שלא יעלה על לבך הרהורים של חטא כו' וישים ללבו כי עוד יבוא יום שיזדכך אדרתו שהוא משליך מעליו כעת שהוא הגוף שנקרא כתנות עור משכא דחויא [ולזאת נצרך המיתה. כדי להפשיט אותו המלבוש שהוא הגוף של הנפש. ספד"צ מ"ב ד' [ועי' ס' אמונה והשגחה ד' ל"א ושם בדרוש לחג השבועות] ויתהפך להיות אור בא' ואז ישוב ויתחבר עם הנשמה חיבור נצחי (ועי' מ"ק כ"ח אחוי לי' שוטא דנורא כו'). [ועי' זהר ח"א ע"ט אף ועי' ביאור אגדות ב"ק ד' י"א ד"ה חברך קריך כו' ועי' ב"ק ל"ח מאי אית לי גבי נחמתא דכבלאי דגידופא הוא כו'].

ט כל הימים מִדַּת־הַדִּין מְקַטְרֵג, וְאֵין שׁוֹמְעִין לָהּ עַד יוֹם־
הַמִּיתָה (רבב"ח, מאמר הורמיז; יונה א, ד-טו).

י בַּעַת הַמִּיתָה אֲזֵי הוּא יוֹם־הַדִּין הַחֲזָק מְאֹד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
(צפניה א): "יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְכוּ', מֵר צָרַח שָׁם גְּבוּר".

וְהַנְּשָׁמָה (קָדָם מוֹתוֹ הִיא בְּרַגְלִים, וְצָרִיכָה לַעֲלוֹת לַגְּרוֹן (יונה
א, יב)) בְּבֵית־הַבְּלִיעָה. וְאֲזֵי מִכְרַח לְרֵאוֹת הַשְּׂכִינָה, בֵּין צַדִּיק
בֵּין רָשָׁע, רַק בְּרָשָׁע הַשְּׂכִינָה מִסְתַּלְקֶת תַּכְף, וְאֲזֵי מַצְעֵר אוֹתוֹ
הַמְּלֹאֲךְ־הַמּוֹת מְאֹד וְיוֹצֵאָה נְשַׁמְתּוֹ כְּפִטוּרֵי בְּפִי וְשֵׁט (ברכות
ח). אֲבָל בְּצַדִּיק, אֵין שְׂכִינָה מִסְתַּלְקֶת מִמֶּנּוּ עַד שְׁמוּלֵיכְתּוֹ
לְמִקְוֹמוֹ, וְנִשְׁמָתוֹ יוֹצֵאָה בְּנִשְׁיָקָה, וְשִׁלְשֶׁת אָבוֹת יוֹצֵאִים
לְקַרְאָתוֹ (וְהֵם נֶגְדַּ שְׁלֹשָׁה מְלֹאכִים הַמְּבַקְרִים מַעֲשָׂיו, וְכְמוֹ
שֶׁנִּבְיָא לְקַמֵּן סִימָן יא) (פ' וירא).

יא שְׁבַעַה דִּינִין עוֹבְרִין עַל הָאָדָם וְהֵן: אֶחָד, תַּכְף קָדָם
מִיתָתוֹ בְּאִים שְׁלֹשָׁה מְלֹאכִים (ו): אֶחָד חוֹשֵׁב
כָּל הַרְגָעִים שֶׁהָיָה בְּעוֹלָם, וְנוֹטֵל חֶשְׁבוֹנוֹ מֶה עָשָׂה בָהֶם;

(ה) וכענין שכתוב בטור או"ח סי' רכ"ב על מ"ש חייב אדם לברך על הרעה כשם
שמברך על הטובה. כי הרעה לעובדי השם היא טובתם ושמחתם כיון שמקבל מאהבה
מה שגזר עליו השי"ת נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד השם שהיא שמחה לו עכ"ל
(ועי' בהקדמה לנפה"ח ד"ה עוד מדרך הענוה) ועי' (עירוובין י"ט) אדם מתחייב הריגה
למקום כו' ולא עוד אלא שמשבח כו' כאילו מקריב קרבן כו' רשעים אפילו על פתחו של
גיהנם אינם חוזרים כו'. וע"ל מגילת אסתר פ"י ד"ה שישראל אוכלין ושותין. כל א' לפי
הרגלו ואפילו בשעת מיתה ואפי' לאחר מיתה כו'. ואפשר שזהו ענין מיתת נשיקה הנזכר
בסי' י' שהוא התדבקות אלקי ע"י שמקבל עליו המיתה באהבה ועי"ז אינו מרגיש צער
המיתה. ולהיפך ברשעים וכמ"ש לקמן במגילת אסתר שאפי' בשעת מיתה וגם אחר מיתה
כ"א נמשך אחר הרגל שלו בחייו. וע"כ הרשע שהורגל תמיד למלא תאוותו קשה עליו
מאד המיתה משא"כ הצדיק שתמיד כל מגמתו רק לקיים רצון הבורא וכמ"ש"ל בענין
רע"ק שא"ל תלמידיו רבנו ע"כ כו'. לכן ענין ראית השכינה הנזכר בסי' י' אפשר שהוא
התעוררת תשובה הבא אפי' בלב הרשעים קודם מיתה בהסכמת היצה"ר כמ"ש"ל במגילת
אסתר פ' י"ב ופ' מ"ו.

(ו) נראה שהם נגד מ"ע ול"ת ותורה כמ"ש"ל הערה א' פי"א ועי' זוהר ח"א ע"ט א'. ח"ב
קצ"ט א'.

אבן פרק י שלמה קיא

1234567

וְהַשְׁנִי חוֹשֵׁב הָעֲבֵרוֹת שְׁעָשָׂה; וְהַשְּׁלִישִׁי, שְׁלֵמד אוֹתוֹ תוֹרָה בְּבִטָּן-אָמוֹ, וְעִכְשָׁו בָּא לְרֹאוֹת אִם הֵם שְׁלֵמִים אֹתוֹ. הַשְּׁנִי — הוּא אַחַר הַמִּיתָה, כְּשִׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְקָבֵר, מְכַרְיִזִין לְפָנָיו: וְיִ לְפָלוֹנִי דְמָרִיד בְּמִלְכָּא! וְנִדּוֹן אָז. הַשְּׁלִישִׁי — כְּשִׁמְכַנִּיִסִין אוֹתוֹ לְקָבֵר, נִדּוֹן לְמַעְלָה. הָרְבִיעִי — הוּא חֲבוּט־הַקָּבֵר^ח, נִדּוֹן כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר שֶׁנֶּהְנָה בְּעוֹלָם הַזֶּה שְׁלֵא בְּמִצְוָה. הַחֲמִישִׁי — דִּינָא דְתוֹלְעָתָא, וְנִפְשָׁו עָלָיו תְּאַבֵּל. הַשְּׁשִׁי — כְּפִי-הַקָּלֵעַ עֲבוּר דְּבָרִים בְּטָלִים^ט וְנִעְשָׂה רוּחַ (וְגַם עֲבוּר הַחֲמֻדָּה (משלי ה, כג)). הַשְּׁבִיעִי — הַגִּיהֲנוּם^י. יב שְׁלֵשָׁה דִּינִין (ז) עוֹבְרִין עַל הָאָדָם עַד שְׁיָבוֹא לְגַן-עֵדֶן.

ח. ע"י רש"י סנהדרין מ"ז ד"ה רב אשי.

ט. ועל כל דבור הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו. וכ"ז הוא בדברים בטלים כו'. אבל כדיבורים אסורים כגון לשה"ר וליצנות ושבועות ונדרים ומחלוקת וקללות ובפרט בבי"ה ובשבת ויו"ט. על אלו צריך לירד לשאול למטה הרבה מאד ואי אפשר לשער גודל היסורין שסובל בשביל דיבור אחד ולא נאבד אפי' דיבור א' שלא נכתב כו' (עלים לתרופה). י. משלי ו' ל"ג. היסורים שקודם גיהנם קשים מגיהנם עד שחושב לנוס שם מן היסורים. וז"ש ואל יבטיחך יצרך שהשואל בית מנוס לך. ר"ל שמתחילה דנין אותו ביסורין קשים ומרים כ"כ עד שכאשר רואה את הגיהנם חושב להסתור את עצמו בו מהם. משלי ז' כ"ג. הרשעים אין להם תקומה עד שיעברו עליהם ב' (נראה שצ"ל ג') דינין מיתה ע"י חרבו של מלהמ"ו. וחיבוט הקבר. ואש הגיהנם. ונעשים עפר תחת רגלי הצדיקים (כמ"ש ר"ה י"ז). וזה מרומז במ"ש (שמואל ב' כ"ג) ואיש יגע בהם ימלא ברזל ועץ חנית ובאש שרוף ישרפו בשבת. ר"ל שיהיה תחת ישיבת הצדיקים. (ליקוטים שבסוף מדרש רות. ברזל הוא חרבו של מה"מ. ועץ חנית מרמז על חיבוט הקבר כמו שחובטין את הבגד במקלות).

(ז) ומש"ל סי' י"א ז' דינין כו' מיירי ברשעים וכמו שמוכח מקראי דמש"ל שם. אבל הכא מיירי אף בצדיקים כדמוכח מקראי דגבי אברהם. וכן מ"ש דנפיש ביעתותא דמ"ה נאמר

6. אבות ד, כב.

קיב אבן פרק י שלמה

והוא: יום-הדין, וגיהנום, ואימת-מוות, כמו שאמרו (מ"ק פ"ג): דנפיש ביעתותא דמלאך-המוות; ואחר-כך יבוא לגן-עדן י"א.

יג האדם הנוסע ממקום למקום, יש בזה שלשה מקומות: הינו המקום שהוא נוסע ממנו; והמקום שנוסע לשם, שהוא תכליתו; ומקום דרך הנסיעה. וכן הוא באדם: העולם הזה, שנסע ממנו; ומקום תכליתו הוא הגן-עדן; ודרך הליכתו, שאי אפשר לבוא לגן-עדן אף אחר שיקנה שלמות, עד שיתפשט מן הגופניות י"ב. יד בשלשה דרכים צריך לילך אחר המיתה: במדבר, בישוב, ביים (משלי ג, כד) י"ג.

טו אחד-עשר מסעות צריך האדם לנסע עד שיבוא למקום מנוחתו, דהינו: האחד, מביתו לקברו; והשני הוא מקבר לגיהנום, שאף אם הוא צדיק

יא. וכמ"ש⁷ אל תירא אברם וכו'. אל תירא ביום הדין. אנכי מגן לך ביום המיתה (כמ"ש בזהר פ' פקודי) שכרך הרבה הוא ג"ע. מאד הוא הגיהנם שגיהנם ג"כ ברשותו של אברהם אבינו שהוא מושל עליו. כמ"ש (עירובין י"ט.) שיושב על פתחי גיהנם ואינו מניח וכו'. (ליקוטים לרבב"ח מאמר א"ת ב"ש).

יב. וזה מרומז במ"ש⁸ פנו וסעו לכם וכואו וכו'. פנו הוא מן הגופניות וסעו הוא דרך הליכתו. ובאו הוא מקום תכליתו (דברים א'). יג. עי' ת"ז ל"ד ג'. ואולי הוא נגד ג' פתחים שיש לגיהנם כמ"ש (עירובין י"ט.).

גבי רבא. יום הדין אפשר דהיינו הדין שקודם מיתה הכתוב בסי' י"א וכן בסי' י' (עי' זהר ח"א ק"ל ב') ואפשר דהיינו כשהולך מעוה"ז לעוה"ב שכמה מקטרגין בישין עומדין על הדרך כמש"ל בביאור מגי' אסתר בפסוק ובוזה הנערה באה כו'. ואפשר דהיינו כשמכניסין אותו לקבר (עי' משלי ו' ל"ה).

7. בראשית טו, א. 8. דברים א, ז.

אבן פרק י שלמה קיג

גמור, צריך לעבר בגיהנום (ח); והשלישי, מגיהנום לגן-
עדן; ומגן-עדן לשבעה רקיעים; ומשם לגן-עדן העליון.
ובכל מקום צריך לתן דין (ט) וחשבון (דברים א, ב).
טז נהר-דינור מפסיק בין ארץ-ישראל של מעלה לחוץ-
לארץ, כמו הירדן למטה. והוא גיהנום של
מעלה. וקדם שנכנסין לגן-עדן העליון, צריך לעבר בנהר-
דינור טו.

יז ארבעה מיני הגעלה יש: דהינו, לבון באור; והגעלה
בחמין, שהוא מים ואש; וטבילה בצונן; וכלי-
חרס, שבירתן מטהרתן. וכנגדן ארבעה מינים: הינו צדיקים,
בינונים, רשעים, בהמיים שהם רשעים גמורים. וכשעוברין
בנהר-דינור כל אחד נדון שם לפי מעשיו, דהינו צדיקים
נדונין שם בצונן, ורשעים — באש, ובינונים — במים
ואש, דהינו חמין; והולכים אחר נפש הבהמית — הולכין
לאבוד, כי כלי-חרס, פיון שנשברה אין לה תקנה טז.

יד. חוץ נשמתין דצדיקין עילאין. (היכלות מ"ה א'. ברכות פ"ט ד"ה ואמר
אשרך רע"ק).

טז. ביאורו להגדה פסקא מתחילה עובדי כוכבים היו אבותינו. יונה א' ט'.
היכלות מ"ה א' ט"ז א'. רבב"ח מאמר אורזילא. על חגיגה י"ג ולהיכן
שפך כו'.

טז. וז"ש (ברכות ה'). א"ר לוי לעולם ירגיז יצ"ט על יצה"ר כו' נצחו

(ה) עי' זוהר ח"ג ש"ב ב' והיכלות נ"ב ב' ות"ז סוף תיקון ל"ב. והכי מוכח בגמרא
(חגיגה כ"ז) ת"ח אין אור של גיהנם שולט בהם. משמע שעוברין בגיהנם רק שאין האור
שולט בהם וכמ"ש מצננין לו גיהנם. רק מי שהיה לו דקדוקי עניות אינו רואה פני גיהנם
כלל. משלי י"ג ח'.

(ט) אולי קאי על הדין שצריך ליתן בעברו בנהר דינור קודם שנכנסין לג"ע העליון כמ"ש
סי' י"ח ואפשר ששם הוא הדין היו"ד והדין הי"א הוא כשנכנס לג"ע העליון מפני שכל
צדיק נותנין לו מדור לפי כבודו וכן בכלל יש שם ב' דרגין וכמ"ש בהערה ל' פ"י וכמו
שגם בג"ע התחתון צריך ליתן דין וחשבון אף שכבר יצא מגיהנם.

יח על-ידי הרחיצה בנהר-דינור מסירים מעליו הבגדים
 צואים, שהוא לבוש עולם הזה, ששם נכלו
 האיברים והגוף. ואחר-כך מלבישים אותו במלבושים שתקן
 לו מהמצות, ועולה לקרבן על-ידי מיכאל, שהוא כהן של
 מעלה, וזוכה לעמד שם תמיד לפני השם ולהנות מזיו
 השכינה (היכלות פקודי טו, ב, טז).

יט אף-על-פי שהקדוש-ברוך-הוא מעניש — נכנס
 לפניו משורת-הדין. אבל הרע לבריות,
 משלמין לו כגמולו ממש"י, וכן להגבה-לב (משלי טז, ה).
 כ הרע לבריות אינו עולה מן הגיהנום עד שיעלנו הצדיק.
 והרע לשמים אינו יכול לפגוע לגן-עדן עד שיבוא
 הצדיק יח.

כא האיברים מעידין על האדם י"ט, והימים הם בגדים
 צואים שבהם נדון (י), וכן לטובה, שמקבל
 בהן שכר ב.

מוטב ואם לאו יעסוק בתורה כו'. רמז ד' תיקונים נגד ד' הנ"ל. ירגיז כנגד
 אש. יעסוק בתורה נקראת מים⁹ והוי כל צמא לכו למים. ונקראת אש
 10 הלא כה דברי כאש. יקרא ק"ש הוא צונן (כמ"ש ברכות ט"ו): כל
 הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם. יום המיתה הוא שבירת
 הלב עכ"ל. ועי' ברע"מ ח"ג קנ"ג א'. והיכלות פקודי ט"ז א'.

יז. משלי י"ד י"ט. ישעיה ג' י"א.

יח. משלי י"ד י"ט. עי' משלי י"ט ו' וזוהר ח"ג ר"פ ב'.

יט. ע' תענית י"א. ויש אומרים איבריו כו'.

(י) יש להסביר קצת הענין כי מדת ימיו של כל אדם ניתן לכל א' לפי ששיערה החכמה
 העליונה שיוכל להגיע על ידם לתכלית שלימותו (ע"ל מגילת אסתר פ"ה ד"ה וחד אמר
 הושיבן בחצר כו') וכמ"ש (שבת למ"ד) כי טוב יום בחצריך וגו' וכמ"ש סי' י"א א'

9. ישעיה נה, א. 10. ירמיה כג, כט.

אבן פרק י שלמה קטו

כב בְּעֵינַי רָשׁוּם כָּל הָעוֹלָם וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ. וְכָל מֵה שְׁעוֹשֶׂה,
טוֹב אוֹ רַע, נִרְשָׁם בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁבַעֵינַי בְּצוּרְתוֹ
וּדְיוֹקְנוֹ בְּאוֹתוֹ יוֹם, וְזֶה שְׁמַרְאִין לְאָדָם לְפָנַי מוֹתוֹ כֵּא.
כג הַסְטְרָא-אַחְרָא תְרַדֵּף לְשָׁלֵם לְאָדָם תַּכְף כְּרַעְתּוֹ,
אֲכַל הַטּוֹב צָפוֹן לְצַדִּיק עַד שְׁנִשְׁלָם כֵּב.
כד אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹאֲחַר גְּזֵר-דִּין אֵין הַתְּשׁוּבָה מוֹעִיל
לְהַצִּילוֹ מִן הַמִּיתָה, מְכָל מְקוֹם מוֹעִיל
לְהַעֲלוֹתוֹ מִגֵּיהֶנוֹם אַחַר שְׁיִסְבַּל הַכֹּל כֵּג.

כ. ביאורו לת"ז קל"ו ד'. ועי' משלי ה' ט'. דברים ד' ד' ר"מ נ"ח א' ב'
וע"ל בהערה סי' ח' פ"א. כתוב בתז"ח (ה' ג') כל אחד מישראל יש לו
שורש למעלה בשמו בחשבונות של מילוי הוי"ה ב"ה וזהו ששואלין
להרשע שמו לאחר המיתה. וז"ש קהלת (ט' י') כי אין מעשה וחשבון
ודעת בשאול וגו' ר"ל כי מי שיש לו מעשה וחשבון כו' איננו הולך
לשאול. עי' זהר ח"ג ד' ר"ב וע' ביאורו ברכות פ"א ד"ה אל תקרי שמות.
וכתוב שם בתז"ח (ל"ג ב') כי לכל אחד משתנה שם היצה"ר לפי שורש
נשמתו. ועי' משלי כ"ב ות"ז ע"ב קנ"ה ג'.

כא. היכלות בראשית למ"ד ב'. (יא) [עי' זהר ח"ג קס"ט א' פתח ואמר
ויוסף ישית ידו כו' וח"א דכ"ו א'. ועי' רמב"ן בראשית י"ט י"ז במדבר
כ"א].

כב. משלי יו"ד כ"ד. י"ג כ"א. י"ט ז'.

כג. יונה א' י"ג ב' ח' ת"ז פ"ה.

חושב כל הרגעים כו'. וע"כ הרשע שמבלה זמנו בהבלי עוה"ז נהפכו לו הימים לבגדים
צואים (ע"ל מגילת אסתר פי"ג) משא"כ הצדיק שמגיע על ידם לתכלית השלימות הוא
מביא בידו השלימות של כל יום ויום וכמ"ש ואברהם בא בימים וכמ"ש הן קרבו ימין
למות. שכבר קנה השלימות השייכים לכל ימי חייו.

(יא) ואעפ"י שיש לפרש שם דקאי על עיני ה'. מ"מ י"ל דא ודא אחת היא. עי' נפה"ח
ש"א פ"ט ובהג"ה שם ויתכן לכוין בזה מ"ש (ע"ז כ' ב') ואפי' מלא עינים כמלאך המות
כו' בשעת פטירתו של חולה כו'. כי העין הוא הראשון מב' סרסורי דעבירה (ועי' ספר"צ
נ"א א' ור"מ י"ט א' וכעין זה שמעתי שכשרוצים לידע את הרוצח מי הוא אזי לוקחים
את דמות דיוקנו מן העין של הנרצח ע"י מלאכת הפאטעגראפיע).

כה מי שמת קדם שלש-עשרה שנה, הוא על-פי משפט בית-דין של מעלה (על עונות אבותיו). ומעשרים שנה ואילך, הוא על עונות של עצמו. אבל מי שמת משלש-עשרה עד עשרים, שאז אינו בר-ענשין של מעלה — על זה נאמר¹¹: "יש נספה בלא משפט" כד, אבל מפל מקום הכל בצדק.

1234567 אהיה

כד. ר"ל כי משפט נקרא לתקן דבר שכבר נתעוות. וצדק הוא לתקן מתחילה שלא לבוא לידי מכשול (יב) (כמ"ש בביאורו דברים א' ט"ז ישעיה א' כ"א) וע"כ מי שמת מי"ג עד כ' שאז אינו נענש על מעשיו שעבר רק מפני שלא נתחנך בנערותו כראוי לילך בדרך הישר וראו בו סימן שיחטא אח"כ. ע"כ הקדימו לסלקו מן העולם בעוד שהוא צדיק. וכמ"ש¹² הן בקדושו לא יאמין (וכמ"ש חגיגה ה'). וע"כ נקרא צדק. היכלות פקודי כ"ב א'. ת"ז צ' ד'. כל אחד מעשר שנות האדם הם נגד יום א' מימי השבוע ועשירית השביעי הוא נגד שבת שהוא עיקר הקדושה. וכמו שבשבת אמרו¹³ מחד בשביך לשבתך. כן צריך האדם להתחיל מיו"ד שנים הראשונים להכין צידה לעולמו (וכמ"ש¹⁴ וזכור את בוראך בימי בחורותיך כו'). וכמו שמיום הד' צריך להזדרז להכין עצמו בכל רגע לקדושה של שבת הבא. כן¹⁵ מבן למ"ד לכה שחוזר על למודו (כמ"ש¹⁶ ורב תבואות בכח שור) צריך להכין עצמו עד ע' שנה שאז הוא עיקר הקדושה שראוי לשיבה (ביאור האגדות מאמר אורזילא) עי' משלי כ' ד' אסתר א' יו"ד ע"ד הרמז. וזה מרומז במ"ש (שבת קנ"ב). עד מ' שנה מיכלא מעליא. רמז להלכות שנמשלו ללחם. מכאן ואילך משתי מעליא. רמז לאגדות. אבל נמצאים אנשים שמבלים כל ימיהם בהכלי עוה"ז וז"ש (תענית כ"ג) מי איכא דניים ע' שנין שישן בתרדמת עוה"ז כל הע' שנים. וקודם מיתתו הוא מתבונן איך שכלו בהבל ימיו אבל אז הוא מעוות שאינו יכול לתקן (ליקוטים שבס' אמונה והשגחה ד' מ"ב).

(יב) ובוזה יתישב ג"כ מה שנענש יוסף על הוצאת הדכה אף שהי' אז בן י"ז שנה. כי זה הי' רק משום גדר על להבא וכמ"ש בס' אמונה והשגחה בקונטרס רשפי אש ע"ש. ועוד אפשר לומר כי ענין הכ' שנה לא נאמר רק בסתם בני אדם אבל מי שהגיע למדריגה

11. משלי יג, כג. 12. איוב טו, טו. 13. ביצה טז.
14. קהלת יב, א. 15. אבות ה, כא. 16. משלי יד, ד.

אבן פרק י שלמה קיז

כו אף-על-פי שאמרו¹⁷, שאין בית-דין של מעלה מענישין עד עשרים שנה, מכל מקום אחר-כך נענש על הכל (יג). (וזה שכתוב¹⁸: "שמח בחרור בילדותך וכו', ודע כי על כל אלה יביאך האלקים במשפט") (בראשית א, ה, ע"ד הרמז).

כז גן-עדן הוא בדרומית-מערבית של עולם, וגיהנום בצפון-בה.

כח הצדיקים מצפים על החכם בעולם הפא, שיגיד להם חדושי-תורה^{כו}. וכשבא הצדיק לגן-עדן, נותנין לו ק"נ ימים לדרש פרבים התורה שלמד בעולם הזה^{כו}.

כה. בראשית ב' ח'. ביאורו לזהר שלח קנ"ו ד"ה וכלן בני. ס' יצירה ע"ג א'. היכלות פקודי נ"ב ב'.
כו. משלי י"ט ו' ברק השחר משלי ל"א למ"ד.
כז. ברק השחר משלי ל"א למ"ד בס' מגיד משרים ד' א' כתב שישא ויתן עם הצדיקים בג"ע ק"פ יום ואח"כ משתה דאורייתא ז' ימים ואסמכיה אקרא¹⁹ בהראותו את עושר כבוד מלכותו ימים רבים שמונים ומאת יום ובמלאת הימים האלה כו' ואפשר דג"כ צ"ל ק"פ יום.

עליונה מן הדעת נידון כמי שבא בימים וגבי יוסף כתיב כי בן זקונים הוא לו ומתרגמינן בר חכים וע"כ נענשו גם שאר השבטים ביו"ד הרוגי מלכות אף שקרוב לומר שלא הגיע ג"כ לכ' שנה בעת המכירה. ולן מ"ש בזהר ח"ג קע"א בעובדא דההוא ינוקא שנענש על מה שהיה מבייש את רבו. והכל מפני שהי' במדרגה גדולה וכמ"ש וסביביו נשערה מאד כו' וכמ"ש ויוסיף דעת יוסיף מכאוב.

(יג) וע"כ בהגיע הנער לכ' שנה צריך להזדרז ביותר לתקן מה שעיות עד כה שלא ילכד במצודת עונות געוריו. ואף, כי כעת אשר הקיר"ה כרוב חסדו פקד על יושבי תבל ארצו לילך בצבא למעלה מכ' שנה צריך, להתאמץ בתפלה על שלומה של מלכות כי בשלומה גם לנו שלום כמ"ש (ירמיה כ"ט) וכן להזדרז בשקידת התורה שבזה משבית מלחמות מן העולם כמ"ש ת"ח מרבין שלום בעולם ועוד כי זולת החורה אף התפלה איננה נשמעת וכמ"ש מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. וכמ"ש בהערה שבשולי הדף הערה ח' בסי' י"ג פ"ז. וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול בשר ודם כו'.

17. ירושלמי ביכורים פ"ב ה"א. 18. קהלת יא, ט. 19. אסתר א, ד.

כט לְעֵתִיד לְבוֹא יִטְהַר הַגִּיהֵנוּם מִטְמְאָתוֹ וַיְכַלֵּל בְּגֵן-עֵדֶן,
 וַשְּׁנִיָּהֶם יִקְבְּעוּ בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל (דברים לד, ג;
 חבקוק ג, ח).

ל כִּמוֹ שְׁלִמְטָה בְּהֵיטֵב-הַמְקַדָּשׁ יֵשׁ מְדַרְגוֹת מְדַרְגוֹת: מְקַדָּם
 נִכְנָסִין לְהֵרֵב-הַבַּיִת, וְאַחֲרֵי-כֵן לְחִיל וּלְעֹזֶרֶת-נָשִׁים,
 כֵּן הוּא לְמַעְלָה, וְכִמוֹ שְׁפָתוֹב (תהלים טו, א): "ה' מִי יִגּוֹר
 בְּאֵהָלָי וְכוּ'". וְהָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו בְּעוֹלָם הַזֶּה בּוֹנֶה שָׁם פְּמָה
 מְזַבְּחוֹת שְׁבָכָל עוֹלָם, שְׁעָלֶיהָ מִקְרִיבִים נִשְׁמָתוֹ כח.
 לֹא הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּרָא אֶת הָאָדָם לְהֵיטִיבוֹ בְּאַחֲרִיתוֹ.
 וְאִם אִם הָאָדָם חָטָא, הַקְדוֹשׁ-
 בְּרוּךְ-הוּא מִחֲזִירוֹ לְזֶה הָעוֹלָם פְּעַמִּים וְשָׁלֹשׁ, עַד שִׁתְּקַן מֵהַ
 שְׁעוֹת, וְנוֹתֵן אוֹתוֹ בְּגִיהֵנוּם עַד שִׁיִּזְדַּכֵּךְ וַיַּעֲבֹר מִמְּנוֹ הַזֶּה מֵא.
 אִךְ הַחֲלוּק הוּא, כִּי מִי שֶׁהָיָה טוֹב מִתְחִלָּה, גּוֹפּוֹ זוֹכֶה גַם-כֵּן
 לְעוֹלָם הַבָּא; אֲבָל מִי שֶׁלֹּא תִקַּן מִתְחִלָּה, הַגּוֹפִים הָרֵאשׁוֹנִים
 כְּלִים וְנֶאֱבָדִים (משלי יד, א). וְמִי שֶׁאֵינוֹ מְתַקֵּן בְּפַעַם
 הָרְבִיעִית, אֲזִי אֲבָדָה תִקְוֹתוֹ, רַחֲמָנָא לְצַלֵּן כט.

כח. ביאורו לפי לך. ובמדרש הנעלם אמרו א"ר חייא הקרבה זו אינה
 כשאר הקרבות. אלא כאדם המקריב דורון לפני המלך (או"ח בביאור יעלה
 ויבוא). כשהנשמה באה למקום מעלתה שואלין לה על הגוף היאך מצאה
 לגוף טהור או לא. ומבשרין אותה לתחיה. ובכל ר"ח ושבת נפש הגוף
 מתייחד עם הנשמה ושומעת מענין התחיה ותמהה על זה. והקב"ה
 משיבה היפלא מה' דבר וכו' (ביאורו לפי וירא).

כט. משלי י"א ז'. ט"ו כ'. כ"א ט"ז. וע"כ מי שמגולגל בפעם הד' צריך
 להסתור מאד מן הס"א מפני שאז מתקנאין בו להפילו שלא יהיה לו
 תקומה ח"ו (משלי י"ב כ"ג). [עי' ת"ז ק"ו א' שאז צריך שינוי מעשה
 למעשים גדולים וע"ש ק"ז א' פ"ד א"ב פ"ה א' תז"ח מ"ד ג' ד' מ"ה
 מדרש רות החדש ד' ל"א ג' ד'. יונה א' ד' ו'. ועי' היכלות סוף ד' קנ"ג]
 וכ"ז דווקא שלא תיקן כלום. אבל אם התחיל לתקן אעפ"י שלא תיקן כל

לב מתחלה מוסרין את הרשע למלאך דומה, שהוא
ממנה על המתים בקבר (כמ"ש חגיגה ה). ואחר
שלשה ימים מוסרו דומה לגיהנום, שהוא בעמקי הארץ,
לצרפו ולזככו, ושם משעבדין בו החיצונים, וכל אחד נוטל
חלקו ממנו, עד שיעלה גביתם. וכל צער שהנשמה מצטערת
בגיהנום, גם הגוף מצטער ובוכה עמה בקבר, וגם פוככים
ומזלות ומלאכי השרת כלם מצטערים ובוכים עם הנשמה,
לפי שהיא נטלה מכלם, ובמעשיה פגמה בכלם ועשתה
בהם חשך, וכלם לוקין עמה. ושם בגיהנום מתודה ומצדיק
הדין ומתפלל להעלותו משם בזכות הצדקה שעשה קדם
מותו. ואחר שיסבל הכל, מוליכין אותו לגן-עדן, ומשם
שולחין אותו בגלגול לתקן עונותו.⁵

צרכו מתגלגל ג"פ בנפש וג"פ ברוח וג"פ בנשמה. ויש סימנים להכיר כ"ז
(עי' בת"ז צ' ד'. קס"ב ד'. קס"ג א'. ובת"ז חדש ל"ט א' ב'). אף שבכל
פעם שמתגלגל מוסיף לעשות מצות. מ"מ יותר טוב לאדם לתקן בפעם
ראשון שלא יצטרך לשוב בגלגול ב'. וע"כ יראה עיקר לתקן במה שפשע
מקודם. ויש ב' סימנים להבחין במה שקלקל מקודם. א' במה שנכשל בזה
הגלגול הרבה פעמים. ב' באיזו עבירה נפשו חשקה יותר לפי שהורגל בה
מקודם ונעשה לו כטבע. וז"ש (עירובין י"ג.) נוח לו לאדם שלא נברא
יותר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו
(יונה ד' ג'. ת"ז קנ"ה ג'. וביונה יש שם ט"ס).

5. ברק השחר איכה. יונה ב'. הגוף והנפש נידון למ"ד יום והרוח נידון
י"ב חודש. שהגוף והנפש נגד הלבנה שחידושה בלמ"ד יום. והרוח הוא
נגד השמש. וז"ש (ברכות נ"ח:) הרואה חברו לאחר למ"ד יום אומר
שהחינו כו'. שהוא חידושה של לבנה וכן כל הראיות ללמ"ד יום. ולאחר
י"ב חודש אומר מחיה המתים. דאז הוא נשתכח. הענין כי כל י"ב חודש
הרוח בארץ עולה ויורדת כמ"ש בסוף שבת (דף קנ"ב:). וזוכרת את
העוה"ז אף בג"ע כידוע²⁰ וכמים הפנים לפנים כו'. (ביאורו לאגדות

20 משלי כז, יט.

לג עֶקֶר גֵּן-עֵדֶן הוּא מַיִם, וְעֶקֶר גֵּי-הַנּוֹם הוּא אֵשׁ, וּבְשָׁנֵי
 יְסוּדוֹת אֱלוֹ מִשְׁתַּמְּשִׁים הָעֲלִיּוֹנִים, וְהַתַּחְתּוֹנִים
 מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּרוּחַ וְעָפָר, וְהָאָדָם צָרִיף לְעֵבֶר בְּכֶלֶן ^ל.

ברכות שם): האדם אחר מותו דר בג' עולמות. דהיינו נפשו בקבר. ורוחו
 בג"ע התחתון ונשמתו בג"ע העליון. ובג"ע התחתון יש ב' דרגין א'
 שמתהלכים בין השורות שבג"ע. וב' שיושבין מבפנים (כמבואר בזהר פ'
 בלק). וכן בג"ע של מעלה יש ג"כ ב' דרגין כו'. וז"ש (תהלים ל"א כ') מה
 רב טובך אשר צפנת ליראיך. זו מדרגה עליונה שבפנים. פעלת לחוסים בך
 נגד בני אדם. זהו מדרגה השנית שהיא נגד כולם וג' מקומות הנר"נ הם
 נגד ג' בריתות. וז"ש ולא נתתו ה' אלהינו לגויי הארצות. הוא נגד ברית
 התורה וג"ע העליון שנקרא מתנה. ולא הנחלתו מלכנו לעובדי כוכבים.
 הוא נגד ברית עו"כ. וג"ע התחתון שנקרא נחלה. וגם במנוחתו לא ישכנו
 כו' נגד ברית המילה והקבר עי' היכלות בראשית א' א'. משלי ו' כ"ב.
 דברים י"ב ט' א' ו'. ת"ז א' ג'. ברכות פ"ב ד"ה כל הרוצה. אסתר א' ה'
 ועי' זהר ח"ג קס"ט א' בהגהת ר"ח וויטאל. עי' ברכות י"ח ב' חזייה ללוי
 דיתב אבראי כו'. ובביאורו שם: האדמה היא בצורת האדם באברים
 וגידים. וג"ע וא"י הם כפנים באדם. בראשית ד' י"ד: ג"ע הוא יסוד דבינה
 דמלכות דעשי' וציון הוא יסוד דנוקבא דידה (ת"ו מ"ד ב'). ג"ע התחתון הוא לפני
 ולפנים בארץ עליונה מזו ארצות הנקרא תבל. וג"ע העליון הוא במדור העליון מזו
 מדורות שבארץ העליונה שתחת כסא הכבוד (עולם הבריאה) וכשניהם יש ז' היכלות
 (היכלות א' ב').

לא. ביאורו להיכלות נ"ב ב'. ספר יצירה ע"ג א' ב': גיהנם וחיבוט הקבר
 וכף הקלע. הן נגד שמים וארץ ואויר. וכן הגיהנם עצמו נחלק לג' ר"ל
 אש. מים. ושלג. שהן נגד תורה. ומ"ע. ומל"ת (לקוטים לרבב"ח מאמר
 א"ת ב"ש): ממה שאדם נמנע מלעבור על ל"ת. נעשה מזה לבוש לגוף
 ונקרא שנים. והוא מגין עליו מגיהנם של שלג. וממ"ע נעשה לבוש לנפש
 ונקרא מרבדים. ומתורה שבע"פ נעשה לבוש לרוח בג"ע התחתון ונקרא
 שש. ומתורה שבכתב נעשה לבוש לנשמה ונקרא ארגמן (ברק השחר
 משלי ל"א כ"א). וכפי מה שהגהתי שם בשולי הדף ע"ש. ובלוח השמטות
 שבסוף ס' אמונה והשגחה ועי' ר"מ נ"ח ד' ד"ה וחד.

פֶּרֶק יא

בְּעֵינַי עַרְב־רַב וְחֶבְלֵי־מְשִׁיחַ וְעֵינַי גְּאֵלָה
הַעֲתִידָה בְּמַהְרָה בְּיָמֵינוּ:

א אַרְבָּעָה עֵינַי גְּאֵלָה יְהִיָּה בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים שֶׁהָעוֹלָם
נִדוֹן (ר"ה טז.), הֵינּוּ, בְּפֶסֶח יִגְאָלוּ מִהַשְּׁעָבוֹד,
וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה תִּהְיֶה גְּמַר־הַדִּין בְּאוֹיְבֵי ה', וּבַעֲצַרְתָּ יְהִיָּה
קְבוּץ־גְּלִיּוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם (א), וּבְסִפּוֹת
— בְּנִין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ (ת"ז קכה, א).

ב מִתְחַלָּה יִגְאָלוּ עֲשָׂרָה שְׂבָטִים וְאַחֲרֵיהֶם שְׂבַט־יְהוּדָה,
וְאַחֲרֵיהֶם יַחֲיוּ דוֹד הַמְּדַבֵּר (שה"ש ו, ד) א.

א. י"ב ברכות אמצעים שבתפלה. הם מסודרין ד' פעמים ג'. ג' ראשונות
הם תורה. ותשובה שהיא עבודה. וסליחה. שהן ג'. תורה ומ"ע ול"ת שהן
כלל הכל כו'. ואח"כ גאולה ורפואה וברכה. שהגאולה היא בתורה כו'.
ורפואה הוא נגד מצות מילה (כמ"ש מגילה רפ"ב) שהיא כלל כל המ"ע.
וברכת השנים הוא נגד שס"ה ל"ת (כמ"ש מכות כ"ג: שהם נגד שס"ה
ימות השנה) כו'. ואח"כ ג' כו' והוא בגאולה העתידה בב' משיחין משיח
בן יוסף ומשיח בן דוד ושילה שהוא משה כו' (כמ"ש רע"מ ע"ז ב'. תז"ח

(א) נראה דר"ל בני משה וכמ"ש בר"מ ח"ב (ק"כ א') מה שמו בני משה כו'. ובביאורו
לר"מ כ"ג א' ד"ה וד' ענפין וכ"כ שה"ש ו' ה' שעליהם נאמר ועלו מושיעים בהר ציון
כו'. וכאן בר"מ משמע דגאולה שבניסן תהי' ע"ח משיח בן דוד שהוא נגד מדת החסד.
והשמדת עשו תהי' ע"י משיח ב"י שהוא נגד מדת הדין כמ"ש דהכי בעי לנקאה כו'
לאוקדא קש בשמאלא. וכמו דמייתי ראי' מקרא בית יוסף להכה ובית עשו לקש. וצ"ע
דבביאורו לסבי דבי אחונא במאמר מישראל דסכיני כתב. דאף שמשיח ב"י ימשול על כל
העולם ויכלה הרשעים וכמ"ש וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ. אבל
עשו לא יפול בידו אלא ביד משיח ב"ד. ואפשר דמ"ש כאן בר"מ לאוקדא קש בשמאלא.
אין הכונה על משיח ב"י גופי'. אלא דר"ל שמשיח ב"ד ישתתף אליו מדת הגבורה של
מב"י ובוזה יכלה את הרשעה וכמ"ש ולבתר נטלי כלהו מגבורה וכמ"ש בקרא בית יעקב
אש ובית יוסף להבה כו'. ועי' בר"מ פינחס רנ"ב א'. שם ירעה עגל כו'. חד אעבר רומי
רבתא חד אעבר רומי זעירתא. וע"ש בביאורו נ"ג א' ד"ה מרא דעגלא כו'.

קכב אבן פרק יא שלמה

ג הגאָלָה הזאת לא תהיה רק על-ידי למוֹד התורה, ועקר הגאָלָה תִּלְיָא בְּלִמּוּד הַקְּבָלָה^ב.

ד בְּזָכוֹת שְׁמִתְרַחֲקִים מֵאוֹתָן הָעוֹסְקִים בְּלִמּוּד פִּילוֹסוֹפִיָּא אֱלֵהִית, לְמוֹדִיּוֹת וְטְבַעִיּוֹת, יִזְכּוּ לְעֵתִיד לְבוֹא לְאוֹר ה' (ישעיה ב, ו)^ג.

ה הגאָלָה מְכַנֶּה בְּשֵׁם בְּקָר, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב¹: "אַתָּא בְּקָר וְגַם לִילָה"²; וְכֵן מְכַנֶּה בְּשֵׁם לְדָה, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב²: "כִּי חָלָה גַם יְלָדָה צִיּוֹן וְכוּ"³. וְכֵמוֹ שְׁקָדָם שְׁמִתְחִיל לְהָאִיר הַיּוֹם הוּא מְחַשֵּׁיף בְּיוֹתֵר; וְכֵן הֶהְרָה, כְּשִׁמְתְּקָרְבַת הַלְדָה כּוֹאֶבֶת יוֹתֵר מִכָּל יְמֵי הָרִיוֹנָה, כְּשִׁיּוֹשְׁבֵת עַל הַמִּשְׁפָּר, כֵּן קָדָם הַגְּאָלָה יְכַבֵּד הַגְּלוּת יוֹתֵר מִכָּל הַגְּלוּתֵי ד⁴.

ל"ו ג'. ת"ז מ"ג א' ולקמן סי' ו') והכל הוא צורך גבוה. שאין יכול להיות הגאולה ובנין ירושלים עד שיהיו שלמים תחילה כל הדרגין (ביאוריו לאגדות מגילה ריש פ"ב ע"ש שהאריך בזה). ועיקר הגאולה תהי' ע"י משה. שהוא יתגלה ויגאל כמו במצרים וכמ"ש (קהלת א') מה שהיה הוא שיהיה כו' מה שהיה הוא שיהיה ר"ת משה (ת"ז נ"ז ג'. ר"מ כ"ג א').
ב. ר"מ פ"ב ב'. ת"ז ס"ד ד'. תז"ח ל"ו ג'. וע"כ תקנו בברכת אהבה רבה שהיא ברכת התורה (כמ"ש ברכות י"א): מתחילה ללמוד וללמד כו' ואח"כ והאר עינינו דקאי על פנימיות התורה. ואח"כ והביאנו לשלום כו'. ועי' ב"ב ח'. גם כי יתנו בגוים כו'.

ג. עי' יו"ד סי' קע"ט ס"ק י"ג. שכתב ג"כ לגנות את הפילוסופיא הכוזבה ועי' בס' עליות אלי' י"ז ב'. ודלא כיש אומרים שמ"ש ביו"ד בסי' הנ"ל אינו מהגר"א. כי שמעתי מאיש אמונים שכן נמצא בכי"ק ממש וכמו שמוכח כאן. ועי' יו"ד סי' רמ"ו ס"ק י"ח.

ד. (וכמו במצרים שהי' קושי השיעבוד קודם הגאולה. כמ"ש³ תכבד העבודה על האנשים כו') והם חבלי משיח. וע' תיבות שבמזמור⁴ יענך ה' ביום צרה הם נגד ע' שנים של חבלי משיח שמתוכן יגאלו (וז"ש שם עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו כו'). ואפשר שע"כ אומרים תיכף ובא לציון

1. ישעיה כא, יב. 2. ישעיה סו, ח. 3. שמות ה, ט. 4. תהלים כ.

אבן פרק יא שלמה קבג

ו כְּמוֹ שֶׁבְּתוֹבֵאָה יֵשׁ שְׁלֹשָׁה מִיָּנִי פְּסָלֹת: מוֹץ וְתָבֵן וְסַבִּין.
כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְתוֹבֵאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה
א): "רְאֵשִׁית תְּבוֹאָתָה", נִמְצְאוּ שְׁלֹשָׁה מִיָּנִי פְּסָלֹת, שֶׁהֵם
יִשְׁמַעְאֵל וְעֵשׂוֹ וְעַרְב־רַב. וְנִגְדוּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק, שֶׁמֵּהֵם יֵצְאוּ
עֵשׂוֹ וְיִשְׁמַעְאֵל, יְבוֹאוּ שְׁנֵי מְשִׁיחִים, שֶׁהֵם מְשִׁיחַ בֶּן־יֹוסֵף
וּמְשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד (תְּקוּנַי־זֶהר חֲדָשׁ לו, א; וְהֵם נִגְדוּ מְצוֹת־עֲשֵׂה וְלֹא־
תַעֲשֵׂה), וְהֵם יְבָרְרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמוֹץ וְתָבֵן וְכוּ', וְיִהְיוּ כְּמוֹץ
לְפָנֵי רוּחַ, וּבֵית עֵשׂוֹ לְקֶשׁ, אֲבָל עֲדִין לֹא יִהְיֶה בְּרוּר גָּמוּר
עַד שִׁיְבָרְרוּ מִן הָעַרְב־רַב, שֶׁהֵם נִגְדוּ הַסַּבִּין, שֶׁהֵם דְּבֻקִים
בַּחֲטָה מְאֹד, וְהֵם הַפְּסָלֹת שֶׁכָּנְגְדוּ יַעֲקֹב (וְהֵם נִגְדוּ בְּטוֹל־
תוֹרָה וּפְרִיקַת עַל־מַלְכוּת־שָׁמַיִם (ת"ז נג, א)), וְהֵם דְּבֻקִים
מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל לֹמְדִים מִמַּעֲשֵׂיהֶם (ע"ל בַּהֲעֵרָה ב פ"ב),
וְהֵם הָעֲשִׂירִים עֲלִיזֵי גְאוּתָם (וְעֲלִיָּהֶם אָמְרוּ (סְנֵהדְרִין צח): אֵין
בֶּן־דָּוִד בָּא עַד שִׁיְכָלוּ גְסֵי־הַרוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל וְכוּ'). וְכְמוֹ שֶׁאֵין
אֶפְשָׁר לְהַפְרִיד הַסַּבִּין מִהַקְּמַח עַד שֶׁתִּטְחַן הַתְּבוֹאָה הַיָּטֵב,
כֵּן אֵין אֶפְשָׁר לְהַפְרִיד הָעַרְב־רַב רַק עַל־יְדֵי קִשֵׁי הַגְּלוּתָהּ.

גואל) ביאורו לר"מ כ"א ב'. ל"ב א'. ת"ז פ"ו ב'. תז"ח כ"ז ב'. וע"ש ז'
ב'.

ה. (וז"ש (עמוס ט') והניעותי את בית ישראל כאשר ינוע בכברה כו'
בחרב ימותו כל חטאי עמי כו' ביום ההוא אקים את סוכת דוד כו') וע"ז
נאמר (הושע ב') הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר כו'. ושם יתבררו כל
רשעי ישראל בג' ימי אפילה. (ושם יסבלו צרות גדולות שיאכלו מלוחים
ושאר צרות. תז"ח כ"ז ג'. ועי' מ"ש בזה באריכות בס' אמונה והשגחה ד'
י"ט כ' כ"א) והם גורמים כל ביטול תורה ואריכת הגלות. וע"ז נאמר
(קהלת י"ב) ובטלו הטוחנות. וז"ש (פסחים קי"א:): פארי⁵ בביתא קשי
לעניותא. אין עניות אלא בתורה כי אם אין קמח אין תורה (ביאורו לסבי

קכד אבן פרק יא שלמה

דבי אתונא במאמר אית לן בירא בדכרא. ת"ז מ"א ב' ועליהם אמרו 6 קשים גרים לישראל כספחת שהוא נדבק מאד. ונקראים נג"ע ר"ע (ר"ת נפילים. גיבורים. עמלקים. רפאים. ענקים). נפילים הם הרודפים אחר התאוה כמ"ש 7 הנפילים היו בארץ כו' אל בנות האדם כו'. גבורים הם אנשי השם שבונים בתי כנסיות ומתנדבין תכשיטין לס"ת לעשות להם שם. עמלקים הם ראשי ישראל בגלות כלי חמס וגוזלים לעניי ישראל ועליהם נאמר 8 היו צריה לראש (תז"ח ל"ז ב'). רפאים הם שמתרפים לעשות ג"ח וצדקה עם בעלי תורה. ענקים הם המזלזלין ת"ח (ת"ז צ"ז ב' ג' וע"ל בהערה ד"ה כמו שניצוצי) וכל עז פנים ורשעים שבדור הם מגלגול נשמתן של ע"ר ובני קין. וכל הגלות והצרות וחורבן ביהמ"ק הכל ע"י מה שקיבל משה לע"ר שהוא סבור שהם גירי צדק מצד הטוב שעליהם אמרו (פסחים פ"ז) לא הגלה הקב"ה את ישראל כו' אלא שיתוספו עליהם גרים. אבל הע"ר הם מצד הרע שהוא הר"ת של ע"ר. וז"ש 9 אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ער"ב. הם הע"ר שעשו העגל בזמן הערב כמ"ש 10 כי בושש משה באו שש (שבת פ"ט) ויש ג"כ ערב זעירא וז"ש בין הערבים ב' ערבים שהם ערב רב וזעיר. וכנגד זה התקינו מנחה גדולה וקטנה להתיש כח הרע של ב' הערבים (תז"ח ל"ד א'). ונקראים ע"ר מפני שהם ראשי העם בגלות ולכן נקראים רב. רב החובל (ת"ז ס"א א') וכמ"ש (זכריה י"א) לא' קראתי נועם ולא' קראתי חובלים. וזה מרומז במ"ש 11 וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה. הם הע"ר שהם ראשי העם. ואת לאה וילדיה אחרונים. הם הע"ה הטובים שהם כפופים תחת הע"ר. ואת רחל ואת יוסף אחרונים הם הת"ח שהם שפלים מכולם והם נקראים ע"ש רחל שהיא עקרת הבית. וכן נקראים ישראל ע"ש יוסף (תז"ח כ"ז ג') (ונ"ל שאותן שאין להן ממשלה נקראים ערב זעיר) ובת"ז נ' ז' ב' כתב. ישמעאל ועשו הם סובין ומורסן. (עי' ת"ז נ"ג א' מ"א ב' ר"מ מ"ח א') וע"ר הם שאור שבעיסה וע"כ צריך לבער חמץ בע"פ מו' שעות משום שהם עשו את העגל בשש. והם גרועים מעובדי כוכבים שישראל נמשכין אחריהם ממה שרואין שהשעה משחקת להם (וכמש"ל בהערה ב' פ"ב) וזהו סיבת אריכת הגלות.

ויש עוד מין ד' שהן ישראל עצמן שנדבקו בע"ר והיו כמוהם כמ"ש 12 ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. ונגד זה יש ד' מיני נגעים. שאת ובהרת

6. יבמות מז: 7. בראשית ו, ד. 8. איכה א, ה. 9. ירמיה ו, ד.

10. שמות לב, א. 11. בראשית לג, ב. 12. תהלים קו, לה.

אבן פרק יא שלמה קכה

נגד ישמעאל ועשו. וספחת נגד ע"ר שנדבקין בישראל כמ"ש קשים גרים לישראל כספחת. ומין הד' הוא נגד מ"ש¹³ והי' בעור בשרו לנגע צרעת. והן נגד ד' חיות של דניאל שהרביעי קשה נגד כולם כו'. וכן ד' מיני בהמות טמאות ג' מעלה גרה כו'. וכן ד' גליות. ג' נתגלה עוונם כו' (יומא ט':). (עי' בס' אמונה והשגחה ד' ט"ו) וכן נגד ד' ראשי עבירות. ע"ז ג"ע וש"ד. ושנאת חנם נגד כולם כו'. וכן ד' קליפין דחיטה. מוץ ותבן. והג' ע"ר דאדביק בה הוא הסובין ומורסן ב' כלילין כ"א כו'. והד' הוא שאור וחנומץ. שלא היו מתחילה רק דאחמיצו אח"כ כו'. וכן ד' יצרין. תאוני כעסני והחמדה. וליצני כו' והוא קשה נגד כולם כו' (ביאורו לברכות על מאמר ד' צריכין להודות. ע"ש שהאריך). נוכמו שושנים שנזרעים בין הקוצים להיות להם שמירה כן ישראל בגלות בין ע"ר כדי למהר גאולתן ע"י הדוחק שדוחקין לישראל (ת"ז כ"ז ד' כ"ח א').]

כמו שניצוצי השמש שופעים בירח וכוכבים. כן בכל דור מאיר ניצוץ א' ממה רבינו ע"ה לחד בדור. והוא שופע אורו לכל הת"ח שבדור. וכל חידושי תורה שמתחדש בעולם הוא ע"י השפעת אורו של משה רבינו ע"ה (ת"ז מ"ב ג'). ואורו מצטער עם הת"ח שהם מכוזין בגלותא בתראה ונרדפין מן הע"ר וכמ"ש (סוטה מ"ט:): וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו וסר מרע משתולל. וז"ש (ישעיה נ"ג) והוא מחולל מפשעינו כו'. וכל הענין מדבר הכל בת"ח בגלות הזה (ת"ז מ"א ב' קי"ז ד'. קי"ח א'. ע"ד ג'. תז"ח ל"ה ד'. ח' א'. רע"מ ל"ח ב'. י"ז ב') וזהו מדה כנגד מדה שקירב את הע"ר והם עשו את העגל ועי"ז נשתברו הלוחות שזה גרם שכחת התורה וכל הגליות (ת"ז ק"ה ב'). וז"ש לך רד (שמות ל"ב) מרמז ירידה והשפלה ובהסיר אותיות ר"ע שהוא ר"ת של ע"ר נשאר המנין ר"ד (ת"ז מ"א א' צ"ז ד') וכל דור שאין בו הארת משה רבינו ע"ה אינו נכלל בחשבון נ' דורות. וזהו אריכת הגלות בעוה"ר שאינו מוצא במי להתגלגל. ולכן יציאת הגלות תליא בלימוד הקבלה שהוא אורייתא דמרע"ה (רע"מ ע"ז א' פ"ב ב') (ונ"ל שע"כ צריך להתגלגל ג' פעמים. להשיג שער הנ' שאבד בשבירת הלוחות שהוא עלמא דחירות. עי' ר"מ ט"ו א'. ת"ז מ"ג א'. קכ"ט ג'. קס"ג א') ורשב"י וכל העומדים אצלו זכו לדבר עם הניצוץ ממה גופי' בשעה שסידרו התיקונים והרעיא מהימנא. כי הרע"מ שיך להתיקונים. וגם ענין מגיד שבא לאדם הוא נשמתו בעצמו. אך שדרכה לדבר עם נשמתו (אולי צ"ל עמו) פא"פ. שמתלבש במצותיו שעשה (רע"מ ע"ה ב').

13. ויקרא יג. ב.

ז לפי שהדורות מתמעטין והולכין והערב־רב מתגברין,
לפיכך הצרכו חכמי הדורות בכל דור ודור לגזור
גזרות וסיגים חדשים לגדר הפרצה שפרצו הערב־רב (תז"ח
לד, א; ע"י עירובין ו, רב בקעה מצא וכו', וע"ל בהערה ח, פ"א, ד"ה אמר
המו"ל כו' וכמו שהראש נכבד וכו').

התורה נקראת ארוסה כמ"ש (פסחים מ"ט:): כל הלומד תורה בפני
ע"ה כאילו בועל ארוסתו בפניו. ואמר ארוסתו דכבר ארוסה היא מסיני
כמ"ש¹⁴ תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורשה כו'.
אלא שאינה נשואה עד שילמוד אותה. וכמ"ש¹⁵ כי אם בתורת ה' חפצו.
בתחילה תורת ה' ואח"כ היא תורתו. אבל לפנימיות התורה אפי' משה
רבינו לא זכה אליה (ע"י זהר בהעלותך קנ"ב א'. ובנפה"ח ש"ב פ' י"ז)
וע"כ לא זכה ליכנס לא"י. וכ"ז ע"י שבירת הלוחות והכאת הסלע. והכל
ע"י הע"ר שנשתתפו בישראל גרם לו שבירת הלוחות וכן טעות של הכאת
סלע. ועי"ז לא זכה ליכנס לא"י ולישא ארוסתו שהיא פנימיות התורה.
הכל הוא בישראל שלא זכו ללמוד תורה מעץ חיים עד לע"ל שיהי' ¹⁶ כדד
עין יעקב. ע' נפש דיעקב כו'. וישראל יחזרו בתשובה וימחו הע"ר ויחזרו
להם לוחות הראשונות שלא נתגלה להם כלל עדיין שתיכף בירידתם
נשברו (וז"ש שם דאיהי ארוסה דילי' שהנשואין היו אם ניתנו לישראל
וכיון שנתנו ביד משה נתארסה ועדיין לא נישאת. ת"ז מ"ב ד'. מ"ג ג'
ק"ד ג' ד'. ר"מ ס"ז ב' ס"ח).

כמו ביציאת מצרים שהיה משה כבד פה ונשתלח אהרן להיות לו
לפה. ר"ל שמשוה הי' אומר ההלכה בסתימות. ואהרן מפרשה. כן יהי'
לע"ל שעכשיו בגלות אין הלכה ברורה במקום א' והרבה קושיות אין להם
תירוץ בין החכמים שאורו של משה מאיר במ כמש"ל. וזה מכונה אצלנו
כבד פה. כן לעתיד יאמר ההלכה בסתימות כמו שהוא עכשיו אצלנו. ולא
יאמר ההלכה ברורה שלא יצטרך לפירוש כדי שלא יאמרו שהיא תורה
חדשה ח"ו ואינה התורה של עכשיו. ואליהו שהוא פנחס מזרע אהרן יהי'
לו לפה. ר"ל שיפרשנה היטב ויתרץ כל הקושיות ותהי' חדשה לנו
(ביאורו לרע"מ כ"ח א'. ע"ח א'. דברים א' ה'). ונ"ל שהענין הוא כמש"ל

14. דברים לג, ד. 15. תהלים א, ב. 16. דברים לג, כח.

אבן פרק יא שלמה קכו

ח חֲמֵשָׁה מִיַּי עֶרְב־רַב יֵשׁ בְּיִשְׂרָאֵל: א. בְּעֲלֵי מַחְלַקַת
וְלִשׁוֹן הָרַע. ב. בְּעֲלֵי־תֹאָה. ג. הַצְּבוּעִים, שְׂאִין
תּוֹכֶם כְּבָרֶם. ד. הָרוֹדְפִים אַחַר הַכְּבוֹד לַעֲשׂוֹת לָהֶם שֵׁם. ה.
הָרוֹדְפִים אַחַר הַמָּמוֹן. וּבְעֲלֵי־מַחְלַקַת הֵם גְּרוּעִים מִכָּל־
וְהֵם נִקְרָאִים עֲמֻלָּקִים, וְאִין בֶּן־דָּוִד כָּא עַד שִׁיכְלוּ מִן הָעוֹלָם
(דברים א, א). וְכָל מַחְלַקַת שְׁלֹא לְשֵׁם־שָׁמַיִם הוּא מֵעֶרְב־רַב
הַקּוֹפְצִים לְהוֹרוֹת וְלִטֹל עֲטָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַנַּעֲשֶׂה־לָנוּ
שֵׁם וְכוּ" (ת"ז מו, ב).

ט בְּכָל דוֹר וְדוֹר שׁוֹלֵט מִדָּה אַחֶרֶת (מִמְדוּתָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ־
בְּרוּךְ־הוּא, שֶׁמִּנְהִיג בָּהֶן עוֹלָמוֹ), שֶׁמִּזֶּה מְשַׁתְּנִים
הַטְּבָעִים וְכָל מַעֲשֵׂי הַדּוֹר וְהַנְּהֻגוֹתֵיהֶם וּפְרָנְסֵיהֶם, הַכֹּל הוּא
לְפִי עֲנִיַן הַמִּדָּה הַהִיא וְתִלּוּי בְּבַחֲרֶתָם בֵּין טוֹב לְרַע (ע"ל סי'
ד-ה, ז-ח, פ"א), וְכֵן הַנְּהֻגוֹת הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא עִמָּהֶם. וְהַכֹּל
כְּלוּל בַּתּוֹרָה (וְזֶה שֶׁאָמְרוּ¹⁷, שֶׁהָרָאָה הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא
לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן וְכֵן לְאַבְרָהָם דוֹר דוֹר וְדוֹרָשׁוֹ וְכוּ', רוֹצֶה
לוֹמַר, שֶׁהַבֵּינן הַכֹּל מֵהַתּוֹרָה (תו"ח מט, א-ב-ג; ספד"צ יד, ד). וְכֵן
בְּכָל דוֹר וְדוֹר יֵשׁ קְצִים לְפִי עֲנִיַן הַתְּשׁוּבָה וְהַזְכִּיּוֹת
הַמִּיְחָדִים לְאוֹתוֹ דוֹר, אֲבָל קֵץ הָאֲחֵרוֹן לָא תְּלִיָא בַּתְּשׁוּבָה
אֲלָא בַּחֲסֵד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה מח): "לְמַעַנִי לְמַעַנִי
אֲעֻשֶׂה"; וְגַם בְּזִכּוֹת אָבוֹת, וְזֶה שֶׁאָמְרִים: "וְזוֹכֵר חֲסֵדֵי
אָבוֹת וַיִּמְבִּיא גּוֹאֵל לְבָנָי בְּנִיָּהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ". וְזֶה הַקֵּץ לְבַד

סי' כ"א פ"ח. שכל זמן שאינו מבין הסוד אפי' הפשט אינו ברור בידו.
וכיון שלעתיד יתגלו סודות התורה כמש"ל סי' י"א ממילא יתברר גם
הפשט. ועי' היכלות פקודי מ"ח ב'.

17. סנהדרין לח:

קכח אבן פרק יא שלמה

נְתַגְלָה לְאָבוֹת, וְזֶה שֶׁאָמְרוּ¹⁸: לְלִבִּי גָלִיתִי, רוֹצֶה לֹמַר,
לְאָבוֹת וּלְמִשָּׁה, שֶׁנִּקְרְאוּ "לְבִי"¹.

ו. ת"ז ע"ד ב'. תז"ח ג' ד': מ"ש (ברכות ל"ד:) כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח כו' ופליגא דשמואל דאמר אין בין עוה"ז כו'. אלו ואלו דברי אלהים חיים (ביאורו לאגדות ברכות שם). כי ב' ימות המשיח הן. היינו ימות משיח בן יוסף וזה תליא בזכות כמ"ש (סנהדרין צ"ח.) זכו אחישנה. ואם זכינו ה' מתחיל מתחילת אלף החמישי כמ"ש (ע"ז ט.) ב' אלפים ימות המשיח. ואז אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד העוה"ז. (אבל עשו לא יפול בידו. ואח"כ באלף השישי כשיבא הזמן בעתה יבא עשו עם גוג ומגוג על ה' ועל משיחו ויפלו כולם ביד משיח ב"ד. ביאורו לסבי דבי אתונא במאמר מישראל דסכיני.) וכשיבוא מב"ד יתקיים מ"ש¹⁹ בלע המות לנצח כו' וכל ייעודי הנביאים. וזה נקרא לעתיד לבוא (ושיעור ימות משיח ב"ד כשיעור עטרת ביסוד) ספד"צ ט"ז ג'. והמשכיל יוכל מזה להבין קץ הפלאות (וע"ש נ"ד ג').

ובזה יובן מ"ש (ברכות י"ב:) א"ל בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח כו'. א"ל לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד עוה"ז עיקר ויצ"מ טפל כו' וכן הוא אומר²⁰ אל תזכרו ראשונות, וקדמוניות אל תתבוננו. אל תזכרו ראשונות זה שעבוד גליות וקדמוניות אל תתבוננו זו יצי"מ. הנני עושה חדשה עתה תצמח תני ר"י זו מלחמת גוג ומגוג. משל למה"ד לאדם שהי' מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצול ממנו והי' מספר והולך מעשה זאב. פגע בו ארי וניצול ממנו והי' מספר והולך מעשי ארי. פגע בו נחש וניצול ממנו שכח מעשי שניהם והי' מספר והולך מעשי נחש. אף כאן ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות. ויש כאן כמה דקדוקים. א' שמביא ראי' שלא לזכור יצי"מ (ועוד שמביא ראי' שגם שעבוד עוה"ז לא יזכירו) ועוד דבניצול מן הארי לא אמר שכח מעשי זאב ואח"כ אמר שכח מעשה שניהם. רק הפי' הוא כנ"ל. כי הגאולה תהי' פעם ראשונה משעבוד העוה"ז ואח"כ גוג ומגוג. וז"ש שכח מעשה שניהם ומביא שפיר ראי' הואיל ואחר גוג ומגוג לא יזכור כלל ראשונות ואחרונות מכלל דעד השתא מזכירין (ביאורו לאגדות ברכות שם).

18. סנהדרין צט. 19. ישעיה כה, ח. 20. ישעיה מג, יח.

אבן פרק יא שלמה קכט

י כל הענינים שבחדש תשרי הם רמז לעתיד לבוא, פי מתחלה הוא יום-הדין בראש-השנה, ואחר-כך סליחת העונות ביום-הכפורים, ואחר-כך סכות, השמיני-עצרת ושמחתן. וכן לעתיד לבוא — תחלה יום-הדין הגדול, ואחר-כך: "וזרקתי עליכם מים טהורים וכו'" (יחזקאל לו); "כי אסלח לאשר אשאר" (ירמיה ג), ואחר-כך בסכות — חפות שבע כידוע, וכמו שכתוב (ישעיה ד):

מ"ש (ר"ה י"א) ר"א אומר בתשרי עתידין ליגאל. וכן מ"ש (סנהדרין קי"א) ר"ל אמר לא ישארו אלא א' מעיר ושנים ממשפחה ור"י אמר א' מעיר מזכה את כל העיר וב' ממשפחה מזכין כל המשפחה. אלו ואלו דברי אלהים חיים. כי מתחילה תהי' פקודה בתשרי. ואם היו זוכים לאחישנה אז היתה הגאולה בשלמות ואז היו יוצאים בעושר. אך אם חלילה לא יזכו ותהי' בעתה. ואז אם היתה הגאולה בתשרי לא היה להם תקומה ח"ו ולא היו נשארים חלילה אלא א' בעיר וב' ממשפחה מפני שמידת הדין שולט בתשרי. ומשיח ב"י הי' צריך למות ע"כ לא תהי' אז רק פקידה כמו שהי' בבית שני בימי כורש. ויתגלה משיח ויתכסה מהם עד ניסן ואז יהי' להם חבלים וצירים גדולים כמו שהי' בגאולה ראשונה כשנתכסה מהם משה ו' חדשים (כמ"ש במדרש רבה שמות פ"ה) וכמ"ש תכבד על האנשים כו'. וע"ז נאמר (יחזקאל כ"ו) אם לא ביד חזקה כו' ובחימה שפוכה אמלוך עליכם. ואח"כ יגאלו בניסן ברחמים גדולים. (ת"ז ע"ה א'. פ"ז ב'. תז"ח כ"ז ב'. ל"ו ג' ד'. ל"ז ב'. ר"מ כ"א ב' כ"ב) והמשיחים יקבלו עליהם כל הנסיונות ויגינו עליהם שיגאלו בניסן שאז מדת הרחמים שולט. ומשה יגין על העיר ירושלים. וב' משיחים יגינו על ישראל שהם משפחה. וז"ש א' מעיר מזכה את כל העיר כו' וכשיצאו בניסן שהוא מדת החסד יצאו בעניות כי עני נצרך לחסד שיעשו עמו וכל חיותו הוא בחסד (ת"ז ס"א ב' (וע"ל הערה ה' פ"י) אם ימינא ושמאלא יחד כו').

ז. בימות המשיח יפול פחד ה' על בני אדם. ולזמן תחית המתים יגדל יותר ולעוה"ב יגדל עוד יותר (ישעיה ב' י') (ונראה שלכך תקנו לומר בימים נוראים ובכך תן פחדך. לפי שהימים האלו הם רמז לע"ל).

"וּסְפָה תְהִיָּה לְצַל־יּוֹמָם וְכוּ"; זְמַן שְׂמִינִי וְכוּ —
 "וְעַמְדוֹ זָרִים וְרַעוּ צֹאנֵכֶם" (שם סא) ^ח. וְאַחֲר־כֵּן שְׂמִינִי-
 עֲצָרָת, שְׂיָכְלוּ הַכּוֹפְרִים בְּאֱלֹהֵי אֱמֶת, וַיִּשְׁמְחוּ יִשְׂרָאֵל לְבִדָּן;
 "עֲצָרָת תְהִיָּה לָכֶם" (עי' פסחים סח.), וַיֵּאכְלוּ שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת שֶׁל
 שַׁבָּת, הֵינּוּ: סְעוּדַת 'בְּהֵמוֹת' ¹²³⁴⁵⁶⁷ בְּהַרְרֵי אֶלְרֵי, וּסְעוּדַת לוֹיְתָן,
 וַיֵּין הַמְשָׁמֵר וְכוּ (ספד"צ נד, ד; נה, א; עי' ת"ז מט, ב).
 יא סְעוּדַת לוֹיְתָן הוּא הַדְּעַת שְׂתִתְרֵבָה בְּאֶרֶץ, שֶׁהוּא
 הַשְּׂמִינִי הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר אֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה ^ט. וְכֵן
 מִשֶּׁה רַבְּנוּ נִקְרָא לוֹיְתָן (ספד"צ יח, ג). וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים קד,
 כו): "יִצְרָתָ לְשִׁחַק בּוֹ", וְהוּא הַשְּׂעִשׂוּעַ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-
 הוּא עִם הַצְּדִיקִים, שְׂמִינִי לָהֶם הַתּוֹרָה וְכוּ, וְכִמּוֹ שְׂפָתוֹב
 (שמות כד, יא): "וַיִּחְזּוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׂתּוּ", וְהִרְאָהָ
 הוּא הַהִשְׁגָּה, וְהוּא הָאוֹר הַגָּנוּז לְצְדִיקִים (ת"ז מב, ג; מד, א;
 ספד"צ יט, ב), וַיְהִיָּה פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה בְּהַתְּגַלּוּת, כְּמוֹ עֵכָשׁ
 פְּשׁוּטוֹ שֶׁל תּוֹרָה, וְעַל-כֵּן יְהִיָּה חֲרוּת מְכַל הַמְּקַטְרְגִים, וְכִמּוֹ
 שְׂפָתוֹב (ישעיה יא): "לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ וְכוּ" כִּי מְלֶאֶה
 הָאֶרֶץ יִדְעָה וְכוּ" (ת"ז מג, ב). וְכֵן יֵין הַמְשָׁמֵר הוּא סוּדוֹת

ח. בעוה"ז הלבנה למטה מכל המזלות ולע"ל תהי' למעלה וכן ישראל.
 מלכים א' כ"ה ת"ז קס"ו א' ד"ה ונימין (ואפשר שז"ש שהם עתידין
 להתחדש כמותה).

ט. ביאור לויתן ענין דביקות כמו לוית חן (משלי א') ור"ל שבכל פעם
 מוסיף דעת בהשגת אלוקותו. בעמקי סודות תורתו. ותגבר תשוקת הנפש
 להתדבק בו יתברך. ותהי' הנפש עודפת והולכת בכל רגע ורגע וז"ש יצרת
 לשחק בו. כי לשון שחוק נופל על שמחה פתאומית (איוב ג' כ"א. וע"ל
 בליקוטי מג"א ד"ה ראה זה. ועי' ביאורו ברכות פ"א ד"ה נסתכל ליום
 המיתה כו').

י. וכמש"ל סי' כ"ז פ"ח שהעוסקים בסודות התורה אין יצה"ר שולט בהם

אבן פרק יא שלמה קלא

התורה

הַתּוֹרָה שֶׁיִתְגַּלּוּ עַל-יְדֵי מֹשֶׁה (עי' הערה כב, פ"ח; ת"ז עד, ב).
וְעַל אוֹתוֹ הַזְּמַן נֶאֱמַר (תהלים קד, לא): "יְהִי כְבוֹד ה' לְעוֹלָם
יְשֻׁמַּח ה' בְּמַעֲשָׁיו"; בְּמַהֲרָה בְיָמֵינוּ, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

וע"כ ממילא יפסקו קטרוגיו. כי כל ענין שליטת היצה"ר הוא העדר הדעת
האמתי כמ"ש (סוטה ג). אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות.
ומ"ש (ב"ב ע"ה) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוייתן
כו'. הוא עץ הדעת טו"ר שלעתיד יהי' כולו היקף לקדושה כו' (ספד"צ כ'
א' ע"ש).

אוצר החכמה

השמטות

בפ"י סימן כ"ד כתוב אע"פ שלאחר גז"ד אין התשובה מועיל להצילן מן
המיתה מכל מקום מועיל להעלותו מגיהנם לאחר שיסבול הכל
עכ"ל. והכי מוכח ממ"ש תוס' חגיגה ט"ו. ד"ה שובו כו' אר"מ דומה
שמתוך תשובה נפטר וכי מן דקברוני' ירדה אש מן שמים ושרפה קברו
כו' אלמא דאין התשובה מועיל להצילו מן היסורין שלאחר מיתה. אך
קשה ממ"ש תוספות שבועות י"ג. ד"ה בעומד במרדו כו' וי"ל כו' אבל
עם התשובה מיתה ממרקת לגמרי שאין נידון עוד ביסורין לאחר מיתה
עכ"ל. וכ"כ תוספות ב"מ נ"ח ע"ב סד"ה חוץ וכ"כ הרי"ף בפ"ק דר"ה על
ברייתא דג' כיתות ליום הדין וכ"כ התוספות שם י"ז ע"א ד"ה קרקפתא
והכי משמע ממ"ש קדושין מ' ע"ב אפילו רשע גמור כל ימיו ועשה
תשובה באחרונה אין מזכירין לו שוב רשעו כו' והכי מוכח ממ"ש
סנהדרין מ"ג ע"א ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב והכי מוכח
להדיא מעובדא דר"א בן דורדיא (ע"ז י"ז). יצאתה בת קול כו' מזומן
לחיי העולם הבא וכ"מ שנאמר מזומן הוא בלא יסורים כמ"ש תוס'
כתובות ק"ג: ד"ה מזומן וכ"כ ברכות פ"ט ד"ה ואמר שמזומן כו' וכ"כ
בהיכלות פקודי מ"ו אות נ"ב והכי מוכח ממ"ש שבועות ח' ע"ב א"ל
רבא אם מת מיתה ממרקת ע"ש בעין אליהו בהשמטה ואי ס"ד דאעפ"כ
צריך לידון ביסורים לאחר מיתה מאי קפריך דלמא לעולם אימא לך
כתירוצא דר"ז ותועלת השעיר הוא שלא יהי' נידון ביסורין לאחר מיתה.
וכן קשה לדברי רבינו דמשמע מדבריו דאם לא עשה תשובה אין עולה מן

קלב אבן השמטות שלמה

הגיהנם לעולם דכגמ' דשבועות הנ"ל מוכח דדוקא בג' עבירות אלו אין מיתה ממרקת בלא תשובה אבל בשאר עבירות מיתה לבד מכפרת. וי"ל דבכל המקומות הנ"ל מיירי שעשה תשובה גמורה וכמ"ש יומא פ"ו ע"ב היכי דמי תשובה כו' באותה אשה באותו פרק באותו מקום וכמ"ש ע"ז י"ט ע"א אשרי מי שהוא עושה תשובה כשהוא איש אבל הכא דמיירי בתשובה שעושה כשכבר הגיע לשערי מות כמ"ש ביונה ובת"ז (שהתשובה הזאת היא בהסכמת היצה"ר כמ"ש מגילת אסתר פי"ט וע"ש יונה ד' ב' גם אני רציתי לשוב כו' אך שנטרפה השעה ולא יכולתי לשוב כו') ותשובה גרועה כזאת אין מועלת רק להעלותו מגיהנם לאחר שיסבול הכל ואף גם זאת אינו רק בסיוע הצדיק וכמ"ש ת"ז פ"ה ב' ואפשר דהיינו דוקא אם הי' רע לבריות וכמ"ש ל פ"י סימן כ' ומ"ש בגמרא דסנהדרין הנ"ל ואי אתה עכור לעוה"ב ר"ל שלא יאבד חלקו בחיי העוה"ב אבל מ"מ צריך לידון ביסורים אחר מיתה משום דהתם הוי תשובה גרועה וכמ"ש שם שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב ולשון חלק לעוה"ב אינו מוכרח לומר שהוא בלא יסורין ורק בגמ' דע"ז הנ"ל בעובדא דר"א בן דורדיא נאמר לשון מזומן לעולם הבא שלשון זה מורה שלא יהיו לו יסורין וכנ"ל משום שהי' תשובתו שלמה וכמ"ש בגמרא דיומא הנ"ל. ועוד אפשר לומר בגמרא דסנהדרין הנ"ל דכיון שהומת בבית-דין הוה ליה כפרה גמורה שאין צריך עוד לידון בגיהנם וכמ"ש תוס' סוטה ד' ע"ב ד"ה היא תצודנו (ואפשר דבעינן נמי עיכול בשר וכמ"ש סנהדרין מ"ז:) אבל הכא בדברי הגר"א דר"ה הנ"ל דהתם מיירי בלא עשה תשובה כמ"ש שם ברי"ף ובתוס' ד"ה קרקפתא וכנ"ל. ואפילו הכי אמרינן דדוקא רובן עונות ואית בהו עון דפושעי ישראל בגופן לית להו תקנתא אבל אי לית בהו עון דפושעי ישראל בגופן עולים מגיהנם לאחר י"ב חודש כמ"ש שם התוס' כי לית להו וכו' וכ"כ שם הרא"ש אף שיש לדחוק לומר דהתם נמי מיירי שלא עשו תשובה שלמה אבל מ"מ עשו תשובה במקצת וכנ"ל. אך לא מסתבר בכה"ג לומר במינין ומסורות כו' שיורדין לגיהנם ונידונים בה לדורי דורות כו' וכן קשה מגמ' דשבועות י"ג ע"א הנ"ל דדוקא בג' עבירות אין לו תקנה בלא תשובה וכנ"ל. ואפשר דתועלת התשובה הוא להעלותן מגיהנם אפי' קודם י"ב חודש אחר שיסבול הכל וכן מועיל התשובה להעלות מגיהנם אפי' אותן שרובן עונות ואית בהו עון דפושעי ישראל בגופן וכן למינין ומסורות וכן לג' עבירות דשבועות הנ"ל אע"פ שלא עשו רק תשובה גרועה וכנ"ל מ"מ אינה נדחית לגמרי וה"נ מסתבר טעמא ממ"ש לעיל פ"י סי' ל"ב ושם בגיהנם מתודה וכו' ומבואר למעיין שם ביונה דהתם מיירי באותן רשעים דמיירי הכא ובסוג רשעים כאלה

אבן השמטות שלמה קלג

אמרינן עירובין י"ט ע"א דמחייבי ההיא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו * ומסיק להו כו' אלמא דא"צ לידון שם י"ב חדשים ואע"פ שאמרו שם אין אור של גיהנם שולט בהם מ"מ נידונים שם במקצת וכמ"ש שם בתוס' ד"ה פושעי ישראל וכמ"ש שם בגמ' יפה דנת כו' וכמ"ש שם ר"ה י"ז ע"א ומצפצפין ועולים כמ"ש בפירש"י. ובמסכת חגיגה ט' ע"ב אמרינן הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם ופירש"י אין לו עוד תשובה לפי שעשה דבר שאין לו רפואה. והקשו התוס' בעין יעקב הלא אין לך דבר שעומד בפני התשובה אלא משו"ה קרי ליה לא יוכל לתקן לפי שבשחו ניכר לעולם כו'. אבל לענ"ד קשה דלשון * נטרד מן העולם לא משמע הכי. ומהרש"א בח"א כתב דר"ל שאינו מועיל לו התשובה להצילו מן הגיהנם וכמ"ש (ב"מ נ"ח:): ג' יורדין ואינן עולין ור"ל ואין עולין מיד אבל יש להם חלק לעולם הבא וכ"כ התוספות (סוטה ד':): ד"ה היא תצודנו כו' דהיא דב"מ נ"ט ע"א דהבא על א"א דיש לו חלק לעוה"ב מיירי שעשה תשובה ודוקא שעשה תשובה בעוה"ז ומת בחנק והכי מוכח מגמרא דסנהדרין הנ"ל שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב משמע דאם אינו מתודה אע"פ שהומת בב"ד אין לו חלק לעולם הבא אבל קשה מגמרא דשבועות הנ"ל דקאמר התם דבכל עבירות לבד מג' עבירות דקחשיב שם יש להם חלק לעוה"ב אפילו מת בלא תשובה וכן קשה מגמרא דסנהדרין כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב וע"כ מיירי אפילו לא עשה תשובה דאל"כ גם בהנך דקחשיב שם יש להם חלק

* ואפשר דלהכי נקט אברהם משום שהוא נגד מצות עשה והיינו מפני שהוא קיים מצות מילה בתחילה והמילה היא שורש כל המצות כמ"ש פרק י"א הערה א' וע"כ מגין זכותו עליהם מפני שהם מלאים מצוות כרימון כמ"ש בגמרא עירובין הנ"ל ואפשר דלאו דוקא אברהם רק צדיק אחד שהוא משורש נשמתו ועוד נראה לומר דאותן הרשעים שהרהרו בתשובה קודם מותן הנה בזה תקנו פגם הרוח ולא נשאר רק פגם המעשה שהוא בנפש וע"כ צריכין לידון י"ב חודש.

(* וכן מצינו כי האי לישנא גבי דוד שבא על בת שבע שאמר כל הכי נטרד האי גברא כו' (סנהדרין ק"ז). ומ"ש שם בחי"ך איני מודיע כו' היינו משום שהי' בזה חילול השם וכמ"ש יומא פ"ו כולן תולין ומיתה ממרקת כו' ואף דהכא נמחל לו לגמרי הוא מפני שלא הי' כאן חילול השם לגמרי כמ"ש כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נ"ו) וע"ש בתוס' בד"ה גט כריתות ומסתמא לאחר המעשה דדוד נתפרסם שהיתה גרושה אך מפני שנתן מקום לשונאין לרדות בו וכמ"ש דוד שבא על א"א מיתתו במה וכמ"ש אפס כי גיאץ נאצת את אויבי ד' ע"כ לא רצה להודיע בחייו.

קלד אבן השמטות שלמה

לעוה"ב דאין לך דבר שעומד בפני התשובה וכן קשה מגמרא דשבועות ומגמ' דר"ה הנ"ל דקחשיב שם שארי עבירות שאין להם חלק לעולם הבא כגון המינין ומסורות כו' מיהו בזה יש ליישב קצת דהני כולהו הם בכלל פורק עול כמ"ש שם וכ"כ למה לפי שפשטו ידיהם בזבול. וכן יש לומר בהנך דקחשיב סנהדרין צ' ע"א דאין להם חלק לעוה"ב. ועוד קשה דאי מיירי שעשה תשובה א"כ גם במלכין פני חבירו נמי ודאי מהני תשובה ואמאי אין להם חלק לעולם הבא דהא אין לך דבר שעומד בפני התשובה. וכן קשה לדברי התוספות סוטה הנ"ל דמוקי לההיא דחגיגה בלא עשה תשובה דא"כ מאי מעליותא דשאר עבירות מאשת איש דקאמר בגונב וגוזל אפשר להחזירו ויתקן מ"מ השתא מיהא לא תיקן דמת בלא תשובה. ואפשר דכוונת התוס' הוא דאף בלא תשובה יכול להיות תיקון דהיינו שהב"ד יגבו ממנו בע"כ. וכן הא דמשמע מדברי התוס' דסוטה הנ"ל דהיכי דהוליד ממזר אפילו עשה תשובה אין לו חלק לעוה"ב ואפילו ע"י יסורין לכאורה הוא תמוה דבגמרא דחגיגה הנ"ל מדמי להו אהודי הבא על אשת איש להוליד ממזר וכן קשה קושית התוס' דחגיגה הנ"ל דהא אין לך דבר שעומד בפני התשובה. אולם התוס' ב"מ נ"ח ע"ב ד"ה חוץ כו' מוקמי לההוא דב"מ הנ"ל בשלא עשה תשובה ומשמע מדבריהם שם דאם עשה תשובה אין צריך לירד כלל לגיהנם אבל קשה לדבריהם מגמ' דסנהדרין הנ"ל דכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב. ויש ליישב בדוחק דה"ק דבמתודה ליכא שום עבירה בעולם שלא יהי' לו חלק לעולם הבא אבל בלא מתודה נמצא איזה עבירות שאין להם חלק לעולם הבא כגון הני ג' דשבועות וכגון הנך דקחשיב במס' ר"ה הנ"ל המינין ומסורות וכו'. אולם לפי מ"ש לעיל ליישב דברי רבינו דהתשובה שקודם מותו מועיל להעלותו מגיהנם לאחר שיסבול הכל אפי' קודם י"ב חודש נראה לומר דהך דמס' חגיגה הנ"ל דבהוליד ממזר או שאוסר א"א על בעלה הוא מעוות שאינו יכול לתקן ר"ל דלא הוי כשאר עבירות דמיתה עם התשובה המבואר במסכת יומא הנ"ל דהיינו שבא לידו אותה עבירה וניצול ממנה דסגי ליה בהכי שלא יסבול יסורין לאחר מיתה וכמ"ש תוס' דשבועות הנ"ל. אבל בבא על אשת איש אין מיתה ממרקת עם התשובה הנ"ל והיינו מפני שאף כשעושה תשובה הנ"ל לא יכול לתקן במעשה החטא הקדום מה שאסרה על בעלה ולא הוי רק כתשובה שעושה לאחר שהגיע לשערי מות שצריך לסבול יסורין אך בזה מועיל התשובה שיכול לעלות מגיהנם אחר שיסבול הכל אפילו קודם י"ב חודש. ונראה דאם יסבול יסורין בעוה"ז כמ"ש גבי דוד סנהדרין ק"ז ע"א או שימות בחנק סגי ליה בהכי. וכמ"ש תוספות דסוטה הנ"ל וכמ"ש סנהדרין שם כבר עתיד שלמה וכו'.

אבן השמטות שלמה קפה

היחתה איש אש בחיקו וכו' ר"ל שמוכרח לסבול יסורין ולא סגי ליה במיתה ותשובה לחוד כמו בשאר עבירות. ומ"ש יבמות כ"א ע"א דגבי עריות אפשר בתשובה מיירי בבא על אחותו פנויה וכשינויא דחגיגה שם ומ"ש יבמות כ"ב ע"ב גבי הוליד ממזר והאי בר תשובה הוא כו' הוא לאו דוקא ממזר דה"ה באוסר א"א על בעלה וכמו דבגמ' דחגיגה הנ"ל מדמי להו אהדדי ואפשר דה"ה בגזל הרבים דג"כ אין לו תיקון גמור וכמ"ש יבמות כ"א ע"א הנ"ל. ואפשר דאם ימות הבעל או הממזר יוכל להיות לו כפרה גמורה ע"י מיתה ותשובה שלמה כמו בשאר עבירות אך מגמ' דסנהדרין הנ"ל לא משמע הכי דהתם כבר מת אוריה ואפ"ה הוצרך לסבול יסורין אך אין ראייה גמורה משום דהתם בחי' לא נאסרה עליו כמ"ש בגמ' דשבת כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו וכו' ואילולא כן חלילה לאדונינו דוד המלך ע"ה להיות שונה באולתו לצוות לאוריה לשכב עמה אחר שכבר נאסרה עליו והכי מוכח ממה שבקש רחמים על הילד וצם עבורו שיחי' ע"כ צ"ל שלא הי' ממזר דאל"כ הוה ניחא ליה יותר במיתתו שלא להרבות ממזרים בישראל ומ"ש בגמ' ב"מ נ"ט ע"א הנ"ל הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא אבל המלבין פני חברו וכו' מיירי ג"כ שעושה הך תשובה דיומא הנ"ל וע"כ בבא על אשת איש אף שאינו מתקן חטא מה שאוסרה על בעלה מ"מ סגי ליה במיתת חנק לבד ותיכף יש לו חלק לעוה"ב. אבל במלבין פני חברו ברכים אף אם יעשה תשובה הנ"ל דהיינו שלא יביישנו עוד הפעם וגם יתחרט בלבו על מה שביישו מקודם מ"מ כ"ז שלא יתקן החטא הקדום כמעשה דהיינו לפייסו בדברים אין לו חלק לעוה"ב וגם י"ל דמיירי שלא עשה תשובה כלל ואפ"ה בבא על א"א יש לו חלק לעוה"ב אחר י"ב חודש. משא"כ במלבין פני חברו. ומ"ש שם נ"ח ע"ב חוץ מג' שיורדין ואינן עולין כו' מיירי בשעשה תשובה המבואר ביומא הנ"ל דאל"כ א"א שוה לשאר עבירות וכנ"ל ואפ"ה אינו עולה מיד עד אחר שיסבול הנ"ל דכיון דמת על מטתו מוכרח לסבול יסורין אחר מיתה וא"צ להיות שם י"ב חודש וכנ"ל. משא"כ במכנה ומלבין אפילו עשה תשובה המבואר ביומא אינו עולה משם לעולם או כמ"ש התוס' דאין חיין ואין נידונין אבל בשארי עבירות אם עשה תשובה אעפ"י שצריך לירד לגיהנם וכמ"ש לעיל פ"י סט"ו שאפי' צדיק גמור צריך לירד לגיהנם מ"מ עולה מיד וא"צ לסבול שם יסורין כלל וכמ"ש תוס' דשבועות הנ"ל ובזה אתי שפיר לישנא דגמ' כפשוטו הכל יורדין לגיהנם ומ"ש הכל ס"ד משום דמשמע ליה דיורדין לגיהנם היינו לידון שם ועוד שיש מעט מזעיר שא"צ כלל לירד לגיהנם כגון מי שהי' לו דקדוקי עניות כו' וכמ"ש משלי י"ג ח' וכן

אותן שכתוב בהם לשון מזומן לחיי העולם הבא וכנ"ל. ומה שהקשו תוס' ב"מ נ"ט ד"ה נוח לו למה נקיט דוקא בספק א"א נוח לו לאדם י"ל משום דבודאי א"א איכא מעליותא במלבין פני חבריו יותר מא"א דבא"א ליכא תקנתא בתשובה להנצל מחנק משא"כ במלבין שאינו מתחייב מיתה וגם יש לו תקנה שיהיה לו חלק לעולם הבא דהיינו שיפייס את חבריו משא"כ בספק אשת איש דאיכא תרתי למעליותא שאינו מתחייב מיתה וגם יש לו חלק לעוה"ב אף בלא תיקון החטא מה שאסרה על בעלה. ודוד דנקט ודאי א"א רבותא נקט שונאיו שלא די שלא היו מפייסין אותו אלא שהיו שונים באולתם להלכין פניו תמיד דבזה גם ודאי א"א עדיף במה שיש לו חלק לעוה"ב. ועיין מדרש רות החדש דף ל"א עמוד ד' ד"ה רבי כו' א"ל צדיקים דאזדמין להו כריתות דאורייתא וחיישי ועשו תשובה ומתו מיתה מכפרת עלייהו או לאו א"ל אין ולזמנין דאתענשו כו'. ולפמ"ש אתי שפיר משום דהתם לא היו יכולים לקיים בפועל ממש התשובה המבוארת במסכת יומא הנ"ל. ועוד יש לומר דשאני צדיקים כאלה שהקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה וע"ש בביאור היכלות פקודי להגר"א דף נ' ע"ב. ובענין קושית התוס' עירובין י"ט ע"א מה הפרש יש בין פושעי ישראל לת"ח י"ל דפושעי ישראל אין להם זכות זה אלא לינצל מגיהנם של אש מפני שמלאים מצוות כרימון וכמ"ש כל הקורא ק"ש כו' מצננין לו גיהנום ורמ"ח תיבות שבק"ש הם נגד רמ"ח מ"ע אבל מגיהנם של שלג הבא על מניעת מ"ע אין להם זכות לינצל אבל ת"ח שכל גופן אש פשיטא שאין שולט בהם גיהנם של שלג. ועוד יש לומר דהק"ו ממזבח הזהב אינו מועיל רק שלא יכולה ע"י האש אבל מ"מ יוכל להיות שיהי' שולט בו להרתיתו אבל ת"ח שכל גופן אש אין בו שליטה כלל. ומ"ש ברכות ס"א ע"א וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא היינו משום דמגרי יצה"ר אנפשי' ועל ידי זה יוכל להשתקע בניאוף עד שיהי' קשה לו אח"כ לשוב ח"ו עיין שם בתוספות.

שייך לפרק י, סימן ז:

וז"ל רבינו הגהח"ס מוהרי"ס באגרת המוסר: ישים האדם אל לבו לזכות את הרבים. לעוררם להתבוננות היראה והמוסר. כי עיני האדם פקוחות על אחרים לדעת ולהכיר חסרונותיהם. וכי נצרכים המה למוסר למרבה. כן יחזיק בכל עוז בלימוד המוסרי למען ישוטטו בו רבים ותרבה יראת ה' וזכות הרבים תהיה תלויה בו. וממילא לאט לאט לימוד המוסר ידריכהו בנתיב הצדק והנכוחה. והיא רפואה גשמיית וגם רוחניית. כמאמר חז"ל (יומא פ"ז) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. ומה מאד

אבן השמטות שלמה קלוז

תגדל מצוה הלזו בעיני האדם. לשום לבו ונפשו להדריך בני אדם ללימוד המוסרי. להציל נפשם משאול תחתית. וכמאמר חז"ל (שבת קנ"א) כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים. ואין לך רחמנות גדולה מלהזכיר ולעורר לבב בני אדם ללמוד היראה כי אז בעיניהם יראו ואזניהם ישמעו ולבביהם יבינו גודל המכשלה אשר לפניהם. וינהמו על אחריתם לשוב אל ה' יתברך. להיות סור מרע ועשה טוב אם מעט ואם הרבה. והאדם המעורר לזה יהיה לו חלק נכון בכל אשר יולד מזה. להתעדן בעדן נצחי אשר עין לא ראתה. נלאה שכל אנושי להקיף ולהכיר היטב כמות ואיכות מצות הרבים אשר תלוה להאדם מדבר הנקלה הלזה. העמל מעט והשכר הרבה באין ערך ושיעור. לזאת ישים האדם עינו וכח שכלו להדבר הגדול הלזה. אם בעל נפש הוא.

שייך לפרק ג, סימן יא:

1234567

וכדברים האלה כתב רבינו יונה בביאורו על אבות פ"ג מי"ג. ואל יחשוב העשיר הגדול בתתו הרבה צדקה אם לא נתן לפי עשרו ורוב נכסיו שינקה. כי יעלה בלבו דבר רע לאמר כמה מעות פזרתי בצדקה כמה וכמה נפשות ימותו ברעב והצלתיים, והוא לא ידע בכל אלה כי ענין הצדקה כמו המעשר כי הרש ואין לו אלא סאה ונותן מעשרו כראוי והעשיר יש לו אלפים סאה ונתן למעשר מאתיים חסר אחת יצא העני נקי מנכסיו והעשיר נתחייב בהם. כך הצדקה כל אדם יש לו ליתן כפי כל מה שיש לו אם מעט ואם הרבה עכ"ל.

שייך לפרק ג, סימן יב, בהערה בסוף:

ורבינו יונה בביאורו על אבות פ"ב מ"ט כתב וז"ל אל יאמר האדם מדת הכילות איננה רע אחר אשר לא עשק ולא גזל את עמיתו ורעתו רבה כי היא יסוד לכל מדה רעה וממנה יבא לעשות כל דבר רע. ולא יאמר אם לא אשיג אל קצה האחרון במעלות אינני חסיד אך אהי' צדיק לעשות מה שנצטויתי עליו והוא לא ידע כי הוא חסרון לא יכול להמנות אך יחסר בלבו באחרית הימים כי המעט החסר יחסרנו חוסר גדול כמו שאמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו (קהלת י' א') זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט. ר"ל כאשר הזכוב שהוא קטן מפסיד לגמרי אף הדבר החשוב מאד כמו שמן רוקח כן סכלות מעט ליקר החכם והנכבד כי מדת הסכלות גורם לאיש להיות בליעל במדות הטובות ונקרא שמו בליעל כמו שמצינו בנבל הכרמלי. מפני שאמר (ש"א כ"ה י"א) ולקחתי את לחמי ואת מימי וגו' ואמר עליו (שם כ"ה) אל נא ישים אדוני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל עכ"ל.

קלח אבן השמטות שלמה

שייך לפרק ד, סימן טז:

וכתב המ"י פ' ו' כי כל קולא צריכה בדיקה כי קרוב הדבר שתהיה מעצות היצר ומרמזתיו ע"ש ועי' כתובות (ק"ה:) גבי רבי ישמעאל בר"י דאייתי ליה אריסיה כנתא דפירי (מפרדס של ר' ישמעאל) ביום ה' דשבתא א"ל מ"ש האידנא א"ל דינא אית לי כו' א"ל פסילנא לך לדינא. אותיב זוגא דרבנן וקא דייני ליה. בהדי דקא אזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי ואי בעי טעין הכי אמר תיפח נפשם של מקבלי שוחד ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך, מקבלי שוחד עאכ"ו. ומזה ידן האדם ק"ו בן בנו של ק"ו אם על קדושי עליון כמוהם פעל ענין של קירוב הדעת כל דהו נטי' על השכל להפוך בזכותו מכ"ש אנשים כמונו. ומכ"ש קירוב הדעת אמיתי במה שעשה לו טובה. ומכ"ש מה שאדם קרוב אצל עצמו ואין רואה חוב לעצמו שקורבת האדם לעצמו היא גדולה מכל הקירובות שבעולם. ע"כ עיקר גדול הוא לחוש ולהחמיר בספיקות. וכתבו תלמידי הר"י רפ"ק דברכות כי עיקר היראה ליזהר מהספקות ושלא לעשות המצוה ע"ד ההרגל שעונש הספק יותר מהודאי. וכן מצינו שעל הודאי מביא חטאת ואמרי' חטאת דנקא כלומר שאפילו לא יהיה דמי כשבה או שעירה שיביא לחטאת אלא דנקא די לו בזה ודנקא היא מעה והוא שתות הדינר כדאמר שש מעין כסף דינר. ואם מביא אשם על הספק כגון שהיו לפניו ב' חתיכות אחד של שומן ואחד של חלב ואכל אחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל צריך להביא ב' סלעים שהם מ"ח מעין כי הסלע ד' דינרין והדינר ו' מעין אשתכח דב' סלעים הוו מ"ח מעין ועל הודאי סגי במעה א' בלבד. והטעם בזה דהחמירו על הספק יותר מן הודאי אומר מורי הרב שהוא מפני שעל הודאי משים האדם החטא על לבו ודואג ומתחרט וחוזר בתשובה שלימה אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת ולא ישית אל לבו לשוב ולזה החמירו יותר עכ"ל תהר"י. ע"כ צריך האדם להחמיר בספקות ומכ"ש בדבר שעבר ושנה והורגל בה ועי"ז נעשה בעיניו האיסור קל הרבה יותר ממה שהוא באמת בזה צריך להחמיר יותר בספקות. והאדם המתבונן יראה בחוש איך בדברים כאלה מצוי שהיצר מראה להאדם קולות והיתרים הרחוקים מן האמת ועי"ל בסמוך מ"ש בשם אגרת המוסר.

אגרת הגר"א ז"ל

זו היא אגרת ששלח גאון העולם רבן של כל בני הגולה איש האלקים הקדוש רבינו אליהו החסיד ז"ל, שכתב לבני ביתו הדרכות ומוסרים מדרכו כשנסע לארץ הקדושה, ודברים בוערים כאש להבה בלבות היראים והחרדים לדבר ה':

באתי לבקש מאתכם שלא תצטערו כלל וכלל, כמה שהבטיחו לי אמתית, וגם לא תדאגו. (נ"א) שהבטיחה לי אמי תחיה, וגם מה (תדאגו). הנה אנשים נוסעים על כמה שנים בשביל ממון, מניחים נשותיהן, וגם הם נע ונד בחסר-כל; ואני, תהלה לאל, נוסע לארץ הקדושה, שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל (נ"א) וחמדת השם יתברך, כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה). ואני נוסע בשלום, ברוך ה'. וגם את יודעת, שהנחתי ילדי, שלבי הומה עליהם, וכל ספרי היקרים, והייתי כגר בארץ אחרת, והנחתי הכל כו'. וידוע כי כל העולם הזה הכל הכל, וכל השעשועים הכל כלא, ואוי להרודפים אחר ההבל אין בו מועיל. ואל תקנא בעשר, כי יש עשר שמור לבצעליו לרעתו. כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב וגו'. כל עמת שבא בן ילף ומה יתרון לו שיעמל לרוח (קהלת ה). ואלו חיה אלה שנים פעמים וגו' (שם ו). כי אם שנים הרבה יחיה האדם, בכלם ישמח, ויזכר את ימי החשך פי הרבה יהיו, כל שבא הכל (שם יא). ולשמחה מה זו עושה (שם ב). כי מחר תבכה מאשר היום תשחק. ואל תקנא בפבוד המדמה ההבל. והזמן בוגד והוא פמאזנים, יגביה הקל וישפיל הכבד. והעולם דומה לשותה מים מלוחים, ידמה לו שמרוה, וצמא יותר (מבחר הפנינים). אין אדם מת וחצי תאותו בידו (קהלת-רבה א). מה יתרון לאדם בכל עמלו וגו' (קהלת א). זכר הראשונים אשר היו לפנינו, שכל אהבתם וחמדתם ושמחתם כבר אבדה (קהלת ט), ומקבלים על זה דינים מרבים. ומה הנאה לאדם שסופו לפרש לעפר רמה ותולעה, וכל הנאות יתהפכו לו בקבר למרה, והמות פרוץ באדם. ומה העולם הזה, כל ימיו פעס ומכאובים, גם בלילה איננו מניח לו לישון. והמות אינו מקוה. והכל יביא

במשפט על כל דבור, ולא נאבד אפלו דבור קל. ולכן אני מזהירך, שתרגיל בכל היותר לישוב יחידי, כי חטא הלשון על כלו, כמאמר חכמינו ז"ל (תוספתא פאה פ"א): אלו דברים שאדם אוכל כו', ולשון הרע פנגד כלם. ומה לי להאריך בזה העון החמור מכל העברות. כל עמל אדם לפיהו (קהלת ו) — אמרו חכמינו ז"ל, שכל מצוותיו ותורותיו של אדם אינו מספיק למה שמוציא מפיו. מה אמנותו של אדם בעולם הזה, ישים עצמו כאלם כו' (חולין פט), וידביק שפתותיו כשתי רחים כו'. וכל כף הקלע הכל בהכל פיו של דברים בטלים, ועל כל דבור הכל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו. וכל זה בדברים יתרים, אבל בדברים האסורים, כגון לשון הרע וליצנות ושבועות ונדריים ומחלקת וקללות, בפרט בבית-הפנסת ובשפת ויום-טוב — על אלו צריך לירד לשאול למטה הרבה מאד. ואי אפשר לשער גדל היסורין והצרות שסובל בשביל דבור אחד (זוהר). ולא נאבד אפלו דבור אחד שלא נכתב. בעלי גרפין הולכין תמיד אצל כל אדם ואדם, ואין נפרדים ממנו, וכותבין כל דבור ודבור. פי עוף השמים יולין את הקול, ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י). אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, ואל תאמר לפני המלאך פי שגגה היא, למה יקצף וגו' (שם ה). וכל אשר צריך לך תקח הכל על-ידי שליח, ואף אם הוא פעמים ושלש ביקר. היד ה' תקצר וגו' (כמדבר יא), השם יתברך זן מקרני ראמים עד ביצי כנים (עבודה-זרה ג), ונותן לכל אחד ואחד די מחסורו. ובשפת ויום-טוב אל תדברו כלל מדברים שאינם נצרכים מאד, וגם בדברים הנצרכים למאד תקצרו מאד, כי קדשת שבת גדולה מאד, ובקשי התירו לומר שלום בשבת (ירושלמי שבת, וכן בתוס' שבת דף קיג). ראה בדבור אחד כמה החמירו. ותכבד את השבת מאד כאשר היה לפני, ואל תצמצם כלל, כי כל מזונותיו של אדם [קצובים לו מראש-השנה ועד יום-הכפורים] חוץ [מהוצאת שבתות והוצאת יום-טוב] וכו' (כיצה טז). וגם באתי לבקש מאתך מאד מאד בבקשה גדולה ועצומה ושטוחה, שתדריך את בנותיך מאד שלא יצא מפיהם קללה ושבועה וכזב ומחלקת, רק הכל בשלום באהבה ובחבה ונחת.

והנה יש לי כמה ספרי מוסר עם לשון אשכנז, יקראוהו תמיד, וכל־שכן בשבת קדש־קדשים לא יתעסקו אלא בספרי מוסר. והנה תדריכם תמיד בספרי מוסר, ועל קללה ושבועה וכזב תפה אותם, ולא תרחם עליהם כלל, כי חס ושלום בקלקול הבנים יענשו אב ואם מאד. ואף אם תדריכם תמיד במוסר ולא יקבלום, אוי לאותה בושה והצער והבזיון בעולם הבא, את אביה היא מחללת (ויקרא כא), כמאן קרינן [לרשע בן צדיק רשע בן רשע] כו' (סנהדרין נב). וכן שאר דברים לשון הרע ורכילות. ושלא יאכלו וישתו כי אם בברכה ראשונה ואחרונה, ובכפת־המזון וקריאת־שמע, והכל בכונה. ועקר הכל שלא יצאו חס ושלום מפתח ביתם ולחוץ. ושיציתו ויכבדו אותך ולאמי ולכל הגדולים בשנים מהם. וגם כל מה שכתוב בספרי מוסר יקיימו. גם לבניך שיחיו תגדל אותם בדרך הישר ובנחת, ותשלם שכר למוד, ותחזיק מלמד בביתך ולא תצמצם בשכרו, כי כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש־השנה חוץ מתשר"י [= תלמוד, שבת, ראש־חדש, יום־טוב — ביצה טז]. וגם הנחתי להם ספרים. ולמען השם תדריכם בטוב ובנחת. וגם תשגיח על בריאותם ומזונותם תמיד שלא יחסר להם. ושילמדו מקדם כל החמש, שיהיו רגילים כמעט בעל־פה. ואל יכביד עליהם, כי אם בנחת, כי הלמוד אינו נקבע באדם כי אם בישוב ובנחת. ותפזר להם פרוטות וכיוצא. ועל זה תתן תמיד דעתך, והשאר הכל הכל, כי מאומה לא ישא האדם בעמלו, רק שני חליפות בגדים לבנים. גם אח לא פדה וגו'. אל תירא כי יעשיר איש וגו'. כי לא במותו וגו' (תהלים מט). ואל תאמר אניח לבני חק בשאול וגו'. בני־אדם דומין לעשבי השדה, הללו נוצצין והללו נובלין (עירובין נד). כל אחד נולד במזלו ובהשגחת אל עליון ברוך הוא. והם שמחים במותו והוא יורד לשאול. ריש־לקיש הניח לבניו קבא דמוריקא, קרי אנפשה (תהלים מט): ועזבו לאחרים חילם (גיטין מז). אוי ואבוי על שכלם חושבים להניח לבנים. ואין יתרון מבנים ומבנות רק בתורתם ובמעשיהם הטובים. אבל מזונותם קצובים להם. גם־כן ידוע אגרא דנשי באקרויי בניהו כו' (ברכות יז). ואמרו חכמינו ז"ל (תנא דבי אליהו רבא, פרק ט): אין לה אשה פשרה בנשים אלא

כְּשֶׁעוֹשֶׂה רְצוֹן בְּעִלְיָה, וְכָל-שָׁפָן שְׂאֲנִי כּוֹתֵב לְךָ דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, וּבְטוֹחַ אֲנִי שֶׁתַּעֲשֶׂה כְּכֹל אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי, אַף-עַל-פִּי-כֵן בְּאֵתִי לְהַזְהִירָךְ בְּאִזְהָרָה כְּפוּלָה שֶׁלֹּא תִשְׁנֶה דְּבַר מִכָּל אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי. וְתִקְרָא אֶת הָאֲגֵרֶת הַזֹּאת בְּכָל שָׁבוּעַ, וּבִפְרָט בְּשַׁבַּת קֹדֶם הָאֲכִילָה וּבַתּוֹךְ הַסְּעֵדָה, שֶׁלֹּא יִדְבְּרוּ דְּבָרִים בְּטָלִים חֵס וְשְׁלוֹם, וְכָל-שָׁפָן חֵס וְשְׁלוֹם בְּלִשׁוֹן הָרַע וּכְיוּצָא בָהֶם. וּבְכַקְשָׁה לְכַלְכֶּם עַל הַנִּכְתָּב לְעִיל, שֶׁתִּדְרִיף בְּנִיף וּבְנוֹתֶיךָ, וְעַקֵּר בְּדְבָרִים רַפִּים בְּדְבָרֵי מוֹסֵר הַמְתִּישְׁבִּים עַל הַלֵּב. וּבִפְרָט אִם נִזְכֶּה לָבוֹא לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל, כִּי שָׁם צָרִיף לֵילֶךְ מְאֹד בְּדַרְכֵי ה', וְלִכֵּן תִּרְגִּילֶם, כִּי הַדְּבוּר וְהַמְדוּת צָרִיף הָרַגְל רַב, וְהַהֲרַגְל עַל כָּל דְּבַר שֶׁלְטוֹן (שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה לַר"י). וְכָל הַתְּחִלּוֹת קְשׁוֹת (מְכִילְתָּא יִתְרוֹ), וְאַחַר (נ"א טוֹב לוֹ) וְאוֹזֵל לוֹ אִזּוֹ יִתְהַלֵּל (מְשָׁלִי כ). כִּי הָרָשָׁע יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁרַע וְמַר דִּרְכוֹ, אַךְ שֶׁקָּשָׁה לוֹ לְפָרֵשׁ. וְזֶה כָּל הָאָדָם, לֹא יִנִּיחַ לוֹ לְחֻפְצוֹ, וּבְמַתְּג וְרָסָן עֲדִיו לְבָלוֹם (תְּהִלִּים ל). וְעַד יוֹם מוֹתוֹ צָרִיף הָאָדָם לְהִתִּיּוֹר, וְלֹא בְּתַעֲנִיתִים וּסְגוּפִים, רַק בְּרָסָן פִּיּוֹ וּבְתַאֲוָתוֹ. וְזֶהוּ הַתְּשׁוּבָה. וְזֶה כָּל פְּרִי הָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מְשָׁלִי ו): כִּי גַר מְצוּהָ וְגו', אֲכַל וְדָרַךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוֹסֵר, וְזֶהוּ יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנִיתִים וּסְגוּפִים בְּעוֹלָם. וְכָל רָגַע וְרָגַע שְׂאָדָם חוֹסֵם פִּיּוֹ, זוֹכֶה בְּשִׁבְלֵי לְאוֹר הַגְּנוּז, שְׂאִין מִלְּאָף וּבְרִיָּה יְכוּלִים לְשַׁעַר (מְדַרְשׁ). וְאָמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים ל): מִי הָאִישׁ הַחֹפֵץ חַיִּים אוֹהֵב יָמִים וְגו' [נִצַּר לְשׁוֹנֵף מְרַע וּשְׁפָתֶיךָ מִדְּבַר מְרָמָה]. וּבְזֶה יִכְפַּר לוֹ כָּל עוֹן, וְנִצּוֹל מִשְׂאוֹל תַּחְתִּית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מְשָׁלִי כֵא): שׁוֹמֵר פִּיּוֹ (מֵאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה יִתְרָה) וּלְשׁוֹנוֹ (מִדְּבָרִים בְּטָלִים) שׁוֹמֵר מְצֻרוֹת נַפְשׁוֹ. (מְשָׁלִי יח) מוֹת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן. אוֹי לְמִי שֶׁמְמִית עַצְמוֹ בְּשִׁבְלֵי דְּבוּר אֶחָד. וּמָה יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן (קֵהֶלֶת י), וְלִכְלֵל יֵשׁ רְפוּאָה חוּץ כּו'. וְהַעֲקֵר שֶׁלֹּא תִדְבַר בְּשׁוֹם אָדָם בְּשִׁבְחוֹ, וְכָל-שָׁפָן בְּגִנוּתוֹ. כִּי מָה לוֹ לְאָדָם בְּדְבַר זְרוּת, שׁוֹחָה עֲמֻקָּה פִּי זְרוּת, זְעוּם ה' יִפֹּל שָׁם (מְשָׁלִי כב).

וְעַקֵּר הַגְּדֵר בְּבִדְיוֹת, שֶׁלֹּא תִצָּא חֵס וְשְׁלוֹם מִפֶּתַח בֵּיתְךָ חוּצָה. וְאֵף בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת תִּקְצַר מְאֹד וְתִצָּא. וְיוֹתֵר טוֹב לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית, כִּי בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת אֵי אֶפְשָׁר לְהַנְצִיל מִקְּנָאָה וּלְשִׁמְעַ דְּבָרִים בְּטָלִים וּלְשׁוֹן

הרע, ונענשין על זה, כמה שאמרו (שבת לג): אף השומע ושותק כו'. וכל-שכן בשבת ויום-טוב שמתאספין לדבר יותר טוב שלא תתפלל כלל. ותשמר שלא תלך לבית-הקברות כלל וכלל (נ"א ששם מתדבקין הקלפות מאד, וכל-שכן בנשים), וכל הצרות והעונות באים מזה. וגם בתך יותר טוב שלא תלך לבית-הכנסת, כי שם רואה בגדים טובים ומתקנאת ומספרת בבית, ומתוך זה באין ללשון הרע ולשאור דברים. אלא תדבק במוסר תמיד, ואל תקנא בעולם הזה, הכל הכל מעשה תעותועים, שכן לילה היה כו' (יונה ד). כי אם יעלה לשמים שיאו וגו' (איוב כ), כי לא לעולם חסן ואם נזר וגו' (משלי כז). ואף בשעתו הוא הכל אין בו ממש, ומאוס ובזוי בעיני כל בעל שכל, אוי ואבוי למי ששוגה בו. ותקנא ביראת ה' (משלי כג), ולא תאמר במה אזכה לעולם הבא, איני יכולה לעשות, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכון לבו לשמים (ברכות יז). ולמען השם שתפריש את החמש באשר צויתיה, ואל תפחת באשר הזהרתיך, כי בפחות מזה עוברים כל רגע על כמה לאוין ועשיין, ושקול פאלו כפר בתורה הקדושה, חס ושלום.

אבל העקר לזכות לעולם הבא בשמירת פיו, וזהו יותר מכל התורה והמעשים, ואלו נקראו נשים שאננות (ברכות יז), כי הפה קדש קדשים. ובספרים שלי יש משלי עם לשון אשכנז, למען השם שיקראו בכל יום, והוא יותר טוב מכל ספרי מוסר. וגם ספר קהלת יקראו תמיד לפניך, כי שם מהביל עניני עולם הזה, ושאר ספרים. אבל חס ושלום לא תהיה התכלית הקריאה לבד, כי בזה אין מתפעל האדם. גם כמה בני-אדם קורין בספרי מוסר ואינם מתפעלים, והוא בשביל הנ"ל. ועוד בשביל יציאתם בלא הבנה (נ"א בין הבריות) כי זה מאבד הכל. והמשל, הזורע בלא חרישה, שיחטף הרוח וישביע עופות כו', והוא בשביל שאין יכול לחסם עצמו ולגדר, והוא כזורע בלא גדר, ואוכלין החזירים וירמסון. ויש שזורע על האבן, והוא לב האבן שאינו נכנס בו כלל, וצריך להכות את האבן עד שיתפוצץ. לכן כתבתי לך שתכה את בנינו אם לא ישמעו לך. וחנוך לנער על-פי דרכו (משלי כב), ועקר בחנוך.

וגם את חתני אני מזהיר בכל זה, שיקרא לפניהם פנ"ל ושיהא למודו לשם שמים, ולמען השם יחנך עצמו בזה, ואל ישגיח על האומרים פי הנער אין צריך לזה, חס ושלום, אדרבה חנוף לנער וגו'. קלפת האגוז ירקה נוחה להסיר כו', ועקר הכל הוא, פי בזה זוכה אל הכל, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (אבות פרק ו): רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה כו', ולא עוד כו'. ותלמד מסכת אבות, ובפרט בפרקי אבות דרבי נתן ומסכת דרך-ארץ קדמה לתורה. ותכבד לחמותך, ולחמותך הזקנה תכבד מאד, וגם עם כל אדם תתנהג בדרך-ארץ ובנחת ובכבוד.

אהובתי אמי, ידעתי שאינך צריכה למוסר שלי, כי ידעתי כי צנועה את, אף-על-פי-כן יקראו לפניך האגרת הזאת, כי הם דברי אלהים חיים. ומבקש אני מאד ממך בבקשה שטוחה שלא תצטערי בשבילי כאשר הבטחת לי, ואם ירצה השם אם אזכה להיות בירושלים עיר-הקודש אצל שער השמים אבקש בעדך כאשר הבטחתי. ואם נזכה, נראה יחדו פלנו, אם ירצה בעל הרחמים. וגם פאתי לבקש לאשתי שתכבד את אמי, כמה שפתוב בתורה, ובפרט לאלמנה ש^{מח"ל 12 34567}עון פלילי מאד לצערה אפלו בתנועה קלה. וגם לאמי בקשתי שיהא שלום בין שניכם, ואשה את רעותה תשמח בדברים טובים, כי זה מצוה גדולה לכל אדם, ושואלין לאדם בשעת הדין כו' המלכת את חברך בנחת-רוח (ראשית-חכמה, שער היראה, פרק יב), הרי צריך שימליכהו בנחת, ובזה רב התורה לשמח לאדם. ואף אם תעשה אחת מכם שלא בהגן, תמחלו זה לזה, ותחיו למען השם בשלום. וכן לאמי בקשתי שתדריך את בני ובנותי בדברים רבים שיקבלום, ותשגיח עליהם. ולבני ולבנותי אני מצוה שיקבדו אותה, וגם ביניהם לא ישמע ריב וכעס כלל, אלא הכל בשלום. ובעל השלום יתן לכם ולבני ולבנותי וחתני ואחי וכל ישראל חיים ושלום.

מנאי אהובכם אליהו במהור"ר שלמה זלמן זצלה"ה